

**Sosyal Bilimler
Enstitüsü**

T.C MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI POLİTİK EKONOMİ BİLİM DALI

**ABD’NİN TÜRKİYE POLİTİKASINDA LİDER ETKİSİ: BARACK OBAMA VE DONALD
TRUMP OPERASYONEL KOD ANALİZİ**

Doktora Tezi

ABDURRAHMAN ARSLAN

ARALIK 2024

Sosyal Bilimler
Enstitüsü

T.C MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI POLİTİK EKONOMİ BİLİM DALI

**ABD’NİN TÜRKİYE POLİTİKASINDA LİDER ETKİSİ: BARACK OBAMA VE DONALD
TRUMP OPERASYONEL KOD ANALİZİ**

Doktora Tezi

ABDURRAHMAN ARSLAN

Tez Savunma Jürisi

1. Tez Danışmanı: Doç. Dr. İmran DEMİR
2. Üye: Prof. Dr. Alaeddin YALÇINKAYA
3. Üye: Doç. Dr. Muhammed Hüseyin MERCAN
4. Üye: Doç. Dr. Hakan MEHMETÇİK
5. Üye: Dr. Öğr. Üyesi Yasemin KONUKÇU

ARALIK 2024

ÖZET

ABD’NİN TÜRKİYE POLİTİKASINDA LİDER ETKİSİ: BARACK OBAMA VE DONALD TRUMP OPERASYONEL KOD ANALİZİ

Uluslararası ilişkiler teorilerinde, devletlerin dış politika davranışlarını açıklamada rasyonel ve bütüncül aktör varsayımı yaygın bir başlangıç noktasıdır. Ancak bu varsayım, devletleri yönlendiren insan faktörünü göz ardı ederek dış politikayı gerçekçi olmayan bir çerçeveye indirgemektedir. Bu doktora tezinin ele aldığı problem, rasyonel aktör yaklaşımının devletlerin karmaşık karar alma süreçlerini yeterince açıklayamamasıdır.

Tezin amacı, liderlerin inanç sistemlerinin dış politika tercihlerindeki rolünü incelemektir. Bu doğrultuda, nicel bir ölçüm yöntemi olan VICS kullanılarak ABD başkanları Barack Obama ve Donald Trump’ın operasyonel kodları belirlenmiş ve bir norm grubuyla karşılaştırılmıştır. Böylece, uluslararası sistem ve devlet yapılarının görece istikrarına rağmen lider değişiminin politika sonuçlarını etkileme potansiyeli incelenmiştir.

Elde edilen bulgular, iki başkanın inanç sistemlerinin istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterdiğini ve bu farklılıkların ABD’nin Türkiye’ye yönelik politikalarına yansıdığını ortaya koymaktadır. Bu durum, rasyonel aktör varsayımının sınırlılıklarını teyit ederken, bireysel düzeydeki faktörlerin dış politika analizinde önemini vurgulamaktadır.

Sonuç olarak, tez, lider odaklı yaklaşımların dış politika analizlerine dahil edilmesi gerektiğini savunmakta ve gelecekteki araştırmalara liderlerin bilişsel profillerini daha sistematik biçimde inceleme yönünde öneriler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Rasyonel Aktör Modeli, Dış Politika Analizi, Operasyonel Kod Analizi, ABD’nin Türkiye Politikası

ABSTRACT

THE LEADER EFFECT IN USA POLICY TOWARDS TURKEY: BARACK OBAMA AND DONALD TRUMP OPERATIONAL CODE ANALYSIS

In international relations theories, the assumption of rational and holistic actors is a common starting point in explaining the foreign policy behavior of states. However, this assumption reduces foreign policy to an unrealistic framework by ignoring the human factor that drives states. The problem this dissertation addresses is that the rational actor approach fails to adequately explain the complex decision-making processes of states.

The aim of the thesis is to examine the role of leaders' belief systems in their foreign policy choices. To this end, using VICS, a quantitative measurement method, the operational codes of US presidents Barack Obama and Donald Trump were determined and compared with a norm group. Thus, the potential of leader change to influence policy outcomes despite the relative stability of the international system and state structures is examined.

The findings reveal that the belief systems of the two presidents show statistically significant differences and that these differences are reflected in the US policies towards Turkey. This confirms the limitations of the rational actor assumption and emphasizes the importance of individual-level factors in foreign policy analysis.

In conclusion, the thesis argues that leader-centered approaches should be incorporated into foreign policy analysis and suggests future research to examine the cognitive profiles of leaders more systematically.

Keywords: Rational Actor Model, Foreign Policy Analysis, Operational Code Analysis, US Policy toward Turkey

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasının hazırlanma sürecinde desteğinden dolayı başta kıymetli eşime, katkılarından, yönlendirmelerinden ve samimiyetinden dolayı tez danışmanım Sayın Doç. Dr. İmran DEMİR'e, tez izleme toplantılarımızda yaptıkları kıymetli katkılar ve gösterdikleri ilgilerinden dolayı Sayın Prof. Dr. Alaeddin YALÇINKAYA'ya ve Sayın Doç. Dr. Muhammed Hüseyin MERCAN'a, alandaki deneyimlerini içtenlikle paylaşmalarından ve katkılarından ve yardımseverliklerinden dolayı Sayın Prof. Dr. Özgür ÖZDAMAR'a ve Sayın Prof. Dr. Mark SCHAFER'a, bu araştırma programının otomasyonunu mümkün kıldıkları için, Sayın Nick LEVINE ve Sayın Michael D. YOUNG'a, süreç boyunca hiçbir konuda desteğini esirgemeyen hocalarım, Sayın Doç. Dr. Altuğ GÜNAR'a ve Sayın Prof. Dr. İsmail ŞAHİN'e, akademik hayatım boyunca bana hakkı geçen tüm hocalarıma, tez çalışmamı baştan sona, benimle birlikte okuyarak katkılarını sunan ve mesai harcayan meslektaşım ve arkadaşım Sayın Ömer Miraç SALİ'ye teşekkürü bir borç bilirim.

Bu tezi hayırlısıyla tamamlamayı nasip eden Rabbime sonsuz hamd ve şükürler olsun.

Abdurrahman ARSLAN

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT	II
ÖNSÖZ.....	III
İÇİNDEKİLER.....	IV
TABLolar LİSTESİ.....	IX
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	X
1. GİRİŞ.....	1
2. RASYONEL AKTÖR VARSAYIMI VE SINIRLI RASYONALİTE (LİTERATÜR ÖZETİ).....	7
2.1. Uluslararası İlişkilerde Analiz Düzeyi Sorunu	7
2.2. Realizm ve Dış Politika Analizinde Faillik.....	10
2.3. Graham Allison’ın Üç Modeli: Rasyonel Aktör, Örgütsel Süreç ve Bürokratik Politika	11
2.3.1. Allison’ın İlk Modeli: Rasyonel Aktör	12
2.3.2. Allison’ın İkinci Modeli: Örgütsel Süreç.....	13
2.3.3. Allison’ın Üçüncü Modeli: Bürokratik Politika.....	14
2.3.4. Allison’ın Üç Modeli Hakkında Bir Değerlendirme.....	15
2.4. Rasyonel Aktör Modeli ve Rasyonel Aktör Varsayımına Sahip Diğer Modeller	16
2.4.1. Rasyonel Aktör Varsayımına Sahip Diğer Bazı Yaklaşımlar	17
2.4.1.1. Beklenen Fayda Yaklaşımı	17
2.4.1.2. Bayesian Rasyonelite Yaklaşımı	18
2.4.1.3. Oyun Teorisi	19
2.4.1.3.1. Mahkûmun İkilemi Modeli	20
2.4.1.3.2. Tavuk Oyunu Modeli	21
2.4.1.3.3. Geyik Avı Modeli.....	22
2.5. Kusursuz Rasyonelliğin Önündeki Engeller ve “Bilişsel Devrim” in Ortaya Çıkışı.....	23
2.5.1. Herbert A. Simon ve Sınırlı Rasyonellik	23
2.5.2. Bilişsel Devrim.....	25
2.5.3. Dış Politika Analizi	27
2.5.4. Dış Politika Analizi Yaparken Birey Düzeyi Psikolojik Değişkenler Neden Denkleme Dahil Edilmelidir?.....	30
2.5.5. Rasyonel Karar Verme Teorisine Meydan Okumalar Olarak Bilişsel ve Psikolojik Engeller	33
2.5.5.1. Önyargılar	33
2.5.5.1.1. Bilişsel Önyargılar (Cognitive Bias).....	34
2.5.5.1.2. Güdülenmiş Muhakeme ve Önyargılar (Motivated Reasoning And Bias)	36
2.5.5.1.3. Atfetme/Yükleme Önyargıları.....	40

2.5.5.2. Algılar ve Yanlış Algılar.....	41
2.5.5.3. Duygular	44
2.5.5.4. Beklenti Teorisi, Kayıptan Kaçınma, Çerçeveleme Etkisi, Sahip Olma Etkisi.....	48
2.5.5.5. İnançlar ve İnanç Sistemleri, Bilişsel Stiller, Bilişsel Haritalar, Şemalar, İmgeler ve Analogik Düşünce	51
2.5.5.5.1. Bilişsel Stiller	54
2.5.5.5.2. Bilişsel Haritalar.....	55
2.5.5.5.3. Şema Teorisi (Schema Theory).....	57
2.5.5.5.4. İmge/İmaj Kuramı (Image Theory).....	60
2.5.5.5.5. Analogik Düşünme.....	62
2.5.5.6. İnanç Sistemleri ve Bir Uzaktan (At-A-Distance) Ölçüm Metodu Olarak Operasyonel Kod.....	63
2.5.5.6.1. Operasyonel Kod ve VICS Sistemi	65
3. ARAŞTIRMA TASARIMI VE METODOLOJİSİ.....	68
3.1. Çalışmanın Amacı ve Hedefleri.....	68
3.2. Araştırma Soruları	68
3.3. Araştırma Tasarımı.....	68
3.3.1. Bağımlı Değişken.....	69
3.3.2. Bağımsız Değişken.....	69
3.3.3. Vaka Seçimi ve Kapsam	69
3.3.4. Araştırmanın Hipotezleri.....	69
3.3.5. Araştırmada Kullanılan Teknik ve Metodoloji	69
3.3.6. Veri Toplama ve Analiz Yöntemi	70
3.4. Araştırmanın Önemi	71
3.5. Yol Haritası	71
4. DONALD TRUMP'IN VE 2. BAŞKANLIK DÖNEMİNDE BARACK OBAMA'NIN OPERASYONEL KODUNUN ANALİZİ.....	72
4.1. Dış Politikada Liderler ve Operasyonel Kod	72
4.2. Operasyonel Kod Analizi Verilerinin Yorumlanması.....	75
4.2.1. VICS Endekslerinin Hesaplanması	75
4.3.2. Obama ve Trump'ın Karşılıklı Kıyaslaması T ve Mann Whitney U Testleri	78
4.3.3. Z Skorları, T Testi ve Mann Whitney U İstatistiklerinin Birlikte Yorumu ve Başkanların Analizi.....	79
4.3.3.1. Stratejinin Yönü I1 Endeksi Analizi.....	79
4.3.3.2. Taktiklerin Yoğunluğu I2 Endeksi Analizi.....	80
4.3.3.3. Risk Yönelimi I3 Endeksi Analizi	82
4.3.3.4. Eylemlerin Zamanlamasının Önemi (I-4) Endeksi Analizi	83
4.3.3.4.1. Taktiklerin Esnekliği I4a Endeksi Analizi	83
4.3.3.4.2. Taktiklerin Esnekliği I4b Endeksi Analizi	84
4.3.3.5. I-5 Araçların Kullanışlılığı Endeksi Analizi.....	84
4.3.3.5.1. İşbirlikçi Araçların Kullanılabilirliği I5ap, I5pr ve I5re Endeksleri Analizi.....	85
4.3.3.5.2. Çatışmacı Araçların Kullanılabilirliği I5op, I5th ve I5pu Endeksleri Analizi	86
4.3.3.6. Siyasi Evrenin Doğası P1 Endeksi Analizi.....	88
4.3.3.7. Siyasi Değerlerin Gerçekleşmesi P2 Endeksi Analizi	89
4.3.3.8. Siyasi Geleceğin Öngörülebilirliği P3 Endeksi Analizi	90
4.3.3.9. Tarihsel Gelişim Üzerindeki Kontrol P4 Endeksi Analizi.....	91
4.3.3.10. Şansın Rolü P5 Endeksi Analizi	92
4.3.4. Norm Grubu ve Karşılıklı Kıyaslamalarla Başkanların Mukayeseli Operasyonel Kodları	93
4.3.4.1. Nicel Verilerden Çıkarımlar	95

5. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ BAŞKANININ DIŞ POLİTİKAYA POTANSİYEL ETKİ KAPASİTESİ.....	97
5.1. Amerikan Siyasetinde Başkan: Yetkiler ve Sınırlamalar	97
5.2. ABD Dış Politikasında Başkanlık Doktrinleri Örnekleri: Yetki ve Etki Arasındaki Köprü	101
5.2.1. Monroe Doktrini (1823).....	105
5.2.2. Truman Doktrini (1947).....	105
5.2.3. Eisenhower Doktrini (1957).....	106
5.2.4. Kennedy Doktrini (1961)	108
5.2.5. Nixon Doktrini (1969).....	108
5.2.6. Carter Doktrini (1980).....	109
5.2.7. Reagan Doktrini (1985).....	110
5.2.8. Bush Doktrini (2001)	111
6. BAŞKANLIK DOKTRİNLERİ: OBAMA VE TRUMP DOKTRİNLERİNİ TANIMLAMAK.....	113
6.1. Obama Doktrinini Tanımlamak.....	113
6.1.1. Çok taraflılık, Uluslararası İşbirliği, Tek Taraflı Müdahaleden Kaçınma ve Yumuşak Güç	113
6.1.2. Arkadan Liderlik	115
6.1.3. Diplomasi	116
6.1.4. Offshore Dengeleme Stratejisi	116
6.2. Trump Doktrinini Tanımlamak	117
6.2.1. Önce Amerika (America First).....	117
6.2.1.1. Azalan Çok Taraflılık, Artan Tek Taraflılık, Çok Taraflılık Yerine İkili Ticari Anlaşmalar ve Pragmatik Diplomasi	118
6.2.1.2. Ekonomik Milliyetçilik.....	119
6.2.1.3. Müttefiklere Yönelik Baskı	120
6.2.1.4. Sert Güç Kullanımı	121
6.2.1.5. Göç ve Göçmen Karşıtlığı	121
7. ABD’NİN TÜRKİYE POLİTİKALARININ OPERASYONEL KOD ANALİZİ VE BAŞKANLIK DOKTRİNLERİ ARACILIĞI İLE İNCELENMESİ.....	123
7.1. ABD'nin Türkiye Politikası Nasıl Okunmamalı?	123
7.2. ABD’nin Türkiye Politikasını, Başkanların Operasyonel Kodları ve Başkanlık Doktrinleri Perspektifinden Okumak	124
7.2.1. Obama’nın 2. Döneminde, Suriye Krizi, PYD/YPG/PKK Terör Örgütleri ile İlişkiler ve ABD’nin Türkiye Politikası	125
7.2.1.1. Suriye Krizi ve Kırmızı Çizgiler.....	125
7.2.1.2. IŞİD/DEAŞ’ın Ortaya Çıkışı ve ABD.....	128
7.2.1.3. IŞİD’e Karşı Mücadelede PYD/YPG/SDG/PKK Terör Örgütleri Üzerinden Vekil Savaş ve ABD’nin Türkiye Politikası.....	128
7.2.1.4. Obama’nın Türkiye Politikası ve Değerlendirme.....	130
7.2.2. Trump Döneminde, Suriye Krizi, PYD/YPG/PKK Terör Örgütleri İle İlişkiler ve ABD’nin Türkiye Politikası.....	130
7.2.2.1. Trump Döneminde Sözler ve Eylemler Arasında Yüksek Geçişlilik ve Tek Taraflı Eylemler	131
7.2.2.1.1. Önemli Bir Bölgesel Gelişme: Kudüs’ün İsrail’in Başkenti Olarak Tanınması	133
7.2.2.1.2. Türkiye’nin S400 Füze Savunma Sistemleri Satın Alımı ve Trump.....	134
7.2.2.1.3. Trump’ın Türkiye Politikası ve Değerlendirme	138
8. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	140

KAYNAKÇA	147
EKLER.....	163

KISALTMALAR

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

BPM: Bürokratik Politika Modeli

CREON: Comparative Research on the Events of Nations

DEAŞ/İŞİD: Irak Şam İslam Devleti

DPA: Dış Politika Analizi

FETÖ: Fethullahçı Terör Örgütü

LANDCOM: Müttefik Kara Komutanlığı

NATO: North Atlantic Treaty Organization

PKK: Kürdistan İşçi Partisi

PYD: Demokratik Birlik Partisi

SÇP: Standart Çalışma Prosedürleri

Uİ: Uluslararası ilişkiler

VICS: Verbs In Context System

YPG: Halk Koruma Birlikleri

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Oyuncu A için Mahkûmun İkilemi	20
Tablo 2: Mahkûmun İkilemi Modeline Bir Örnek	21
Tablo 3 Tavuk Oyunu Modeli	22
Tablo 4 VICS Endekslerinin Hesaplanması	76
Tablo 5 VICS Endekslerinin Yorumlanması.....	77
Tablo 6 Obama ile ABD Başkanları Norm Grubunun Z Skor Hesaplamaları	78
Tablo 7 Trump ile ABD Başkanları Norm Grubunun Z Skor Hesaplamaları.....	78
Tablo 8 Obama ve Trump'ın Operasyonel Kodunun İstatistiksel Olarak, Anlamlı Farklılık Karşılaştırmaları	79
Tablo 9 Stratejinin Yönü I1 Endeksi Analizi	79
Tablo 10 Taktiklerin Yoğunluğu I2 Endeksi Analizi	80
Tablo 11 Risk Yönelimi I3 Endeksi Analizi	82
Tablo 12 Taktiklerin Esnekliği I4a Endeksi Analizi	83
Tablo 13 Taktiklerin Esnekliği I4b Endeksi Analizi	84
Tablo 14 İşbirlikçi Araçların Kullanılabilirliği I5ap, I5pr ve I5re Endeksleri Analizi.....	85
Tablo 15 Çatışmacı Araçların Kullanılabilirliği I5op, I5th ve I5pu Endeksleri Analizi	86
Tablo 16 Siyasi Evrenin Doğası P1 Endeksi Analizi	88
Tablo 17 Siyasi Değerlerin Gerçekleşmesi P2 Endeksi Analizi.....	89
Tablo 18 Siyasi Geleceğin Öngörülebilirliği P3 Endeksi Analizi	90
Tablo 19 Tarihsel Gelişim Üzerindeki Kontrol P4 Endeksi Analizi	91
Tablo 20 Şansın Rolü P5 Endeksi Analizi.....	92
Tablo 21 Obama Trump ve Norm Grubunun İnanç Farklılıkları	94

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1 Britanya Doğu Komitesi İle İlgili Bir Ampirik Çalışmaya Göre Bir Kişinin Örnek Bir Bilişsel Harita Parçası.....	56
Şekil 2 Şema Teorisi Adımları	59

1. GİRİŞ

Uluslararası ilişkiler disiplini, devletlerin dış politika davranışlarını, uluslararası sistemin dinamiklerini ve ulusötesi etkileşimleri anlamaya yönelik birçok kuramsal çerçeve, yöntem ve model geliştirmiştir. Ancak disipline dair literatür uzun süre, devletleri homojen, rasyonel ve üniter aktörler olarak varsayan geleneksel yaklaşımların genel kabul gördüğü bir yapıda süregelmiştir. Özellikle realizm, devletleri dış politika yapımında rasyonel ve bütüncül aktörler olarak ele alan varsayımlara dayanmaktadır. Bu varsayımlara göre, devletler ulusal çıkarlarını maksimize etmek için eldeki olanakları rasyonel bir şekilde değerlendirmekte, seçenekler arasında tutarlı tercih yapıları oluşturarak dış politika kararlarını bu bağlamda almakta, böylece öngörülebilir ve modellemesi mümkün bir dış politika davranışı sergilemektedirler. Ne var ki, rasyonel aktör varsayımı, son yarım asırdır özellikle dış politika analizi ve karar verme teorileri alanında yapılan çalışmaların da ortaya koyduğu üzere, insan faktörünü gereğince dikkate almamaktadır. Bu noktada, liderlerin ve karar vericilerin psikolojik özelliklerinin dış politika yapım sürecinde göz ardı edilmesi, birey düzeyindeki değişkenlere daha fazla odaklanılması gerektiğini gündeme getirmiştir. Devlet adına karar veren liderler, bürokratlar ve danışmanlar psikolojik ve bilişsel faktörlerin etkisi altındadır. Bu faktörler arasında bilişsel sınırlılıklar, inançlar, önyargılar, güdülenmiş muhakeme süreçleri ve duygular yer almaktadır. Soğuk Savaş sonrası dönemde, uluslararası sistemin karmaşıklaşan dinamikleri, artan çok aktörlü etkileşimler ve bilişsel-psikolojik yaklaşımların uluslararası ilişkiler disiplininde daha fazla kabul görmesi, dış politika analizlerinde birey düzeyindeki değişkenlerin incelenmesinin önemini artırmıştır.

Bu durum, devletleri tek tip, homojen ve tam rasyonel bir karar verici olarak gören perspektifleri sarsmakta ve dış politika analizinde birey düzeyini odağa alan çalışmaların önemini vurgulamaktadır. Örneğin Graham Allison'ın rasyonel aktör modeli dışında sunduğu iki çerçeve; örgütsel süreç ve bürokratik politika modelleri, karar verme sürecinin tek boyutlu bir rasyonalite alanı olmadığını, aksine çok katmanlı ve çeşitli kısıtlamalar altında gerçekleştiğini vurgular. Ancak bu çok boyutluluk, çoğu zaman örgüt içi dinamiklere veya bürokratik çekişmelere odaklanırken, karar vericilerin zihinsel süreçlerine, inanç sistemlerine, bilişsel kısıtlarına ve psikolojik eğilimlerine yeterince eğilmemektedir. İşte bu noktada, “bilişsel devrim” olarak nitelenen dönemin etkisiyle dış politika analizinde psikolojik faktörlerin önemi artmış, liderlerin inanç sistemleri ve bilişsel haritaları üzerine yapılmış çalışmalar daha fazla dikkat çekmeye başlamıştır.

Bu tezin çıkış noktasını, rasyonel aktör varsayımının, uluslararası ilişkiler alanında yapılan çalışmaların ekseriyetinin, satır aralarında hâkim bir ön kabule dönüşmesi oluşturmaktadır. Bu ön kabul, temelde “gerçeği” tam rasyonellik üzerine kurulu modellerle anlama çabasını yansıtmaktadır. Ancak bu çaba, insanın inançları, bilişsel kısıtları, önyargıları, güdülenmiş muhakeme biçimleri ve zihinsel kısayolları gibi birçok faktör nedeniyle çoğu zaman kusurlu temellere dayanmaktadır. Dolayısıyla tam anlamıyla “rasyonel” bir karar vericinin varlığı sorgulandığında, uluslararası ilişkilerde açıklama gücünün “ideal” bir rasyonellik modelinden değil, aksine gerçek insan davranışını ve düşünce süreçlerini yansıtan birey düzeyi değişkenlerden gelebileceği fark edilecektir.

Bireysel düzeydeki çalışmalara yönelik ihtiyaç ortada olmasına rağmen, bu alandaki

Çalışmaların sayısı hâlâ sınırlıdır ve literatürdeki hâkim eğilim, devletleri üniter ve rasyonel aktörler olarak ele almaya devam etmektedir. Levy'nin (Levy, 2023: 349) belirttiğı gibi, 1980-2015 yılları arasında uluslararası ilişkilerde birey düzeyine odaklanan akademik makalelerin oranı %13'ün altındadır. Bu durum, uluslararası ilişkilerin analizinde bireysel ve psikolojik faktörlerin göz ardı edildiğini göstermektedir.

Birey düzeyinde ele alınabilecek değişkenler sayıca fazla olmasına rağmen, bu değişkenler içerisinde yer alan politik inanç sistemleri, en sistematik şekilde incelenebilecek ve görece değişime en dirençli olan değişkenler olarak ön plana çıkmaktadır. Örneğın bilişsel kısıtlamalardan ötürü ortaya çıkabilecek anlık algılama hataları daha kısa süreli etkilere sahip olabilirken, politik inanç sistemleri daha uzun sürede inşa edilmekte ve görece daha kalıcı olmaktadırlar. Bu bağlamda liderlerin politik inanç sistemlerinin dış politika yapım sürecindeki rolünü anlamak, devlet davranışlarını açıklayabilme kapasitesini önemli ölçüde artırmaktadır. Liderler, uluslararası sistemi ve onun sunduğı fırsat veya kısıtlamaları, kendi bilişsel çerçeveleri, inançları, ön yargıları, değerleri ve hedefleri üzerinden yorumlamaktadırlar. Karar vericilerin bilişsel kısıtları, sınırlı rasyonelitetleri ve psikolojik eğilimleri, belirli dış politika meselelerinde yapısal faktörlerin tek başına açıklamakta zorlanacağı örüntüler ortaya çıkarabilmektedir. Bu çalışma, tam da bu eksenden hareketle lider odaklı dış politika analizi yaklaşımını benimseyerek, liderlerin politik inanç sistemlerinin dış politika kararları üzerindeki etkilerini araştırmaktadır.

Bu amaca ulaşmak için tezde, liderlerin politik inanç sistemlerini incelemekte kullanılan nicel ve sistematik bir yaklaşım olan Operasyonel Kod Analizi (Operational Code Analysis) ve bir içerik analizi yöntemi olarak Verbs In Context System (VICS) yöntemi uygulanmıştır. Operasyonel kod analizi, siyasi liderlerin politik inançlarını ve karar verme süreçlerini sistematik olarak incelemeyi amaçlayan bir yaklaşımdır. Bu analiz çerçevesinde ele alınan politik inanç sistemleri iki ana unsurdan oluşmaktadır. Bunların ilki olan felsefi inançlar, politik evrene dair temel varsayımları içerir. Bu inanç kümesi liderin, siyasi yaşamın doğası, politik çatışmaların kaynağı ve insanın siyasi rolü hakkındaki düşüncelerini kapsamaktadır. Örneğın, bir lider politik çatışmaları uzlaşmaz bir mücadele olarak görebilir veya müzakere yoluyla çözülebilecek anlaşmazlıklar olarak değerlendirebilir. İkinci inanç kümesi olan araçsal inançlar ise liderin hedeflerine ulaşmak için en etkili stratejileri ve taktikleri nasıl seçtiğini gösterir. Risk alma eğilimi, zamanlama tercihleri ve farklı politik araçların kullanımına dair yaklaşımları bu kategoride incelenmektedir. Örneğın bazı liderler diplomatik yöntemleri tercih ederken, diğerleri güç kullanımını öne çıkarabilir.

Dolayısıyla operasyonel kod analizi, liderlerin dünyayı nasıl gördüklerine, siyasi evrenin doğasına dair inançlarına, amaçlarını nasıl belirlediklerine, stratejileri ve taktikleri nasıl seçtiklerine dair kapsamlı bir çerçeve sunmaktadır. İlk olarak Nathan Leites tarafından Sovyet Politbüro üyelerinin inançlarını araştırmak için kullanılan ve daha sonra Alexander George'un geliştirdiğı operasyonel kod yaklaşımı, liderlerin politik evrene ve diğer aktörlere dair inançlarının davranışlarına nasıl yansıdığını anlamaya yönelik bir "pencere" işlevi görmektedir. Bu analiz, rasyonel aktör modelinin aksine liderlerin bilişsel yapıları ve politik inanç sistemleri üzerinden dış politika sürecindeki karar verme dinamiklerinin anlaşılmasını sağlamaktadır. Bu yöntem, bir içerik analizi türü olarak liderlerin söylemlerinden hareketle onların politik evrene dair felsefi (P) ve araçsal (I) inançlarını ölçmekte, böylece liderlerin dış politikaya dair algı ve stratejilerini nicel olarak ortaya koymaya imkân tanımaktadır.

Çalışmada liderlerin politik inanç sistemlerinin dış politika kararları üzerindeki etkilerini araştırmak amacıyla çalışmanın kapsamı ve dolayısıyla araştırma tasarımı, ülke olarak Amerika Birleşik Devletleri'nin dış politikasını analize dahil etmekte ve ABD'ye başkanlık etmiş iki farklı başkanın operasyonel kodlarının incelenmesi üzerine şekillenmektedir. Bu seçimin temelinde iki gerekçe bulunmaktadır. İlk olarak, ABD, uluslararası ilişkiler sisteminin en etkili devletlerinden biridir ve dünyanın dört bir yanına etki eden politikalar üretmektedir. ABD'nin, uluslararası sistem içerisindeki konumu, güç kapasitesi, Türkiye ile olan stratejik ortaklık ilişkisi, Orta Doğu'da etkin bir ülke olması gibi birçok faktörden ötürü dış politika eylemlerinin analiz edilmesi önem arz etmektedir. Bu nedenle ABD başkanlarının bireysel özellikleri, inanç sistemleri ve bilişsel yapıları, küresel siyasetin yönünü anlamak için kilit bir önem taşımaktadır. İkinci gerekçe ise, Obama ve Trump'ın dış politika yaklaşımlarının belirgin ölçüde farklı olduğuna dair varsayımdır. Doktrinsel açıdan Obama, çok taraflılığa ve diplomatik iş birliğine vurgu yapan, daha ölçülü güç kullanımına yatkın bir çizgide algılanırken; Trump, "Önce Amerika" sloganıyla vurgulanan ekonomi ağırlıklı tek taraflılık, hızlı karar alma, yer yer öngörülemeyen davranış kalıpları ve sert güç kullanımı tehdidi ile şekillenen bir dış politika yaklaşımına sahiptir. Bu iki farklı liderin inanç sistemlerine dair yapılacak bir operasyonel kod analizi, lider inançlarının dış politika davranışlarına ne ölçüde yansıdığını ortaya koymak için ideal bir fırsat sunmaktadır. Özellikle ABD'nin Türkiye politikalarının analiz edilmesi de hem teorik bağlamda hem de pratik açıdan siyaset yapıcılar için elzemdir. Türkiye, NATO müttefikli olması, jeostratejik konumu, bölgesel krizlerdeki rolü ve ABD ile uzun geçmişe dayalı ilişkileri nedeniyle, ABD dış politikasının önemli bir kesişim noktasını temsil etmektedir. Obama ve Trump dönemlerindeki Türkiye politikasının incelenmesi, liderlerin inanç sistemleri ile dış politika kararları arasındaki olası korelasyonları görmeye olanak tanıyacaktır. Bu bağlamda çalışmada, ABD başkanları Barack Obama (2013-2017) ve Donald Trump (2017-2021), ardışık yönetim dönemlerinde, benzer uluslararası konjonktür ve aynı devlet yapısı içerisinde farklı başkanlar olarak görev yaptıklarından ve dolayısıyla ABD'nin lider değişiminden kaynaklanan dış politika sapmalarının gözlemlenmesini mümkün kılan araştırma özneleri olmalarından ötürü, araştırmada bu iki başkanın operasyonel kodları ve ABD dış politikası ile ilişkisi ele alınmaktadır.

Bu araştırma tasarımından hareketle, çalışma liderlerin inanç sistemleri arasında fark olup olmadığını, aynı ülkeyi ardışık yönetim dönemlerinde sırasıyla yönetmiş iki liderin (Obama ve Trump) birbirleriyle ve ülkenin geçmişteki liderlerinin norm grubu ile karşılaştırılmasının liderlerin farklılığını veya benzerliğini belirginleştirip belirginleştiremeyeceğini (Araştırma Sorusu 1), eğer farklılıklar söz konusu ise bu farklılıkların liderlerin dış politikaları ile ilişkilendirilebilir olup olmadığını ve liderlerin dış politikalarının inanç sistemleri kullanılarak açıklanabilir olup olmadığını (Araştırma Sorusu 2), ayrıca Amerika Birleşik Devletleri başkanlarının doktrinleri ve inanç sistemlerinin analiz edilmesinin ABD'nin Türkiye politikalarını analiz etme konusunda tutarlı açıklamalar sunup sunamayacağını sorgulamaktadır (Araştırma Sorusu 3). Bu araştırma sorularına yanıt ararken çalışma şu üç temel hipotezi test etmektedir: Obama'nın operasyonel kodu Trump'a göre daha iş birlikçi, Trump'ın operasyonel kodu Obama'dan daha çatışmacıdır (H1); ABD başkanlarından oluşan norm grubu ile karşılaştırıldığında Başkan Trump, Obama'ya göre daha fazla inanç endeksinde farklılık göstermektedir (H2); ABD Başkanı Obama ve Trump'ın farklı inançlara sahip olmaları, ABD'nin Türkiye politikalarını etkilemektedir (H3).

Bu çerçeve, uluslararası ilişkiler disiplinde birey odaklı dış politika analizi yaklaşımına dayanarak lider inançlarının dış politika davranışları üzerindeki etkilerini incelemektedir. Araştırmanın

bulgularını genel hatları ile ifade etmek gerekirse, Obama ve Trump'ın söylemleri üzerinden elde edilen veriler istatistiksel testlerle karşılaştırıldığında, her iki liderin politik evreni algılayış biçimleri, amaçlarına ulaşmak için seçtikleri stratejiler, risk algıları, taktiksel esneklikleri ve araç kullanım eğilimleri arasında belirgin farklılıklar olduğu görülmüştür. Obama'nın ikinci dönemi ile Trump dönemi karşılaştırıldığında, her iki liderin inanç sistemlerinde toplam 16 VICS endeksinin 6 tanesinde istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir.

Obama ve Trump dışında görev yapan diğer 41 ABD başkanı çalışmada norm grubu olarak kullanılmıştır. Obama'nın ve Trump'ın inanç sisteminin doktrinleri ile paralellikler gösterdiği, Obama'nın çoğu noktada norm grubu ortalamasında bir ABD başkanı gibi hareket ederken, Trump'ın ise hem Obama hem de norm grubu ile farklılık gösterdiği, inançlarıyla paralel bir eylem örüntüsü olduğu tespit edilmiştir. Norm grubu başkanlarının operasyonel kod ortalama endeks değerleri ile hem Obama hem de Trump'ın operasyonel kodları karşılaştırılmış ve Obama'nın norm grubundan, 16 VICS endeksinin yalnızca 3'ünde farklılaştığı tespit edilirken Trump, 16 endeksin 8'inde norm grubu başkanlarının ortalamasından 2 standart sapmadan daha fazla sapma göstermiştir.

Obama'nın norm grubu başkanlarına kıyasla farklılık gösterdiği noktalar Trump'a göre daha sınırlıdır. Obama siyasi amaçlarını belirlerken çatışmacı yönelimlere kısmen daha açık olabilir, taktiklerini çatışma ve iş birliği arasında değiştirmede daha esnek davranabileceğine inanabilir ve tehdit araçlarının görece faydasına güvenebilir. Trump'ın norm grubu başkanlarına kıyasla siyasi amaç ve hedeflerini belirlerken daha çatışmacı bir stratejiyi tercih ettiğine, hedeflerine ulaşmada çatışmacı taktiklerin daha etkili olacağına inandığına ve çatışma ile iş birliği arasında kolayca geçiş yapabilecek bir esnekliğe güvendiğine dair göstergeler bulunmaktadır. Buna ek olarak Trump, tehdit ve cezalandırma gibi daha sert araçların dış politikada faydalı olduğuna güçlü bir şekilde inanmakta, siyasi değerlerini hayata geçirme konusunda daha karamsar bir tutum sergilemekte, tarihsel gelişimi daha yüksek düzeyde kontrol edebileceğini düşünmekte ve insan ilişkilerinde, tarihsel süreçte şans faktörünün rolünü daha düşük görmektedir. Bu özelliklerin bir araya gelmesiyle, Trump'ın norm grubu başkanlarına kıyasla hem strateji ve taktik kullanımı hem de dünya görüşü ve geleceğe bakışı konusunda belirgin biçimde ayrıştığı anlaşılmaktadır. Ancak Obama, cezalandırma araçlarının kullanışlılığı konusunda, tarihsel süreci yönlendirebilme inancında ve şansın rolünü değerlendirmede, Trump kadar belirgin ölçüde “farklı” bir tablo çizmemektedir. Başka bir deyişle, Obama'nın norm grubundan ayrışması sınırlı ve daha “ince ayarlı” iken, Trump'ın ayrışması hem daha geniş bir yelpazede hem de Obama'dan net biçimde uzaklaşan bir şekilde kendini göstermektedir. Bu durum, iki liderin dış politikaya bakışının hem araçsal hem de felsefi planda ne derece farklılaştığını açıkça ortaya koymaktadır.

Operasyonel kod analizi ve VICS yöntemiyle elde edilen bulgular ve Amerikan başkanlık doktrinleri ışığında, ABD'nin Türkiye politikaları analiz edildiğinde ABD'nin Türkiye politikalarına kişisel olarak etki ettikleri alanlar olduğu gözlemlenmiştir. Obama, başkanlığının ilk döneminden itibaren, çok taraflılığı ve diplomatik çözümü önceleyen bir dış politika vizyonu çizmiştir. Diplomasi ve barışçıl yöntemler, Obama doktrininin önemli sacayakları olarak belirginleşmiş; askeri müdahale yerine “offshore dengeleme” stratejisi sıklıkla tercih edilmiştir. Obama Doktrini çok taraflılık, uluslararası iş birliği, diplomasi, tek taraflı askeri müdahaleden kaçınma ve offshore dengeleme unsurlarına dayanırken; Obama'nın operasyonel kodu, söz ve eylemler arasında orta düzeyde bir esneklik, riskten

büyük ölçüde kaçınma, tehdit araçlarına nispeten yüksek kullanım inancı gibi bazı farklılıkları ile dikkat çekmiştir. Bu durum, Obama'nın "kırmızı çizgiler" olarak adlandırdığı beyanlarına rağmen Suriye'de askeri müdahaleden kaçınmasını, IŞİD'e karşı yerel güçleri destekleme stratejisini ve müttefik bir NATO üyesi Türkiye'nin kaygılarına karşın, terör örgütü PYD/YPG gibi vekil güçleri kullanmayı tercih etmesini anlamada yardımcı olmaktadır.

Trump ise, ABD'nin ulusal çıkarlarını önceleyen, geleneksel ittifakları zaman zaman ikinci plana itebilen, tek taraflılığa ve kişisel lider ilişkilerine dayalı bir yaklaşımla karakterize olarak ön plana çıkmıştır. Trump Doktrini'nin "Önce Amerika" sloganı çerçevesinde tek taraflı ve çatışmacı bir çizgi izlemesi, Trump'ın norm grubuna kıyasla çatışmacı strateji ve taktiklere olan daha yüksek inancı ve cezalandırma araçlarının kullanışlılığı gibi endekslerde sapma göstermesiyle pekiştirilmiştir. Trump'ın söz ve eylem arasında yüksek geçişlilik sergilemesi de hızlı ve beklenmedik manevralarla dış politika süreçlerini şekillendirmesine olanak tanımıştır. Dolayısıyla bulgular ABD dış politikasında liderlerin inanç setlerinin, devletin geleneksel stratejik çıkar öncelikleri, kurumsal yapıları ve müttefiklik ilişkileri gibi nispeten sabit faktörler karşısında dahi önemli bir etki yaratabileceğini göstermektedir.

Bu tez, üç temel katkı sunmayı hedeflemektedir:

1. Kuramsal Katkı: Uluslararası ilişkilerde rasyonel aktör varsayımına dayalı anlatıları, liderlerin inanç sistemlerini merkeze alarak sorgulamakta, böylece bilişsel ve psikolojik değişkenleri analize dâhil eden bir çerçeve önermektedir.

2. Yöntemsel Katkı: Operasyonel Kod Analizi ve VICS yöntemi kullanılarak nicel içerik analizi yoluyla lider inançlarının ölçülmesi, gelecekte benzer çalışmaların tekrarlanabilirliğini sağlayarak yöntemsel bir standart sunmaktadır.

3. Uygulamalı Katkı: Obama ve Trump gibi iki farklı liderin karşılaştırmalı analizi, ABD'nin Türkiye politikalarındaki değişim ve süreklilikleri anlamak için bir rehber sunmakta, bu sayede politika yapıcılara, araştırmacılara ve analistlere dış politika yapım süreçlerinin incelenmesinde yeni perspektifler sağlamaktadır.

Çalışma bu katkılarına karşın her çalışmada olduğu gibi bazı sınırlılıklara da sahiptir. Öncelikle operasyonel Kod Analizi, liderlerin kamuya açık söylemlerine dayanmaktadır. Bazı konuşmaların gerçek niyetleri tam yansıtmadığı veya iç siyasi hedeflere göre manipülatif olabileceği göz ardı edilmemelidir. Ayrıca Türkiye politikası özelinde başkanların karar almalarında rol oynayan pek çok bürokratik ve kurumsal faktör dışarıda bırakılmıştır. Diğer yandan, her ne kadar sistematik bir yaklaşım olsa da nicel içerik analizi, liderlerin gerçek inançlarından ziyade söylemsel inançlarını ölçebilir. Gizli niyetleri veya çelişkili beyanları net okuyamayabilir. Ancak yine de veri setinin büyüklüğü bu sınırlılığın etkisini azaltmaktadır. Üçüncü olarak ABD'nin Türkiye politikaları, çok boyutlu bir ilişki olup tezde daha çok Suriye krizi, terör örgütleriyle ilişkiler, patriot/S-400 krizi, Brunson olayı gibi belirgin başlıklara odaklanılmıştır. Liderlerin inanç sistemlerinin ve doktrinlerinin dış politika üzerindeki tezahürü araştırıldığından ötürü, ekonomik, ticari, bölgesel ve kurumsal diğer unsurlar kapsam dışında kalmıştır. Çalışmanın bir diğer sınırlılığı zaman boyutundadır. Çalışma Obama'nın ikinci dönemi (2013-2017) ve Trump dönemini (2017-2021) içerecek şekilde sınırlandırılmıştır. İki liderin karşılaştırması, bu dönemdeki verilerle yapılmış olup liderlerin başka zamanlardaki söylemlerini analiz kapsamına almak farklı sonuçlar verebilir. Ayrıca operasyonel kod analizinin uygulandığı

içerikler Obama ve Trump'ın Türkiye odaklı konuşmalarını içermektedir. Yine aynı şekilde daha farklı bir araştırma tasarımında farklı sonuçların ortaya çıkabilmesi mümkündür. Dolayısıyla gelecekte yapılacak araştırmaların bu sınırlılıkları ele alan araştırma tasarımlarına yönelmesinin de literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu çalışma, giriş bölümünün ardından altı ana bölüme ayrılmıştır. İkinci bölüm, literatür özeti içermekte ve uluslararası ilişkilerde rasyonel aktör varsayımının eleştirilerine, sınırlı rasyonalite kavramına ve birey düzeyinde bilişsel/psikolojik engellere vurgu yapmaktadır. Burada dış politika analizindeki analiz düzeyi sorunu, realizmin faillik tartışmaları, Allison'ın üç modeli (rasyonel aktör, örgütsel süreç, bürokratik politika) ve rasyonalite varsayımını diğer modeller gözden geçirilmektedir. Bu çerçevede, bilişsel devrim, sınırlı rasyonalite ve dış politika analizine birey düzeyindeki psikolojik değişkenlerin dâhil edilme gerekçelerini ortaya koymaktadır.

Üçüncü bölüm, araştırma tasarımı ve metodolojiyi açıklamaktadır. Bu bölümde çalışmanın amacı, hedefleri, araştırma soruları, hipotezleri, vaka seçimi, veri toplama ve analiz yöntemleri anlatılmakta; nicel operasyonel kod analizinin uygulama biçimine dair ayrıntılar sunulmaktadır.

Dördüncü bölüm, Obama ve Trump'ın operasyonel kod analizine odaklanmaktadır. Nicel VICS yöntemi kullanılarak elde edilen veriler, istatistiksel testlerle değerlendirilmekte ve liderlerin inanç sistemlerinde ortaya çıkan farklılıklar incelenmektedir. Bu analiz, liderlerin politik evreni algılama biçimleri, strateji seçimleri, risk yönelimleri, taktiksel esneklikleri ve araç kullanım eğilimleri gibi konularda istatistiksel karşılaştırmalar yapmaktadır.

Beşinci ve altıncı bölümler, ABD başkanlarının dış politikadaki etki kapasitelerini ve başkanlık doktrinlerini ele almaktadır. Bu bağlamda, ABD başkanlarının anayasal yetkileri, kurumsal sınırlamaları irdelenmekte, geçmişteki diğer başkanların başkanlık doktrinleri ele alınarak Obama ve Trump doktrinlerinin temaları belirlenmektedir. Özellikle Obama dönemindeki çok taraflı diplomasi ve “arkadan liderlik” stratejisi ile Trump dönemindeki “Önce Amerika” yaklaşımı ve ekonomik milliyetçilik gibi temalar incelenerek, bu doktrinlerin operasyonel kod analizinde ortaya çıkan inanç sistemleriyle nasıl kesiştiği değerlendirilmektedir.

Yedinci bölüm, operasyonel kod ve başkanlık doktrinlerinin ABD'nin Türkiye politikalarına nasıl yansıdığını irdelemektedir. Obama ve Trump dönemlerinde, Suriye krizi, PYD/YPG/PKK terör örgütleriyle ilişkiler, güvenlik endişeleri ve ortaklık alanları gibi somut vakalar üzerinden yapılan analizler, liderlerin inanç yapılarının ve doktrinlerinin dış politikada somut karşılıklar bulup bulmadığını sınamaktadır.

Sonuç ve öneriler bölümü ise, elde edilen bulguların bir sentezini sunmaktadır. Bu tez, rasyonel aktör varsayımına dayalı açıklayıcı şablonların, bilişsel ve psikolojik unsurları göz ardı ettiği ölçüde eksik kaldığını savunmakta; birey düzeyindeki inanç sistemleri, önyargılar ve lider psikolojisinin, dış politikada kuramsal olarak öngörülemeyen fakat pratikte belirgin etkiler yarattığını göstermeyi amaçlamaktadır. Buradan hareketle, gelecekteki uluslararası ilişkiler çalışmalarına, dış politika analizinde psikolojik ve bilişsel faktörleri daha yoğun şekilde devreye sokmaları yönünde öneriler sunulmaktadır.

2. RASYONEL AKTÖR VARSAYIMI VE SINIRLI RASYONALİTE (LİTERATÜR ÖZETİ)

Devletler dış politikada bir karar aldıklarında, devlet adına bu kararı alanlar aslında, belirli kişi veya kişilerdir. Hudson, bu durumu, “uluslar arasında meydana gelen her şeyin, tek başına veya gruplar halinde hareket eden, karar verici rolündeki insana dayandığı” iddiası ile ortaya koymaktadır. Çünkü Hudson'a göre, her teorik disiplinin bir “zemini” vardır. Bu “zemin” ifadesi “çalışılan alandaki fenomenlerin meydana geldiği temel ve kurucu niteliklerin kavramsallaştırılması anlamına gelir.” Örneğin “fiziğin temeli madde ve anti-madde parçacıklarıdır. Ekonomistler ise firmalar ve hanehalkları zeminlerini kullanırlar.” Hudson'a göre, “teoriler böyle zeminler üzerinde kurulur, geliştirilir ve yeri geldiğinde de gerekirse bir kenara atılırlar.” uluslararası ilişkilerin de böyle bir zemini vardır. Ve Hudson'a göre, bir anlamda, uluslararası ilişkilerin zemini, “tüm sosyal bilimlerin zeminiyle aynıdır. Tüm sosyal bilimlerde aynı olan bu zemin, insanların çevrelerindeki dünyayı nasıl algıladıklarını, bu dünyaya nasıl tepki verdiklerini ve çevrelerindeki bu dünyayı nasıl şekillendirdiklerini ve aynı zamanda bu dünya tarafından da nasıl şekillendirildiklerini anlamayı içerir.” Bu temel zemin, “uluslararası ilişkiler dahil olmak üzere sosyal bilimcilerin araştırmalarının merkezinde yer alır” (Hudson, 2005: 1).

Hudson'ın, uluslararası ilişkilerin zemini olarak, “tek başına veya gruplar halinde hareket eden karar verici rolündeki insanı” işaret etmesi, “uluslar arasında meydana gelen her şeyin dayandığı” bu karar vericiyi analiz etmeyi gerektirmektedir. Ancak ironik şekilde, uluslararası ilişkiler disiplininin genel bir fotoğrafı çekildiğinde, özellikle teoriler bağlamında, bu karar vericinin bir analiz düzeyi veya bir analiz birimi olarak hakettiği ilgiyi göremediğini, fotoğraf karesinde fark edilir bir yer tutamadığını söylemek mümkündür. Bu çalışmada, uluslararası ilişkiler disiplininin genel resmindeki bu eksikliğe, fotoğraf karesinin çoğunu işgal eden rasyonalist anlayışların nasıl alan bırakmadıklarına ve analizlerini hangi mercekleri kullanarak yaptıklarına dair bir bakış sunulacaktır. Bu sayede, önce rasyonel karar verme teorisinde veya rasyonel aktör modelindeki eksiklik tanımlanacak ve sonrasında Dış Politika Analizi'nin gelişim sürecine ve Dış Politika Analizi'nde bireysel analiz düzeyinin denkleme güçlü bir şekilde katılarak bu boşluğu doldurma çabası anlatılacaktır. Rasyonel Aktör Modeli'nin zayıf yönlerini bilmek ve bu zayıflıklara Dış Politika Analizi'nin yaptığı katkıları somut bir şekilde ortaya koymak, uluslararası ilişkiler teorilerinin ekseriyetle Rasyonel Aktör varsayımına dayanan kusurlu açıklamalarına yöneltilen eleştirileri anlamayı, analiz etmeyi ve uluslararası ilişkileri daha doğru değerlendirmeyi sağlayacaktır. Dış Politika Analizi'nin ve birey düzeyi analizlerin hangi boşluğu doldurduğunu ortaya koymak için öncelikle boşluğu tanımlamak gerekmektedir.

2.1. Uluslararası İlişkilerde Analiz Düzeyi Sorunu

Uluslararası politika içerisinde etkileşimde bulunan pek çok karmaşık aktör vardır. uluslararası ilişkiler anlamlı bir bilimsel çalışma olarak ele alınmaya başladığından beri aktör kavramı büyük ölçüde, hatta Thucydides ve Machiavelli'den bu yana, ulus devleti akla getirmekteydi (Baylis, Smith, Owens, 2020: 134-135). Bugün artık bunun değiştiğini savunan pek çok görüş mevcuttur. Özellikle Soğuk Savaş ve Soğuk Savaş sonrası dönemin, uluslararası ilişkiler ve dış politika çalışmaları üzerindeki değiştirici

etkisi büyük olmuştur. Bu sebeple, bu karmaşık ve çeşitli aktörlerin, farklı analiz seviyeleri gerektirdiği ve dahi bu analiz seviyelerinin de tek başına yeterli olmadığı, bir olguya bakarken tüm analiz düzeylerinin birlikte değerlendirilerek olaylara farklı açıdan bakılması gerektiği yönünde görüşler de oluşmuştur. Fakat analiz düzeyleri ile ilgili bu yaklaşımlar görece yeni sayılabilecek bir geçmişe sahiptir. Aslolan, uluslararası ilişkilerin süregelen bir analiz düzeyi sorunu olduğudur.

Akademik kaygılarla soruşturulan herhangi bir konunun çevresinde ona ne taraftan ve nasıl yaklaşıldığı, ulaşılabilecek sonuçları da etkileme kapasitesine sahiptir. Bir bütünün parçalarını inceleyerek bütünü anlamaya çalışmak mı yoksa bütünü inceleyerek parçaları anlamaya çalışmak mı tercih edilmelidir? Her ikisini de destekleyen görüşler mevcuttur. Teoriler veya bakış açıları genel olarak açıklayıcılıkları ölçüsünde önem kazanırlar.

Bir olayı analiz ederken, doğru analiz düzeyinden yaklaşmanın önemi, uçak kazaları metaforuyla daha çarpıcı bir biçimde açıklanabilir. Uçaklarda bulunan karakutu, yaşanan uçak kazalarının nedenlerini aydınlatmak için kullanılmaktadır. Elbette bu nedenlerle sınırlı olmamakla birlikte, bir uçak kazası, hava şartları gibi sistemik etkiler nedeniyle (uluslararası sistem), uçaktaki herhangi bir teknik arıza nedeniyle (devlet) ya da pilotaj hatası gibi kişisel sebepler nedeniyle (birey) meydana gelebilir. Uçağın pilotunun uyuyakaldığı ya da sarhoş olduğu bir uçak kazasında, suçu hava şartlarına atmak pek uygun olmayabilir.

15 Ocak 2009'da yaşanmış bir olayın sinemaya aktarıldığı, 2016 yapımı Sully isimli bir Amerikan filminde, uçağın motoruna kuşların girmesi sonucu, motorların durması sebebiyle, Sully isimli pilotun, uçağı Hudson nehrine indirmesi sonucu yaşanan soruşturma süreci anlatılmaktadır. Bazıları pilotu kahraman ilan ederken, bazıları onu suçlamaktadır. Defalarca yapılan tüm bilgisayar simülasyonlarında uçağın pilotunun, uçağı farklı havalimanlarına indirmek gibi daha iyi alternatifleri olduğu halde uçağı nehre indirerek, insanların hayatını riske attığı ortaya konulmuştur. Uçağın pilotu, yargılandığı davada tüm simülasyonların bilgisayar üzerinde gerçekleştiğini ve içinde insan faktörünün bulunmadığını öne sürerek, simülasyonların gerçek pilotlar kullanılarak tekrar yapılmasını talep etmiştir. Simülasyonlar, gerçek pilotlarla tekrar edildiğinde, yine pilotun kararı hatalı görünmüştür. Simülasyonlara göre, pilot, uçağı sağ salim farklı havalimanlarına indirme şansı varken bunu tercih etmemiştir. Pilot Sully, simülasyonlara tekrar itiraz eder ve simülasyondaki pilotların ilk kez bu olayı yaşayan insanlar gibi davranmadığını, karşılaşacakları her şeyi önceden bildiklerini, tüm alternatiflerin önlerinde olduğunu ve bunlar arasında soğuk kanlı bir tercihte bulunduklarını öne sürer. Yapılan değerlendirmeler sonrasında, bu olayla ilk kez karşılaşan pilotun değerlendirme ve karar süresinin 35 saniye olduğu bildirilir. Simülasyonlara 35 saniye gecikme eklendiğinde bütün simülasyonların başarısız olduğu ve uçağın hiçbir havalimanına sağ salim ulaşamadığı görülmüştür (IMDb, 2016).

Yukarıdaki örneğin ana fikri, dış politikada hangi problem için hangi açıklama aracının kullanılacağı, açıklamada önemli bir yer tuttuğunun altını çizmek ve yapılacak genellemelerde dikkatli olunması gerektiğini vurgulamaktır. Diğer yandan dış politika gibi bir alanda, birey düzeyinde analizin ihmal edilmesinin yanlış sonuçlara götürebileceğinin altını çizmektir. Bu anlayıştan hareketle bu çalışmanın varsayımlarından bir tanesi dış politikanın analizini yaparken parçadan bütüne doğru bir yaklaşımın daha uygun olacağı yönündedir. Çünkü bu çalışma aynı girdilerin aynı çıktıları üreteceği gibi bir varsayıma sahip olan rasyonel karar verme bakış açılarını, prensipte tümüyle reddetmektedir. Bu çalışmanın bakış açısında ve varsayımında, dış politika, benzersizlikleri ile aynı girdilere, farklı

sonuçların ortaya çıkması yönünde etki ettiği düşünülen liderlerin de pay sahibi olduğu bir üründür. Bu çalışmanın bakış açısında ve varsayımında düzeyel olarak mevcut olan bu farklılık, rasyonel yaklaşımların öne sürdükleri ile uluslararası ilişkiler alanı içerisinde yer tutan analiz düzeyi sorununa işaret etmektedir.

Uluslararası ilişkiler alanı içerisinde analiz düzeyi sorununa ilk dikkati çekenler Singer ve Waltz olmuştur. “Uluslararası ilişkilerde analiz düzeyi sorunu” (The Level of Analysis Problem in International Relations) makalesinde Singer, temel olarak iki analiz düzeyinden söz etmiştir. Bunlar Devlet ve Sistem düzeyleridir (Singer, 1961). Singer, bu iki düzeye dikkat çekse de asıl vurgulamak istediği, uluslararası ilişkilerde bir analiz düzeyi sorunun olduğu ve bunun, alanın araştırmacıları tarafından yeterince önemsenmediğidir. İnsan, Devlet ve Savaş (Man, the State and war) (Waltz, 1959) adlı çalışmasında Waltz ise, daha çok sistemin yapısına eğilerek analiz düzeyleri açısından değerlendirmelerde bulunmuştur. Heywood'a göre, Waltz'ın çalışmasına dayandırılan üç temel analiz seviyesinden söz etmek mümkündür. Bunlar Birey, Devlet ve Sistem düzeyleridir (Heywood, 2011: 129). Breuning'e göre de, birey, devlet ve sistem şeklindeki üç analiz düzeyi, dış politika analizinin farklı odaklarına karşılık gelmektedir. “Bireyler seçenekler üzerinde düşünür ve karar verir, devletler dış politika davranışlarında bulunur ve uluslararası sistemde devletler arasındaki etkileşim, sonuçlar doğurur” (Breuning, 2007: 11). Uluslararası ilişkiler disiplininde yapılan çalışmalar, bu üç temel analiz düzeyini takip etse de, teorik düzlemde birey düzeyinin, alanın baskın teorileri tarafından yeterince önemsenmediğini gözlemlemek mümkündür.

Analiz düzeyleri, “uluslararası ilişkiler hakkında sistematik düşünmeyi organize etmek ve yardımcı olmak için tasarlanmış bir çerçeve oluşturur” (Viotti, Kauppi, 2019). Bu çerçeve sayesinde, uluslararası ilişkileri açıklamak için daha doğru mercekler kullanılabilir ve gerektiğinde kullanılan mercekleri değiştirerek, farklı bakış açılarıyla, daha iyi açıklamalara ulaşılması mümkün olabilir. Birey, devlet ve sistem düzeyleri bu bağlamda “kalın mercekler” olarak tanımlanabilir. Ancak uluslararası ilişkileri analiz etmek istiyorsak, daha hassas merceklerle ihtiyacımız vardır. Birey, devlet ve sistem ayrıştırmasının yetersiz olduğu varsayımıyla, çeşitli hassas mercekler öneren çalışmalar söz konusudur. Çünkü “uluslararası ilişkiler karmaşıktır ve analiz düzeyleri bu karmaşıklığı tek başına asla tam olarak yakalayamaz”. Ama yine de “karmaşıklığı anlamak için faydalı bir analitik bir araç ve başlangıç noktasıdır” (Grieco, Ikenberry, Mastanduno, 2019). Bu anlayışla birey, devlet ve sistem düzeylerini birer başlangıç noktası kabul etmek mümkündür. Ancak Jervis'in de belirttiği gibi “...Çok tartışılmış olmasına rağmen, sadece temel anlaşmazlık konusunda değil, düzeylerin sayısı konusunda bile bir mutabakat bulunmamaktadır. Arnold Wolfers iki, Kenneth Waltz üç ve James Rosenau beş seviye önermektedir...” Jervis'in kendisi de dört farklı düzey önermektedir (Jervis, 2017).

Bu noktada ortaya çıkan soru şudur: Hangi analiz düzeyi tercih edilmelidir? Bu sorunun tek ve doğru bir cevabı yoktur. Çünkü her mercek, olayları açıklama konusunda farklı fayda seviyelerine sahip olabilir. Dolayısıyla, her bir analiz düzeyi ve birimini dikkate almak muhtemelen gerçeğe en çok yaklaşılan sonucu verecektir. Ancak araştırma tasarımı bağlamında, tüm düzeylerden açıklamalarda bulunma çabası, araştırmacının sırtına altından kalkamayabileceği bir yük yükleyebilir. Diğer yandan, bilimsel araştırmanın doğası gereği, tek bir faktörün etkisi incelenmek istendiğinde yapılacak olan, diğer faktörleri mümkün olduğunca sabitlemek olmalıdır. Özellikle sosyal bilimler alanında yüzde yüz doğruya ulaşmak güç olsa da araştırmanın öznesine etki edebilecek diğer faktörlerin, en sabit olduğu

anı yakalayarak fotoğrafı çekme çabası, doğruya en yakın sonuca ulaşmak için elzem görünmektedir.

Bu çalışma, analiz düzeyi tartışmasını nihayete erdirmeye iddiasında bulunmamakta veya bu analiz düzeylerini birbiriyle enine boyuna tartışma pozisyonunda yer almamaktadır. Ancak uluslararası ilişkiler disiplininin içerisinde oldukça büyük bir yer tutan, realist ve rasyonalist anlayışların, rasyonel olarak açıklanabileni doğru kabul etme dürtüsüne karşılık, realist ve rasyonalist ekolün bütünüyle hiçe saydığı bireylerin, uluslararası ilişkilerin önemli aktörleri olduğunu savunmaktadır. Bu yüzden realist ve rasyonalist anlayışların “rasyonel” olarak açıkladığı uluslararası ilişkilerin, birey düzeyi değişkenler ile değerlendirilmesi de önem arz etmektedir. Bu düşünceden hareketle, bu çalışma rasyonalist anlayışların benimsediği rasyonel karar verme teorisini tartışmaya açacak ve birey düzeyinde derinlemesine bir literatür incelemesi ve desteği ile bireysel ve psikolojik faktörlerin katkılarını ortaya koymaya çalışacaktır.

2.2. Realizm ve Dış Politika Analizinde Faillik

Uluslararası ilişkiler teorilerinin baskın teorilerinden bir tanesi Realizm’dir. Realizm, tek parça halinde, bütün bir teori değildir. Kendi içinde, klasik realizm, neorealizm, neoklasik realizm gibi alt ekollere ayrılmaktadır. Ancak bu alt ekollerin hepsinin realizm ana başlığı altında birleştirilmesini sağlayan, ortak bazı temel varsayımları vardır.

Realist ekollerin ortak varsayımları, Viotti ve Kauppi’ye göre şunlardır (Kauppi, Viotti, 2023: 199-202):

1. Analiz birimi devletlerdir. Devletlerin bulunduğu ortam, anarşi ile tanımlanır. Bu anarşi durumu bir kaos ortamından ziyade, devletlerden daha üstün bir otoritenin olmaması varsayımını temsil eder. Sistem ise basitçe devletler topluluğudur. Devlet dışı aktörlerin varlığı inkâr edilmese de, realist bakış açısında önem arz eden yalnızca devletlerdir.
2. Devlet olarak tanımlanan kavram, üniter, bütüncül, yekpare bir oluşumdur. Devlet bir kara kutudur ve devlet içi faktörleri dikkate almaya gerek yoktur. Son kertede devlet, diğer devletlere karşı duran varlığı ile önemlidir.
3. 2. Varsayım ile paralel şekilde bir üniter aktör olarak devlet, rasyonel veya amaçsal bir oluşumdur. Realizmin rasyonellik varsayımı, devletin içine bakmayı veya karar alıcıyı incelemeyi gerektirmez. Kararı kim alırsa alsın, devlet için alternatifler ve dolayısı ile seçenekler belirlidir ve belirli seçenekler arasından, faydayı maksimize eden ve maliyeti minimize eden seçeneğin öyle ya da böyle seçileceği varsayılır. Devlet için karar, kim oldukları pek de önemli olmayan karar alıcılar tarafından, seçeneklerin fayda sıralaması yapılması sonucunda oluşur.

Yukarıdaki ortak varsayımlardan da anlaşılacağı üzere, realizmin içerisinde bireylere yer yoktur. Realizm, analize basitçe devlet düzeyinden başlar. Bireysel karar alıcıların kişisel etkisini dikkate almamaktadır.

Kaarbo, Realizm dışındaki uluslararası ilişkiler teorilerinin de bireylerin failliğini vurgulamakta yetersiz kaldığını öne sürer. Kaarbo’nun çalışması, uluslararası ilişkiler teorilerinin, failliği ele alışının, iyi bir özetini yapmaktadır. Kaarbo’nun özetlediği üzere:

1. Uluslararası ilişkiler teorisinde dış politika analizi genellikle yapısalçı açıklamalara odaklanmış,

bireysel aktörler ve insan psikolojisi ihmal edilmiştir.

2. Son yıllarda bazı teoriler (örneğin demokratik barış, inşacılık, neoklasik realizm) karar alma süreçlerini dahil etmeye çalışsa da bu konuda hala eksiklikler vardır.
3. İnşacılık sosyal yapılara odaklanmayı tercih etmekte ve genellikle sosyal yapıları faillerden daha önemli bulmaktadır.
4. Neoklasik realizm, sistemik zorunlulukları, algılar ve geçmiş deneyimler gibi iç karar alma faktörlerinden geçirerek açıklar ancak algılar yeterince ele alınmamıştır.

Kaarbo'ya göre psikolojik bir bakış açısı, karar alıcıların öznel anlayışlarını ön plana çıkarır ve çeşitli uluslararası ilişkiler teorilerini bütünleştirmede önemli bir rol oynayabilir (Kaarbo, 2017: 22-25).

Aslında Synder, Bruck ve Sapin'in 1954 yılında yayınlanan çalışmalarına kadar, uluslararası ilişkiler disiplini, aktör olarak ulus devlete takılı kalmıştır. Synder, Bruck ve Sapin ise, devleti metafizik bir soyutlama olarak bir kenara bırakmış ve odak noktasına, karar vermenin kendisini koymuşlardır:

“Analizin temel düzeyi olarak ulus-devlete bağlıyız, ancak devleti metafizik bir soyutlama olarak bir kenara bıraktık. Karar vermeyi, merkezi bir odak noktası olarak vurgulayarak, eylemin belirleyicilerini, siyasi toplum için hareket eden yetkililer etrafında organize etmenin bir yolunu sağladık. Karar vericiler çift yönlü bir ortamda faaliyet gösteriyor olarak görülmekte, böylece görünüşte birbiriyle ilgisiz iç ve dış faktörler, karar vericilerin eylemlerinde ilişkili hale gelmektedir. Şimdiye kadar, iç faktörleri ilişkilendirmenin kesin yolları yeterince geliştirilmemiştir” (Snyder, Bruck, Sapin, 2002)¹.

Hudson ve Day'e göre, Synder, Bruck ve Sapin'in karar verme sürecine yaptığı vurgu dışında, Rosenau'nun makalesi de Dış Politika Analizi'nin gelişim sürecinde bir başka kilometre taşı olmuştur. Hudson ve Day, Rosenau'nun (1966) alana yaptığı katkıyı, “akademisyenleri, ulus-devlet davranışları hakkında uluslararası uygulanabilir genellemeleri, sistematik ve bilimsel olarak ortaya çıkarmaya teşvik etmesi” olarak aktarmaktadır. Hudson ve Day'e göre üçüncü önemli çalışmayı ise Harold ve Margaret Sprout (1956) ortaya koymuşlardır. Onların alana katkısı ise, dış politikayı açıklamak için bireylerin ve grupların psiko-ortamına bakmanın gerekliliğini ortaya koymalarıdır (Hudson, Day, 2019). Hudson ve Day, bu üç çalışmanın en fazla etkiye sahip olduğunu öne sürmektedir ancak dış politika analizi çalışmaları bu üç çalışmadan çok daha fazla sayıda, çarpıcı sonuca sahip çalışmanın yer aldığı bir alan olarak, özellikle 1980'lerde yaşanan bilişsel devrim ile birlikte hızlı bir dönüşüm yaşamıştır.

Bilişsel devrim ile yaşanan, dış politikanın bireysel/psikolojik faktörler ışığında açıklanması noktasında yaşanan dönüşüme geçmeden önce, Graham T. Allison tarafından 1962 Küba Füze Krizi'ni açıklamak için, Kararın Özünü (Essence of Decision) adlı eserinde kullanılan üç farklı yaklaşıma göz atmak gerekir. Çünkü bilişsel devrimin yaşanmasından önce Allison'ın öne sürdüğü bu üç model, rasyonel aktör modeline takılıp kalmak yerine, Küba Füze Krizi'ni rasyonel aktör modeline göre açıklamanın dışında, iki farklı ve makul açıklama getirmiştir.

2.3. Graham Allison'ın Üç Modeli: Rasyonel Aktör, Örgütsel Süreç ve Bürokratik

¹ Bu eser ilk defa 1954 yılında yayınlanmıştır.

Politika

2.3.1. Allison'ın İlk Modeli: Rasyonel Aktör

Rasyonel Aktör Modeli bu çalışmanın karşısında durduğu en temel varsayımdır. Bu bölümde Rasyonel Aktör Modeli, Allison'ın ele aldığı biçimde kısaca tanıtılacak ve Allison'ın diğer açıklama modelleri ile devam edilecektir. Allison'ın modellerini tanıttıktan sonra Rasyonel Aktör Modeline tekrar dönecektir, çünkü rasyonel aktör modelinin ve bu modele bağlı olarak gelişen rasyonel aktör varsayımı diğer modellerin de üzerinde durmak ve bireysel/psikolojik faktörlerin karşı argümanlarını buna bağlı olarak tartışmak gerekmektedir.

Allison, Rasyonel Aktör Modelini son derece verimli bir şekilde açıklamaktadır. Allison konuya, şu temel soruya cevap arayarak yaklaşmaktadır: “Şaşırtıcı bir uluslararası olayla karşılaşıldığında nasıl bir yol izlenmelidir?”. Allison, tipik bir analistin, önce bir olayın taraflarının, hangi amaçlara sahip olabileceğine yönelik tahminlerde bulunacağını ve tahminlerinden mantıksız olanları eleyerek ilerleyeceğini, sonunda bir hedefe dayalı olarak mantıklı bir seçenek elinde kaldığında olayı açıklayabildiğini öne sürdüğünü, söylemektedir. Dolayısıyla Allison'a göre “Uluslararası olayları, ulusların veya hükümetlerin amaçlarını ve hesaplarını anlatarak açıklama girişimi Rasyonel Aktör Modeli'nin alametifarikasıdır.” Devam eden sayfalarda Allison, şu basit gerçeği ortaya koymaktadır, Morgenthau gibi realist ve rasyonalist açıklamalara bel bağlayan analistler, soruları ve sorunları kendilerinden çok emin bir şekilde çözebilmektedirler. Peki ama nasıl çözmektedirler? “Verilere rasyonel bir taslak dayatarak” (Allison, Zelikow, 1999) ².

Sorun tam da bundan kaynaklanmaktadır. Ulusların arasında cereyan eden olayları “verilere rasyonel bir taslak dayatarak” açıklama çabası, eş zamanlı olarak, açıkladığı kadarını da gizlemektedir. Ancak bu tartışmaya daha detaylı şekilde, bireysel/psikolojik faktörlerin tanıtıldığı ve tartışıldığı bölümde girilecektir. Bu yüzden şimdilik Allison'ın Rasyonel Aktör Modelini nasıl formüle ettiği ile devam etmekte fayda vardır.

Allison Rasyonel Aktör Modeli'ne “Titiz Bir Eylem Modeli” adını vermektedir. Allison'a göre bu modelin formülasyonu şu şekildedir: 1) Hedefler ve Amaçlar: Ajanın çıkarları ve değerleri, bir "fayda" veya "tercih" fonksiyonuna çevrilir. Bu fonksiyon, alternatif sonuç kümesinin tercih edilebilirliğini veya faydasını temsil eder. Karar problemi başlangıcında ajan, ajanın değerleri ve hedefleri açısından tüm olası sonuç kümesini sıralayan bir kazanç fonksiyonuna sahiptir. 2) Alternatifler: Rasyonel ajan, belirli bir durumda karşısına çıkan bir dizi alternatif arasından seçim yapmalıdır. Bu alternatifler, bir karar ağacı olarak temsil edilir. 3) Sonuçlar: Her alternatifin seçilmesi durumunda ortaya çıkacak bir dizi sonuç veya seçimin sonuçları karar ağacına eklenir. 4) Seçim: Rasyonel seçim, sadece karar verici tarafından tercih edilen sonuçların kazanç fonksiyonunda en yüksek sıraya konulmasıyla oluşur (Allison, Zelikow, 1999).

Bu rasyonel eylem modelinin, çekirdek kavramları üzerinden bir "Rasyonel Aktör Paradigması" oluşturulmuştur. Bu paradigma, dış ilişkilerde meydana gelen olayları, bir ulusun veya ulusal hükümetin seçtiği eylemler olarak düşünür. Hükümet, stratejik amaçlarını en üst düzeye çıkaracak bir eylemi seçer. Eylem ise rasyonel seçimdir: Sırasıyla; amaçlar, seçenekler, sonuçlar ve faydayı maksimize eden seçim

² Bu eser ilk defa 1971 yılında yayınlanmıştır.

olarak ifade edilebilir. Bu modele göre, bir devlet belirli bir eylemi gerçekleştirdiyse, o eylem, aktörün amaçları için fayda maksimizasyonu sağlayan araç olarak seçilmiş olmalıdır. Temel varsayım fayda maksimizasyonu davranışdır. Maliyetlerin artışı bir eylemin seçilme olasılığını azaltır, maliyetlerin azalması ise olasılığını artırır. Tüm bu sürecin kanıtı ise “analistin, devletin yerine kendini koyarak sorunu çözmeye çalışmasıdır” (Allison, Zelikow, 1999).

2.3.2. Allison’ın İkinci Modeli: Örgütsel Süreç

Allison’ın önerdiği ikinci model olan Örgütsel Süreç Modeli’nin en temel ayrımı temel aktör noktasındadır. “Model II açıklamalarında temel aktörler örgütlerdir ve davranışları, örgüt üyeleri için ortak olan örgütsel amaçlar ve uygulamalar açısından açıklanır.” Hükümetler aslında büyük örgütlerden oluşmakta olup, sorumluluklar ise bölünmüştür. Her örgüt belirli görevlere odaklanır ama önemli konular tek bir örgütün alanına girmez. Karmaşık görevler için yüzlerce kişinin davranışı standardize edilmiş prosedürlerle koordine edilmelidir. Hükümetlerin davranışı büyük ölçüde önceden belirlenmiş rutinlere göre şekillenir. Açıklamalar bireyler yerine örgütlere ve onların ortak amaçlarına odaklanmalıdır. Örgütler amaçları gerçekleştirmek için insan davranışlarını koordine eder, örgüt kültürü de bireylerin davranışlarını şekillendirir (Allison, Zelikow, 1999).

Allison’a göre örgütsel süreç paradigması ise şu şekildedir:

1. Temel analiz birimi, hükümet eylemlerinin örgütlerin çıktıları olarak görülmesidir.
2. Aktörler bütünsel, yekpare bir hükümet değil, gevşekçe birleşmiş örgütlerdir. Örneğin ABD’de bakanlıklar temel aktörlerdir.
3. Sorunlar örgütlere bölünüp dağıtılır. Her örgüt belirli bir alana odaklanır ama önemli konular tek bir örgütün alanına girmez. Bütünlük için koordinasyon gereklidir.
4. Örgütlerin operasyonel amaçları, özel kapasiteleri ve kültürleri vardır. Bunlar örgütün davranışını belirler.
5. Eylem büyük ölçüde önceden belirlenmiş rutinlerin bir çıktısıdır. Liderlerin kararları örgütsel rutinleri tetikler.
6. Daha önce karşılaşılmamış bir sorun ile karşılaşıldığında, ya da diğer bir deyişle standart olmayan durumlarda, örgütler alternatif eylem biçimleri arar. Ancak bu arama soruna odaklıdır, sorunun çevresinde başlar ve mevcut alternatiflerin çevresinde devam eder. Çözüm yine varolan programlar çerçevesinde kalır.
7. Öğrenme ve değişim kademeli olur. Ani ve sıradışı değişimler için bütçe veya başarısızlık gibi sıradışı senaryolar etkili olabilir.
8. Merkezi koordinasyon ve kontrol sınırlıdır, örgütler bağımsızlığını korur.
9. Bu modele göre, hükümet liderleri örgütlerin sunduğu bilgi ve seçenekler temelinde karar verir. Dolayısıyla liderin ince planlarından çok örgütlerin sundukları çerçeveler eylem kararlarında rol oynar. Dolayısıyla rasyonel aktör modelinin önerdiğinin aksine, bu modele göre kararlar, örgütlerin çıktılarında gizlidir.
10. Esneklik ve değişim sınırlıdır, davranış zaman içinde küçük değişimler gösterir.

11. Belirli örgütsel eğilimler (kültür, rutinler vb.) yöneticiler tarafından değiştirilebilir ama zordur (Allison, Zelikow, 1999).

Kısacası örgütsel süreç modeli, hükümet eylemini, kendi sorumluluk alanları içerisinde, standart çalışma prosedürlerine göre işleyen, gevşek yapıdaki örgütlerin çıktılarının, lider tarafından koordine edildiği ama büyük ölçüde örgütlerin çıktılarına dayalı olarak kaldığı varsayımına dayanarak açıklamaktadır. Bu modele göre analiz yapacak birisi, hükümet eylemini açıklamak için, öncelikle ilgili örgütleri ve onların rutinlerini, programlarını, özel kapasitelerini anlamaya çalışmalıdır. Eylemi gerçekleştiren örgütlerin operasyonel amaçlarını, kültürlerini ve yapılarını incelemelidir. Eylemin, örgütün hangi önceden belirlenmiş rutinlerinin bir parçası olduğunu belirlemeli ve eylemin örgütün varolan hangi program ve repertuvarları çerçevesinde gerçekleştirildiğine bakmalıdır. Eylemin, örgütün amaçları ve kapasiteleriyle uyumlu olup olmadığına bakmalı ve örgütsel öğrenmenin ve değişimin eyleme etkisini değerlendirmelidir. Böylece analist, örgütsel dinamikleri anlayabildiği ölçüde eylemi açıklamış olur (Allison, Zelikow, 1999).

2.3.3. Allison'ın Üçüncü Modeli: Bürokratik Politika

Allison'ın üçüncü modeli olan Bürokratik Politika Modeli, hükümet eylemini tek bir karar verici yerine rekabet halindeki grupların pazarlık sonucu olarak görür. Hükümet içinde farklı konumlardaki aktörler kendi önceliklerine göre hareket eder. Hükümet içindeki siyasi liderler ve üst düzey bürokratlar merkezi oyuncuları oluşturur. Daha alt kademelerdeki bürokratlar, basın, STK'lar ve halk da karar alma sürecini etkiler. Dış politika sorunları farklı çözümlere açıktır. Oyuncular kendi alanlarındaki çıkarlara göre hareket eder ve bu da mücadeleye yol açar. Dış politika ise iç politikanın bir uzantısıdır. Oyuncular günlük sorunları kendi bakış açılarına göre ele alır. Ortaya çıkan sonuçlar, pazarlık ve uzlaşmaların bir bileşimidir. Bürokratik politika modeline göre, yetkililer biraraya gelip bir eylemde bulunduklarında, sonuç çoğunlukla, onların etkileşime girmeden önce amaçladıklarından farklı bir şey olarak ortaya çıkar. Bu modele göre, başkanlık gücü, ikna edebilme gücüdür. Başkanın resmi yetkileri tek başına iş yapmak için yeterli değildir. Başkan, etkili olmak istiyorsa, pazarlık avantajlarını kullanmalıdır. Yani biçimsel olarak başkan liderdir ama pratikte belirleyici değildir. Başkanın etkisi, diğerlerini ikna yeteneğine bağlıdır. Eylemin kendisinden ziyade, başkanın sonuca etkisi ölçüttür. Başkan etkili olmak için iç ve dış dengeleri gözetmelidir (Allison, Zelikow, 1999).

Bu modelde tartışılan ikinci bir husus, grup karar alma süreçleridir. Allison'a göre, grup karar alma süreçleri ve bunların seçim ve eylemler üzerindeki etkileri karmaşıktır. Daha iyi kararlar alınması için çok katılımcılı süreçlerin daha kapsamlı analizleri ve çıkarların daha iyi değerlendirilmesi gerekmektedir. Allison'a göre danışmanlar da önemlidirler ve aktif birer katılımcı olarak değerlendirilirler. Bu modele göre ortaya çıkacak sonuçları tahmin etmek için, karar alma sürecinde kimlerin hangi rollerle yer aldığını bilmek gerekir. Ayrıca, sorunların tanımlanması ve gündemin belirlenmesi de sonuçları şekillendirir. Küçük ve uyumlu gruplarda grup düşüncesi farklı bakış açılarını bastırabilir (Allison, Zelikow, 1999).

Bu modelin paradigmasını ise Allison, aşağıdaki gibi ortaya koymaktadır:

1. Hükümet eylemleri, hükümet içindeki bireyler ve gruplar arasındaki pazarlığın bir sonucudur.
2. Hükümet eylemlerinde etkili olan ana oyuncular; başkan, danışmanlar, bakanlar, genelkurmay

başkanı ve istihbarat şefidir.

3. Oyuncuların algıları, tercihleri ve duruşları; konumları, çıkarları ve öncelikleri tarafından şekillenir.
4. Oyuncuların sonuç üzerindeki etkisi; pazarlık avantajları, bu avantajları kullanma beceri ve iradeleri ve diğer oyuncuların bu unsurlara dair algılarına bağlıdır.
5. Eylem kanalları, oyuncuların konumlarını, oyuna giriş noktalarını ve her oyun için avantaj/dezavantaj dağılımını belirler.
6. Sonuçlar, tek bir oyuncunun zaferi değil, oyuncuların duruşları, etkileri ve hamlelerinin bir bileşimidir.
7. Hükümet kararları nadiren tek bir kurumun tercihidir; genellikle oyuncuların çekişmesiyle oluşur.
8. Eylemler, hükümetin bilinçli niyetini gerektirmez; farklı niyetlerden ortaya çıkar.
9. Çözümler, sorunlara odaklanan analistler tarafından değil, kendi çıkarları için çekişen oyuncular tarafından üretilir.
10. Askeri eylemler gibi ciddi kararlar, geniş bir oyuncu kitlesinin ikna edilmesini gerektirir.

Kısacası Bürokratik Politika Modeli bir “kurtlar sofrası” tasviri yapmaktadır. Bu modele göre kararların, büyük bir pazarlık sürecinin içerisinde, farklı yetki ve etki seviyelerine sahip oyuncular tarafından, her birinin farklı bir yönden çekiştirdiği bir ortamda alındığı, oyuncuların pazarlık süreci öncesinde taşıdıkları amaçlara benzemeyebilecek sonuçlar ya da çıktılar üretebileceği varsayımı kabullenilmektedir.

2.3.4. Allison’ın Üç Modeli Hakkında Bir Değerlendirme

Allison’ın, Küba Füze Krizi’ni üç farklı kesitiyle ele alarak değerlendirdiği bu üç model, takılabilir mercekler olarak, takılan merceklerle uyumlu ve makul açıklamalar sunmaktadır. Ancak bu merceklerin varsayımları içerisinde Rasyonel Aktör Modeli’nin, tam rasyonellik varsayımından ötürü yanlış bir temele dayanan bir açıklama mekanizmasına sahip olduğunu söylemek mümkündür. Diğer yandan Örgütsel Süreç Modeli, neredeyse hiç inisiyatifin alınmadığı ve çok az belirsizliğe imkân tanıyan ve rutin olarak aynı şekilde işleyen karar süreçlerini açıklamak için faydalı bir araç olabilir. Ancak Bürokratik Politika Modeli bu noktada diğer iki açıklamadan ayrılmaktadır. Birincisi Bürokratik Politika Modeli’nde, Rasyonel Aktör Modeli’ndeki gibi zayıf bir rasyonellik varsayımı bulunmamaktadır. İkincisi Bürokratik Politika Modeli, Örgütsel Süreç Modeli gibi, yalnızca rutin uygulamaların açıklanması için faydalı bir araç olma durumu gibi dar bir uygulama alanı içine sıkışmamıştır. Aksine Bürokratik Politika Modeli’nin varsayımları dikkate alındığında, belirsizliklere karşı daha büyük bir alan ve ilişkisellik tanınmış olduğu fark edilecektir. Bürokratik Politika Modeli’nde birey düzeyi oyuncuların, bireysel pazarlık süreci ve ikna güçleri değerlendirme mekanizmasına katılarak, bireysel/psikolojik faktörlerin değerlendirilmesine de teorik düzeyde alan açmaktadır.

Bu çerçeve, çoğulcu yaklaşım ile de doğal bir temas alanına sahiptir. Çoğulcu bakış, dış politikanın tek bir merkezi aklın ürünü olmadığını, aksine çok sayıda kurum, bürokratik birim, çıkar

grubu, uzman, medya kuruluğu ve hatta kamuoyu gibi pek çok farklı aktörün etkileşiminin bir sonucu olduğunu varsayar. Bürokratik Politika Modeli'nin sunduğu içgörü, çoğulculuğun vurguladığı çok aktörlü karar alma süreçleri ile örtüşmektedir. Böylece karar mekanizmasının tek boyutlu, tam rasyonel bir aktörden değil; farklı öncelikleri, belirsiz algıları, kurumsal hafızaları ve eğilimleri olan aktörlerin müzakerelerinden oluştuğu anlaşılır. Çoğulcu yaklaşım, bu çok boyutlu yapının altını çizerek, liderlerin bireysel konumlarını ve tercihlerini bir ağı parçası olarak değerlendirmeye imkân tanır. Ancak çoğulcu kuramsal yaklaşımlar, genellikle bu bireysel aktörlerin psikolojik özelliklerini derinlemesine inceleme amacı gütmeyiz; bireylerin karar süreçlerindeki rolünü kurumsal ve örgütsel konumları üzerinden okur. Bu noktada, bireylerin inanç, önyargı ve bilişsel kısıtlarına odaklanan psikolojik temelli yaklaşımlar, çoğulcu çerçevenin eksik bıraktığı boyutu tamamlayarak, liderlerin operasyonel kodlarını ve inanç sistemlerini daha ayrıntılı bir şekilde açıklama fırsatı sunmaktadır. Bu sayede hem çok aktörlü karmaşık yapıları hem de bu yapılar içinde konumlanan bireylerin psikolojik faktörlerini bir arada ele alan daha zengin bir analiz düzeyine ulaşmak mümkün hâle gelmektedir.

Allison'ın Rasyonel Aktör Modeli'ne alternatif olarak önerdiği iki model, Küba Füze Krizi'nin açıklanması noktasında, faydalı birer merceğ görevi görmüşlerdir. Ancak analiz düzeyleri ve birimleri açısından düşünüldüğünde, kullanılabilecek ve kullanılması gereken daha pek çok mercek vardır. Bu merceklerin içerisinde, karar alma sürecini derinden etkilediği varsayımına dayalı olarak, bireysel ve psikolojik faktörler bulunmaktadır. Bu çalışma, bu bireysel ve psikolojik faktörler arasından inanç sistemlerini ele almaktadır. Ancak çalışmanın, rasyonel aktör modelinin sınırlılıkları ve bireysel/psikolojik faktörlerin de iyi birer alternatif olabileceklerine dair temel iddiası sebebiyle, rasyonel aktör modeli ve bu modelin temel varsayımlarını paylaşan, rasyonel aktöre bağlı diğer modellerin incelenmesi ve bu modelin ve bağlı diğer modellerin eksikliklerinin incelenmesi gerekmektedir. Bu inceleme yapıldıktan sonra, bireysel ve psikolojik faktörlerin, rasyonel aktör modeline karşı ortaya koyduğu meydan okumalar ile rasyonel aktör modelinin sınırlılıkları vurgulanacaktır. Bu sınırlılıkların büyük ölçüde bireysel ve psikolojik özelliklerden kaynaklandığı ortaya konulacaktır.

2.4. Rasyonel Aktör Modeli ve Rasyonel Aktör Varsayımına Sahip Diğer Modeller

Dış politikada karar verme yaklaşımlarını Demir, rasyonel seçim kuramı ve psikolojik yaklaşımlar olarak ikiye ayırmakta ve rasyonaliteyi temel alan yaklaşımları rasyonel seçim kuramı, beklenen fayda teorisi, oyun teorisi ve Bayesyan rasyonalite olarak sınıflandırmaktadır (Demir, 2019: 180). Tayfur'a göre de Dış Politika Analizi'nin merkezinde karar verme yaklaşımı, karar verme yaklaşımının merkezinde de rasyonalite (rasyonel davranış) vardır (Tayfur, 2018: 89). Bu bölümde rasyonel karar verme üzerinde durulduktan sonra, Demir'in sınıflamasına göre, rasyonaliteyi temel alan yaklaşımlar incelenecektir.

Karar verme doğası itibarıyla belirli seçenekler arasından seçim yapmak anlamına gelir. Rasyonel karar verme yaklaşımı ise belirli varsayımlar üzerine kuruludur. Çalışmanın önceki bölümlerinde, Graham Allison'ın rasyonel karar verme kavramını nasıl ele aldığı ve hangi alternatifleri sunduğu ele alınmıştır. Rasyonel karar verme yaklaşımının tekrar altını çizmek gerekirse, bu yaklaşımda ilk olarak, karar vericinin her zaman rasyonel olacağı varsayılır. İkincisi, karar vericinin vereceği kararlar ilgili tüm seçeneklere ve bilgiye sahip olduğu kabul edilir. Dolayısı ile rasyonel bir karar vericinin tüm

seçeneklerden haberdar olduğu bir durumda en doğru ve en faydalı tercihi yapması beklenmektedir (Heywood, 2011: 129). Rasyonel karar verme varsayımı doğal olarak sürece değil sonuca odaklanan bir yaklaşımdır. Fakat aslında George Ball'ın da dediği gibi birçok vakada “sürec, politikanın yazarıydı” (Dyson, Hart, 2013: 402).

Rasyonel terimi, Simon'a göre, belirli bir durum bağlamında belirlenmiş hedeflere uygun davranışı ifade eder. Seçen organizmanın özellikleri göz ardı edilir ve yalnızca dış durumdan kaynaklanan kısıtlamalar dikkate alınırsa, o zaman maddi veya nesnel rasyonellikten, yani duruma en uygun şekilde uyarlanmış olduğuna nesnel olarak karar verilebilecek davranıştan söz edilebilir (Simon, 1985: 294). Bu rasyonellik varsayımında sorunlu olan, “seçen organizmanın özelliklerinin göz ardı edilmesidir.” Karar verme sürecinde insan beyni, matematiksel işlemde bulunan bir bilgisayara, insan ise aynı komut dizisi altında çalışan bir robota benzetilmektedir. Belki insan beyninin çalışma prensibi açısından bilgisayara bir parça benzediği iddia edilebilir fakat insan ve robot arasında büyük bir psikolojik ayrım vardır.

2.4.1. Rasyonel Aktör Varsayımılı Diğer Bazı Yaklaşımlar

2.4.1.1. Beklenen Fayda Yaklaşımı

De Mesquita'ya göre, bu yaklaşımın özü aşağıdaki gibidir;

1. Bireysel karar vericiler, tercihlerine göre, alternatifleri sıralarlar.
2. Tercihlerin sıralaması kendi aralarında geçişlidir. Yani A, B'ye tercih ediliyorsa ve B de C'ye tercih ediliyorsa, doğal olarak A, C'ye de tercih edilir.
3. Bireyler kendi tercihlerinin ne kadar ağır bastığını da bilirler, ki bu ağır basma durumu fayda olarak tanımlanır.
4. Bireyler arzu edilen sonuçlara ulaşmanın alternatif yollarını, alternatif sonuçlara ulaşma olasılığının ürünü ve bu sonuçlara ilişkin fayda açısından değerlendirir.
5. Rasyonel olarak karar veren karar verici daima maksimum beklenen faydayı üretecek seçeneği seçecektir (De Mesquita, 1988: 53-54).

Beklenen fayda teorisi, karar verme sürecinde belirsizlik altında en iyi seçeneği belirlemek için kullanılan bir yaklaşımdır. Bu teoriye göre, her seçenekten elde edilebilecek fayda ve bu faydanın gerçekleşme olasılığı hesaplanır. Daha sonra her seçeneğin beklenen faydası, olasılık ile fayda çarpılarak bulunur. En yüksek beklenen faydaya sahip seçenek, belirsizlik altında en iyi seçenek olarak görülür. Beklenen fayda teorisinin temelleri, 17. yüzyılda Blaise Pascal ve 18. yüzyılda Daniel Bernoulli tarafından atılmıştır (Lengwiler, 2009). Ancak modern beklenen fayda teorisi, von Neumann ve Morgenstern'in 1944 yılında yayınladıkları “Oyun Teorisi ve Ekonomik Davranış” (Game Theory and Economic Behavior) adlı kitaplarıyla şekillenmiştir (Von Neumann, Morgenstern, 2007).

Demir'e göre, normatif bir yapıda olan beklenen fayda yaklaşımı, bireylerin tercihleri hakkında fikir sahibi olmak için psikolojik durumlarını, inançlarını veya seçim yaptıkları koşulları bilmenin gerekmediğini, bireylerin tercihlerinin, inanç ve isteklerine dair bilgiler sunduğunu ne sürmektedir (Demir, 2019: 180). Snidal, rasyonel seçim kuramının teorik olarak gelişmiş olmasına karşın ampirik

olarak geri kaldığını öne sürmektedir. Snidal'a göre, De Mesquita'nın öncülük ettiği beklenen fayda teorisi, rasyonel seçim kuramının geri kaldığı ampirik boyuta bir vurgudur. Snidal'ın, Bennett ve Stam'dan aktardığına göre, bu teorinin sonuçları test edilebilir nitelikte olup, önemli ölçüde ampirik destek almıştır (Snidal, 2013: 95). Demir'in aktardığına göre, beklenen fayda teorisinin öncülüğünü ilk olarak Von Numan ve Morgenstern yapmıştır. “Bu yaklaşım, mükemmel bilgiye sahip olmanın olanaksızlığı veya bilgi tam olsa bile insanların bilgiyi işleme kapasitelerindeki yetersizlikleri, bilgi akışını sağlayan mekanizmaların işleyişinden kaynaklanabilecek noksanlıkları dikkate almaz” (Demir, 2019: 181).

Beklenen fayda teorisine göre, bir X seçeneğinin beklenen faydası şu şekilde hesaplanır:

$$BF(X) = p_1u(x_1) + p_2u(x_2) + \dots + p_nu(x_n)$$

Burada;

BF(X): X seçeneğinin beklenen faydası

p: her sonucun gerçekleşme olasılığı

f(x): her sonucun faydası

n: olası sonuç sayısı

Örneğin bir kişinin %60 olasılıkla 3 puan, %40 olasılıkla 5 puan alabileceği bir seçenekte; bu seçeneğin beklenen faydası:

$$BF = 0.63 + 0.45 = 3.6 \text{ olarak hesaplanmaktadır.}$$

Görüldüğü gibi, beklenen fayda teorisi olasılıkları ve faydaları birleştirerek en iyi seçeneği belirlemeye çalışır. Ancak ilerde görüleceği üzere, insanların gerçekte rasyonel karar verici olamayacakları, bilişsel kısıtlamalara ve önyargılara sahip olduklarına dair bulgular, bu yaklaşımın en büyük eleştirisi olarak göze çarpmaktadır. Neoklasik realist ekolde yer alan, Lobel, Ripsman ve Taliaferro'ya göre dahi beklenen fayda teorisi tatmin edici değildir. Bu üç neoklasik realist dahi, beklenen fayda teorisinin, “devletlerin dış politika kararlarını, diğerlerinin yanı sıra göreceli kabiliyet, müttefiklerin gücü ve coğrafi mesafe gibi sistemik faktörlerin hesaplanmasıyla belirlenen, eylemlerinin beklenen faydası temelinde akıcı bir şekilde aldıklarını iddia ettiğini ve devletlerin politika gündemini kontrol etme, politika seçeneklerini seçme veya sistemik teşviklere yanıt vermek için kaynakları harekete geçirme becerilerinde farklılık gösterebileceğini dikkate almadıklarını” vurgulamaktadır (Lobell, Ripsman, Taliaferro, 2009: 19).

2.4.1.2. Bayesian Rasyonelite Yaklaşımı

Albert'a göre “Bayesçilik, Kuzey Amerika'da baskın bilim felsefesi, dünya çapında en önemli istatistik okulu ve sosyal bilimlerde rasyonel seçim yaklaşımının genel versiyonudur. Gerçek davranışın bir teorisi olarak sıklıkla reddedilmesine rağmen, hala mükemmel rasyonelitenin mihenk taşıdır.” (Albert, 2003: 101)

Rasyonel öğrenme süreci Bayesian güncelleme olarak adlandırılabilir. Karar vericiler bir politikanın sonuçlarına yönelik önceden oluşturdukları inançlara sahiptirler. Fakat gelen yeni bilgilerle birlikte rasyonel olarak bu inançlarını güncellerler (Gillardi, 2013: 464). Yani Bayesian rasyonelite

modelleri yeni bilgilerin önceki inançları güncellediğini varsayar.

Bayesian rasyonaliteyi örnek üzerinden açıklamak gerekirse, Covid-19 aşılarını halka ücretsiz olarak sağlamayı tartışan karar vericiler bu konu hakkında önceden fikirlere sahiptirler. Bazıları aşılardan ücretsiz sağlanmasının toplumun aşılama oranını arttırabileceğine dair inançlara sahip olabilecekken bazıları da bunun bir şeyi değiştirmeyeceğini düşünebilir. Burada önemli olan iki sonucun da belirsiz olduğudur. Bu noktada farklı ülkelerin uygulamalarına yönelik karar vericilere sağlanan bilgiler, bu sonuçların belirsizliğini azaltabilir. Bayesian rasyonaliteye göre, ücretsiz verilen aşılardan, aşılama oranını arttırdığına yönelik edinilen bilgiler karar vericilerin inançlarını güncellemelidir.

Savaş Bayesian modele göre değerlendiren Mesquita'ya göre, savaş, savaşan tarafların yeteneklerinin bir fonksiyonudur. Yani savaş bir tarafın diğer bir tarafın ölçülemeyen yetenekleriyle ilgili bilgisizliğinden kaynaklanmaktadır. Savaş içerisinde moral, liderlik becerisi, maliyetlere katlanma istekliliği, askeri doktrinin etkinliği, teknolojinin güvenilirliği gibi ölçülemeyen yetenekler hakkında daha fazla bilgi sahibi olunur. Aksi takdirde yalnızca ölçülebilir ve gözlemlenebilir yetenekler önemli olsa, her savaşan tarafın savaşta başarıları tahmin edilebilir olacaktır (De Mesquita, 1997: 16; Demir, 2019: 182).

Ancak Stein'in öne sürdüğü üzere (Stein, 2013b: 374-375) özellikle tehdit algısı noktasında bilişsel psikolojiden elde edilen kanıtlar, bunun rasyonel modellerin önerdiğinden daha zor olduğunu göstermektedir. Çünkü rasyonel işleme süreçleri, önceki inançlar ve beklentiler tarafından şekillendirilmektedir. Levy'nin de aktardığına göre, yapılan araştırmalar, insanların Bayes standartlarından sapmakta olduğunu ve yeni bilgilere daha az ağırlık vererek önceki inançlarını öncelediklerini göstermektedir (Levy, 2013: 310).

Stein ve Levy'nin dikkat çektiği üzere özellikle bilişsel psikoloji alanında yapılan araştırmalar, yeni gelen bilginin önceki inançları güncellemediğini göstermektedir. Bu yüzden bilginin varlığı karar vericilerin rasyonel davranacaklarını garanti etmemektedir.

2.4.1.3. Oyun Teorisi

Temel olarak matematik biliminin bir konusu olan oyun teorisi, belirli senaryolar dahilinde uluslararası ilişkiler ve dış politikaya da uyarlanmıştır. Bu uyarlamalar arasında en bilinenleri olarak, mahkûmun ikilemi modeli, tavuk oyunu modeli, geyik avı modeli gibi yaklaşımlar ön plana çıkmaktadır. Özellikle Snidal (Snidal, 1985: 26) oyun teorisinin uluslararası ilişkiler alanındaki uygulamalarının “Küba Füze Krizi'nin, mahkûmun ikilemi mi yoksa tavuk oyunu mu şeklinde dar bir alana sıkıştığını” oysa ki oyun teorisinin bundan daha fazlasını sunabileceğini öne sürmektedir. Snidal'a göre, bu tarz yaklaşımların belirli olayları açıklamada faydası olsa da oyun teorisini bu kullanımlarla sınırlamak onun uluslararası ilişkilerdeki potansiyel gücünü azaltmaktadır.

Oyun teorisyenleri, oyuncuların aslında nasıl davranabileceklerinden daha çok kazanmak için nasıl davranmaları gerektiğine yoğunlaşırlar. Dougherty ve Pfaltzgraff oyun modellerini temel olarak ikiye ayırmaktadır. Bunlar sıfır toplamli oyunlar ve sıfır toplamli olmayan oyunlar şeklindedir. Sıfır toplamli oyunlar basitçe bir oyuncunun kaybının diğer oyuncunun kazancına eşit olduğu durumları; sıfır toplamli olmayan oyunlar ise bu eşitliğin bozulduğu durumları ifade etmektedir. İki oyunculu bir sıfır toplamli oyunda rasyonel olan strateji minimaks ilkesine dayanmaktadır. Minimaks ilkesine göre, her

oyuncu garanti edilebilecek minimum kazancı maksimize etmeye veya maksimum kaybı minimize etmeye çalışmalıdır. Her iki taraf da bunu yaparsa, stratejileri bir noktada birleşebilir ve uzun vadede kazandıkları ile kaybettiklerini dengeleme eğiliminde olacaklardır (Dougherty, Pfaltzgraff, 2001: 564).

Oyun teorisinin uluslararası ilişkileri açıklamak için kullanılan modellerinden bazılarına göz atmak gerekirse, başlangıcı mahkûmun ikilemi modeli ile yapmak uygun olacaktır.

2.4.1.3.1. Mahkûmun İkilemi Modeli

Mahkûmun ikilemi modeli;

Bu modelin farklı versiyonları olsa da burada iki oyunculu versiyon açıklama için yeterli olacaktır. Mahkûmun ikilemi oyununda iki oyuncu için de yalnızca iki farklı seçenek vardır. Ya iş birliği yapacaklar ya da kaçınacaklardır. Axelrod ve Hamilton bu oyunun kısasa kısas (tit for tat) mantığında ilerlediğini öne sürer (Axelrod, Hamilton, 1981: 1391).

Oyuncu A	Oyuncu B	
	İ İşbirliği	K Kaçınma
İ İşbirliği	Ö=3 Karşılıklı iş birliği ödülü	E=0 Enayiliğin bedeli
K Kaçınma	D=5 Kaçınma Dürtüsü	C=1 Karşılıklı kaçınmanın cezası

Tablo 1: Oyuncu A için Mahkûmun İkilemi

(Tablo 1 Axelrod ve Hamilton, 1981'den çevrilmiştir) Tabloya göre, $D > Ö > C > E$ ve $Ö > (E+D)/2$ 'dir.

Tablo bir örnek üzerinden savcı-mahkûm kurgusu ile açıklanabilir. Bir savcının elinde biri büyük, biri küçük olmak üzere işlenmiş iki suç ve bu iki suçu işleyen iki mahkûm bulunmaktadır. Savcının elinde küçük suça dair yeterli deliller varken, büyük suça dair yeterli delil bulunmamaktadır. Dolayısıyla mahkûmlara işledikleri büyük suçu itiraf ettirmesi gerekmektedir. Savcı iki mahkûmu ayrı ayrı odalarda sorgular. Eğer iki suçlu da büyük suçu inkâr ederlerse savcının elinde delil olmadığından yalnızca küçük suçtan dolayı 1 yıl ceza alacaklardır. Eğer ikisi de suçu itiraf ederlerse büyük suçtan 5'er yıl ceza alacaklardır. İki taraftan birisi itiraf ederken diğeri inkâr ederse, itiraf eden taraf 5 ay ceza alırken, inkâr eden taraf 10 yıl ceza alacaktır. Bu iki mahkûmun ayrı ayrı odalarda sorgulandıkları, aralarında iletişim olmadığı göz önüne alındığında Oyuncu A gözünden tablo incelenirse, A oyuncusu kendisinin itiraf etmediği koşulda, B oyuncusunun itiraf etmesi karşısında alacağı 10 yıl cezayı düşünerek kendisi için en iyi olanın her halükârda itiraf etmek olduğunu düşünür. Çünkü kendisi itiraf ederken B oyuncusu itiraf etmezse 5 ay, B oyuncusu da itiraf ederse birlikte 5'er yıl ceza alacaklardır. 10 yıl ceza alma riski aralarındaki iletişimsizlikten dolayı iki oyuncuyu da itiraf etme seçeneğine yöneltmektedir. Oysa ikisi de itiraf etmedikleri takdirde yalnızca 1'er yıl ceza söz konusudur.

Bu örnek tablo üzerinde gösterilecek olursa;

Oyuncu A	Oyuncu B	
	S Sessiz Kalma	İ İtiraf*
S Sessiz Kalma	2,2**	4,1
İ İtiraf*	1,4	3,3***

Tablo 2: Mahkûmun İkilemi Modeline Bir Örnek

(*) Tek yıldızla gösterilen durumlar; her iki oyuncunun da koşullu stratejilerden ziyade baskın stratejilere sahip olduğunu gösterir. Bir strateji, diğer oyuncu hangi stratejiyi benimserse benimsesin alternatif stratejiye tercih edilirse baskın hale gelir. (**) İki yıldız ile gösterilen durum, taraflardan hiçbirinin stratejisini değiştirmek için tek taraflı bir teşvike sahip olmadığı bir denge sonucunu ifade eder. (***) Üç yıldız ile gösterilen durum bir Pareto-optimal sonuçtur. Vilfredo Pareto (1848-1923), iki taraf arasındaki bir değiş tokuşun en verimli veya en uygun noktaya ne zaman ulaştığını belirlemek için bir kriter geliştiren İtalyan sosyolog ve ekonomisttir. Özünde, bir tarafın daha iyi durumda olduğu ve diğer tarafın mübadele gerçekleşmeden önceki durumundan daha kötü durumda olmadığı zaman bu noktaya ulaşıldığını savunmuştur (Little, 2014: 297).

Oyun teorisinin bu varyasyonu yani kısasa kısas (tit for tat) bir durum olan, devletlerin karşılıklı güç artırımının sürekli döngüsünün, karşılıklı güvenlik endişesini de bir kısır döngüye itmesi durumunu, John Herz, güvenlik ikilemi (Security Dilemma) olarak kavramsallaştırmıştır (Herz, 1950: 157). Bu yaklaşım uluslararası ilişkilerde rasyonel aktör oldukları varsayılan devletlerin, neden güç artırdıklarını açıklamak için kullanılmaktadır.

2.4.1.3.2. Tavuk Oyunu Modeli

Oyun teorisinin bu modelinin hikayesi 1955 yapımı “Asi Gençlik” Rebel Without a Cause (IMDb, 1955) filminin bir sahnesine dayandırılmaktadır. Filmdeki sahnede iki sürücü tek şeritli bir yolda birbirlerine karşı gaza basmaktadırlar. Direksiyonu çeviren sürücü kaybeder ve “tavuk” (korkak) olur. Her ikisi de düz gitmeye devam ederse her iki sürücü de ölür. Tabloda gösterileceği üzere tavuk oyununun kazanç tablosu şu şekildedir Bkz. Tablo 2. Eğer ikisi de iş birliği yapar yani tavuk olmayı kabullenirlerse, ikisi de yaşayacak fakat tavuk olacaklardır (-5, -5) . Eğer biri direksiyonu daha önce çevirirse tavuk olacak ve diğer oyuncu oyunu kazanacaktır (-10, +10) veya (+10, -10). Eğer ikisi de direksiyonu çevirmezlerse en kötü sonuç ortaya çıkacak ve ikisi de öleceklerdir (-50, -50).

Oyuncu A	Oyuncu B	
	İ İşbirliği	K Kaçınma
İ İşbirliği	-5, -5	-10, +10
K Kaçınma	+10, -10	-50, -50

Tablo 3 Tavuk Oyunu Modeli

Mintz ve DeRouen'e göre, Tavuk Oyunu, Mahkumun İkilemi'nden daha karmaşıktır. Her ne kadar yoldan çıkmak doğru gibi görünse de eğer oyuncu kazanmak istiyorsa, diğer oyuncunun, yoldan çıkmanın rasyonel alternatifini seçeceğini düşünerek risk alabilir. Bu nedenle oyun, her bir sürücünün yoldan çıktığı her sonuç için birer tane olmak üzere iki Nash dengesi sunmaktadır. Bu dengeler, diğer oyuncu stratejisini korurken hiçbir oyuncunun strateji değiştirerek kazanç elde edemeyeceği sonuçları temsil eder. Tavuk oyununda kazanmak için, bir oyuncunun kaybetmemek için her türlü bedeli ödemeye hazır olduğu sinyali vermesi gerekir. Bu sinyal ön taahhüt olarak bilinir. Tavuk oyununda, en bariz ön taahhüt sinyali, direksiyonu devre dışı bırakmak olacaktır. Bu sinyaller, diğer sürücüye yoldan çıkmayacağını göstererek güvenilirlik sağlar. Mintz ve DeRouen, bu nedenle, Tavuk oyununun devletler arasındaki brinksmanship (gerilimi tırmandırma politikası) davranışı üzerinde etkileri olduğunu öne sürmektedir. Mintz ve DeRouen'in de işaret ettiği üzere, Soğuk Savaş dönemindeki süper güç davranışına yüzeysel bir açıklama getirilmek istendiğinde, Brinksmanship'in, Soğuk Savaş sırasında süper güçlerin bir politikası olduğu ifade edilebilir (Mintz, DeRouen, 2010: 66).

Yukarıda bahsedildiği üzere Küba Füze Krizi'ni bir mahkûmun ikilemi durumu veya bir tavuk oyunu olarak nitelendirmek üzere bir tartışma yürütülebilir. Fakat bu analiz, durumun yalnızca bir yönünü rasyonel bir taslak dayatma çabasıdır ve liderlerin psikolojik faktörlerinin hesaba katılmasıyla daha kapsamlı bir değerlendirme yapılabilir.

2.4.1.3.3. Geyik Avı Modeli

Geyik Avı modeli Jean Jacques Rousseau'nun bir hikayesinde sosyal açmazları betimlemek amacı ile kullanılır. Temel mantık şudur: Beş avcı birlikte geyik avlamaya çıkarlar. Geyiği ancak hepsi iş birliği yaptığı takdirde yakalayabileceklerdir. Her biri geyiğin beşte bir payı ile doycaktır. Ancak aynı zamanda tek bir avcı bir tavşan ile de doycaktır. Geyiğin peşinden giderlerken ortaya çıkan tavşanı kovalayan birisi geyiğin kaçmasına sebep olur ancak kendi ihtiyacını giderir. Waltz'a göre, onun bireysel ihtiyacı arkadaşlarını düşünmemesine sebep olur (Waltz, 1959: 167-168). Bu oyun modeli bireysel çıkarların iş birliğinin önünde engel olduğuna işaret etmektedir. Waltz'ın uluslararası ilişkileri her oyuncunun kendi başının çaresine baktığı (self-help), anarşik bir ortamda hayatta kalma (survival) olarak ele aldığı düşünülecek olursa (Waltz, 1959: 203), bu model Waltz için makul bir açıklama olabilmektedir.

Bu bölüm ve önceki bölümlerde, literatürde yer alan, rasyonel aktör modeli ve bu modele bağlı diğer belli başlı yaklaşımlar tanıtılmıştır. Bir sonraki başlık, rasyonel aktör modelinin ve bağlı diğer yaklaşımların en temel varsayımı olan “rasyonellik” kabulünün, neden mümkün olamayacağına dair bir bakış sunarak, literatürün karşı argümanlarına yer vermekte ve rasyonel aktör modelinin varsayımlarını tartışmaya açmaktadır.

2.5. Kusursuz Rasyonelliğin Önündeki Engeller ve “Bilişsel Devrim” in Ortaya Çıkışı

2.5.1. Herbert A. Simon ve Sınırlı Rasyonellik

Karar verme doğası itibarıyla belirli seçenekler arasından seçim yapmak anlamına gelir. Rasyonel karar verme yaklaşımı ise belirli varsayımlar üzerine kuruludur. Birincisi, karar vericinin her zaman “rasyonel” olacağı varsayılır. İkincisi, karar vericinin vereceği kararla ilgili tüm seçeneklere ve bilgiye sahip olduğu kabul edilir. Dolayısı ile rasyonel bir karar vericinin tüm seçeneklerden haberdar olduğu bir durumda en doğru ve en faydalı tercihi yapması beklenmektedir (Heywood, 2011: 129).

Rasyonel terimi, Simon'a göre, belirli bir durum bağlamında belirlenmiş hedeflere uygun davranışı ifade eder. “Seçen organizmanın özellikleri göz ardı edilir ve yalnızca dış durumdan kaynaklanan kısıtlamalar dikkate alınır, o zaman maddi veya nesnel rasyonellikten, yani duruma en uygun şekilde uyarlanmış olduğunda nesnel olarak karar verilebilecek davranıştan söz edebiliriz” (Simon, 1985: 294). Simon 1957 tarihli kitabında rasyonelliğin sınırlılığı ilkesini öne sürmüştü ve insanların bilişsel kapasitelerinin, nesnel rasyonelliğe ulaşmak için yetersiz olduğu savunmuştur. “İnsan zihninin karmaşık problemleri formüle etme ve çözme kapasitesi, gerçek dünyada nesnel olarak rasyonel davranış için ya da hatta böyle bir nesnel rasyonaliteye makul bir yaklaşım için çözümü gereken problemlerin boyutuyla karşılaştırıldığında çok küçüktür.” Bu temel, Simon için “sınırlı rasyonellik” olarak adlandırdığı kavramı yansıtmaktadır. Ve Simon’a göre insan bu modele göre rasyonel davranırken, bu davranış gerçek dünyaya göre “optimal” olmanın yakınından bile geçmemektedir. “Eğer davranış tahmin etmek istiyorsak, modelin nasıl inşa edildiğini anlamamız gerekir ve bu modelin inşası kesinlikle algılayan, düşünen ve öğrenen bir hayvan olarak psikolojik özellikleriyle ilişkili olacaktır.” (Simon, 1964: 198-199).³

1957 yılı göz önüne alındığında Simon’ın dikkat çektiği nokta çok önemli görünmektedir. Çünkü bilişsel devrim 1950’lerden başlamış olsa da tam anlamıyla 1980’lerde oturmaya başlayacaktır. Simon’ın 1957’de yaptığı tespit ufuk açıcudur: “Bilişsel süreçlerin sosyal davranış teorisine dahil edilmesindeki zorluklardan biri (belki de en ciddi) bu süreçlerin iyi bir tanımına sahip olmamamızdır... kabul gören rasyonel seçim teorisi, hesaplama ve seçim mekanizmaları olarak insanların sınırlarını neredeyse tamamen göz ardı eden bir teoridir ve biz buna sınırlı rasyonellik ilkesi adını verdik.” (Simon, 1964)

Bu rasyonellik varsayımında sorunlu olan, “seçim yapan organizmanın özelliklerinin göz ardı edilmesidir.” Karar verme sürecinde insan beyni, matematiksel işlemde bulunan bir bilgisayara, insan ise aynı komut dizisi altında çalışan bir robota benzetilmektedir. Belki insan beyninin çalışma prensibi açısından bilgisayara bir parça benzediği iddia edilebilir fakat insan ve robotun karar verme süreci

³ Bu çalışma ilk olarak 1957 yılında yayınlanmış olup, içerisinde Herbert A. Simon’ın farklı makalelerini barındırmaktadır.

arasında büyük bir psikolojik ayrım vardır.

Pursiainen ve Forsberg'in de işaret ettiği üzere, karar vericinin rasyonelliği üzerindeki bilişsel ve psikolojik kısıtlamalar, özellikle dış politikada çok tipik olan kriz benzeri karar alma süreçlerinde, zaman kısıtlamaları ile birleştiğinde bir sorun haline gelir; “tüm seçeneklerin fayda değerlerini titizlikle göreceli bir sıraya koymak bir yana, tüm seçenekleri değerlendirmek ve yararlılıklarını değerlendirmek için yeterli alan yoktur. Dolayısıyla, bu sınırlamalarla başa çıkabilmek için, karar vericiler karar optimizasyoncuları değil, yalnızca yeterince tatmin edici rasyonel bir karar arayışındadırlar” (Pursiainen, Forsberg, 2021). İnsanların karar alırken optimize etmek yerine tatmin sağlamaya çalışıyor olmaları da önemli bir argümandır.

Singer ve Hudson sınırlı rasyonellik ile ilgili olarak aşağıdaki belli başlı çıkarımlarını öne sürmektedirler:

1. İnsanların ve insan topluluklarının klasik anlamda rasyonel olmadıkları artık genel olarak kabul edilmektedir.
2. Optimallik yerine tatminkâr seçenekleri tercih ederler.
3. Asla mükemmel bilgiye sahip değildirler ve asla mükemmel bilgiyi aramazlar.
4. Herhangi bir zamanda iki ya da üçten fazla alternatifi değerlendirmek konusunda oldukça acizdirler.
5. Stres altında bilgiyi “garip” bir şekilde işlerler.
6. Grup konsensüsü ihtiyacı veya “bölgeyi” koruma veya genişletme arzusu gibi gizli gündemler, beklenen maliyet ve faydaların rasyonel bir şekilde kataloglanması altını oymaktadır.
7. Duygusal ve ideolojik motivasyonlar da benzer şekilde rasyonel bir maliyet/fayda analizinin altını oymaktadır.
8. Bir duruma yönelik sayısız şekilde yorumlama üretilebilir ve bu yorumlamalar kullanılan tarihsel emsallere, durumu yorumlayan insanların kişiliklerine ve deneyimlerine ve benzerlerine bağlıdır (Singer, Hudson, 2020: 254).

Yani insanlar karar alırken en iyi kararı almaktan çok bir nevi “durumu kurtarmaya” meyletmektedir. Klaes ve Sent'in aktardığına göre, aslında her durumda en rasyonel kararın verilemeyeceği eleştirileri 1840 yılında sınırlı zekâ (limited intelligence), 1880 yılında sonlu zekâ (finite intelligence) ve bunun dışında eksik zekâ gibi kavramlarla ifade edilmiştir. Ancak bu durumu bugün en fazla kullanılan ve kabul edilen haliyle sınırlı rasyonalite (bounded rationality) olarak Herbert Simon kavramsallaştırmıştır (Dougherty, Pfaltzgraff, 2001: 561; Klaes, Sent, 2005: 27).

Jervis ise soruna bir boyut daha eklemektedir. Aktörün rasyonel davranacağını varsaysak bile, yanlış algılamalara dayalı bir rasyonel eylem de aslında rasyonel olmayabilir. Jervis'e göre, “bir aktör nasıl davranacağını belirlerken, başkalarının nasıl davranacağını ve onların eylemlerinin kendi değerlerini nasıl etkileyeceğini tahmin etmeye çalışmalıdır. Bu nedenle aktör, başkaları ve onların niyetleri hakkında bir imaj geliştirmelidir. Ancak bu imajın yanlış bir imaj olduğu ortaya çıkabilir; aktör çeşitli nedenlerle hem diğerlerinin eylemlerini hem de niyetlerini yanlış algılayabilir” (Jervis, 1968: 454). Jervis'in aktardığına göre, “hem psikoloji hem de tarihten elde edilen kanıtlar, karar alıcıların gelen

bilgileri mevcut teori ve imajlarına uydurma eğiliminde oldukları görüşünü ezici bir çoğunlukla desteklemektedir” (Jervis, 1968: 455). Allison da rasyonalite kavramının yanıltıcı olabileceğine vurgu yapmaktadır:

“...bir sosyal bilimci açısından rasyonalite kavramı önemlidir çünkü bir kişi rasyonel davranıyorsa, davranışı, ulaşmaya çalıştığı hedefler açısından tam olarak açıklanabilir...Bununla birlikte, tam da rasyonel eylem teorisi analistlerin, ajanın hesaplamalarının içine girmesine ve böylece ne yapıldığını anladığı ve açıklayabildiği hissine kapılmasına izin verdiği için, güçlü bir şekilde yanıltıcı olabilir...” (Allison, Zelikow, 1999).

Bu noktada birkaç örnekle bile “tam rasyonellik” iddiasının yetersizliğine dair bir kanı oluşmaktadır. Ancak, insan bilişinin sınırlılığı ve psikolojik faktörlerin etkisi “sınırlı rasyonellik” başlığı altında birkaç örnekle ifade edilemeyecek kadar büyük ve karar verme sürecinde sanıldığından çok daha fazla etkilidir. Simon, sınırlı rasyonellik kavramını ilk kullandığı zamanlarda, psikolojik faktörlerin karar verme sürecindeki etkileri, henüz yeterince araştırılmamış durumdaydı. Ancak bilişsel ve psikolojik kısıtlamalara yönelik araştırmaların sayısı arttıkça, ortaya çıkan bulgular, sınırlı rasyonellik kavramını destekleyecek çok fazla kanıt sunmuştur. Bu yüzden pek çok bilişsel ve psikolojik kısıtlamaya bu çalışma içerisinde daha detaylı şekilde yer verilecektir. Ancak bu alandaki bilgi birikimi ve alandaki çabalar görece olarak henüz çok tazedir. Tam rasyonelliğin mümkün olmadığı tartışmaları, özellikle Simon'ın sınırlı rasyonellik kavramını öne sürmesi ve ilaveten psikolojik yaklaşımların, insanların, rasyonel karar vermesini engelleyen sayısız etkeni ortaya koymasıyla birlikte yeni bir boyut kazanmıştır. Özellikle bilişsel ve psikolojik yaklaşımlarda yaşanan gelişmeler “Bilişsel Devrim” olarak adlandırılan yeni bir dönemi ortaya çıkarmıştır. Yaşanan bilişsel devrim ile psikolojik yaklaşımlar, insanların bilişsel önyargıları, motivasyonel önyargıları, algıları, duyguları, inançları, düşünme biçimleri gibi birçok faktörün etkisinin, rasyonel karar vermeyi zorlaştırdığını ortaya koymuştur. Bu noktada bilişsel devrime kısaca değinilmekte, sonrasında bireysel/psikolojik faktörlerin karar verme sürecindeki etkileri ilgili başlıklar altında ele alınmaktadır.

2.5.2. Bilişsel Devrim

Renshon ve Kahneman'ın aktardığına göre, psikoloji tarihi, devrimler ve karşı devrimlerle doludur. İlk önemli devrim ise, psikolojiyi davranış bilimi olarak tanımlayan devrimdir. Davranışçılar, sadece gözlemlenebilir davranışlarla ilgilenerek, zihinsel olayları bir "kara kutu" olarak görmüşlerdir. Bu durum 1950'lerden itibaren başlayan bilişsel devrim ile değişim sürecine girmiştir. Çünkü davranışçıların aksine, bilişsel psikologlar, davranışların altında yatan zihinsel durumlarla ilgilenmiştir. Diğer yandan yaşanan bilişsel devrim, psikoloji, dilbilim, bilgisayar bilimi, felsefe gibi alanları birleştirerek oldukça disiplinler arası bir yöntem ile ilerlemiştir. Renshon ve Kahneman'a göre bilişsel devrimin önemli sonuçlarından birisi, sezgisel yöntemler ve önyargılar yaklaşımıdır. Sezgisel yöntemlerin ve önyargıların incelenmesi, insanların sınırlı rasyonelliklerine dair bulgular ortaya çıkarmıştır. Sezgisel yöntemler, temsil edilebilirlik, aşırı güven gibi çeşitli karar verme yanlışlıklarını açıklamak için kullanılmıştır. Bir süreç olarak, altta yatan zihinsel durumların incelenmesi yaklaşımı, psikolojide bir devrim yaratmış, davranışsal ekonomi gibi yeni alanların da doğmasını sağlamıştır (Renshon, Kahneman, 2017: 53-54).

Bilişsel devrim olarak adlandırılan yeni paradigma 1950'lerin ortalarından başlamış ve 1960'lar

ve 1970'lerde hız kazanmıştır. Birçok akademisyen, bu dönemi bilişsel devrim olarak tanımlamaktadır. Renshon ve Kahneman, davranışçılar ve bilişsel psikologlar arasında bir ayrım yapmış ve davranışçıların yalnızca gözlemlenebilir davranışlarla ilgilendiğini, bilişsel psikologların ise, davranışları, eğer davranışın altında yatan zihinsel durumlar veya bilginin nasıl işlendiği hakkında çıkarımlar yapmalarına imkân veriyorsa, dikkate aldıklarını belirtmişlerdir. Renshon ve Kahneman'a göre, diğer bir fark ise “bilişsel psikolojinin doğasında var olan psikoloji, dilbilim, bilgisayar bilimleri, felsefe, antropoloji ve sinirbilim gibi disiplinleri içeren disiplinlerarasılıktır” (Renshon, Kahneman, 2017: 54). Renshon ve Kahneman'ın bilişsel devrim olarak tanımladığı bu yeni paradigmayı Stein'da benzer şekilde ifade etmektedir. Stein'a göre, “psikologlar kırk yıl önce, basit davranışçı modelleri reddederek ve bilişin insanların yaptığı seçimleri nasıl şekillendirdiğine yeniden bakarak bir bilişsel devrim başlatmışlardır” (Stein, 2013a: 196). Rosati de aynı şekilde, 1970'lerden itibaren Psikolojinin, “tutumların ve bireylerin bilgiyi nasıl işlediklerinin incelenmesinde “bilişsel devrim” olarak adlandırılan bir süreçten geçtiğini belirtmektedir.” Rosati'ye göre, bu devrim, bireyin ve çevreyle etkileşiminin farklı bir şekilde kavranmasını içermektedir. Buna göre, “birey yalnızca çevresel uyaranlara yanıt veren pasif bir ajandan, çevresine seçici olarak yanıt verme ve çevresini aktif olarak şekillendirme olasılığı daha yüksek olan bir birey kavramına, tutarlılık için çabalayan bir bireyden, büyük belirsizlik içeren karmaşık bir çevreyi anlamlandırmak için problem çözücü olarak hareket etme olasılığı daha yüksek olan bir bireye doğru evrilmekteydi” (Rosati, 1995: 53).

Simon 1985'te, 1955-1985 arası dönemi kastederek, bilişsel psikolojinin, “son 30 yılda, düşünmeyi bilgi işleme olarak gören bir çerçeveye doğru radikal bir yeniden yapılanma geçirdiğini” öne sürmüştür. Bu yeni bakış açısı, her şeyden önce, araştırmacıların daha önceleri kullanmaktan kaçındığı “biliş” kavramını kullanıma sokmuştur. İnsanın düşünce süreçlerine atıfta bulunan kavram, bu düşünce süreçlerini duyum ve duygu süreçlerinden ayırmaktadır. Ayrıca Simon'ın aktardığına göre, daha önceleri davranış inceleyen araştırmacılar, denek olarak fareleri kullanırken, 1955-1985 arası dönemde artık zihinsel süreçleri araştırmalara dahil ederek, insan denekler üzerinde çalışmaya başlamışlardır (Simon, 1985: 295).

Hudson'a göre, bilişsel devrim, Herbert Simon'ın, rasyonellik kavramına yönelik geliştirdiği eleştirilerle başlar. Bu kavramı eleştirirken Simon, “belirli bir duruma karşılık verilecek rasyonel tepkiyi hesaplamanın, durumun makul bir tanımlamasına ulaşmaktan çok daha kolay” olduğunu ancak “ampirik bir çalışma olmadan aktörlerin sayısız makul tanımlamadan (specification) hangisini benimseyeceğini tahmin etmenin” bir yolu olmadığını öne sürer (Hudson, Vore, 1995: 211). Yani sınırları çizili, belirli, sınırlandırılmış bir problem tanımlaması dahi yapmak mümkün değil iken, ona verilecek rasyonel tepkiyi belirlemenin yolu yoktur anlamına gelen bu meydan okuma, Hudson'a göre, bilinemeyeni bilme çabasındaki bilişsel devrimi ortaya çıkartmıştır.

Hudson'ın da dikkat çektiği üzere sınırlandırılmış bir problem tanımlaması dahi yapmak mümkün değil iken, ona verilecek rasyonel tepkiyi belirlemenin yolunun olmadığı bir durumda, Snyder, Bruck ve Sapin'in çalışmasının, dış politika kararlarını anlamak isteyenlerin, karar alma sürecinin “kara kutusuna” girmeleri gerektiğini savunmuş olmaları daha anlamlı hale gelmektedir. Bunu yapmanın, sürece dahil olan aktörlere odaklanmayı gerektirdiğini belirtmişlerdir. Schafer ve Walker'a göre, “bu fail merkezli yaklaşım, onların devrim niteliğindeki çalışmalarından önce küresel siyaset çalışmalarına damgasını vuran daha geniş, yapısal yaklaşımlardan önemli ölçüde farklıdır.” Schafer ve Walker'a göre,

“sezgisel düzeyde, sürece ve sürece dahil olan aktörlere odaklanmak mantıklıdır; esasen uluslararası politika ve dış politika hakkındaki gündelik konuşmaların çoğu bireyler ve küçük karar alma grupları etrafında dönmektedir.” Bununla birlikte, uluslararası politikadaki başlıca alt alanların çoğu, “bireyleri ya tamamen göz ardı eden ya da aktör merkezli veya mikro düzeydeki süreçler hakkında teorize edilmemiş veya test edilmemiş basitleştirilmiş varsayımlarda bulunan yapısal veya sistem düzeyinde yaklaşımlarla doludur” (Schafer, Walker, 2006: 25-26).

Schafer ve Walker, bireylerin göz ardı edilmesinden kaynaklanan bu boşluğun, dış politika kararlarının nedensel analizlerini yaparken bireysel aktörlere ulaşma konusunda yaşanan zorluktan dolayı olduğunu düşünmektedirler. Liderlere doğrudan erişimin çoğunlukla mümkün olmadığı göz önüne alındığında, bireylerin psikolojik özelliklerini uzaktan değerlendirebilecek araçlara ihtiyaç olduğu ortadadır. Schafer ve Walker'ın da işaret ettiği üzere, politik psikoloji literatüründe bu soruna yönelik en yaygın çözüm “uzaktan” metodolojidir. Bu yöntemin temel mantığı, kişinin sözel davranışlarına dayanarak psikolojik özelliklerini çıkarabileceğimiz varsayımdır: bir bireyin ne söylediği ve bunu nasıl söylediği onun “ruh hali” hakkında önemli şeyler söyleyebilir. Sözel malzeme bir bireyin ruh halinin tek göstergesi olmasa da kesinlikle önemli ve geçerli bir göstergedir. Schafer ve Walker'a göre aslında, çoğumuz günlük hayatta, birinin siyasi ideolojisini anlamak, bir bireyin genel mutluluk veya depresyon durumunu ölçmek veya bir konu veya sorun hakkındaki inançlarını öğrenmek için sözel ipuçlarını kullanarak bunun sıradan bir versiyonunu kullanırız. “Birinin iyimserliğini, bardağı yarısı boş ya da yarısı dolu olarak tanımlamasından anlayabiliriz. Sözel davranışı sistematik olarak analiz edebiliyorsak ve sözel davranışı psikolojik özelliklerle teorik olarak ilişkilendirmemizi sağlayan yapılara sahipsek, sözel davranışına sahip olduğumuz herhangi bir öznenin psikolojisinin en azından bir kısmının analizini yapabiliriz” (Schafer, Walker, 2006: 26).

Bu noktadan itibaren çalışmada, dış politika analizi ile psikolojinin kesişmeye başladığı bir bölüm ele alınmaktadır. Esasen bazı başlıklar yapısı itibarıyla, temel olarak herhangi bir insanın, karar verme sürecinin kusurluluğunu yansıtacağı için, doğrudan dış politika analizi içerisine konumlandırmak yerine, bunları sadece karar verme sürecindeki kusurluluklar olarak, daha geniş bir perspektifte düşünmek daha doğru olacaktır. Çünkü bu başlıklar en temel hali ile insan karar verme sürecindeki kusurluluğu temsil etmekte olup, politik evren içerisinde de politik evrenin failleri bağlamında tezahür etmektedirler. Dolayısı ile değinilecek sınırlılıkların, bir insan karar verici olarak, liderleri de içermesi yönüyle, dış politika analizinin ilgi alanına girmeleri de kaçınılmaz olacaktır. Ancak Dış Politika Analizi denildiğinde ne anlaşılması gerektiğini ifade etmek, kafa karışıklıklarını giderme noktasında yardımcı olacaktır.

2.5.3. Dış Politika Analizi

Dış Politika Analizi en temel anlamda, bir dış politikayı anlamlandırma ve öngörülebilirliğini artırma çabası olarak tanımlanabilir. Dış Politika Analizi yoluyla anlamlandırılmaya çalışılan “dış” politika ise yine en temel manada bir devlette kendi sınırları içerisine yönelik değil, sınırları dışında kalan ülkeler için üretilen ve yürütülen politika olarak tanımlanabilir. Bu tanımlama dış politikayı iki ülke arasındaki ilişkilere indirgememektedir. Çünkü Demir'in de vurguladığı üzere, dış politikayı iki ülke arasındaki ilişkilere indirgeyen çalışmalar teoriden yoksun, genellenebilir olmaktan uzak ve kehanete oldukça açıktır (Demir, 2019: 178). Dolayısıyla, yukarıdaki tanımlamada amaçlanan; dış

politikayı iki ülke arasındaki ilişkilere indirgeyerek teoriden uzaklaştırmaktan, öznelletirmekten ve kehanetvari bir zeminde tartışmaktan imtina ederek sadece basitleştirme amacı taşımaktadır. Çünkü dış politikanın ne olduğu konusunda aslında akademik anlamda bir fikir birliği söz konusu değildir.

Dış politika konusunda çok farklı tanımlamaların bulunduğuna dikkat çeken Brighi ve Hill, “‘Dışarı’nın tanımı ve ‘biz’ ve ‘onlar’ arasındaki sınırlar oldukça tartışmalı olsa da...”, dış politikanın, “tanımı gereği, dış dünyayla ilgili” olduğunun altını çizmektedir (Brighi, Hill, 2016: 157). Hudson da dış politikayı “ulusal hükümet tarafından dış kuruluşlarla ilişkilerinde hedeflerine ulaşmak için seçilen strateji veya yaklaşım. Buna hiçbir şey yapmama kararları da dahildir.” şeklinde tanımlamaktadır (Hudson, 2016: 14). Flockhart dış politikayı hem yerel hem de uluslararası ortamlarda çeşitli politika yapıcılar (agents) tarafından gerçekleştirilen ve bu nedenle her ikisinin de yapılarına duyarlı olan yapıcı (agent) düzeyinde bir faaliyet olarak tanımlar (Flockhart, 2016: 89). Tayfur dış politikayı, devletlerin uluslararası sistem içinde yetkili organ ve temsilcileri aracılığı ile ve esas itibarıyla devletlere yönelik olarak izledikleri siyaset ve davranışların tümü olarak tanımlar (Tayfur, 2018: 78). Heywood dış politikayı, devletlerle sınırlı olmasa da genel olarak devletlerin diğer devletlerle olan ilişkileri yoluyla kendi sınırları dışındaki olayları etkileme ve yönetme girişimi olarak ele alır (Heywood, 2011: 129). Balcı, dış politikanın modernite ile yakından ilişkili olduğunu ve bu yüzden modernitenin en önemli kurumu olarak “egemen ulus devletlerin arasındaki ilişkiler” şeklinde algılandığını öne sürmektedir (Balcı, 2007). Algılanmak ya da anlaşılacak burada anahtar kelime olarak ön plana çıkmaktadır. Dış politika, pek çok farklı tanımda olduğu gibi farklı şekillerde algılanmakta ve anlaşılmaktadır. Bu sebeple kim tarafından üretildiği ve yürütüldüğü ve tam olarak kime yönelik üretildiği tartışmalı olsa da dış politika genellikle bir devlet içerisinde üretilen ve o devletin sınırlarının dışarısında kalanlar için üretilen bir politika türü olarak ele alınabilir. Bu tanımlama yapı-yapan ikileminde bir tartışmadan uzakta bir yerde konumlanmaktadır.

1960'lardan önce, dış politika çalışmaları teorik olmaktan çok betimsel bir görünüm arz etmektedir. Tipik olarak, teorik genelleştirmelere çok fazla imkân tanımayan tekil vaka çalışmalarından oluşmaktadır. Dış Politika çalışmaları 1960'lardan önce sürecin kendisinden çok sonuca odaklanan, politikanın “kara kutusunun” içine bakmak yerine, farklı politika hedefleri ve stratejilerine dayanan genel yorumlamalar üretmektedir. Levy'e göre, araştırmacıların pek çoğu siyasi liderlerin dikkatli bir maliyet ve fayda analizi yaparak, ulusal çıkarları maksimize etmeye çalıştığı rasyonalist bir görüşü üstü kapalı olarak benimsemiştir (Levy, 2013: 304).

Daha önce de belirtildiği üzere, aslında Synder, Bruck ve Sapin'in 1954 yılında yayınlanan çalışmalarına kadar, uluslararası ilişkiler disiplini aktör olarak devlete takılı kalmıştır. Synder, Bruck ve Sapin ise, devleti metafizik bir soyutlama olarak bir kenara bırakmış ve odak noktasına, karar vermenin kendisini koymuşlardır:

“Analizin temel düzeyi olarak ulus-devlete bağlıyız, ancak devleti metafizik bir soyutlama olarak bir kenara bıraktık. Karar vermeyi merkezi bir odak noktası olarak vurgulayarak, eylemin belirleyicilerini siyasi toplum için hareket eden yetkililer etrafında organize etmenin bir yolunu sağladık. Karar vericiler çift yönlü bir ortamda faaliyet gösteriyor olarak görülmekte, böylece görünüşte birbiriyle ilgisiz iç ve dış faktörler, karar vericilerin eylemlerinde ilişkili hale gelmektedir. Şimdiye kadar, iç faktörleri ilişkilendirmenin kesin yolları yeterince

geliştirilmemiştir” (Snyder, Bruck, Sapin, 2002)⁴.

Hudson ve Day’e göre, Synder, Bruck ve Sapin’in karar verme sürecine yaptığı vurgu dışında, Rosenau’nun orta düzey bir teori geliştirilmesine yönelik bir teşvik içeren makalesi, Dış Politika Analizi’nin gelişim sürecinde bir başka kilometre taşı olmuştur. Hudson ve Day, Rosenau’nun alana yaptığı katkıyı, “akademisyenleri, ulus-devlet davranışları hakkında, uluslararası uygulanabilir genellemeleri sistematik ve bilimsel olarak ortaya çıkarmaya teşvik etmesi” olarak aktarmaktadır. Hudson ve Day’e göre üçüncü önemli çalışmayı ise Harold ve Margaret Sprout ortaya koymuşlardır. Onların alana katkısı ise, dış politikayı açıklamak için bireylerin ve grupların psiko-ortamına bakmanın gerekliliğini ortaya koymalarıdır (Hudson, Day, 2019). Hudson ve Day, bu üç çalışmanın en fazla etkiye sahip olduğunu öne sürmektedir ancak dış politika analizi çalışmaları bu üç çalışmadan çok daha fazla sayıda, çarpıcı sonuca sahip çalışmanın yer aldığı bir alan olarak, özellikle 1980’lerde yaşanan bilişsel devrim ile birlikte hızlı bir dönüşüm yaşamıştır. Zamanla, Dış Politika Analizi alanında, birey düzeyi çalışmaların sayısı gittikçe artmış ve bireysel/psikolojik özelliklere dayalı vurgular, açıklamalarda daha fazla yer etmeye başlamıştır.

Hudson ve Day’e göre, “insan karar vericinin temeli, fail odaklı teoriye vurgu yapmaya yöneltilmektedir ve bu yönelim Dış Politika Analizi’nin bir özelliğidir.” Onlara göre, “devletler fail değildir çünkü devletler birer soyutlamadır, sadece insanlar gerçek fail olabilir. Dış Politika Analizi, son derece aktöre özgüdür ve incelenen insan karar vericileri “kara kutuya” almak istemez.” Örneğin Küba füze krizine dahil olan insanlar, birbirinin yerine kullanılabilecek genel rasyonel fayda maksimizatörleri değildir ve hizmet ettikleri devletlerle eşdeğer değillerdir. Bu krizi açıklamak için sadece genel ve soyut bilgiler değil, her üç ülkedeki (Sovyetler Birliği, Amerika Birleşik Devletleri ve Küba) karar alıcılar hakkında, spesifik ve somut bilgiler de gerekli olacaktır. Dolayısıyla “aktörlerin benzersizliği de Dış Politika Analizi’nin bir özelliğidir. Dış Politika Analizi’nin bakış açısına göre, bütünüyle uluslararası politikanın ve uluslararası politikadaki bütün değişimlerin kaynağı, bireysel ya da grup halinde hareket eden ve failliğini kullanan belirli insanlardır” (Hudson, Day, 2019: 6-7).

Demir’e göre de, bir alan olarak dış politika analizi, bireyi açıklamaların merkezine oturtmaktadır. Rasyonel yaklaşımların ve özellikle de yapısal realizmin, karar alıcıların sadece devletin çıkarlarını maksimize etme amacıyla hareket ettikleri iddiasını sorgular (Demir, 2019: 195).

Dış politika analizi, dış politikayı veya alternatif olarak dış politika davranışını, tek başına veya gruplar halinde hareket eden insan karar vericilerin teorik zeminine atıfta bulunarak açıklamaya çalışan uluslararası ilişkiler alt alanı olarak tanımlanır ve bu alt alanın çeşitli taahhütleri vardır:

1. Ulus-devlet analiz düzeyinin altında aktörlere özgü bilgilere bakma taahhüdü;
2. Aktör-genel teori ile gerçek dünyanın karmaşıklığı arasında bir arayüz olarak aktöre özgü teori inşa etme taahhüdü;
3. Çoklu analiz düzeylerini kapsayan çok nedenli açıklamaları takip etme taahhüdü;
4. Sosyal bilimler yelpazesinin her yerinden teori ve bulguları kullanma taahhüdü;
5. Dış politika karar alma sürecini, bu sürecin çıktısı kadar önemli olarak görme taahhüdü (Smith,

⁴ Bu eser ilk defa 1954 yılında yayınlanmıştır.

Dunne, Hadfield, 2016: 497-498).

Darwich ve Kaarbo'ya göre, Dış Politika Analizi yekpare bir teori değildir ama onlara göre, örneğin inşacılık ya da realizm de yekpare bir teori değildir. Ancak Dış Politika Analizi, liderlerin öznel anlayışlarının diğer tüm uluslararası ve yerel, kurumsal ve toplumsal faktörlerin etkisini filtrelediği uluslararası ilişkileri açıklamak için farklı bir başlangıç noktası önermektedir (Darwich, Kaarbo, 2020: 3).

Sonuç olarak, Dış Politika Analizi'nin çoklu analiz düzeylerini içeren yapısı ve birey düzeyi değişkenlerin etkisini göz ardı etmeksizin, bu değişkenlerle dünya siyasetini açıklamak için faydalı araçlar sunması ve kullanması, Dış Politika Analizi'ne önemli bir konum kazandırmaktadır. Liderlerin kişilikleri, inançları ve bilişsel önyargıları karar alma süreçlerini ve dış politikayı etkiler. Dünya siyasetini anlamlandırmak ve açıklamak için bu birey düzeyi değişkenler de analize dahil edilmelidir.

2.5.4. Dış Politika Analizi Yaparken Birey Düzeyi Psikolojik Değişkenler Neden Denkleme Dahil Edilmelidir?

Tarih liderlerin etkili olduğunun varsayılabileceği çokça örnekle doludur. Levy'nin de paylaştığı üzere Vladimir Putin'in inançlarına ve kendine has özelliklerine dikkat etmeden yirmi birinci yüzyılın başlarındaki Rus dış veya iç politikası, Joseph Stalin olmadan 1930'lar ve 1940'lardaki Sovyet politikası, Adolf Hitler olmadan İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ve Holokost veya Mao Zedong olmadan Çin'deki komünist devrim nasıl açıklanabilir? Bu çalışma da Levy'nin “bireysel inançlar ve psikolojinin daha ademi merkezîyetçi demokratik devletlerde nedensel etkisi daha az olabilir, ancak göz ardı edilemezler” kabulünü paylaşmaktadır. Levy'e göre, bireysel düzeydeki birçok argüman, farklı liderlerin farklı sonuçlar doğuracağı varsayımına dayanmaktadır. Örneğin, Neville Chamberlain yerine Winston Churchill Başbakan olsaydı, 1930'lardaki İngiliz politikası muhtemelen farklı bir yönde şekillenirdi; benzer şekilde, George W. Bush ABD Başkanı olmasaydı, Amerika Birleşik Devletleri'nin 2003 yılında Irak ile savaşa girmesi muhtemelen gerçekleşmezdi (Levy, 2018: 172).

Karar verici rolündeki insan ve dış politika kararlarındaki rolleri ile liderlerin kararları pek çok yönü ile incelenmelidir. Liderlerin de birer insan karar verici olması ve kararlarını her insan gibi psikolojik faktörlerin etkilediği varsayımı ile, karar verme aşamasında hangi psikolojik faktörlerin etkili olabileceğini irdelemek önem kazanmaktadır. Bilişsel, sosyal ve politik psikoloji literatüründe yer alan sayısız çalışma, temelde karar verici rolündeki insanın, özelde ise liderlerin kararlarının bu psikolojik faktörlerden etkilendiğini ortaya koymaktadır. Bütün bilişsel, sosyal ve politik psikoloji literatürüne bu çalışmada en ince detayına kadar yer vermek hem imkânsız hem de bu çalışmanın kapsamını aşmaktadır. Ancak özellikle, dış politika kararlarında etkili olduğu varsayılan liderlerin, dış politika karar alma mekanizmalarını etkileyebileceği düşünülen, bilişsel, sosyal ve politik psikoloji çalışmaları, bu çalışmaların bulguları, hem karar verici rolündeki insanın, sayısız şekilde rasyonaliteden nasıl sapma gösterdiğini ortaya koymak hem de bu çalışmada amaçlanan dış politika kararlarında psikolojik faktörlerin etkisini göstermek adına bu çalışmada ele alınmaktadır.

Dış politika hangi yaklaşım ile ele alınırsa alınsın insanın rolü ihmal edilmemesi gereken bir faktördür. Buna rağmen uluslararası siyasetin hâkim teorilerinin, bireyi büyük oranda göz ardı eden açıklamaları, algılar ve yanlış algılamalar, önyargılar, inançlar ve duygular gibi konulara pek alan

birakmamaktadır. Bireysel özelliklerin ve bireylerin psikolojilerinin dış politikaya olan etkileri ile ilgili pek çok çalışmaya rağmen bu çalışmalar uluslararası ilişkiler literatürünün ağır basan tarafı değildir. Yine de bilişsel psikolojide yaşanan gelişmeler ve uluslararası ilişkilerin hâkim teorilerinin göz ardı ettiği bu unsurların önemini ortaya koyan çalışmalarla, özellikle karar vericilerin, rasyonel karar verme teorisinin öne sürdüğü dar kalıplar içerisinde hareket etmediği ortaya çıkmıştır. Müteakip bölümler bu meydan okumaları detaylandırmaktadır.

Liderlerin incelenmesinin, neden önem arz ettiğine yönelik bir görüş olarak, Hudson ve Day, bireylerin, daha özeldir liderlerin, dış politikada etkili olabileceğini öne süren yedi farklı değişkeni öne sürmektedirler (Hudson, Day, 2019: 40-42):

1- İlk olarak dış politika kararlarının alındığı rejim tipi önem arz etmektedir. Çünkü farklı rejim tipleri, liderin dış politika kontrolü üzerinde belirli sınırlılıklar oluşturmaktadır. Bununla birlikte Hudson ve Day, liderin politika üzerindeki kişisel etkisini tamamen ortadan kaldıran bir rejim tipi olmadığını unutulmaması gerektiğinin de altını çizmektedir.

2- İkinci değişken liderin dış politikaya olan kişisel ilgisidir. Dış politikayla fazla ilgilenmeyen liderler yetkilerinin büyük bir kısmını astlarına devredebilir, bu durumda onların özelliklerini de tespit etmek ve incelemek lideri incelemekten daha fazla önem arz edebilir.

3- İkinci değişken, üçüncü değişken ile bağlantılı olarak kriz yönetimi ile ilgilidir. Krizler, en üst yönetim tarafından ele alınacağı için, liderler bir kriz durumunda ilgili olmasalar bile dış ilişkilere dahil olacaklardır. Hudson ve Day, ülkenin bekasını tehlikeye atacak bir krizin varlığında, liderlerin gereksiz hatalar yapmaktan kaçınmak için psikolojik eğilimlerini kontrol altında tutmaya çalışabilecekleri uyarısını yaparken, Richard Nixon ve Watergate skandalı örneği gibi pek çok örnekte bu tür bir itidal örneğine rastlanmadığını ifade etmektedirler.

4- Bir liderin kişisel özelliklerinin karar almada daha fazla rol oynamasına izin verebilecek ilgili bir bağlam, dördüncü bağlamsal değişken olarak muğlak veya belirsiz durumlardır. Danışmanlar bilginin az veya çelişkili olması nedeniyle bir durumu okuyamadıklarında, liderden dış politika kararları için bir temel oluşturmak üzere, kendi muhakemesini kullanmasını isteyebilir.

5- Hudson ve Day'in, Margaret Hermann (1984)'dan aktardığı üzere beşinci bir değişken, bir liderin diplomatik eğitim alma derecesidir. Hermann, önceden eğitim almış liderlerin kişisel özelliklerini, içinde bulundukları durumun diplomatik gerekliliklerine tabi kılmayı öğrendiklerini savunmaktadır. Eğitimsiz liderler, herhangi bir dış politika müdahalesinde kişisel dünya görüşlerine daha fazla güveneceklerdir.

6- Belirli bir durumda, örneğin ABD'nin Vietnam savaşında askeri liderler ya da dış politikasında Henry Kissinger gibi figürler, liderlerden daha etkili olabilir. Özellikle, belirli bir sorun alanında ya da dünyada belirli bir bölge hakkında uzman olan, lider dışındaki kişilerin kararları, dış politikayı etkileyebilir, bu da Hudson ve Day'in tanımladığı altıncı değişkendir.

7- Yedinci bir değişken liderlik tarzıyla ilgilidir. Lider, bilgi işleme ve karar verme görevlerini delege etmeyi tercih edebilir veya çok daha aktif bir liderlik tarzı benimseyerek, istihbaratı kendisi değerlendirebilir. Hudson'a göre, her iki tarzın da artıları ve eksileri vardır, ancak Jimmy Carter örneğinde olduğu gibi, liderin kişiliğinin karar alma süreci üzerinde çok daha belirgin bir etkiye sahip

olduğu açıktır.

Hudson ve Day, araştırma tasarımı bağlamında, bağlama yönelik olarak bu değişkenlerin kullanılabileceklerini önermekte olsalar da ilk değişken olarak önerdikleri “rejim tipi” değişkeninde olduğu gibi, liderlerin etkisini tamamen ortadan kaldıran bir rejim tipi olmadığı gibi, birey düzeyi karar alıcıların etkisinin ihmal edilebileceği bir dış politika konusunun da olamayacağını akılda tutmak gerekir. Bireylerin ve özelde liderlerin kararlarının incelenmesinin gerekliliği noktasında, Breuning, bilgi eksikliğini, Ciot ise, kişisel özelliklerin önemini vurgulamaktadır. Breuning'e göre, çoğu durumda, dış politika karar alma süreci zayıf yapılandırılmış sorunlarla bağlantılıdır. Bilgi, sorunun yalnızca bazı yönleri için mevcuttur. Bir durumun tam bir resmini oluşturmak için yeterli bilgi olmadığında karar vermek zordur. Eksik bilgi, dış politika kararlarının doğasında vardır. Karar alıcılar eksik ya da sınırlı bilgiye dayanarak durumu anlamlandırmaya çalışırken aynı zamanda kendi bilgilerinin tamamını ya da stratejilerinin tüm ayrıntılarını rakiplerine açıklamayı reddederler. Bu, bir çatışma ya da savaşta sürpriz seviyesini korumak ya da müzakerelerde koz elde etmek için yapılsa bile, eksik bilginin dış politika karar alma sürecinin doğasında olduğu anlamına gelir (Breuning, 2007: 70-71). Ciot'a göre, karar alıcılar seçeneklerini sahip oldukları bilgi bağlamında tasarlarlar, ancak bunlar tarafsız değildir. “Dünya liderleri, dünyayı, kendi kişiliklerinden, eğitimlerinden, bilgilerinden, deneyimlerinden ve tarihsel olaylardan etkilenen kendilerine özgü bir şekilde görürler. Sonuçta ortaya çıkan yatkınlıklar, dünya çapında meydana gelen olayları anlamlandırma, politika seçeneklerinin mevcudiyetini belirleme ve belirli dış politika kararlarını seçme görevlerine yansır” (Ciot, 2014: 127-128). Dolayısıyla, bu noktada tartışmaya açık tek husus, birey düzeyi analiz değil, birey düzeyinde farklı aktörlerin, liderden daha fazla etkin olup olamayacağına yönelik olabilir. Elzem olan, önce etkili oldukları varsayılacak aktörlerin belirlenmesi ve incelemeye onlarla başlama gerekliliğidir.

Bilişsel psikoloji, rasyonel karar modellerinin öngörülleri ile insanların atfı, tahmin ve yargılama süreçleri arasında önemli farklılıklar olduğunu ortaya koymuştur. Bilişsel psikoloji bu farklılıkları, belirsiz ve karmaşık ortamları anlamlandırmak için gerekli olan basit bilgi işleme ve yargılama kurallarına duyulan ihtiyaçla açıklamaktadır. İnsanlar basitliği tercih etmektedir. Ayrıca belirsizlikten hoşlanmamakta ve bunun yerine tutarlılık istemektedir. Karar alan siyasi liderlerin bu dünyayı düzene sokmaları, karmaşıklığını biraz daha basitleştirmeleri gerekir. Stein'a göre, bunu yapmak için, “basit çerçeveler oluşturmak amacıyla karşılaştıkları sorunların nüanslarını, bağlamını ve inceliklerini bilinçsizce dışlarlar. Siyasi liderler gelecek hakkında bilgi edinmek için geçmişe baktıklarında, koşulları nitelendirmeden bire bir basit analogiler kurma eğilimindedirler” (Stein, 2016: 133).

Basitliğin yanında, bilişsel psikologlar, insanların, tutarlılığı güçlü bir şekilde tercih ettiklerine, uyumsuz bilgilerden rahatsız olduklarına ve inançlarını korumak için tutarsız bilgileri sürekli olarak inkâr ettiklerine veya göz ardı ettiklerine dair de sağlam kanıtlar ortaya koymuşlardır. Bu tutarlılık dürtüsü tahmin ve yargılama süreçlerini bozmaktadır. Tutarsız bilgileri göz ardı etme eğilimi, inançların kalıcılığına önemli ölçüde katkıda bulunur (Stein, 2016: 134).

Stein'a göre, insanlar genellikle olasılıkları tahmin etme konusunda da zayıftır. Yaptıkları tahminlerde nesnel olasılık hesaplamalarının gerektirdiklerinden sistematik olarak ayrılırlar. Dış politika uzmanları da istisna değildir, çünkü kısmen olayların meydana gelme sıklıklarına dikkat etmek yerine nedensel düşünme eğilimindedirler (Stein, 2013a: 193). “Daha da kötüsü, dünyanın olası durumlarını tahmin etmek çok zordur çünkü dünya siyasetinde defalarca tekrarlanan deneyimlerimiz yoktur. Dış

politika analistleri genellikle olasılık dağılımlarının bilindiği ve sadece olasılıkları tahmin etmek zorunda oldukları bir risk dünyasında yaşamazlar. Bu belirsizlik dünyasında uzmanlar, yargılarını dayandıracakları ilgili kategorileri ararlar. Bilişsel psikoloji, insanların risk ve belirsizlik ortamlarında kullandıkları ve yargı süreçlerini bozabilecek bir dizi sezgisel yöntem ve önyargı tespit etmiştir” (Stein, 2016: 137).

Stein’in vurguladığı üzere, 40 yıl önce psikologların, basit davranışçı modelleri reddetmesi bir bilişsel devrim yaşanmasına sebep olmuştur. Çünkü psikologlar, insanların düşünme süreçlerinin kararlarını ya da seçimlerini nasıl şekillendirdiğini araştırmaya başlamışlardır. Yapılan birçok çalışmada ortaya çıkan bulgular Stein’den faydalanarak şu şekilde özetlenebilir: 1) İnsanlar rasyonel modelin beklentilerine nadiren uymaktadır. Bunun sebebi ise, basitçe, insan zihninin sınırlılıkları ve çıkarım yapmanın zorluklarıdır. Psikologlar, insanların, basitliği, tutarlılığı ve kayıptan kaçınmayı tercih ettiğini bulmuştur. Diğer yandan yeni beyin görüntüleme yöntemleriyle, birçok kararın bilinçdışı süreçlerin ve duyguların ürünü olduğu görülmüştür. Kararlarda duyguların önce geldiği, çünkü daha hızlı ve otomatik olduğu bulunmuştur. Dolayısıyla Stein’in de vurguladığı gibi, bu bulguların ışığında, dış politika analizinde rasyonel seçim modellerinin ampirik geçerliliği sorgulanmaya başlanmıştır (Stein, 2016: 132-145).

Bilişsel, sosyal ve politik psikoloji literatürü, bunlarla sınırlı olmamakla birlikte; algılar ve yanlış algılar, önyargılar, şemalar, duygular, beklentiler, analogik düşünme, kayıptan kaçınma, çerçeveleme etkisi, atıf/yüklemeye yanılgısı, aşırı güven, bilişsel haritalar, bilişsel stil, inanç sistemleri ve operasyonel kod gibi birçok farklı konu başlığını içermektedir. Bu başlıkların her biri aslında, başlı başına, temelde rasyonel karar verme teorisine birer meydan okuma içermektedir. Bu geniş literatür, dış politikada bireyin neden göz ardı edilmemesi gerektiğine dair bulgular sunmaktadır. Dolayısıyla çalışmanın müteakip kısımlarında, fail odaklı olduğu düşünülen ve bireyi açıklamalarının merkezine alan Dış Politika Analizine hem bir giriş ve temel sağlaması hem de faydalı araçlar içermesi sebebiyle, insan karar vermesindeki kusurlulukların incelenmesine odaklanılmaktadır. Bu şekilde, hem tam rasyonelliğin neden mümkün olamayacağı farklı faktörler aracılığı ile açıklanmış olacaktır, hem de Dış Politika Analizi bağlamında, liderlerin karar verme sürecini etkileyebilecek faktörler olarak incelenmiş olacaklardır. Çalışmanın müteakip başlıklarında özellikle liderlerin dış politika kararlarında etkisi olabileceği düşünülen psikolojik yaklaşımların bulguları ve bireyin dış politikadaki etkisine nasıl yansiyebileceği hakkında bilgiler sunulmaktadır.

2.5.5. Rasyonel Karar Verme Teorisine Meydan Okumalar Olarak Bilişsel ve Psikolojik Engeller

2.5.5.1. Önyargılar

'Sınırlı rasyonellik' terimi, karar vericinin bilişsel sınırlamalarını (hem bilgi hem de hesaplama kapasitesinin sınırlamaları) dikkate alan rasyonel seçimi belirtmek için kullanılır (Simon, 1990: 15). Simon'ın dikkat çektiği bu sınırlı rasyonellik, pek çok psikolojik yaklaşımın ana çıkış noktasıdır. Sınırlı rasyonellik varsa bu sınırlı rasyonellik ile kararlar nasıl alınır? Tversky ve Kahneman'a göre,

“birçok karar, bir seçimin sonucu, bir sanığın suçlu olup olmadığı veya doların gelecekteki değeri gibi belirsiz olayların olasılığına ilişkin inançlara dayanır. Bu inançlar genellikle

“Bence...”, “ihtimaller şöyle ki...”, “bu pek olası değil...” ve benzeri ifadelerle dile getirilir. Belirsiz olaylara ilişkin inançlar, oranlar veya öznel olasılıklar olarak, nadiren sayısal biçimde ifade edilir. Bu tür inançları ne belirler? İnsanlar belirsiz bir olayın olasılığını veya belirsiz bir miktarın değerini nasıl değerlendirir” (Tversky, Kahneman, 1982: 3)⁵?

Bu sınırlı rasyonel insanlar karmaşık dünyayı bir dizi bilişsel kısayol ve “sezgisel yöntem” kullanarak basitleştirme eğilimindedir. Bu kısayol ve sezgisel yöntemler, önemli bilişsel çarpıtmalar ve değer maksimize eden rasyonellikten sapmalar yaratırlar. Bilgiyi işlerken ortaya çıkan bu sapmalar ve çarpıtmalar bilişsel önyargılar (cognitive biases) ve güdülenmiş önyargılar (motivated bias) olarak adlandırılmaktadır (Levy, 2018: 175-176).

2.5.5.1.1. Bilişsel Önyargılar (Cognitive Bias)

Bilişsel önyargılar insan zihninde 'gerçeklikten' sapan algılara ve yargılara yol açan çarpıtmalara atıfta bulunan bir terimdir (Smith, Dunne, Hadfield, 2016: 496). Hudson ve Day, zihinsel faaliyetlerimizi yönetmek için kurallar geliştirdiğimizi ve bu kuralların da sınırlı bilişsel kaynaklarımızla “bilişsel cimriler” olmamızı sağladığını öne sürmektedir. Bu kurallar genellikle en az girdiyle hatırlama veya yorumlamaya olanak tanıyan ve böylece tepki süresini en aza indiren kısayollardır. Hudson ve Day'e göre, bu sezgisel yöntemler genellikle bize yardımcı olur fakat bazen de bizi yanıltabilirler (Hudson, Day, 2019: 45).

“İnsanlar yargılama süreçlerinde hatalara açıktır; bu hatalar doğası gereği de sistematiktir.” Tversky ve Kahneman'ın çalışmalarında, belirsizlik altında muhakemede bulunurken kullanılan üç sezgisel yöntem (heuristic) tanımlanmıştır. Bu sezgisel yöntemler (ya da kısayollar), temsiliyet (representativeness), mevcutluk/bulunabilirlik (availability) ve çıpalamadır (anchoring) (Tversky, Kahneman, 1982: 4-17). Tversky ve Kahneman, rapor edilen ciddi yargı hatalarının birçoğunun, “deneklerin doğru olmaya teşvik edilmelerine ve doğru cevaplar için ödüllendirilmelerine rağmen” meydana gelmelerinden dolayı bu kısayolları “bilişsel önyargılar” olarak ele almışlardır. Onlara göre, bu önyargılar “motivasyonel etkilere ya da ödül ve cezaların yargıları çarpıtmasına atfedilemez” (Tversky, Kahneman, 1982: 18).

Temsiliyet kısayolu, şu kurgusal olayla açıklanabilir: Bir üniversitede öğrencilerin okulda en fazla bulundukları zaman dilimi içerisinde öğrencilerle söyleşi düzenleyen bir akademisyenin toplantısına, üniversitenin mezunları da davet edilmiştir. 300 kişilik salona 280 üniversite öğrencisi ve 20 tane üniversite mezunu katılmıştır. Salonda bulunan katılımcılardan yaşlı ve takım elbiseli bir katılımcı, akademisyene soru sormuştur. İnsanlardan soruyu soranın öğrenci mi yoksa üniversitenin mezunlarından birisi mi olduğunu tahmin etmesi istendiğinde çoğu kişi soruyu soran kişinin üniversitenin mezunlarından olduğunu söyleyebilir. Çünkü soruyu soran katılımcı tipik olarak, özellikle yaş itibarıyla bir üniversite öğrencisi olması beklenmeyen bir görünümündedir. Yani daha çok bir üniversite mezunu olabilecek birisini temsil etmekte, böyle bir figürle benzeşmektedir. Ancak bu tahmin doğru olsa bile, verili şartlarda salonda üniversitenin öğrencilerinin sayısının, mezunların sayısından daha fazla olması gerçeğini göz ardı etmektedir.

Bulunabilirlik (akla en kolay gelen) (availability), kısayolu da McDermott'a göre, şöyle

⁵Bu makale ilk olarak Science, 1974, 185, 1124-1131'te yayınlanmıştır. Makale verilen kaynakta yeniden yayınlanmıştır.

açıklanabilir: Örneğin insanlar genellikle cinayetlerin intiharlardan daha sık gerçekleştiğine karar verirler, ancak bunun tersi doğrudur, çünkü cinayet haberleri, medyada daha fazla öne çıkmaları nedeniyle hafızada daha fazla bulunabilmektedir. İnsanlar algısal belirginliğin her zaman gerçek sıklığının doğru bir yansıması olmayabileceğini fark edememektedir (McDermott, 1998: 7). Daha yalın bir ifade ile bu önyargı, akla en kolay gelen şeyin, en sık gerçekleşen durum olduğunun düşünülmesi yanılığı olarak tanımlanabilir. Diğer bir deyişle hali hazırda mevcut olarak bilinen örneklerin, sayıca az olsalar bile çokça gerçekleştiğinin zannedilmesi durumudur.

Bulunabilirlik kısayolu, McDermott'un örneğine benzer bir örnekle hem de dış politika bağlamında yinelenerek olursa, Türk medyasında "herhangi bir ülke" ile ilgili düzenli olarak olumsuz haberlere maruz kalındığında, "en sorunlu ilişkilere sahip olunan ülke hangisidir" sorusu, "bu ülkenin" adı zikredilerek cevaplanabilir. Ancak ampirik verilerin ve sorun yaşama sıklığının işaret ettiği gerçeklik farklı bir ülkeyi işaret ediyor olabilir. Ama yine de akla en kolay gelen, ilgili olumsuz haberlerine en çok maruz kalınan ülke olacaktır. Eğer gerçekte olanın yerine, daha çok maruz kalınan haberin daha sık yaşandığı düşüncesine kapılma durumu söz konusu ise burada bulunabilirlik adı verilen bilişsel önyargının rol oynadığını ifade etmek mümkündür.

Tversky ve Kahneman tarafından öne sürülen üçüncü kısayol olan çıpalama etkisi ise belirsizlik karşısında önceden bilinen bilgiye tutunmak olarak tanımlanabilir. Tversky ve Kahneman'a göre, insanlar birçok durumda nihai yanıtı vermeden önce bir ilk değerden (anchor) başlayarak, tahminler yürütürler (adjustment). Tversky ve Kahneman'a göre ise bu ayarlamalar genelde yetersizdir (Tversky, Kahneman, 1982). "Çıpalama etkisi, insanlar bilinmeyen bir niceliği tahmin etmeden önce belirli bir değeri dikkate aldıklarında meydana gelir. Tahminler insanların dikkate aldıkları sayıya yakındır; çıpa imgesi de buradan gelir." Kahneman'ın ifadesiyle çıpalama etkisini ilk onlar gözlemlememişlerdir fakat vardığı saçma boyutu ilk gösteren onların deneyidir. Kahneman'ın aktardığına göre, Tversky'e göre, çıpalama süreci şu adımları içermektedir: "çıpa sayısından başlanır, çok yüksek mi yoksa çok düşük mü olduğu değerlendirilir ve zihinsel olarak çıpadan "uzaklaşarak" tahmin derece derece ayarlanır. Ayarlama süreci genelde zamanından önce biter, çünkü insanlar daha ileri gidip gitmemekte kararsız kalınca dururlar" (Kahneman, 2011: 119-120).

Kahneman ve Tversky, yaptıkları birçok deneyde çıpalamanın çok güçlü bir şekilde etki gösterdiğini ortaya koymuşlardır. Onlara göre, örneğin insanlara Gandhi'nin öldüğünde 114 yaşından büyük ya da küçük mü olduğunu tahmin etmelerini isteyen bir soru sorarsak 114 sayısının abartılılığına rağmen istemsizce bu sayının onların tahminini etkilediğini görürüz. Gandhi'nin kaç yaşında öldüğünü bilmeyen birçok kişi bu soru karşısında abartılı tahminlerde bulunacaktır. Çünkü 114 sayısının abartılılığına rağmen, ilk tahmin değerleri bu noktadır. Ve tam bir belirsizlik karşısında, onlara referans olan bu noktadan uzaklaşmak istemeyerek örneğin 95 yaşındaydı gibi tahminlerde bulunabilirler. Kahneman'a göre, arabayla otobanda seyahat ederken özellikle aynı anda birisi ile de konuşuluyorsa, şehir içine girince yavaş gitmekte zorlanmak, TV izleyen iki kişiden birisinin, diğerine sesi kısmasını söylediğinde, bu kişinin yüksek sesten (anchor) başlayarak ayarlama (adjustment) yapması ve çıpa noktasından diğer kişinin beklediği kadar uzaklaşmaması yetersiz ayarlamaya birer örnektir (Kahneman, 2011: 120-127).

Levy'e göre, en temel bilişsel önyargılardan biri, önceden var olan bilişsel zihin setlerinin veya dünya görüşlerinin insanların dünyayı algılama biçimleri üzerinde orantısız bir etkiye sahip olma

eğilimidir. Bu bilişsel eğilim, insanların inanç sistemlerinin farklı unsurlarından biri olan bilişsel tutarlılık (cognitive consistency) ihtiyacı ile pekiştirilir. Sonuç, bilgiye yönelik seçici dikkattir (selective attention). İnsanlar tüm bilgilere eşit ağırlık vermek yerine, önceki inançlarıyla tutarlı olan bilgilere odaklanma ve önceki inançlarından sapan bilgileri göz ardı etme eğilimindedir. Kısaca görmeyi bekledikleri şeyi görme eğilimindedirler. Levy'e göre, bunun sonucu olarak, kanıtlar, bu inançları terk etmeyi veya değiştirmeyi gerektirse bile “inançların sebat etmesi” (perseverance of beliefs) durumu söz konusu olmaktadır. Bu kalıp, “erken bilişsel kapanma” (premature cognitive closure) eğilimi ile pekiştirilir. İnsanlar, eksiksiz bir bilgi arayışına girmek gibi rasyonel bir ideali takip etmek yerine, bilgiye gösterdikleri seçici dikkat, mevcut görüşlerini pekiştirmeye yetecek kadar bilgi ürettikten sonra, bilgi arayışlarını durdurma eğilimindedirler. Levy, Tversky ve Kahneman'ın öne sürdüğü çıpalama ve ayarlama kavramlarını, kişinin önceden var olan zihin setlerinin veya “öncellerinin” (priors) bilişsel bir çıpa görevi gördüğü ve güncellenmenin yavaş ve verimsiz olduğu belirli bir kısayol olarak çok güzel ele aldıklarını öne sürmektedir. Levy'e göre, insanlar bilgiyi işlerken rasyonel Bayesyen güncelleme yapmak yerine, önceki olasılık değerlendirmelerine çok fazla, yeni bilgilere ise çok az ağırlık verirler (Levy, 2018: 176).

2.5.5.1.2. GÜDÜLENMİŞ MUHAKEME VE ÖNYARGILAR (MOTIVATED REASONING AND BIAS)

Basitçe ifade etmek gerekirse, bireylerin belirli psikolojik ihtiyaçları, hissettikleri duygular, önem verdikleri amaçlar ve kişisel çıkarları gibi faktörler, bireylerin muhakemelerini etkileyebilir ve bu güdülenmiş muhakeme bireylerin bazı konularda önyargılı düşünme süreçlerine yol açabilir. Müteakip paragraflar bireyin muhakeme mekanizmasını etki altına alan bu kompulsif faktörleri incelemekte ve bazı çalışmalardan örnekler paylaşmaktadır.

Güdülenmiş muhakeme ve dolayısıyla güdülenmiş önyargılar, Levy'e göre, duygular ve çıkarılardan bağımsız olan bilişsel önyargıların aksine, insanların psikolojik ihtiyaçlarından, korkularından, suçluluk hislerinden, arzularından ve doğal olarak çıkarlarından ve amaçlarından etkilenir. İnsanların hedeflerine ters düşen bilgiler, kendilerini duygusal olarak rahatsız hissetmelerine neden olur. Bu durum, psikolojik mekanizma farklı olsa da bilişsel önyargılar tarafından üretilen bilgiye yönelik aynı seçici dikkati yaratır. İnsanlar, görmeleri gerekeni görmek yerine, görmek istedikleri şeyi görürler (Levy, 2018: 180). Kunda'ya göre, insanlar arzu ettikleri sonuçlara ulaşmak için bilişsel süreçlere ve temsillere güvenirlere, ancak güdülenme belirli bir durumda bunlardan hangisinin kullanılacağını belirlemede rol oynar (Kunda, 1990: 480).

Hevesli/arzulu düşünme/hüsnükuruntu (wishful thinking) olarak adlandırılan durum, Dermott'a göre, iki mekanizma aracılığıyla işler. Birincisi arzunun kişiyi belirli inançlara sahip olmaya yönelttiği duygusal bir mekanizmadır. İkincisi ise çarpıtılmış beklentilerin bilgi işlemeyi bozduğu bilişsel bir mekanizmadır (McDermott, 2004: 170). Mintz ve DeRouen'e göre, ABD yönetimindeki pek çok kişi Irak'ın bir demokrasiye dönüşmesini beklemiştir ancak Irak toplumunda halihazırda var olan dini, etnik, aşiretsel, kültürel ve siyasi bölünmeleri ve işgalin bazı kilit Iraklı gruplar (örneğin Sünniler) için oluşturduğu tehdidi göz ardı etmişlerdir. Bu, Mintz ve DeRouen'e göre, hüsnükuruntu önyargısının bir örneğidir. Liderler genellikle gerçekçi olmayan beklentilere sahiptir ve bir dış politika eyleminin sonucu hakkında aşırı iyimserdirler. Dahası, sıklıkla seçimlerini ve eylemlerini post-hoc rasyonalizasyona tabi tutarlar (Mintz, DeRouen, 2010: 41).

Güdülenmiş önyargılar, bireyin ihtiyaç ve arzularına hizmet eden inançları oluşturma ve tutma eğilimi ile karakterize edilir. Kruglanski ve Ajzen, bireylerin hoşlarına gitmeyecek çıkarımlarda bulunmaktan kaçındıkları ve hoşla giden ya da ihtiyaçlarına uygun çıkarımları tercih ettiklerini söylemektedir. Farklı ihtiyaçların anlık belirginliğine bağlı olan bu tür motivasyonel etkiler, muhtemelen yargısal önyargılara ve hatalara yol açabilir (Kruglanski, Ajzen, 1983: 4).

Tetlock ve Belkin, karşı olgusalları⁶ inceledikleri çalışmalarında, insanların karşı olgusalları belirli psikolojik ihtiyaçlardan ötürü benimseyebileceklerini öne sürmektedirler. Buna göre, insanların karşı olgusalları üretme eğilimlerinin ardında yatan psikolojik ihtiyaçlar söz konusudur:

1. Dünyayı öngörülebilir ve kontrol edilebilir olarak görme ihtiyacı. İnsanlar geleceği öngörebilmeyi ve olayları etkileyebilmeyi isterler. Ancak bu, bazen gerçekçi olmayan beklentilere yol açar. Örneğin, “biz ne kadar uğraşırsak uğraşalım, olayların bizim kontrolümüzün dışında gelişebileceği gibi bir karşı olgusala rağmen dünyanın temelde öngörülebilir olduğuna inanma arzuları içinde olabilirler.”
2. Suçlanmaktan kaçınma ve saygınlık kazanma ihtiyacı. İnsanlar başarısızlıktan sorumlu tutulmak istemezler, başarıdan pay almak isterler. Bu, gerçekleri çarpıtan karşı-olgusalların üretilmesine yol açabilir. Örneğin, “insanlar iyi sonuçlardan kendilerine pay çıkarma arzusuyla, “benim üstün öngörü yeteneğim ve bu öngörüye dayanarak hareket etme konusundaki cesur istekliliğim olmasaydı, bu iyi sonuç asla gerçekleşmezdi” şeklindeki karşı olgusalların inandırıcılığını artırmasına izin verebilir.”
3. Teselli ve ilham bulma ihtiyacı. İnsanlar içinde bulundukları durumu hafifletmek ya da kendilerini motive etmek için karşı-olgusallar kullanabilirler. Örneğin, “İşler harika olmayabilir, ancak x veya y gerçekleşmiş olsaydı işlerin ne kadar kötü olabileceğini düşünün”
4. Bilişsel tutarlılık ihtiyacı. İnsanlar düşünceleri arasında tutarlılık isterler. Bu, kendi değer yargılarını destekleyen karşı-olgusallar üretme eğilimine yol açabilir. Örneğin, kötülüğün önlenabilir olduğuna inananlar, bunu destekleyen karşı-olgusallar üretirler (Tetlock, Belkin, 1996: 35-36):

Tetlock ve Belkin, bu psikolojik argümanlara çalışmalarında yer vermekle beraber bu listenin geçerliliğini sorgulamaktadırlar. Onlar çalışmalarında daha çok güdülerin karşı olgusal düşünmeyi etkilemesi ile ilgilenmişlerdir. Ve bu noktada güdülerin karşı olgusal düşünmeyi iki şekilde etkileyebileceğini öne sürmektedirler. Birincisi gerçekten neye inandığımızı etkileyen öz/iç düşüncelerimiz, diğeri ise inandığımızı söylediğimiz ve başkalarını inandırmak istediğimiz şeyi etkileyen aleni düşüncelerimizdir. Tetlock ve Belkin, psikologların karşı olgusal argümanların tamamen güdülenmiş olduğunu öne sürdükleri için psikolojinin önemini abartmakta olduklarını, çünkü, ilk olarak, profesyonellerin bu güdülere karşı başışıklığı olduğunu varsaymaktadırlar. Ancak istisnalar olabileceğini de göz önünde bulundurmaktadırlar. İkinci olarak ise, insanların güdülerinin, karşı olgusal argümanları, yapmayı planladıkları ya da halihazırda yaptıklarını haklı çıkarmak için retorik araçlar

⁶ Karşı olgusal düşünme (counterfactual thinking) gerçekleşen bir olgunun yerine farklı bir olgunun gerçekleşmiş olması durumunda ne olabileceğini yorumlayan soyut bir düşünce formudur. Tetlock ve Belkin'in paylaştığı tanıma göre karşı olgusal düşünme: argümanın amaçları doğrultusunda öncülün yanlış olduğunun bilindiği veya varsayıldığı subjektif (Tetlock, Belkin, 1996: 4). Örneğin Hitler olmasaydı II. Dünya Savaşı olmazdı ya da Chamberlain yerine başka bir başbakan, Almanya'nın saldırganlığını görmezden gelmezdi.

olarak kullanma eğiliminin arttığına dair düşündürücü kanıtları da göz önünde bulundurarak ne psikolojinin önemini küçümsemekte ne de onu abartmaktadırlar. Savundukları pozisyon, “orta yol önyargıları kabul etmek ve bu önyargıların en ciddi ve yaygın olanlarını kontrol etmektir” (Tetlock, Belkin, 1996: 36-37).

Kruglanski ve Webster, bilişsel kapanış/neticeye erdirmeye/sonuçlandırma (cognitive closure) ihtiyacını, bireylerin bir soruya kesin bir yanıt verme arzusu ve belirsizliğe karşı isteksizliği olarak ifade eder. Onlar çalışmalarında, bu ihtiyacın, kişinin ulaşmak istediği hedefe dayalı olduğunu varsaymaktadırlar (Kruglanski, Webster, 1996: 264). Kruglanski ve Webster'e göre, bu kapanma güdüsü iki eğilim üretmektedir. Neticeye en çabuk varma/arayış eğilimi (urgency tendency), bireyin mümkün olan en kısa sürede kapanışa ulaşma eğilimini, kalıcılık eğilimi ise bireyin bunu mümkün olduğunca uzun süre devam ettirme eğilimini temsil eder. Erken bilgiye ulaşma ve orada takılı kalma/durağanlaşma (freeze) eğilimi nedeniyle, kapanış ihtiyacı yüksek olan kişiler bir yargıya varmadan önce daha az miktarda bilgiyi işleyebilir ve mevcut verileri açıklamak için daha az rakip hipotez üretebilir. Bu durumda paradoksal olarak, kendilerini daha emin hissedebilirler (Kruglanski, Webster, 1996: 265)⁷.

Tetlock'ın çalışması (Tetlock, 1998) dünya siyasetindeki aktörlerin geçmişi anlamlandırma ve geleceği tahmin etme şeklindeki ikili sorunla nasıl başa çıktıklarını inceleyen bir dizi saha çalışmasını rapor etmektedir. Teorik olarak, yüksek kapanma ihtiyacı duyan bireyler iki eğilimle karakterize edilirler. Birincisi, onları hazır açıklamalara hızla sarılmaya, alternatifleri de göz ardı etmeye yönelten aciliyettir. İkincisi ise bu açıklamalar üzerinde takılıp kalmaya/durağanlaşmaya (freeze) ve zorlu karşı kanıtlar karşısında bile bunlarda ısrar etmeye yönelten kalıcılıktır. Tetlock'ın çalışmasında, “yüksek kapanma ihtiyacı olan bireylerin geçmişi kaçınılmaz olarak tasvir eden basit açıklamaları tercih edecekleri, olayların başka türlü de gelişebileceğini ima eden uyumsuz yakın ihtimalli karşı olgularla (close-call counterfactual) karşılaştıklarında bu açıklamaları inatla savunacakları, bu açıklamaları geleceğe taşıyan koşullu tahminlere güven duyacakları ve tahmin edilen olayların neredeyse gerçekleştiğini ima eden ikinci dereceden karşı olgulara başvurarak tutarsız tahminleri çürütmeye karşı savunacakları” varsayılmıştır. Tetlock'ın çalışma 1'i, uzmanların (özellikle kapanma ve basitleştirme ihtiyacının bileşik bir ölçütünde yüksek puan alanların), geçmişi anlamlandırmak için tercih edilen bir çerçeveyi (Ben-neredeyse-yanımadım savunmasını) zayıflattığında, geçmişi anlamlandıran yakın ihtimalli karşı olgusalları reddettiklerini göstermiştir. Çalışma 2'si ise, uzmanların (özellikle kapanma ve basitlik ihtiyacı konusunda yüksek puan alanların), bu karşı olgular, koşullu tahminleri çürütülmekten koruduğunda (tahmin edilen sonuç neredeyse gerçekleştiğinde - yani neredeyse haklıydım) geçmişi anlamlandıran yakın ihtimalli karşı olgularını benimsediklerini göstermiştir (Tetlock, 1998: 639).

Kunda, insanların görmek istedikleri şeyi gördükleri yani güdülenmiş muhakeme mekanizmasını ikiye ayırmaktadır. Birincisi güdünün, ne olursa olsun kesin bir sonuca varmak olduğu olgular, ikincisi ise güdünün belirli, yönlü bir sonuca varmak olduğu olgulardır. Kunda'ya göre, hedef kesinliğe ulaşmak olduğunda, en uygun olduğu düşünülen inanç ve stratejilerin kullanılmasına yol açarken, yönelimsel hedefler, istenen sonuca ulaşma olasılığı en yüksek olan inanç ve stratejilerin kullanılmasına yol açmaktadır (Kunda, 1990: 480-481). Kahneman da durumu benzer şekilde ifade

⁷ Webster ve Kruglanski ayrıca geliştirdikleri "The Need for Closure Scale" (bilişsel kapanma ihtiyacı ölçeği) ile bilgi ile ilgili sorunlar karşısında, karmaşık bilgiyi basitleştirme ve belirsizlikten kaçınma motivasyonunu ifade eden bilişsel kapalılık ihtiyacını ölçmüşlerdir (Webster, Kruglanski, 1994).

etmektedir. Kahneman'a göre, “birçok kişi sezgilerine fazlaca güvenip kendinden aşırı emin olmaktadır. Bilişsel çabayı tatsız bulup, ondan kaçınıyor gibi görünmektedirler.” Kahneman'a göre, “insanlar bir sonucun doğru olduğuna inandıklarında, çürük olsalar dahi bunu destekleyecek gibi görünen savlara inanma olasılıkları artmaktadır” (Kahneman, 2011).

Belirsizlik yönelimli bireyler keşif yapmaya, kendi dünyaları ve özellikle de kendileri hakkındaki gerçekleri öğrenmeye motive olurlar. Kesinlik yönelimli bireyler ise belirsizlikten kaçınmak ve önceden sahip oldukları inançları güçlendirmekle daha çok ilgilenirler (Dunning, 2001: 353). Kesinlik odaklı muhakeme üzerine yapılan çalışmalar, insanların kesin olmak gibi bir güdüyle güdülendiklerinde, konuyla ilgili muhakeme için daha fazla bilişsel çaba harcadıklarını, ilgili bilgilere daha dikkatli bir şekilde katıldıklarını ve genellikle daha karmaşık kurallar kullanarak bunları daha derinlemesine işlediklerini öne sürmektedir (Kunda, 1990: 481).

Diğer bir önyargı türü olarak, psikoloji literatüründe tipik bir terim olarak kullanılan doğrulama önyargısı (confirmation bias) ise, kanıtların mevcut inançlar, beklentiler veya eldeki bir hipotezin taraftarı olacak şekilde aranması veya yorumlanması anlamına gelir.

“İnsanlar, önceki inançlarına dayanarak görmeyi bekledikleri şeyi görme konusunda güçlü bir eğilime sahiptir. İnançlarıyla tutarlı olan bilgilere, inançlarıyla çelişen bilgilerden daha açık olma eğilimindedirler. Bilgiye yönelik bu “seçici dikkat”, kişinin önceden var olan inançlarını destekleme eğiliminde olan bir “doğrulama önyargısı” yaratır” (Levy, 2023: 358).

Nickerson, “insan muhakemesinin diğerlerinden daha fazla ilgiyi hak eden tek bir sorunlu yönü tanımlanmaya çalışılırsa, doğrulama önyargısının dikkate alınması gereken adaylar arasında yer alacağını” iddia etmektedir. Nickerson bu önyargının çok güçlü ve yaygın görüldüğünü, dolayısıyla bu önyargının tek başına bireyler, gruplar ve uluslar arasında meydana gelen anlaşmazlıkların, kavgaların ve yanlış anlamaların önemli bir kısmını açıklayıp açıklayamayacağını sorgulamaktadır (Nickerson, 1998: 175). Doğrulama önyargısı, dış politika özelinde, karar alıcıların, önceden var olan inançlarını doğrulayan bilgilere daha fazla dikkat etme ve hatırlama eğiliminde olabilmelerine ve bu yüzden hatalı kararlar verebilmelerine yol açabileceği için özellikle önemlidir.

Özyanlılık önyargısı (myside bias) ise, insanların kendi hipotezlerine uyan bilgileri araması ve hipotezlerini çürüten bilgileri görmezden gelmesiyle ortaya çıkan bir tür doğrulama önyargısıdır. “Doğrulama önyargısı, özyanlılık önyargısından daha geniştir çünkü bir hipotezi doğrulayan bilginin tercih edildiği her durum için geçerlidir (sadece görüşler veya tutumlar için değil)” (Goldstein, 2019: 401).

Yukarıda incelenen önyargılar, bireylerin muhakemelerinin ve karar alma süreçlerinin motivasyonel veya güdülenmiş şekilde nasıl etkilendiğine dair bir anlayış sunmaktadır. Bireylerin sahip olduğu bazı psikolojik ihtiyaçlar, önemsedikleri amaçlar ve çıkarlar gibi unsurların, muhakeme süreçlerinde yanlılıklara ve hatalı sonuçlara yol açabileceği vurgulanmıştır. Bilişsel önyargılar ve motivasyonel önyargılar arasındaki nüansa dikkat çekilerek, bilişsel önyargıların aksine, motivasyonel önyargıların bireylerin ulaşmak istedikleri noktalar veya görmek istedikleri sonuçlar ile bağlantılı olduklarına dair ayrımın altı çizilmiştir. Atıflara dayalı önyargılar ise hem bilişsel hem de motivasyonel faktörlerden etkilenecek şekilde ortaya çıkabilmektedir.

2.5.5.1.3. Atfetme/Yükleme Önyargıları

Atıf teorisi, sosyal algılayıcının olaylar için nedensel açıklamalara ulaşmak için bilgiyi nasıl kullandığıyla ilgilenir. Hangi bilgilerin toplandığını ve nedensel bir yargı oluşturmak için nasıl birleştirildiğini inceler. Fiske ve Taylor atıfların genelde önyargılı olduğunu öne sürmektedir. Atıflarla ilgili bu önyargıları Fiske ve Taylor, temel atfetme/yükleme önyargısından başlayarak, aktör-gözlemci önyargısı, kendine hizmet eden atıf önyargısı, ben merkezci atıf önyargıları, naif gerçekçilik atıf önyargısı, sorumluluk ve suçlama atıf önyargıları olarak sıralamaktadırlar (Fiske, Taylor, 2016: 314-324).

Temel yükleme önyargısına göre, başka bir kişinin davranışı eğilimsel nedenlere aşırı yüklenmektedir. “Sosyal algılayıcılar, sosyal normlar veya sosyal baskı gibi dış etkenlerin davranışları etkilediğini fark etmek yerine, genellikle bir başkasının davranışının, o kişinin değişmeyen niteliklerini gösterdiğini varsayarlar” (Fiske, Taylor, 2016: 314). Literatürde “temel atıf hatası” şeklinde yer alıyor olsa da aslında eğilimsel nedenlere daha fazla yapılan atfın içerisinde peşin hükümlülük olarak adlandırılabilir eğilimin de etkili olduğu düşünülebilir. Çünkü temel atıf hatası temelde davranışları, dış etkenlerden bağımsız olarak, kişinin kendi eğilimlerine dayanarak açıklama çabasıdır. Dolayısıyla bu bir noktada peşin hükümlü olmayı da içermektedir. Örneğin sözleşilen bir buluşmaya geç kalan birisinin, gerçekten öngörülemez bir trafik sebebiyle geç kalması yerine, onun saygısız ve sorumsuz olduğunu düşünmek, peşin hükümlü olmayı da içeren bir yaklaşımdır. Bu örnekteki durum ise literatürde Aktör-gözlemci önyargısı olarak ele alınmaktadır. Ancak nüans şudur: Aktör-gözlemci önyargısında, aynı durumu yaşayan kişi kişinin kendisi olduğunda, değerlendirmeyi kendi lehine olacak şekilde yapıyorsa, yani yapılan değerlendirme, aktörün ve gözlemcinin kim olduğuna göre değişiyorsa, o zaman altta yatan neden, peşin hükümlü olmaktan ziyade başka faktörlerin rol oynadığı bir senaryoya dönüşmektedir.

Aktör-gözlemci önyargısı kısaca kişinin kendisiyle ilgili bir önyargı biçimidir. Fiske ve Taylor'ın, Jones ve Nisbett (1972)'tan aktardığına göre, aktör-gözlemci yanlılığı, insanların diğer insanların davranışlarını eğilimsel faktörlere, kendi davranışlarını ise durumsal faktörlere bağlı olarak açıkladıklarını savunur. Bu önyargı, bilginin kendimizle ilgili olması durumunda diğer bilgilere kıyasla farklı şekilde işlediğimizi iddia etmektedir (Fiske, Taylor, 2016: 318). Örneğin kütüphanede sesli konuşan birisi için “ne kadar saygısız bir insan” diye düşünebilecekken aynı durumu kendisi yaptığında muhtemelen saygısız olduğundan değil, bunu farkında olmadan yaptığını düşünecek olması, aynı durumu kendisiyle ilgili olduğunda farklı şekilde değerlendirdiği bu önyargı türünü ortaya koymaktadır.

Kendine hizmet eden (self-service) atıf/yükleme önyargısı; “başarının ardından bireylerin performanslarını yetenek ve çaba gibi unsurlara, başarısızlığın ardından ise görev zorluğu ve şans gibi unsurlara atfetme olasılıklarının daha yüksek olduğunu göstererek açıklanmaktadır” (Mullen, Riordan, 1988: 3). Miller ve Ross'un, Hastorf, Schneider ve Polefka (1970)'dan aktardığı üzere, kendine hizmet eden atıf/yükleme önyargısı, başarıdan kendine pay çıkartmayı ve başarısızlık için sorumluluğu reddetme eğilimini ifade etmektedir (Miller, Ross, 1975: 213). Mullen ve Riordan spor karşılaşmaları üzerinde yaptıkları testlerde bireylerin kendi başarılarını büyük ölçüde iç faktörlere, başarısızlıklarını ise görev zorluğu veya kötü şans gibi dış faktörlere yüklediklerini ortaya koymuştur (Mullen, Riordan, 1988: 17). Arkin, Cooper ve Corditz de çalışmalarında bireylerin başarı için başarısızlıktan daha fazla kişisel sorumluluk üstlenme eğiliminde oldukları sonucuna ulaşmışlardır (Arkin, Cooper, Kolditz, 1980:

Benmerkezci atıf önyargısı, ortaklaşa üretilen bir sonuç için kişinin kendisine payına düşenden daha fazla pay çıkarmasını ifade etmektedir. Ross ve Sicoly bu önyargıyı ortak araştırma yürüten kişiler üzerinden örneklendirmektedir: İki kişinin ortaklaşa yaptığı akademik çalışmada kimin ilk yazar olması gerektiği sorusunu yani, nihai ürüne kimin daha fazla katkıda bulunduğu sorusunu çoğu zaman, her iki yazarın da kendisine uygun gördüğünü ve tek bir gerçeklik olabileceği için diğer kişinin öbüründen faydalandığını varsaydıklarını öne sürmektedirler (Ross, Sicoly, 1979: 322-323).

Naif gerçekçi (naif realizm) atıf önyargısı kişinin kendisiyle aynı fikirde olmayanların önyargılı olduklarını iddia etmesi durumudur. Buna göre, kişi dünyayı kendisi nasıl görüyorsa, diğer insanlar da aynı şekilde görmelidir. Eğer aynı şekilde göremiyorlarsa önyargılı olmalıdırlar. Fiske ve Taylor'a göre, "kendi iç gözlemlerimize başkalarının iç gözlemlerinden daha fazla güvenilirlik atfederek, kendi inançlarımızı destekleyen yanlış bir algı tabanı oluşturmuş oluruz." Ayrıca naif realizm diğer insanları, onların bizi tanıdığından daha iyi tanıdığımıza inandığımızı da öne sürmektedir (Fiske, Taylor, 2016: 323). Ichheiser, "kişilikleri başka bir kültür tarafından şekillendirilen insanların psikolojik olarak farklı olduklarını dolayısıyla sosyal dünyayı farklı bir şekilde gördüklerini ve ona gördükleri gibi tepki verdiklerini anlamakta başarısız olduğumuzu" öne sürmektedir. Ichheiser'e göre, "diğer insanların dünyayı bizim gördüğümüzden farklı görmelerini, bu diğer insanların bazı temel entelektüel ve ahlaki kusurları nedeniyle olayları "gerçekte oldukları gibi" görememelerine ve onlara "normal bir şekilde" tepki veremediklerini iddia ederek çözme eğilimindeyizdir." Ichheiser'e göre, böylece olayların aslında bizim gördüğümüz gibi olduğunu ve bizim yollarımızın normal yollar olduğunu ima etmekteyiz. "Normal insanımız" kendi anlayışında bir sorun olduğunu anlamak yerine, diğerlerinde bir sorun olduğuna ikna olmaktadır (Ichheiser, 1949: 39).

Sorumluluk ve suçlama atıf/yükleme önyargıları özellikle de olumsuz olarak değerlendirilen bir olaydan kimin ya da neyin sorumlu olduğu ile ilgilidir (Shaver, 1985). Shaver'e göre, kişinin bir olayla ilgili olarak algıladığı sorumluluk, olaya dahil olduğu düşünülen kişisel güçle doğru orantılı olarak değişecektir. Sorumluluğun, ilişkilendirme, nedensellik, öngörülebilirlik, kasıtlılık ve meşru görülebilirlik olarak beş düzeyi söz konusudur. İlişkilendirme, kişinin kendisiyle nedensel olarak herhangi bir şekilde bağlantılı olmayan bir olaydan sorumlu tutulmasıdır. Bir kişinin neden olduğu her şeyin ona atfedilmesi, nedenselliği ifade etmektedir. Öngörülebilirlik, aktörün olası sonucu öngörebilmiş olması gerektiği düşüncesidir. Kasıtlılık aktörün ortaya çıkan sonucu amaçladığının düşünüldüğü ve aktörün olayı meydana getirmeye çalıştığına dair kanıtların var olduğu düzeydir. Meşru görülebilirlik, kişi gayrimeşru bir otorite ya da meşru bir otorite tarafından zorlandığı takdirde, kasıtlı bir eylem bile en azından bir dereceye kadar mazur görülecektir. Bu sorumluluk seviyeleri, Shaver'a göre, suçlamanın atıfsal analizi için önemlidir. Nedensellik seviyesi, ilişkilendirmeye nedensel güç katar; öngörülebilirlik seviyesi nedensellik ve ilişkilendirmeye, sonuçlara dair bilgi katar; kasıtlılık önceki üç seviyeye kişisel bir amaç katar; ve meşru görülebilirlik de, kasıtlılıkta mevcut olan faktörlere güçlü bir dış zorlama kaynağı katar (Shaver, 1985: 88-89).

2.5.5.2. Algılar ve Yanlış Algılar

Levy, dış politika analizinde bilişsel paradigmanın sistematik gelişiminde dönüm noktasının Jervis'in 1976 yılında uluslararası politikada algılar ve yanlış algılamalar üzerine yaptığı çalışma

olduğunu savunmaktadır (Levy, 2013: 302). Yanlış algılamaların önemini, dış politika ve uluslararası ilişkilerdeki etkilerini inceleyen Jervis, bu kavramı ilk olarak 1968 tarihli, “Hypothesis on Misperception” makalesinde kullanmıştır. Jervis'e göre, “bir aktör nasıl davranacağını belirlerken, başkalarının nasıl davranacağını ve onların eylemlerinin kendi değerlerini nasıl etkileyeceğini tahmin etmeye çalışmalıdır. Bu nedenle aktör, başkaları ve onların niyetleri hakkında bir imaj geliştirmelidir. Ancak bu imajın, yanlış bir imaj olduğu ortaya çıkabilir; aktör çeşitli nedenlerle başkalarının hem eylemlerini hem de niyetlerini yanlış algılayabilir” (Jervis, 1968: 454). Jervis'e göre, hem psikoloji hem de tarihten elde edilen kanıtlar, karar alıcıların gelen bilgileri mevcut teori ve imajlarına uydurma eğiliminde oldukları görüşünü ezici bir çoğunlukla desteklemektedir. Yani aktörler, bekledikleri şeyi algılama eğilimindedir. Jervis'e göre, “bir aktörün hali hazırda mevcut olan bir teorisi, verilerin belirsizliği arttıkça veya aktörün teoriye duyduğu güven derecesi yükseldikçe, aktörün verileri yorumlaması üzerinde, daha büyük bir etkiye sahip olacaktır” (Jervis, 1968: 455-456).

Jervis, “uluslararası siyasetin ulusal eylemlere bağlı olması gibi geniş bir gerekçenin, liderlerin algılarını, yargılarını ve tercihlerini incelemek için yeterli olduğunu” öne sürmektedir. Jervis bir devletin izlediği dış politikayı, karar düzeyini incelemeyi zor olduğunu ifade ederek, özellikle devletin baskın bir stratejisinin (yani karşı taraf ne yaparsa yapsın en iyisi olan bir strateji) olmadığı durumlarda, başkalarının niyetlerini anlamamanın hayati konuma geldiğini öne sürmektedir. Diğerlerini doğru algılamak ise çok zordur, çünkü diğerlerinin davranışı çoğunlukla belirsiz olmasının yanı sıra, aldatmaya yönelik hareketler de her zaman mümkündür. Devletler, diğerlerinin, kendilerini tehditkâr mı yoksa güven verici mi, zayıf mı yoksa güçlü mü (hem kabiliyet hem de kararlılık açısından), tutarlı ve kararlı mı yoksa değişken mi gördüklerini anlamalıdır. Dolayısıyla, Jervis'e göre etkin bir dış politikanın anahtarı, diğerlerinin algılarını anlamaktan geçmektedir (Jervis, 2017: XVIII).

Jervis'e göre, önceden var olan inançlar da yeni bilgileri görme biçimimizi şekillendirme gücüne sahiptir. Beklentiler ile siyasi ve psikolojik ihtiyaçlar, üzerimizdeki en güçlü ve en genel iki etkidir. Jervis sıradışı bir örnek paylaşmaktadır: Mayıs 2015'te Manhattan'ın merkezinde yayalara saldıran bir kişi, başka bir polis memuruna saldırdığı sırada polis tarafından vurulduğunda, olayın bir tanığı, muhabire “elleri kelepçeli bir adamın vurulduğunu gördüğünü” söylemiştir. Daha sonra olayın kamera kayıtları gösterildiğinde kendisinin yanlış olduğunu farketmiştir. Olayda ifadesi alınan tanık, haberlerde polisin onlarca insanı vurduğuna dair izlediği haberlerin etkisinde kalarak polisin kelepçeli birisini vurduğunu varsaymıştır. Jervis'e göre, “gördüğüm zaman inanırım” şeklindeki yaygın deyişin aksine insan algısı, “inandığımı görürüm” şeklinde tanımlanmaktadır (Jervis, 2017: XXXI).

Jervis bu eğilimin doğrulama önyargısının bir parçası olduğunu ve kişilerin görüşlerini zayıflatabilecek bilgiler yerine, görüşlerini desteklemesi muhtemel bilgileri arama eğiliminde olduklarını öne sürmektedir. “Dünya o kadar karmaşık ve çelişkilidir ki kanıtların tek başına tutarlı bir resim ortaya koyması mümkün değildir.” Jervis'e göre, “insanlar anlam üreten hayvanlardır. Yorumlara ulaşmakta, başkalarına ve kendilerine, neler olduğuna dair hikayeler anlatmakta ve bulmacaları ellerinden geldikince çabuk açıklamakta hızlılardır. Görsel ve kavramsal olarak, ayrıntılardan tutarlı bir resmin kavranmasına geçemezler, bunun yerine ikincisinden birincisine doğru çalışırlar” (Jervis, 2017: XXXII).

Yanlış algılamaların önemini, dış politika ve uluslararası ilişkilerdeki etkilerini inceleyen Jervis'e göre, yanlış algılama veya yanlış yorumlamanın bazı temel örnekleri şunlardır:

1. İnsanların, diğerlerinin niyetlerini ve eylemlerini yanlış yorumlaması. Bu, bilgileri, kendi önyargılarına ve beklentilerine uygun olarak seçme ve yorumlama eğilimlerinden kaynaklanmaktadır.
2. Başkalarının bakış açısından düşünmede yetersizlik yani farklı bakış açılarını tam olarak anlayamama durumu.
3. Düşmanca niyet atfetme: Diğerlerinin niyetlerini daha düşmanca olarak görme eğilimi.
4. Sıfır toplamli oyun varsayımı: Uluslararası ilişkilerde bir tarafın kazancının diğer tarafın kaybına eşit olduğuna dair inanç.
5. Kültürel farklılıkların göz ardı edilerek diğer toplumların değerlerini, inançlarını ve davranış biçimlerini yanlış yorumlama eğilimi.
6. Çıkar çatışmalarının kaçınılmaz olduğu inancından dolayı, ortak çıkarların gözden kaçırılması.
7. Askeri tehditlerin ve niyetlerin, olduğundan daha büyük algılanması ya da hafife alınarak yanlış değerlendirilmesi (Jervis, 2017).

Yukarıdakiler ile sınırlı olmamakla birlikte, algılar ve yanlış algılamalar, uluslararası ilişkilerde, savaşların arkasındaki temel sebeplerden birisi olabilir. Jervis, 1988 yılındaki, “Savaş ve Yanlış Algılamalar” makalesiyle bu konuya eğilmektedir. Jervis’e göre, saldırgan güçlerin barışçıl güçlerin gücünü küçümsemesi ve iki tarafın da diğerinin düşmanlığını abartması, bazı savaşların sebebi olabilir. Diğer yandan, psikolojik olarak kayıplar, kazançlardan daha fazla acı verir. Devlet adamlarının bazı durumları kayıplar olarak değerlendirmesi, davranışları üzerinde büyük ölçüde etkili olur. Burada neyin kazanç neyin kayıp olarak değerlendirildiği de önem arz etmektedir. Jervis’e göre örneğin bir lider kaybedeceğini bildiği bir savaşa bile girmeyi tercih edebilir. Bu, onur, iç politika ya da uluslararası itibar gibi nedenlerden kaynaklanabilir. Amaç üçüncü taraf ülkeleri etkilemek de olabilir. Askeri kabiliyet eksikliğini göstermemek veya kararlılık göstermek de olabilir (Jervis, 1988). Güncel bir örnek olarak, Rusya-Ukrayna savaşının bu bağlamda tartışılması önemli bir araştırma sorusu olarak akla gelmektedir.

Bu noktada literatürde meşhur Linda probleminden de kısaca bahsetmek gerekir. İnsanların her türlü bilgiden hikâye çıkarma dürtüsü ile ilgili olarak algılarını etkileyen bağlaç yanılması, Tversky ve Kahneman tarafından Linda Problemi olarak bilinen çalışmaları ile ortaya konulmuştur: Çalışmada deneklere Linda ile ilgili şu tanım verilmiştir: Linda 31 yaşında, bekar, açık sözlü ve çok zekidir. Felsefe alanında uzmanlaşmıştır. Öğrenciyken ayrımcılık ve sosyal adalet konularıyla yakından ilgilenmiş ve nükleer silah karşıtı gösterilere katılmıştır. Bu tanımdan sonra aşağıdaki ifadelerden Linda için uygun bulduklarını seçmeleri istenmiştir.

Çalışma 1

(A) Linda bir banka memurudur.

(B) Linda feminist harekette aktif olan bir banka memurudur.

Katılımcıların, %86’sı ikinci ifadenin daha olası olduğuna karar vermiştir.

Çalışma 2

Katılımcılara Linda’nın tanımı ve ardından (A) ve (B) durumları verilerek aşağıdaki

argümanlardan hangisini doğru bulduklarını işaretlemeleri istenen bir argüman-onaylama prosedürü de uygulanmıştır:

(i) A, B'den daha olasıdır çünkü Linda'nın hem banka memuru hem de aktif bir feminist olma olasılığı, banka memuru olma olasılığından daha küçük olmalıdır.

(ii) B, A'dan daha olasıdır çünkü Linda, feminist harekette aktif olan bir banka memuruna, bir banka memuruna benzediğinden daha fazla benzemektedir.

Bağlaç yanılığını destekleyen argüman (i), ankete katılanların %83'ü tarafından desteklenmiştir (Kahneman, Tversky, 1982: 496-497).

Çalışma 2'de görüldüğü gibi, normalde olasılıksal olarak A, B'den daha olasıdır. Çünkü iki ayrı olayın birlikte gerçekleşme olasılığı, iki olayın ayrı ayrı gerçekleşme olasılıklarının çarpımı ile bulunur. Dolayısıyla tek bir olayın gerçekleşme olasılığı her zaman iki ayrı olayın birlikte gerçekleşme olasılığından daha yüksektir. Ancak çalışma 1 de olduğu gibi katılımcılara bunu hatırlatacak bir bilgi verilmeden tercih yapmaları istendiğinde, katılımcıların %86'sı bağlaç yanılığine düşerek, B seçeneğinin daha olası olduğunu düşünmüşlerdir. Dolayısıyla rasyonellik varsayımı pek çok örnekte olduğu gibi burada da kusurlu bir duruma düşmektedir.

2.5.5.3. Duygular

Duyguların, muhakemeyi etkilemesi belki de herkes tarafından, en kolay fark edilebilecek etkenlerden bir tanesidir. Hayat boyunca, farklı olayların bireyler üzerinde bıraktığı etki, özellikle geçmiş tecrübelerin uyandırdığı veya tetiklediği düşünme mekanizmaları olarak bireysel kararlara etki etmektedir. Özellikle geçmiş travmalarla ilişkili ya da empati yeteneği ile doğru orantılı olarak, içselleştirilen olaylara ilişkin karar süreçleri, duygulardan izler taşımaktadır.

Hudson ve Day'e göre, bilişsel kısıtlamaların muhakemeyi etkilediği gibi duygular da muhakemeyi etkiler. Psikoloji alanında önemli bir araştırma konusu olmasına rağmen, dış politika karar alma sürecine etkileri henüz keşfedilmeye başlanmıştır. Hudson ve Day'e göre, bunun nedeni, uluslararası ilişkilerdeki çoğu karar alma teorisinin, duyguları ya görmezden gelmesi ya da rasyonel seçimin önünde bir engel olarak görmesidir (Hudson, Day, 2019: 50).

LeDoux'a göre, duyguların insan varlığı için taşıdığı bariz öneme rağmen, insan doğasıyla ilgilenen bilim insanları, duygunun ne olduğu ve duygunun zihin ve davranış teorisinde nasıl bir yere sahip olması gerektiği konusunda bir fikir birliğine varamamıştır. LeDoux'a göre, duygunun tanımı, var olan duyguların sayısı, bazı duyguların diğerlerinden daha temel olup olmadığı, kültürler ve türler arasında belirli duygusal tepki kalıplarının ortaklığı, farklı duyguların farklı fizyolojik izlere sahip olup olmadığı, duygusal tepkilerin duygusal deneyimlere ne ölçüde katkıda bulunduğu, duyguda doğa ve yetiştirilme şeklinin rolü, duygunun bilişsel süreçler üzerindeki etkisi, duygunun bilişe bağımlılığı, duyguda bilinçli ve bilinçsiz süreçlerin önemi ve benzeri konularda tartışmalar sürüp gitmektedir (LeDoux, 1995: 209-210).

Cabanac'ta literatürde duygunun tanımı konusunda bir fikir birliği olmadığını yinelemektedir. Çoğu zaman duygu bir listeye referans ile tanımlanmaktadır: “öfke, iğrenme, korku, neşe, üzüntü ve şaşkınlık” (Cabanac, 2002: 69). Birçok farklı duygu tanımından birkaçına yer vermek gerekirse;

Crawford'a göre, duygular bireylerin başkalarına hisler olarak tanımladıkları içsel durumlardır ve bu hisler biyolojik, bilişsel ve davranışsal durumlar ve değişikliklerle ilişkilendirilebilir. Dolayısıyla duygular, fizyolojik, öznel arası ve kültürel bileşenleri de olan tüm öznel deneyimlerin başında gelir. Duygular içsel olarak deneyimlenir, ancak bu duygulara yüklenen anlam, bunlarla ilişkili davranışlar ve başkalarında duyguların tanınması bilişsel ve kültürel olarak yorumlanır ve inşa edilir (Crawford, 2000: 125). Dewey'e göre, duygu, bütünüyle amaçsal olan ya da düşünsel bir içeriğe sahip olan ve aynı zamanda fikir ya da amaçta nesnel olarak ifade edilenin öznel değerlemesi olarak kendini duygu ya da duygulanımlara yansıtan bir davranış biçimidir (Dewey, 1895: 15). Marks, duyguların güçlü arzularla karakterize edilen inanç/arzu kümeleri olduğunu öne sürmektedir. Marks ayrıca duyguların zihinsel olgular olduğunu ve tüm zihnin de his, inanç ve arzu olarak üç bölüme ayrıldığını varsaymaktadır. Dolayısıyla, duygunun kendine özgü olmadığını ve his, inanç ve/veya arzu açısından analiz edilmesi gerektiğini varsaymaktadır (Marks, 1982: 227). Rolls duyguları ödülleri ve cezalandırıcılar, yani araçsal pekiştiriciler tarafından ortaya çıkarılan durumlar olarak tanımlamaktadır (Rolls, 2013: 14).

Duyguların işlevleri konusunda ise Pieters ve Raaij, duyguların dört farklı işlevi olduğunu öne sürmektedir (Pieters, Raaij, 2010: 117-119):

1- İlk işlev kişinin kendisini ve çevresini tanımada etkili olan yorumlama ve organizasyondur. Duygular dünyanın basit bir yapısını sağlayarak; nesneleri, kişileri ve fikirleri, cazibeleri temelinde ayırt ve kategorize ederek, aksi takdirde kaotik olacak bir evrene anlam kazandırır. Aynı zamanda görev tamamlama motivasyonu da Zeigarnik (1924)'ten aktardıklarına göre, duygusal uyarılmadan gelir.

2- İkinci bir işlev, kaynakların harekete geçirilmesi ve tahsisidir. Pieters ve Raaij'e göre, kaynakların harekete geçirilmesi ve tahsisi, organizmanın duygusal durumundan etkilenir. Organizmanın güçlü duygusal durumlarında, enerji kaynakları harekete geçirilir (en yüksek performans) veya engellenir (durgunluk) (freeze).

3- Pieters ve Raaij'e göre, çok düşük uyarım seviyeleri, düşük düzeyde uyarılma (can sıkıntısı) yaratır. Çok yüksek uyarım seviyeleri ise yüksek düzeyde uyarılma (stres) yaratır. İnsanlar bu aşırı uyarılma seviyelerinden, uyarımdan kaçınarak veya aktif olarak uyarım arayarak, kaçınmaya çalışırlar (his/duyum) (sensation).

4- Duyguların dördüncü işlevi ise yüz ifadeleri ve vücut dili ile birlikte sosyal iletişim için bir mekanizma sağlamaktır. Örneğin öfkeli birisi ya da ağlayan birisi, karşıdakini belirli bir sıkıntıya karşı uyarır ve kendisine sakinlik ya da teselli sağlaması için motive edebilir.

Rosen'e göre, duyguların önemi büyüktür: Duygular muhakemenin yerini almaz, ancak muhakeme yaparken hangi verilerin kullanılacağını etkiler ve belirli bir eylemin rasyonel temeli sorgulanmaya açık olduğunda bile, harekete geçilmesine yardımcı olur. Duygular, eldeki muazzam miktardaki bilgi arasından veri seçilmesine yardımcı olur ve bilişsel problemi insanların üstesinden gelebileceği oranlara indirger. Duygular ayrıca belirsizlik olduğunda bile harekete geçmek için motivasyon sağlayabilir (Rosen, 2007: 28).

Crawford'a göre de duygular, aktörlerin geçmişi anlamalarını ve gelecekte nelerin mümkün olabileceğini hissetmelerini dört şekilde etkiler. Duygular, hatırlamayı, analogi kullanımını, geçmiş seçimlerin değerlendirilmesini ve karşı olguların dikkate alınmasını etkiler. Crawford'a göre, duygular

ve hatırlama arasındaki bağlantı iki yönlüdür. Birincisi belirli anılar belirli duygularla bağlantılıdır ve bunun tersine de, mevcut duygular anıların hatırlanmasını etkiler (Crawford, 2000: 140).

Breunig'e göre, duyguların karar verme üzerindeki etkisi kişiliğin etkisinden tamamen soyutlanmış değildir. Breunning, liderlik özellik analizi yöntemiyle ölçülen özelliklerden birinin, liderin başkalarına güvenmeme eğilimi olduğunu ve operasyonel kodun felsefi sorularının arasında kişinin değerlerini ve arzularını gerçekleştirme olasılığına ilişkin iyimserlik veya kötümserlik ölçüsünün bulunmasına dikkat çekmektedir. Breunning'e göre, hem güven-güvensizlik hem de iyimserlik-kötümserliğin temelleri kişiliğe dayanmaktadır. İnsanlar genellikle başkalarına güvenmeye veya güvenmemeye yatkındır ya da iyimserliğe veya kötümserliğe eğilimlidirler (Breuning, 2007: 46).

Schwarz ve Bless, olumlu ruh hallerinin, büyük ölçüde basit sezgisel yöntemlerin kullanımına dayanan ve mantıksal tutarlılık eksikliği ve ayrıntılara çok az dikkat ile karakterize edilen bir işleme stratejisini ortaya çıkarmasının muhtemel olduğunu öne sürmektedir. Buna göre, olumlu ruh hallerinin analitik, detay odaklı stratejiler gerektiren görevlerde performansı engellemesini muhtemel görmektedirler. Öte yandan, olumlu ruh hallerinin, olağandışı çağrışımları teşvik ettiği ve artan yaratıcılıkla ilişkili olduğunu da göstermişlerdir. Buna göre, yaratıcılıkla ilgili görevlerde performansı artırmaları, Schwarz ve Bless'in öne sürdüğü üzere muhtemeldir. Olumsuz ruh hallerinin ise, ayrıntılara büyük önem verilmesi, mevcut bilgilerin dikkatli, adım adım analizi ve yüksek derecede mantıksal tutarlılık ile karakterize edilen analitik bir bilgi işleme modunu ortaya çıkarabileceğini öne sürmektedirler. Buna göre, olumsuz ruh hallerinin, analitik işlem gerektiren görevlerde performansı artırmaları, ancak yaratıcılıkla ilgili görevlerde performansı düşürmelerini muhtemel görmektedirler (Schwarz, Bless, 2020: 56).

McDermott'a göre, siyaset bilimindeki baskın modeller dahil olmak üzere pek çok akademik çalışma, duyguların en iyi ihtimalle göz ardı edilmesi gerektiğini savunarak ve en kötü ihtimalle ise insanları irrasyonel ve verimsiz seçimlere yönlendirerek felakete yol açabileceğini savunarak, duyguları yok saymaktadırlar (McDermott, 2004: 153). Aynı şekilde Crawford'a göre de uluslararası ilişkiler teorileri son zamanlarda duyguları açıkça göz ardı etme eğilimindedir. Güvensizliği (korku) ve milliyetçiliği (sevgi ve nefret) vurgulayan realistler dahi duyguları sistematik olarak incelememiştir. Crawford'a göre, bu ihmalin en büyük nedeni her yerde mevcut olan rasyonellik varsayımdır. İkinci olarak psikoloji ve karar alma süreçleri son zamanlara kadar “soğuk” bilişsel süreçleri, duygulara göre daha ön planda tutmuştur. Üçüncüsü, duyguların kendileri önemli görülse bile akademisyenler tarafından sorunsallaştırılmamışlardır. Son olarak ise duygular içsel ve geçici olduğu için, metodolojik kaygılar, duyguların incelenmesini engellemiştir (Crawford, 2000: 116-118). Oysa McDermott, son zamanlarda modern nöropsikolojideki gelişmelerin, bireyin maliyetleri ve faydaları göz önünde bulundurduğu rasyonel karar verme sürecinin, aslında önceki duygusal işlemlere bağlı olduğunu gösterdiğini ve duygusal hafızaya başvuramayan bireylerin rasyonel karar veremedikleri bulgusunun bile, tek başına, karar verme sürecinde bilişin değil duyguların baskın olabileceğini gösterdiğini öne sürmektedir (McDermott, 2004: 153).

Yukarıda Crawford'ın duyguların göz ardı edilmesine sebep olduğunu öne sürdüğü dört faktöre rağmen, Crawford, duyguların analiz edilmesinin uluslararası ilişkiler teorisi için önemli olduğunu ve en az üç sonucu olacağını savunmaktadır. Birincisi, “aktörleri en başta rasyonel olarak görme eğiliminde olan, aktörlerin niteliklerine ilişkin yaygın anlayışta, bir kayma yaşanacaktır.” Crawford'a göre,

“uluslararası ilişkiler teorisindeki rasyonel-irrasyonel ikilemi, akademisyenler psikolojideki “duygusal devrimden” yararlandıkça azalabilir ve potansiyel olarak tersine dönebilir.” İkinci olarak, “sistemik süreçler açısından, ilk realistlerin yaptığı gibi, güvenlik ikileminin motoru olarak öncelikle yapısal özellikler veya saldırı-savunma dengesinden ziyade korkuyu atfetmek daha doğru olabilir.” Crawford'a göre, korku ve diğer duygular sadece aktörlerin nitelikleri değildir, aynı zamanda dünya siyasetinin yapı ve süreçlerinde kurumsallaşmışlardır. Üçüncü olarak, “diplomasi, uzlaşma inşası ve çatışma sonrası barış inşası süreçleri ve analizleri, duyguları daha sistematik bir şekilde dikkate alacaktır” (Crawford, 2000: 119).

McDermott duyguların uluslararası ilişkilerde rol oynadığı bazı durumları ortaya koymakta ve bu durumlara bazı örnekler getirmektedir (McDermott, 2004):

1- Hüsnükuruntu veya hevesli düşünme olarak adlandırılan duygusal motivasyon sebebiyle, McDermott'a göre, örneğin “1936'da İngiltere Başbakanı Chamberlain'in, Hitler'in gerçek niyeti hakkındaki hüsnükuruntusu onu kör etmiştir. Hitler'in farklı türde bir saldırgan olduğunu, ona bir santim vermenin onu bir mil almaya teşvik edeceğini bu yüzden görememiştir.” McDermott'a göre, Chamberlain umutsuzca barış istemekteydi ve seleflerinin hatalarından kaçınmak niyetindeydi. Bu nedenle, Müttefiklerin Almanca konuşulan Çekoslovakya'nın Sudetenland bölgesinin Almanların eline geçmesini kabul etmeleri halinde Hitler'in yatıştırılacağına inanmaktaydı.

2- Tehdit edici materyalin bilinçaltına girmesini önlemek için tasarlanmış bir savunma mekanizması olan inkar, McDermott'a göre, uluslararası ilişkilerde tipik olarak iki şekilde gerçekleşir. Birincisi bir olay olmayacakmış gibi davranma, ikinci olarak ise birbirini dışlayan seçenekler arasında karar verirken gereken değer değiş tokuşlarından kaçınmaktır. McDermott'a göre, İran'daki rehinelere kurtarma görevini planlarken, Carter'a başarı olasılıkları hakkında verilen bilgiler, rehinelere önemli bir can kaybı olmadan kurtarılmaya ihtimalinin çok düşük olduğunu gösteriyordu. McDermott'a göre, Carter bu planı onaylamak için aslında sadece hüsnükuruntuda bulunmakla kalmamış, planın işe yaramasını istediği için işe yaramasını beklemiş, aynı zamanda Amerikalıların öldürülme ihtimalinin olduğu bir olayın hiçbir ölümle sonuçlanmayacağını iddia ederek inkar yoluna gitmiştir. McDermott, Carter'ın, askerlerin öldürüleceğine gerçekten inanmış olması durumunda, muhtemelen planı onaylamayacağını öne sürmektedir. Ancak Carter, McDermott'a göre, kurtarma ekibinin zarar görmeden ve zafer kazanarak çıkacağına inanmakta, en kötüsü gerçekleşirken en iyisini ummaktaydı.

3- McDermott'a göre, stres, onu yaşayanlar için çok büyük fizyolojik ve psikolojik sorunlara neden olabilir. Aşırı veya uzun süreli stres, bireylerin iyi kararlar verme veya kriz anında uygun adımlar atma becerilerini azaltabilir. Savaş veya terör eylemlerinde olduğu gibi yıkıcı ve travmatik olaylar, kontrol edilemez, öngörülemeyen ve belirsizliklerle dolu oldukları için özellikle streslidir. Örneğin, 11 Eylül'de gerçekleşen bir dizi uçak kaçırma eylemi, McDermott'a göre, birçok insanın uçmaktan daha fazla korkmasına neden olmuştur çünkü bu olayın havayolu seyahatlerinin gelecekteki güvenliği açısından ne anlama geldiğini kestirememişlerdir. Terörist faaliyetler bu yüzden oldukça önemli bir stres faktörü olabilir çünkü insanlar bir sonraki adımda ne bekleyeceklerini bilemezler. Kendilerini en iyi nasıl koruyacaklarını öğrenmek için yeterli araçları yoktur.

Crawford'a göre, bir ilişkinin samimi olduğuna dair önceden var olan bir duygusal his veya diğerleriyle empatik bir anlayışla karakterize edilen bir ilişki, aktörlerin belirsiz davranışları, tarafsız, olumlu veya düşmanca niyetlerden ziyade koşullardan kaynaklanan nedenlerle çerçevelemesine

yardımcı olabilir. Diğer yandan, korku ve antipati, olumsuz değerlendirmeleri teşvik edebilir ve belirsiz davranışların ve olayların nötr veya olumlu olarak algılanmasını daha az olası hale getirebilir. Crawford'ın aktardığına göre, örneğin, ABD'nin Mayıs 1999'da Çin'in Belgrad'daki büyükelçiliğini bombalamasının bir hedefleme hatası olduğuna dair belirtilere rağmen, ki bu hedefleme hatalarından birkaç tane olmuş olmasına karşın, bazı Çinli yetkililer ABD'nin niyetini olumsuz bir şekilde yorumlamışlardır. Crawford, bombalamanın, ABD ile daha olumlu veya tarafsız ilişkileri olan bir ülkenin büyükelçiliğine yapılmış olması durumunda, daha az kötü niyetli bir düşmanca niyet atfedilmesinin daha muhtemel olacağını öne sürmektedir. Ayrıca Crawford, muhataplar arasındaki duygusal ilişkinin, müzakereler sırasında anlaşmaya varma olasılığını neredeyse kesinlikle etkileyeceğini öne sürmektedir. Crawford'a göre, artan empati ifadeleri müzakerelerde daha fazla esnekliğe yol açabilirken, canavarlaştırma, şeytanlaştırma ve düşmanlık tam tersi sonuçlar doğurabilir, daha sert etkileşimleri ve esneksizliği teşvik edebilir (Crawford, 2000: 134-135).

Crawford'a göre, duygular, karar vericilerin geçmişteki seçimlerin etkinliğine ilişkin değerlendirmelerini de etkileyebilir. Özellikle, belirli bir durumdaki gerçek faydalarına bakılmaksızın, geçmişte olumlu duygularla ilişkilendirilen politikalar muhtemelen olumlu olarak değerlendirilirken, olumsuz duygularla ilişkilendirilen politikalar olumsuz bir ışık altında görülebilir ve politika seçeneklerinin değerlendirilmesinde yanlılık yaratabilir (Crawford, 2000: 142).

2.5.5.4. Beklenti Teorisi, Kayıptan Kaçınma, Çerçeveleme Etkisi, Sahip Olma Etkisi

Beklenen fayda teorisi çalışmanın rasyonel varsayımlı aktör modellerinin incelendiği bölümde ele alınmıştır. Burada ise Kahneman ve Tversky tarafından bu yaklaşıma getirilen eleştiri ve alternatif yaklaşıma değinilecektir. “Beklenen fayda teorisi, risk altında karar verme analizine hâkim olmuştur. Genel olarak rasyonel seçimin normatif bir modeli olarak kabul edilmiş ve ekonomik davranışın açıklayıcı bir modeli olarak yaygın bir şekilde uygulanmıştır. Bu nedenle, tüm makul insanların teorisinin aksiyomlarına uymak isteyeceği ve çoğu insanın çoğu zaman bunu yaptığı varsayılmaktadır” (Kahneman, Tversky, 1979: 263).

Kahneman ve Tversky'nin 1979 yılındaki çalışması, risk altında karar vermenin açıklayıcı bir modeli olarak beklenen fayda teorisinin bir eleştirisini sunmakta ve beklenti teorisi adı verilen alternatif bir model geliştirmektedir. Araştırmalarının sonucuna göre, riskli beklentiler arasındaki seçimler, beklenen fayda teorisinin temel ilkeleriyle tutarsız olan bazı yaygın etkiler sergilemektedir. Özellikle, insanların kesin olarak elde edilen sonuçlara kıyasla sadece muhtemel olan sonuçlara daha az ağırlık verdikleri saptanmıştır. “Kesinlik etkisi olarak adlandırılan bu eğilim, kesin kazançları içeren seçimlerde riskten kaçınmaya ve kesin kayıpları içeren seçimlerde risk arayışına katkıda bulunur” (Kahneman, Tversky, 1979: 263).

Friend ve Thayer'e göre, uluslararası ilişkilerdeki çatışma modelleri, özellikle de dış politika karar verme modelleri, büyük ölçüde rasyonel seçim teorilerinin mantığına ve açıklayıcı gücüne dayanmaktadır. Bu modeller, aktörlerin o anda mevcut olan bilgiler ve uluslararası sistemin durumu hakkındaki inançlar göz önüne alındığında beklenen faydayı maksimize edecek bir strateji veya dış politika seçtiklerini öne sürmektedir. Ancak beklenti teorisi, çatışma sırasındaki bağlamın önemli olduğunu göstermiş ve biyopolitika bilimi tarafından desteklenen evrim teorisi de bireysel özelliklerin ve genel olarak insan doğasının karar verme sürecini nasıl etkilediğini ortaya koymuştur (Friend,

Thayer, 2012: 97).

Aslen davranışsal iktisattan doğan beklenti teorisi, doğrudan, beklenen fayda temelli rasyonel seçim teorisine karşı çıkmak için ortaya çıkmıştır. Beklenti teorisi, insanların neredeyse hiçbir zaman rasyonel seçim teorisinin modellediği şekilde, mevcut seçeneklerin beklenen fayda değerine dayanarak seçim yapmadığını iddia etmektedir. “Başka bir mantığa yol açan genelleştirilebilir psikolojik önyargılar vardır” (Pursiainen, Forsberg, 2021: 90).

Risk koşulları altında karar vermeyi açıklayan bir model olarak beklenti teorisi, kazançlar ve kayıplar şeklindeki çevresel olasılıklar ile bireysel risk eğilimi arasındaki ilişkinin zarif bir tanımını sunar. Kısacası, kazançlarla karşılaşanlar riskten kaçınma eğilimindeyken, kayıplarla karşılaşanlar çok daha fazla risk arayışında olurlar. “Beklenti teorisi, öznel beklenen fayda teorisi gibi daha normatif rasyonel seçim modellerine açık bir muhalefet içinde gelişmiştir” (McDermott, Fowler, Smirnov, 2008: 335). Basitçe ifade etmek gerekirse, beklenti teorisi, insanların iyi bir pozisyonda olduklarında (kazançlar) temkinli olma eğiliminde olduklarını ve kötü bir pozisyonda olduklarında (kayıplar) risk alma olasılıklarının daha yüksek olduğunu öngörmektedir.

Levy'e göre, beklenti teorisi günümüzde risk koşulları altında bir seçim teorisi olarak beklenen faydaya karşı önde gelen alternatiflerden biridir. Birçok sosyal bilim disiplinde etkilidir ve davranışsal iktisadın gelişiminde de önemli bir rol oynamıştır. Siyaset bilimi özelinde, beklenti teorisi özellikle uluslararası ilişkilerde etkili olmuştur. Çünkü kısmen bireysel liderlerin seçimleri, iç politikadan daha büyük bir etkiye sahiptir. “Beklenen fayda teorisi, değeri net varlıklar açısından tanımlarken, beklenti teorisi insanların net varlık seviyelerinden ziyade varlıklardaki değişikliklere daha duyarlı olduğunu öne sürer. İnsanlar seçim problemlerini bir referans noktası ile “çerçvelendirir” ve bu referans noktasındaki kayıplara, kazançlardan daha fazla önem verir (kayıptan kaçınma).” Olası sonuçlar pozitif olduğunda riskten kaçınan, olası sonuçlar negatif olduğunda ise riski kabullenen seçimler yaparlar (kayıplar alanı). Kayıplara, özellikle de kesin olarak algılanan “kesin” (dead) kayıplara, olasılıklı olarak algılananların aksine karşı duydukları güçlü isteksizlik, sonuç daha büyük bir kayıp olsa ve eylemlerinin beklenen değeri kesin kaybın değerinden çok daha düşük olsa bile, kesin bir kayıptan kaçınma umuduyla önemli riskler almalarına yol açmaktadır. Buna ek olarak, insanlar sahip oldukları şeylere, sahip olmadıkları benzer şeylerden daha fazla değer verirler (sahip olma etkisi/endowment effect). Sonuç olarak, gerçek kayıplar, vazgeçilen kazançlardan daha fazla zarar verir (Levy, 2013: 314).

Sahip olma etkisini günlük hayattan örneklemek kolaydır. Örneğin insanlar, bilgisayar, akıllı telefon, tablet vb ürünleri için birer yazılım satın almak istediklerinde yazılım için para ödemeye genelde istekli olmazlar. Bunun farkında olan yazılım üreticileri, yazılımları belirli bir deneme süresi ile ücretsiz kullanıma sunar. Başlangıçta yazılımı satın almak istemeyen insanlar genelde elde ettikleri yazılımı kaybetmek istemediklerinden, başta ödemek istemedikleri ücreti, yazılımı elde ettikten sonra ödemeye daha meyilli olurlar. Aynı durum çevrimiçi video içerik platformları için de geçerlidir. Belirli bir süre hizmete erişebilen kullanıcı, deneme süresinin sonunda kolay kolay üyeliğini iptal etmemektedir. Sahip olunan bir şeyi kaybetmenin getireceği mutsuzluk, o şeye ilk defa sahip olmanın getirdiği mutluluktan daha fazla ise yani ilk üye olunurken yeterince güdülenmediği halde, deneme süresi bitiminde üyeliğinin sona ereceğinden daha fazla mutsuz olma durumu söz konusu ise kayıptan kaçınma (loss aversion) mevcuttur denilebilir. Kayıptan kaçınmanın olduğu bir durumda ise sahiplik etkisinin fazla olduğunu söylemek mümkündür.

Carmon ve Ariely'nin çalışması sahiplik etkisi ve kayıptan kaçınma konusunda çarpıcı sonuçlar paylaşmaktadır. Çalışmada, çekilişle basketbol final maçına gitmeye hak kazanacak öğrencilere, maçın biletini satın almak için ödemeye razı olacakları fiyat, maçın biletine sahip olmaları durumunda ne kadara satmak isteyebilecekleri ve maça gitmelerine denk bir ürün ya da deneyimi nasıl fiyatlayacakları sorulmuştur. Sonuçlarda çarpıcı olan, bileti satın almak için ödemeye razı olacakları fiyat ile benzer bir deneyime ödemek isteyebilecekleri fiyat yakın iken, bilete sahip olmaları durumunda biletlerini satmak isteyebilecekleri fiyat, görece olarak benzer bir deneyime ödemeye razı oldukları fiyata göre, oldukça yüksektir (Carmon, Ariely, 2000: 362).

Değer, bir referans noktasına göre, kazançlar ve kayıplar açısından tanımlandığından, insanların referans noktalarını nasıl belirledikleri kritik önem taşımaktadır. Referans noktasındaki bir değişiklik, olası sonuçlara atfedilen değerler ve olasılıklar değişmeden kalsa bile tercihte bir değişikliğe (tercihin tersine dönmesine) yol açabilir. Örneğin, tıbbi tedaviler konusunda karar vermek durumunda olan insanlar, matematiksel olarak eşdeğer olmalarına rağmen, %90 hayatta kalma oranı olasılığına %10 ölüm oranından farklı tepki verirler (Levy, 2013: 314).

McDermott'a göre, beklenti teorisinin politik karar alma süreciyle ilgisi açıktır. “Modelin bireysel siyasi karar alma sürecinin doğru bir temsili olduğu kanıtlanırsa, belirli durumlarda risk eğilimini tahmin etmek mümkün hale gelecektir.” Diğer bir deyişle, durumun alanı kazanç ya da kayıp olarak sınıflandırıldığında, beklenti teorisine göre, bu sınıflandırmaya dayalı olarak bireysel seçimi tahmin etmek mümkün hale gelir. Bu şekilde, çevredeki olaylar ne kadar belirsiz, durum ne kadar benzersiz veya ortam ne kadar karmaşık olursa olsun, riskten kaçınan veya riski kabul eden davranışın görüldüğü koşullar açık ve öngörülebilir hale gelir (McDermott, 1998: 9).

Stein'a göre, politika ile ilgili can alıcı bir örnek; ABD Dışişleri Bakanı James Baker'ın 1991 yılında Filistin Devlet Başkanı Arafat'ı İsrail ile Madrid barış müzakerelerine katılmaya ikna etmeye çalışması ancak başarılı olamaması, sonunda onu masaya gelirse ne kazanacağını değil, masadan uzak kalırsa ne kaybedeceğini düşünmesi konusunda uyarmasıdır. Daha sonrasında Arafat katılmayı kabul etmiştir (Stein, 2013a: 199).

McDermott'a göre, beklenti teorisi, kazançlar veya kayıplar açısından etki alanının risk eğiliminde nasıl sistematik, öngörülebilir eğilimler üretebileceğini gösterebilir. Bu dinamik daha sonra pazarlık, çatışma müzakeresi ve kriz yönetimini çevreleyen konular da dahil olmak üzere uluslararası ilişkiler alanındaki belirli seçimlerin arkasındaki nedensel mekanizmaları açıklamak için kullanılabilir. Buna ek olarak, beklenti teorisi, alanın önceden belirlenmesi durumunda risk eğilimini tahmin edebilir. Beklenti teorisi McDermott'a göre, “bireysel psikolojinin siyasi davranış alanına aktarılmasından daha fazlasıdır. Siyasi kararlar doğaları gereği son derece belirsiz, muğlak ve dinamiktir. Yüksek riskli durumlar, tam da siyasi karar alma sürecinin en sık gerçekleştiği koşullardır. Beklenti teorisi, risk koşulları altında karmaşık ve belirsiz karar alma süreçlerine ilişkin benzersiz bir açıklayıcı ve öngörü sağlayıcı içgörü sunar” (McDermott, 1998: 9).

Teorik açıdan, beklenti teorisi bireylerin kazançlar alanında riskten kaçınma, kayıplar alanında ise risk arama eğiliminde olduklarını savunur. Durumun “kazanç” mı yoksa “kayıp” mı olarak değerlendirileceğini belirleyen şeyin bir kısmı, seçeneklerin seçimden önce nasıl “çerçvelendiğine” veya yapılandırıldığına bağlıdır (McDermott, 1998: 4-5).

Beklenti teorisi karar vermeyi iki aşamalı olarak tanımlar. İlk aşamada seçeneklerin bir ön değerlendirmesi yapılır ve bu da seçim sürecini basitleştirmektedir. Kararın bu ilk aşaması, karşılaştırılan farklı seçeneklerin algılanan olasılıklarının kesiştiği, referans noktası olarak adlandırılan noktayı tanımlamayı veya çerçevelendirmeyi içerir. Bu noktadan sonra karar verici yapacağı seçimin riskli ve risksiz bileşenlerini ayırarak neyin tehlikeli olabileceğini netleştirir. Karar verici son olarak seçeneklerdeki paylaşılan noktalara değil, farklılıklara odaklanarak seçimini kolaylaştırmış olur. Bu düzenleme aşamasından sonra karar verici, en iyi seçeneği seçmek için elindeki seçeneklerin her birinin olasılıklarını değerlendirir. İkinci aşama olan bu değerlendirme aşamasının sonucu, özellikle ne kazanabileceği veya ne kaybedebileceğine yani olasılığın öznel değerine ve her beklentinin kendi olasılığına bağlıdır. Pursianinen ve Forsberg'e göre, bu süreç rasyonel seçim mantığına benziyor gibi görünse de Kahneman ve Tversky'nin, beklenen fayda teorisine meydan okuyan formülasyonu bunun böyle olmadığını ortaya koymaktadır. Kahneman ve Tversky, durum kazanç veya kar elde etme açısından çerçevelendiğinde, insanların temkinli karar verme eğiliminde olduklarını, yani riskten kaçındıklarını göstermiştir. Bunun yerine bir kayıptan kaçınma söz konusuysa, daha fazla risk alarak risk arayışında olduklarını ortaya koymuştur. Bu da insanların elindeki tüm seçenekler kötü görüldüğünde risk alma eğiliminde oldukları varsayımına yol açar. Dolayısıyla, standart rasyonel seçim teorisinin iddia ettiği gibi, mesele, özünde çeşitli alternatiflerin matematiksel olasılığı veya sonuçların nesnel fayda değeri ile ilgili değildir. Seçim, geçerli bağlama ya da referans noktasına bağlıdır. Bu durum, beklenen faydaların hesaplanmasına dayalı seçimin rasyonelliğini tersine çevirmektedir (Pursiainen, Forsberg, 2021: 90-91).

Keren'in geniş tanımına göre, çerçeveleme, aynı sorunun farklı dilsel tanımlarıyla, aynı mesajın farklı formülasyonlarıyla, aynı temel bilgiyi iletmekle ilgilidir (Keren, 2011: 4). Tversky ve Kahneman çalışmalarında, karar problemlerinin algılanmasını, olasılıkların ve sonuçların değerlendirilmesini yöneten psikolojik ilkelerin, aynı problem farklı şekillerde çerçevelendiğinde öngörülebilir tercih değişiklikleri ürettiğini ortaya koymuşlardır (Tversky, Kahneman, 1981: 453).

Çerçeveleme teorisinin temel önermesi, bir konunun çeşitli perspektiflerden görülebileceği ve birden fazla değer veya düşünce için çıkarımlara sahip olarak yorumlanabileceğidir. Çerçeveleme, insanların bir konuya ilişkin belirli bir kavramsallaştırma geliştirdikleri veya bir konu hakkındaki düşüncelerini yeniden yönlendirdikleri süreci ifade eder. Çerçevelemenin daha kesin bir tanımı, bir bireyin tutumunun geleneksel beklenti değeri modeliyle başlar. Bu görüşe göre, bir nesneye yönelik tutum, o nesne hakkındaki bir dizi değerlendirici inancın ağırlıklı toplamıdır (Chong, Druckman, 2007: 104-105).

Basit ve bilindik bir çerçeveleme örneği, içinde yarıya kadar su bulunan bardağın tanımlanmasıdır. Durum, içinde yarisına kadar su bulunan bir bardak iken, bunu bardağın yarı boş veya bardağın yarı dolu olarak çerçevelendirerek ifade etmek mümkündür. Bir olguya bakarken iyimser bir çerçeve ile bakılması bardağın dolu tarafını görmek, kötümser bir çerçeve ile bakılması bardağın boş tarafını görmek olarak kullanılabilmektedir.

2.5.5.5. İnançlar ve İnanç Sistemleri, Bilişsel Stiller, Bilişsel Haritalar, Şemalar, İmgeler ve Analojik Düşünce

Önceki başlıklarda bireysel karar verme mekanizması üzerinde etkili olabilecek çeşitli bilişsel

ve psikolojik kısıtlamalara yer verilmiştir. Bu bilişsel ve psikolojik kısıtlamalar, bireyin karar verme sürecindeki kusurluluğu yansıtmakta ve rasyonel karar verme iddiasından büyük sapmalar ortaya koymaktadır. Peki bireyler, karar vermenin zorlu olduğu durumları nasıl basitleştirmekte ve sonuçlara hangi sistemlerle ulaşmaktadırlar? Literatür, bununla ilgili bazı teoriler üretmiştir. İnançlar ve inanç sistemleri, bilişsel haritalar, şemalar, imgeler, analogik düşünme gibi çözümler, bireyin zorlu karar süreçlerinde başvurabildiği, basitleştirici ve yinelenebilir rehberler olarak hizmet etmektedirler. Bu bölümde, bireylerin karar verme sürecinde, belirsizliklere karşı başvuru makamı olarak işlev gören yapılar olarak, inanç sistemleri, bilişsel haritalar, şemalar, analogik düşünce ve imgeler ele alınacaktır.

Bilişsel yaklaşım genellikle dış politika ve uluslararası ilişkiler çalışmalarında rasyonaliteye bir alternatif olarak görülmüştür. Rasyonelliği vurgulayanlar, tercihler ve sonuçlar üzerine odaklanma eğilimindeyken, bilişsel perspektifler, inançlar ve süreç ile politika yapıcılar arasında tercihlerin nereden geldiği ve tercihlerin nasıl oluşturulduğu üzerine odaklanma eğilimindedir (Rosati, 2000: 49). Fakat Schafer ve Smith'e göre, siyasi yöneticilerin benzersiz kişiliklerinin ve inançlarının önemli olduğunu neredeyse her zaman sezinlememize rağmen bu alan, zenginliğine ve sezgiselliğine rağmen, yeterince araştırılmamıştır (Schafer, Smith, 2020: 273).

Rosati'nin, Alexander George (1980) 'dan aktardığı gibi, her birey, gelişimi sırasında fiziksel ve sosyal çevre hakkında bir dizi inanç ve kişisel yapı edinir. Bu inançlar ona, bir dizi sinyal sağlamanın yanı sıra, duyularının çevreden topladığı, aksi takdirde kafa karıştırıcı ve bunaltıcı olabilecek ipuçlarını, organize etmek ve anlamlandırmak için nispeten tutarlı bir yol sağlar. Bu inançlar ve yapılar dış dünyayı basitleştirir ve yapılandırır. Başka bir deyişle, biliş süreci yani zihnin dinamikleri, çevremizi anlamlandırmamızı sağlayan inançları ve imgeler ve şemalar gibi yapıları üretir (Rosati, 2000: 52).

Schafer ve Smith'e göre, inançlar, bir bireyin psikolojisinin bilinçli, bilişsel bileşenleri, bireyin düşündüğü şeylerle ilgili bir terimdir (Schafer, Smith, 2020: 275). Fiedler ve Bless ise inançların tanımlayıcı özelliklerini belirli ayrımlar üzerinden paylaşmaktadır. Onlara göre, ilk ayrım inanmak ve bilmek arasındadır. İnanmak, mükemmel bilgiye sahip olmayı değil, bir miktar risk almayı ve bir fikri, hedefi veya argümanı benimserken içsel olarak üretilen bazı çıkarımları eklemeyi gerektirir. Paylaştıkları ikinci ayrım noktası ise inanmak ve söylemek arasındadır. Onlara göre, inanmak, sadece bir şeyi günlük dilde alenen söylemek anlamına gelmez. Aynı zamanda özel olarak tutulan bir tutumu ifade eder. Başka bir deyişle, bir fikre inanan kişi gerçekten ikna olmuştur, sadece kamuoyu baskısına boyun eğmemiştir. Üçüncüsü, inanmak, yeni bilgi sağlayıcısına güvenmemek değil, sosyal iletişimin doğruluğunu ve geçerliliğini hafife almaktır. Geçerlilik sadece bir mesajın içeriğine değil, sosyal etkileşim ortaklarına da atfedilir. Dördüncü ve son olarak, inanmanın taşıdığı anlamsal fazlalık, yüksek katılım ve iş birliği altında aktif olarak yorumlanan bilişe işaret eder, ancak pasif olarak tutulan veya tolere edilen bilgi için bu geçerli değildir (Fiedler, Bless, 2000: 144).

Fiedler ve Bless'e göre, bu ayırt edici özelliklerin ortak paydası, Piaget (1952)'nin uyarlanabilir regülasyona ilişkin diyalektik anlayışında (asimilasyon ve uyum) bulunabilir. Fiedler ve Bless'e göre, inanmanın, belirsizlik altında aktif çıkarımlar yapma, kişinin kendi içselleştirilmiş bilgisine güvenmesi, uyaranlar ve yapılar üzerinde aktif olarak muhakeme yapması gibi özellikleri, asimilasyonu temsil etmektedir. Kişi, dış uyaran kısıtlamaları tarafından yönlendirilmek veya yönetilmek yerine, dış uyaran dünyasını kendi iç yapılarına asimile eder. Başka bir deyişle, asimilasyon, bireyin başarılı bir şekilde kullandığı bilişsel yapılarını ve şemalarını yeni sorunlara ve olanaklara dayattığı yukarıdan aşağıya bir

süreç olarak tanımlanabilir. Bu süreç, daha önce öğrenilmiş bilgi, değer ve davranış stratejilerine olan güven ve özgüveni yansıtır. Buna karşılık, tam tersi olan uyum süreci uyaran odaklıdır ve organizmanın dış taleplere veya tehditlere güvenilir bir şekilde tepki vermeye hazır olmasıyla karakterize edilir. Dolayısıyla, uyum, uyarıcı gerçeklere bağlı kalmak ve kişinin iç yapılarını, dış gereksinimlerin bir fonksiyonu olarak güncellemek anlamına gelir (Fiedler, Bless, 2000: 145).

Hudson ve Day'e göre ise inançlar, psikoloji literatüründe çoğunlukla atıflar olarak adlandırılan şeyleri kapsamaktadır. Onlara göre, atıflar dünyadaki nedensellikler hakkındaki inançlardır. Hudson ve Day, birinin zihinsel modelinin yapısal bileşenlerini, inançlar/atıflar, değerler ve anılar olarak kavramsallaştırırken, bu zihinsel modelin aynı zamanda kişilik tarafından da şekillendirildiğini öne sürmektedir (Hudson, Day, 2019: 58).

Schafer ve Smith'e göre, bir bireyin kendine özgü inançlarına ve kişilik özelliklerine odaklanmak, diğer yaklaşımlardan, özellikle de rasyonel aktör modellerine dayanan yaklaşımlardan kökten farklıdır. İnançlara ve kişilik özelliklerine odaklanmak, her bir aktörün inanç ve kişiliklerinin benzersizliğini araştırırken, rasyonel aktör modelleri, benzersizliği bir kenara bırakmakta ve bunun yerine tüm aktörlerin benzer şekilde basit maliyet hesapladıklarını ve araç-amaç rasyonalitesini takip ettiğini varsaymaktadır. Schafer ve Smith, bu rasyonaliteye dayalı çizginin, sezgisel olarak tatmin edici olmadığı gibi, politik psikoloji ve davranışsal ekonomi gibi alanlarda yapılan deneysel çalışmalarla da bireylerin benzersiz, rasyonel olmayan davranışlarının ortaya koyulduğunun altını çizmektedir. Yapılan birçok çalışma bireylerin iyi birer rasyonel hesaplayıcı olmadıklarını ve davranışlarının inançlarından, kişilik yapılarından ve bilişsel sınırlamalarından derinden etkilendiğini açıkça ortaya koymaktadır. (Schafer, Smith, 2020: 274-275).

Schafer ve Smith'e göre, psikolojik perspektifin bilinçli ucunda yer alan bilişsel özellikler, bir siyasi yöneticinin sahip olduğu düşünce ve inançlarla ilgilidir. Bunlar şemalar, tutumlar, stereotipler ve önyargılar gibi şeyleri içerir. Schafer ve Smith'e göre, siyasi bir rakibe karşı son derece olumsuz önyargıları olan bir kişinin, bu rakibe karşı saldırgan siyasi davranışları tırmandırma olasılığının daha yüksek olabileceğini varsaymak kolaydır (Schafer, Smith, 2020: 276).

Jervis karar vericilerin dünya hakkındaki inançlarına ve başkalarına ilişkin imajlarına atıfta bulunmadan önemli kararları ve politikaları açıklamanın çoğu zaman imkansız olduğunu öne sürmektedir (Jervis, 2017: 28). Jervis'e göre, aktörlerin imajları ve inançları hakkındaki anlayışlarımız, ilgili bir olay hakkında sorduğumuz diğer soruları ve diğer durumlarda aktörden beklediğimiz davranışı etkilemektedir. Örneğin, Amerikalı karar vericilerin çoğunun, gerilimi tırmandırmanın Vietnam'da hızlı bir zafer getireceğini düşündüğü düşünülürse, sorulması gereken sorular Jervis'e göre, bu hatanın nedenleri ve birbirini izleyen küçük adımların çatışmanın riskini nasıl artırdığı ile ilgili olmalıdır. Eğer karar vericiler zaferin ucuz olduğuna inanmışlarsa, böyle davranmış olmaları Jervis'e göre, şaşırtıcı değildir. Ancak Pentagon Belgeleri ve ilgili yorumlar, karar vericilerin başarı şansı konusunda nispeten doğru bir görüşe sahip olduklarını ortaya koyarak, asıl önemli sorunun Vietnam'ı kurtarmanın neden beklenen yüksek bedeli haklı çıkaracak kadar önemli görüldüğü olduğunu göstermiştir. Jervis'e göre de “bu bizi, gafil devlet adamlarını tuzağa düşüren “bataklıklara” yöneltmek yerine “domino etkileri” gibi inançlar açısından düşünmeye sevk etmektedir” (Jervis, 2017: 30).

Rosati'ye göre, politika yapıcılarının neye inandıkları, dış politikayı ve dünya siyasetini anlamak için önemlidir. Tüm bilişsel yaklaşımların ortak noktası, politika yapıcılarının sahip olduğu inançların,

imajların ve tercihlerin gerçek içeriğini belirlemek için mükemmel bir perspektif sunmalarıdır. Politika yapıcılarının sahip olduğu inançların, özellikle de en merkezi olanların içeriğini çıkarmak için sayısız bilişsel yaklaşımdan yararlanılabilir. Bilişsel bir yaklaşım, çok geniş ve genel imajlardan çok özel inanç ve tercihlere kadar, dış politikanın daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunmak için bir politika yapıcının dış politika inanç ve imajlarının herhangi bir yönünü incelememize olanak tanır. Geniş, genel imajlara ulaşmak için en popüler yaklaşımlardan biri, Nathan Leites'in Sovyetler Birliği'ndeki komünizm çalışmasına dayanan ve daha sonra Alexander George tarafından rafine edilen "operasyonel kod" olarak adlandırılan şeyin geliştirilmesi olmuştur (Rosati, 2000: 56).

2.5.5.5.1. Bilişsel Stiller

Bilişsel stil insanların ne düşündüğü (içerik) yerine nasıl düşündüklerini (süreç) yani düşüncenin içeriğinden ya da niteliğinden ziyade yapısını ifade etmektedir. Literatürde pek çok bilişsel stil çalışması yer almasına rağmen Suedfeld ve Tetlock, istikrarlı bireysel farklılıklarla ilgili üç bilişsel stil çalışmasını ön plana almaktadır. Bunların ilki çaba gerektiren bilişsel çabalara girme ve zevk alma eğilimi olarak nitelenen biliş ihtiyacı, ikincisi bilgiyi farklılaştırılmış ve bütünleştirilmiş şekillerde işleme eğilimi olarak ifade edilen kavramsal/bütünleştirici karmaşıklık, son olarak ise belirsizliği ve öznel belirsizliği en aza indirecek şekilde güvenle yargıda bulunma ve karar verme eğilimi olarak betimlenen kapanış ihtiyacıdır (Suedfeld, Tetlock, 2001: 284-287).

Biliş ihtiyacı yüksek kişilerin, karmaşık atıflarda bulunma, yargılarını ampirik gözlemlere veya rasyonel argümanlara dayandırma, problemlerle ilgili kararlar alırken bilgiyi arama, inceleme ve kullanma, meraklı olma, bilgi kazanımını maksimize etme ve yeni fikirlere açık olma olasılıkları çeşitli bilimsel araştırmalarda ortaya konulmuştur. Ayrıca biliş ihtiyacı yüksek olan kişilerin çeşitli deneyimleri tercih etmeleri ve alternatif yorumları dikkate almaya istekli olmaları anlamında, deneyime açıklıkları üzerinde de biliş ihtiyacının yüksek oluşunun olumlu bir etkiye sahip oldukları gözlemlenmiştir (Suedfeld, Tetlock, 2001: 288).

Bütünleştirici karmaşıklık ise, insanların siyasi meseleleri ele alırken çoklu bakış açılarını ayırt etme ve bütünleştirme kapasitesini ifade etmektedir. Farklılaştırma, insanları bir konunun veya kararın tüm çeşitli yönlerini kabul etmeye ve ayırt etmeye yönlendirirken; bütünleştirme, insanları çeşitli fikirler ve yargı unsurları arasında bağlantı kurmaya yönlendirir (Caprara, Vecchione, 2013: 39).

Kruglanski ve Webster, bilişsel kapanış/neticeye erdirmeye/sonuçlandırma (cognitive closure) ihtiyacını, bireylerin bir soruya kesin bir yanıt verme arzusu ve belirsizliğe karşı isteksizliği olarak ifade eder. Onlar çalışmalarında, bu ihtiyacın, kişinin ulaşmak istediği hedefe dayalı olduğunu varsaymaktadırlar (Kruglanski, Webster, 1996: 264). Kruglanski ve Webster'e göre, bu kapanma güdüsü iki eğilim üretmektedir. Neticeye en çabuk varma/arayış eğilimi (urgency tendency), bireyin mümkün olan en kısa sürede kapanışa ulaşma eğilimini; kalıcılık eğilimi ise bireyin bunu mümkün olduğunca uzun süre devam ettirme eğilimini temsil eder. Erken bilgiye ulaşma ve orada takılı kalma/durağanlaşma (freeze) eğilimi nedeniyle, kapanış ihtiyacı yüksek olan kişiler bir yargıya varmadan önce daha az miktarda bilgiyi işleyebilir ve mevcut verileri açıklamak için daha az rakip hipotez üretebilir. Bu durumda paradoksal olarak, kendilerini daha emin hissedebilirler (Kruglanski, Webster, 1996: 265)⁸.

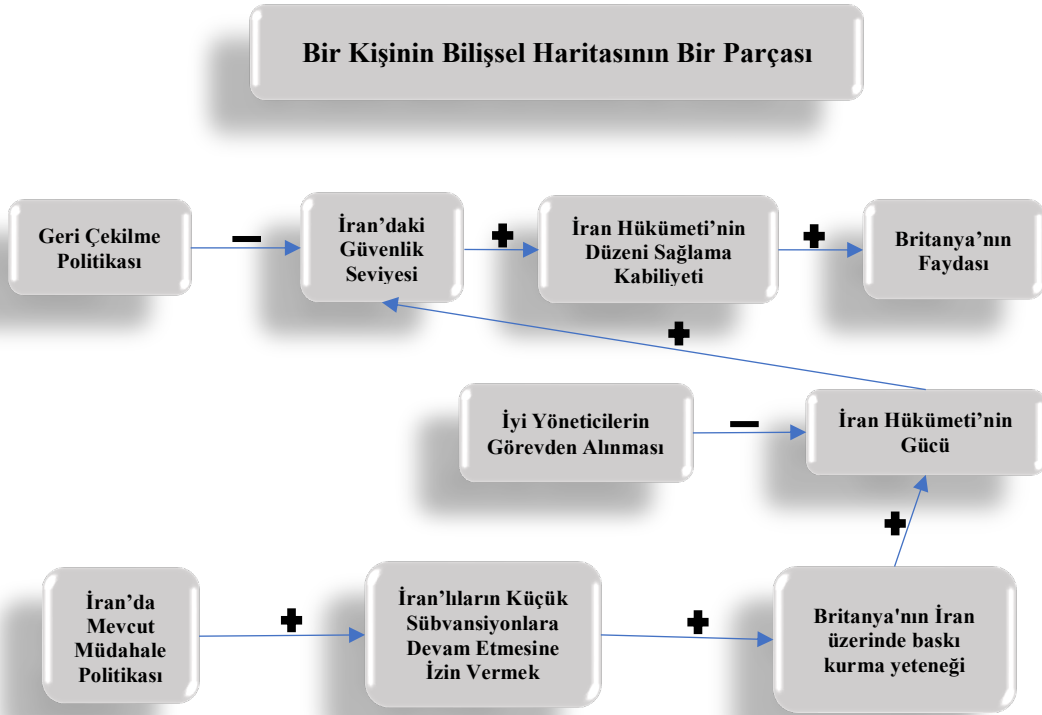
⁸ Webster ve Kruglanski ayrıca geliştirdikleri "The Need for Closure Scale" (bilişsel kapanma ihtiyacı ölçeği) ile bilgi

Bilişsel stillerin incelenmesi, farklı bilişsel stillere sahip bireylerin farklı sonuçlar üreteceğine dair argümanı yönüyle rasyonel aktör varsayımına bir meydan okuma oluşturmaktadır. 1) biliş ihtiyacı yüksek kişilerin, karmaşık atıflarda bulunma, yargılarını ampirik gözlemlere veya rasyonel argümanlara dayandırma, problemlerle ilgili kararlar alırken bilgiyi arama, inceleme ve kullanma, meraklı olma, bilgi kazanımını maksimize etme ve yeni fikirlere açık olmaları yönünden farklılık arzedeceklerini, 2) bir bireyin bir konu ya da alandaki çeşitli yönleri ve boyutları algılama, ayırt etme ve aralarındaki ilişkileri bütünleştirme derecesini ifade eden kavramsal karmaşıklık derecesinin, o kişinin bilgiyi algılama ve işleme biçimi hakkında fikir verebileceğini; örneğin, yüksek kavramsal karmaşıklığa sahip bireylerin daha çok boyutu görebildiği, farklı bakış açılarını anlayabildiği ve bilgileri sentezleyip bütünleştirebildiği ve bu yönlerinin onları daha esnek, yaratıcı ve uyumlu yapabileceğini, düşük kavramsal karmaşıklığa sahip bireylerin ise daha katı, otoriter ve dogmatik olabileceğini, 3) kapanış ihtiyacı yüksek bireylerin ise, bir an önce bir sonuca varmak ve mevcut verileri açıklayacak rakip hipotezleri daha az üretebilecekleri ve dolayısıyla, paradoksal olarak kendilerini daha emin hissedebileceklerini öne sürmesi açısından, bilişsel stillere yönelik araştırmalar, rasyonel aktör varsayımına karşıt argümanlar sunmaktadır.

2.5.5.5.2. Bilişsel Haritalar

Bir kişinin kullandığı kavramların noktalar ile temsil edildiği, bu kavramlar arasındaki nedensel bağlantıların da bu noktalar arasındaki oklarla gösterildiği ve ortaya çıkan noktalar ve okların oluşturduğu grafiğe bilişsel harita denilmektedir. Axelrod'a göre, politika alternatifleri, çeşitli neden ve sonuçlar, hedefler ve karar vericinin nihai faydası, kavram değişkenleri olarak düşünülebilir ve bilişsel haritada noktalar olarak temsil edilebilir. Axelrod'a göre, bu yaklaşımın gerçek gücü, bilişsel harita grafik biçiminde resmedildiğinde ortaya çıkar. Bu durumda kavramların ve nedensel ilişkilerin her birinin birbiriyle nasıl ilişkili olduğunu görmek ve tasvir edilen iddialar bütününe genel yapısını görmek Axelrod'a göre, nispeten kolaydır (Axelrod, 1976b: 5).

ile ilgili sorunlar karşısında, karmaşık bilgiyi basitleştirme ve belirsizlikten kaçınma motivasyonunu ifade eden bilişsel kapalılık ihtiyacını ölçmüşlerdir (Webster, Kruglanski, 1994).

Şekil 1 Britanya Doğu Komitesi İle İlgili Bir Ampirik Çalışmaya Göre Bir Kişinin Örnek Bir Bilişsel Harita Parçası

* Şekil 1 Axelrod 1976a:61'den tercüme edilerek hazırlanmıştır.

Bilişsel harita, bir kişinin politika sorunu gibi sınırlı bir alan hakkındaki savlarını (assertion) temsil etmenin özel bir yoludur. Kişinin nedensel savlarının yapısını tespit etmek ve bu yapıdan türeyen sonuçlar çıkarmak için tasarlanmıştır. Bilişsel haritalar, bir kişinin inanç sisteminin belirli bir tür matematiksel modelidir; uygulamada bilişsel haritalar inanç savlarından türetilir. Bilişsel haritalar bir kişinin inanç sisteminin her yönünü tespit etmeye çalışmaz. Bir bilişsel harita, bir kişinin belirli bir politika alanına ilişkin nedensel savlarının yapısını tespit etmek ve bu yapıdan sonuçlar çıkarmak için tasarlanmıştır. Axelrod'a göre, normatif bir model olarak yorumlandığında, bir bilişsel harita bir kişinin eski inançlarından yeni inançları nasıl çıkardığını, nasıl karar verdiğini doğru bir şekilde yansıttığını iddia etmek yerine, bunları nasıl yapması gerektiğini gösterme görevini üstlenmektedir. Ampirik bir model olarak yorumlandığında, bir bilişsel harita, modelle mümkün olan çeşitli işlemlerin sonuçlarının aslında modellenen kişinin davranışına karşılık geldiği anlamında, bir kişinin belirli bilişsel işlemleri gerçekte nasıl gerçekleştirdiğini gösterme iddiasındadır (Axelrod, 1976a: 55-58).

Bilişsel haritalar, bir kişinin belirli bir politika sorunu gibi sınırlı bir alana ilişkin inançları hakkındaki savlarını temsil etmenin belirli bir yoludur. Temsil, noktalar ve bu noktalar arasındaki oklardan oluşan yönlendirilmiş bir grafik oluşturur. Bir nokta, bir politika tercihi, kişinin (veya kurumunun) faydası veya farklı değerler alabilen başka bir kavram olabilen, bir kavram değişkenini temsil eder. Bir ok, bir kavram değişkeninin diğerini nasıl etkilediğine dair nedensel bir iddiayı temsil

eder. A noktasından B noktasına giden pozitif bir ok, artırıcı bir ilişki anlamına gelir, yani diğer şeyler eşit olduğunda, A'daki bir artış B'de bir artışa neden olacak ve A'daki bir azalma B'de bir azalmaya neden olacaktır. A noktasından B noktasına giden negatif bir ok, engelleyici bir ilişki anlamına gelir, yani diğer şeyler eşit olduğunda, A'daki bir artış B'de bir azalmaya neden olacak ve A'daki bir azalma B'de bir artışa neden olacaktır (Axelrod, 1976a: 72).

Bir yol (path), ilk noktadan ikinci noktaya bir okla, ikinci noktadan üçüncü noktaya bir okla ve yolun bir sonraki noktasından yolun son noktasına bir ok olana kadar devam eden farklı noktalar dizisidir. Bir yolun dolaylı etkisi, yol çift sayıda negatif oka sahipse pozitif, tek sayıda negatif oka sahipse negatiftir. Bir döngü (cycle), yolun son noktasından ilk noktasına giden bir okla birlikte bir yoldur. Pozitif bir döngü (çift sayıda negatif oka sahip olan), sapmayı artırıcıdır çünkü noktalarından birinde meydana gelen herhangi bir değişiklik eninde sonunda o noktada orijinal değişiklikle aynı yönde ek bir dolaylı etki olarak geri yansıyacaktır. Bunun tersine, negatif bir döngü (tek sayıda negatif ok içeren) sapma-karşı etkidir. A noktasının B noktası üzerindeki toplam etkisi, A'dan B'ye giden tüm yolların ve döngülerin dolaylı etkilerinin toplamıdır. Bu yolların ve döngülerin tümü pozitifse, toplam pozitifdir; bu yolların ve döngülerin tümü negatifse, toplam negatiftir; bazıları pozitif ve bazıları negatifse, toplam belirsizdir. Dengeli bir grafik, herhangi bir nokta çifti arasında belirsiz bir toplam etkiye sahip olmayan bir grafikdir (Axelrod, 1976a: 72-73).

Genel hatları ile ifade edildiğinde, bilişsel harita:

1. Bir kişinin kullandığı kavramları noktalarla, kavramlar arasındaki nedensel ilişkileri oklarla gösteren grafiklerdir.
2. Bir kişinin belirli bir alandaki inançlarını temsil etmek için kullanılır. Nedensel ilişkiler grafiklerle gösterilir.
3. Kişinin inançlarından yeni inançlar çıkarması ve karar verme sürecini gösterir.
4. Kişinin belirli bir alandaki inançlarının yapısını ve bu yapıdan çıkarımlar yapmayı amaçlar.
5. Noktalar kavramları, oklar nedensel ilişkileri gösterir. Pozitif ve negatif oklar artırıcı ve engelleyici ilişkileri gösterir.

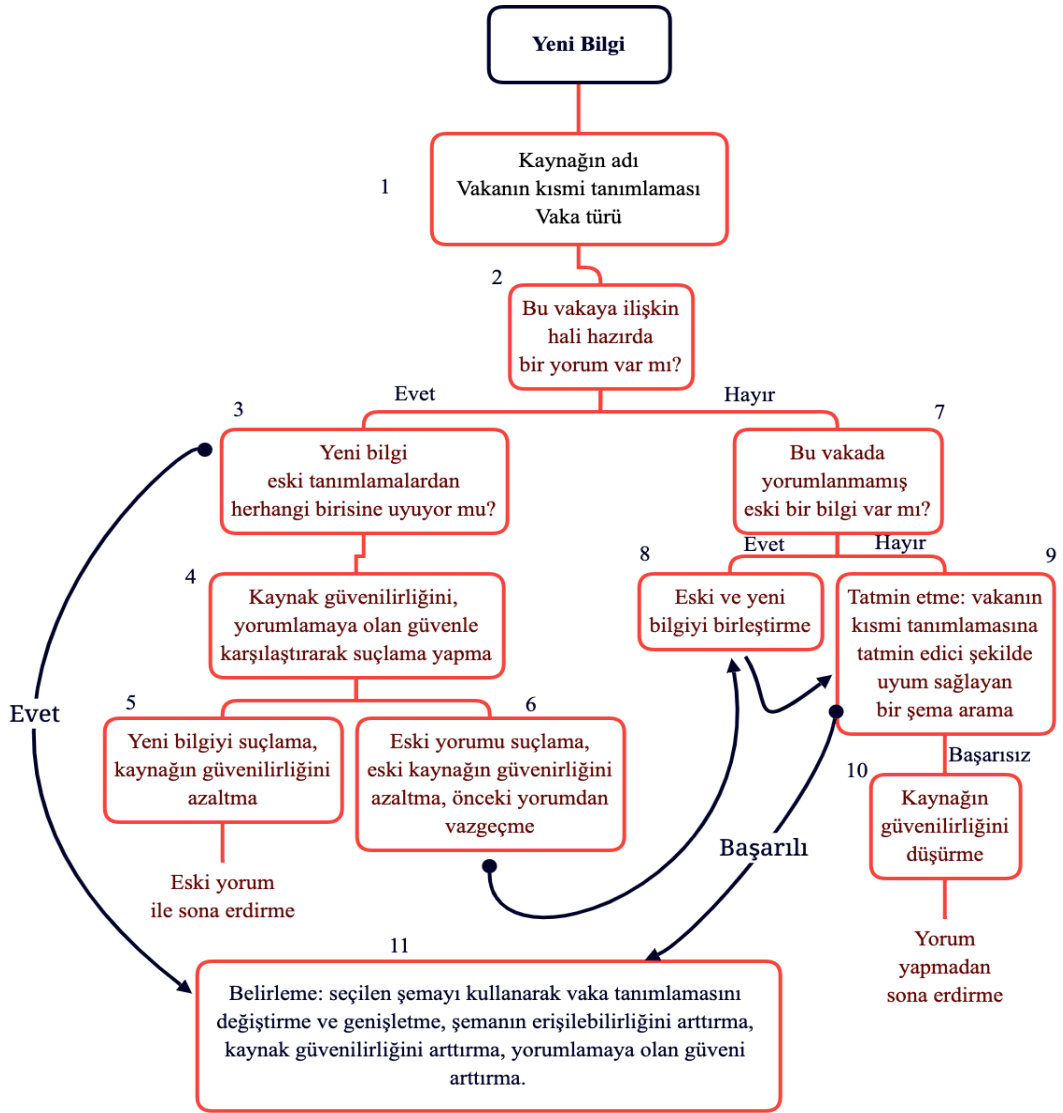
Peki bilişsel haritalardan karar verme hakkında neler çıkabiliriz? Bir kişinin kendi bilişsel haritasını kendisinin çıkardığı durumlarda bir bilişsel harita faydalı bir araç olabilir. Bir birey kendi kararlarını alırken bu temelde yani bilişsel haritasına uygun olarak hareket ediyor da olabilir. Ancak bir kişinin bilişsel haritasının başkası tarafından çıkarıldığı durumlarda, sonuçların yanıltıcı olabileceğini göze almak gereklidir. Ancak bilişsel haritaların, bir kişinin inançlarının tamamına yönelik değil de bir konudaki sınırlandırılmış bir alana yönelik nedensel çıkarımlar olarak rol oynuyor olmasından ötürü, teorik olarak tutarlı sonuçlar almayı beklemek mümkündür.

2.5.5.5.3. Şema Teorisi (Schema Theory)

Şemalar “Kabaca, bir bireyin bir kişi, rol, grup, olay veya başka bir nesne hakkındaki bilişleri başka bir tanımla bir kavramla ilgili bilişler kümesidir” (Kuklinski, Luskin, Bolland, 2014: 1341-1342). Axelrod, dünyanın tüm karmaşıklığına rağmen, insanların anlam çıkarabilmesini şemalar ile açıklamaktadır. Axelrod’a göre ulusal ve uluslararası siyasi arenada bir anlam çıkarmanın insanüstü bir

çaba gerektirebileceği düşüncesine rağmen, liderlerin ve hatta normal vatandaşların bile siyasi olaylar hakkında az ya da çok fikri vardır. Axelrod bunu yapabiliyor olmamızı bir parça şemalara borçlu olduğumuzu öne sürmektedir. Şemalar, Axelrod'a göre, basitçe dünyanın nasıl organize edilip düzenlendiğine dair önceden var olan varsayımlardır. Yeni bir bilgi ortaya çıktığında, kişi yeni bilgiyi, geçmişte yaşadığı aynı durumla ilgili bilgileri yorumlamak için kullandığı aynı kalıba uydurmaya çalışır. Eğer yeni bilgi eski duruma tam uymuyorsa, bir şeylerin değişmesi gerekir. Şema teorisi, tek bir kişinin karmaşık bir çevreyi nasıl gözlemlediği ve anlamlandırdığı ile ilgilidir. Bu nedenle tek bir kişinin algısal ve bilişsel süreçlerini tanımlar. Ayrıca şema teorisi bu tek bir kişinin bilgiyi nasıl işlediğini ve ondan nasıl anlam çıkarmaya çalıştığını tanımlar, ancak politika kararlarını nasıl aldığını tanımlamaz (Axelrod, 1973: 1248).

Axelrod'a göre, denge, yaygın olarak kullanılan bir şemanın önemli bir örneğidir ve kullanımı arkadaşlık ilişkileri ile gösterilebilir. Bir kişi, tüm arkadaşlarının birbirlerini sevdiğine, tüm düşmanlarının da birbirlerini sevdiğine ve her bir arkadaşının her bir düşmanından hoşlanmadığına inanıyorsa, tanıdığı insanlar hakkında dengeli bir inanç kümesine sahiptir. Bu dengeli arkadaşlık ilişkileri kümesi, dünyanın siyah-beyaz gibi derli toplu bir görünümünü sağlar. Genel bir ifade ile denge, bir dizi nesne ve bunlar arasındaki bir dizi ilişki açısından tanımlanabilir. Nesneler birbiriyle örtüşmeyen en fazla iki kümeye, örneğin dostlar ve düşmanlar gibi ayrılabiliyorsa ve aynı kümenin üyeleri arasında var olan tüm ilişkiler pozitif (hoşlanma gibi) ve farklı kümelerin üyeleri arasında var olan tüm ilişkiler negatif (hoşlanmama gibi) ise tüm kümeler dengelidir. Fakat yeni bilgi, kümelerin denge durumunu bozuyorsa farklı taktiksel seçeneklerden söz etmek gerekir. Örneğin aynı şemayı kullanarak, yeni ve uyumsuz bilgileri göz ardı edebilir. Başka bir seçenek olarak, aynı denge durumunu göz önünde bulundurarak, kimlerin dost, kimlerin düşman olduğunu yeniden belirleyebilir. Üçüncü bir seçenek de tamamen bambaşka bir şema kullanmak olabilir. Örneğin birbirlerini sevenlerin aynı yerde, birbirlerini sevmeyenlerin karşı kümede bulunduğu bir karşıt/ikili kümelenme kullanmak yerine, aynı kümedeki herkesin birbirini sevdiği ve kendi kümelerinde olmayan herkesten hoşlanmadığı üçlü bir kümeleme de oluşturabilir (Axelrod, 1973: 1248). Şema teorisinin çalışma şekli, Şekil 2'de gösterilmiştir.

Şekil 2 Şema Teorisi Adımları

(Şekil Axelrod 1973: 1251'den tercüme edilerek hazırlanmıştır) “Şekil 2 modelin akış şemasıdır. Süreç, bir vaka hakkında yeni bir bilgi alındığında başlar. Ardından ilk soru, bu vakaya ilişkin halihazırda bir yorum olup olmadığıdır (kutu 2). Eğer varsa, yeni bilginin bu yoruma dayalı eski tanımlamalardan herhangi birine yeterince uyup uymadığı kontrol edilir (kutu 3). Eğer eski yoruma uyuyorsa, sorun yoktur ve yeni bilgi eski şemanın yardımıyla yorumlanır (kutu 11). Yeni bilgi eski yoruma uymuyorsa, yeni bilginin kaynağının güvenilirliği ile eski yorumun güvenilirliği karşılaştırılarak suçlama yapılır (kutu 4). Yeni bilgi suçlanırsa, yeni kaynağın güvenilirliği gelecekteki referanslar için düşürülür ve süreç eski yorum ve tanımlamanın değişmeden kalmasıyla sona erer (kutu 5). Eski yorum suçlanırsa, eski bilginin kaynağının güvenilirliği düşürülür ve eski yorum iptal edilir (kutu 6). Eski bilgiden hatırlanabilen ne varsa, yorumlamak için herhangi bir şema olmaksızın olduğu gibi alınır ve yeni vakadaki yeni bilgiyle birleştirilerek eldeki vakanın kısmi bir tanımlaması sağlanır (kutu 8). Bu birleştirme süreci (kutu

8), vakanın daha önce yorumlanmamış olması ancak vakayla ilgili yorumlanmamış eski bir bilginin bulunması durumunda da gerçekleşir (7'den sonra “Evet”). Her iki yoldan da (ister kutu 6'dan ister 7'den olsun), kişi elindeki mevcut bilgilere tatmin edici bir uyum sağlayacak bir şema arama adımına ulaşır (kutu 9). Arama süreci yeterince iyi bir uyum sağlayan bir şema bulamazsa, kaynağın derecesi düşürülür (kutu 10) ve süreç vakanın yorumu yapılmadan sona erer: yani kişi şaşırır. Tatmin edici bir şema arayışı başarılı olursa, bu şema daha sonra eldeki vakayı daha fazla tanımlamak için kullanılır (kutu 11). Tanımlama aşamasına (kutu 11), eldeki vakanın bazı şemalar açısından bir yorumu zaten mevcutsa ve yeni bilgi eski tanımlamaya yeterince iyi uyuyorsa (yani, kutu 2'den sonra “Evet” ve kutu 3'ten sonra “Evet”) ulaşılır. Yorumlama, yeni bilginin seçilen şemayla tam olarak örtüşmesi için gerekirse önce değiştirilmesiyle yapılır. Örneğin, seçilen şema denge ise, o zaman tüm tutarsızlıklar denge şemasına karşılık gelecek şekilde çözülür. Bu, vakanın değiştirilmiş bir kısmı tanımlamasını verir. Daha sonra bu mükemmel uyumlu kısmı tanımlama, seçilen şemanın daha fazla kullanılmasıyla genişletilir. Yapılan ek çıkarımlar, kişinin mevcut duruma ilişkin tanımlamasını genişletmesine olanak tanır. Vakanın kısmi spesifikasyonunun bu şekilde değiştirilmesi ve genişletilmesi ile birlikte, kişinin tatmin edici bir uyum bulma deneyiminden gelecekte faydalanmasını sağlayan bazı muhasebe işlemleri vardır (kutu 11). Seçilen şemanın erişilebilirliğini yükseltir, mesajın kaynağının güvenilirliğini yükseltir ve vakanın mevcut yorumuna olan güveni yükseltir. Eğer vakanın halihazırda bir yorumu varsa ve yeni bilgi bu yoruma uyuyorsa, o zaman bu yoruma olan güven artacaktır. Öte yandan, vakanın daha önce bir yorumu yoksa, o zaman mevcut yorumun kesinliği doğrudan mevcut mesajın kaynağının güvenilirliğine ve yeni bilginin seçilen şemaya uyumunun iyiliğine bağlıdır. Yorumlama yapıldıktan ve muhasebe işlemi gerçekleştirildikten sonra, süreç birincil çıktı olarak yeni yorumlama ve tanımlama ile sona erer” (Axelrod, 1973: 1250-1252).

2.5.5.5.4. İmge/İmaj Kuramı (Image Theory)

İmgeler, şemalar ile çok benzemektedirler. İmge kuramı, politika yapımcıların diğer ülkelere dair imgeleri ile bu imgelerden kaynaklanan davranışları arasında ilişki kuran bir psikolojik yaklaşımdır. İmgeler bir ülkenin kabiliyetleri, kültürü, niyetleri, karar alma gruplarının türleri (karar alma sürecine dahil olan çok sayıda insan veya sadece birkaç kişi) ve tehdit veya fırsat algıları hakkında bilgi içerir. Kabiliyetler ekonomik özellikleri, askeri gücü, iç siyasi istikrarı ve etkin politika oluşturma ve uygulamayı içerir. Kültürel nitelikler, kültürel gelişmişlik yargılarından oluşur. Karar alıcılar bir ülkeyi değerlendirirken o ülkenin kabiliyetlerinin ve kültürünün kendi ülkelerine eşit mi, aşağı mı yoksa üstün mü olduğuna karar verirler. Bir başka değerlendirme de ülkenin veya grubun tehditkar mı yoksa savunmacı (iyi) niyetli mi olduğu veya önemli bir hedefe ulaşmak için bir fırsat sunup sunmadığıdır. Politika yapımcıların belirli bir devlet tipiyle ilişkilendirdikleri, tarihten alınan dersler de her bir imgeye dahil edilir. Başka bir deyişle, liderler bir çatışmayı açıklamak ve çatışmanın sonucu hakkında tahminlerde bulunmak için tarihi olayları kullanırlar (Cottam vd., 2015: 61).

İmge kavramını, aynı isimli kitabında ilk kez kullanan Boulding, imgeyi bir bilgi olarak tanımlar. Boulding'e göre, bilginin bir geçerlilik, bir hakikat iması vardır. Fakat Boulding'in bahsettiği ise kendisinin “doğru olduğuna inandığı” şeydir. Boulding'in tanımlamasına göre, bu bilgi Boulding'in

öznel bilgisidir. Ve bu öznel bilgi Boulding'e göre, davranışlarını yönetmektedir. İmgeler, sahibinin tüm geçmiş deneyimlerinin bir sonucu olarak inşa edilirler (Boulding, 1956: 5-6). İmge kuramına göre, gerçeklik algıları, doğru olsun ya da olmasın, bir karar vericinin zihninde “gerçeklik” haline gelir ve karar vericinin hareket etmek için başka bir dayanağı yoktur; dolayısıyla bu algılar ya da imgeler politikayı zorunlu olarak etkiler (Young, Schafer, 1998: 79).

Boulding'den sonra Cottam, insanların algısal olarak belirli kalıplara göre davrandığı varsayımı ile düşman ve karmaşık olarak adlandırdığı imgeleri öne sürmüştür. Bir uçta düşman imgesi yer alırken karşı uçta Cottam'ın karmaşık (complex) olarak adlandırdığı ikinci imge mevcuttur. Cottam algılamının bu düşman ve karmaşık kutupların arasında bir yerde olduğunu öne sürmektedir ve bireysel farklılıklara göre, kimisi düşman kutbuna yaklaşıırken kimisi karmaşık kutba yaklaşacaktır. Ancak hiç bir zaman tam olarak bu iki uçta olmayacaktır çünkü bir bireyin yaşam deneyimi ve değerleri, gerçekliği bu kadar net kalıplar içinde algılamayacağı şekilde olacaktır. Cottam temel olarak beş farklı imge/kalıpyargı önermektedir. Bunlar bahsedildiği üzere, düşman, karmaşık ve ek olarak dost/müttefik, emperyal, sömürgeci olarak ön plana çıkmaktadır. Cottam'a göre, bu beş temel imge dışında birçok imgeden daha söz edilebilir (Cottam, 1977: 62-63).

İmge teorisi üzerine yapılan teorik çalışmaları Young ve Schafer şu şekilde özetlemektedir: Karar vericiler, karmaşıklığını yönetilebilir kılmak için gerçekliği basitleştirmeye ihtiyaç duyarlar. Seçilen belirli basitleştirmeler genellikle eylemleri haklı çıkarmak veya diğer inançları dengelemek için bireylerin motivasyonel ihtiyaçlarına hizmet eder. Bu bilişsel yapılar bir kez oluşturulduktan sonra, bilginin geçtiği ve politika tercihlerinin savunulduğu filtreler haline gelir. Sonuç olarak, imajlar davranış üzerinde nedensel bir etkiye sahip olabilir (Young, Schafer, 1998: 81).

“İnsan anlayışı, bir kez bir görüşü benimsediğinde ... diğer her şeyi onu desteklemek ve onunla aynı fikirde olmak için kullanır. Diğer tarafta (daha fazla) örnek bulunabilse de, bunları ya ihmal eder ya küçümser ya da bazı ayrımlarla bir kenara bırakır ve reddeder.”

Francis Bacon (1621) (Lodge, Taber, 2000: 183)

Jervis'e göre, bilişsel psikolojide belki de en çok teyit edilen önerme, bir inanç ya da imaj bir kez yerleştiğinde, yeni materyallerin ona asimile olacağı, tutarsız ve muğlak bilgilerin göz ardı edileceği ya da yerleşik görüşlere uydurulacağıdır. Jervis'e göre, değişim zor ve yavaştır; erken bilişsel kapanma eğilimi güçlüdür ve diğer birçok psikolojik süreç gibi, bilişsel kaynakları koruduğu ve karar vermeyi kolaylaştırdığı için genellikle yararlıdır (Jervis, 2010: 169).

Hermann da Jervis'ten hareketle, insanların diğer ülkelere dair sahip oldukları imajların, ülkelerinin karşı karşıya olduğu tehdit ve fırsatları tanımlamalarında merkezi yapı taşları haline geldiğini öne sürmektedir. Diğer ülkelere ilişkin bu imajlar öylesine kanıksanmış varsayımlar haline gelebilir ki, bir ülkenin çıkarına olan ya da olmayan şeylere ilişkin temel parametreleri tanımlayan rutinleşmiş alışkanlıklar üretirler. Hermann'a göre, her durumda, istihbarat başarısızlıklarının kökeninde, önceden var olan inançları yeniden düşünme ve gelen bilgilere göre ayarlama konusundaki başarısızlık yatmaktadır (Hermann, 2013: 337).

İmgelerle ilgili çarpıcı bir çalışma, Holsti'nin, John Foster Dulles ve onun Sovyetler Birliği imajına yönelik yaptığı analizdir. Holsti'ye göre, Dulles'ın Sovyetler Birliği imajı ateizm, totalitarizm ve komünizm üçlüsü üzerine inşa edilmiştir ve bu temeller üzerine kalıcı bir sosyal düzen

kurulamayacağına dair derin bir inançla taçlandırılmıştır. Holsti'ye göre, Dulles'ın Sovyetler imajı “komünistlerin doğasında var olan kötü niyeti” yansıtmaktadır. Holsti, Sovyetler Birliği'ne ilişkin bilgilerin inanç sistemiyle tutarlı bir şekilde algılanma ve yorumlanma eğiliminde olduğuna dair genel hipotezini test etmek amacıyla, Dulles'ın Sovyet düşmanlığı ile Sovyet başarısı, Sovyet yetenekleri ve Sovyetler Birliği'nin genel değerlendirmesi arasında algıladığı ilişkiye odaklanmıştır. Spesifik olarak, Dulles'ın Sovyetler Birliği imajının, algılanan düşmanlıktaki düşüşler ile ilişkilendirilerek korunacağını varsaymıştır (Holsti, 1962: 247). Holsti, Dulles'ın 1953-1959 döneminde Sovyetler Birliği ile ilgili kamuya açık tüm ifadelerini içeren, kongre ifadeleri, basın toplantıları ve konuşmaları da dahil olmak üzere 434 belgeye içerik analizi uygulamıştır (Holsti, 1962: 246). Dulles'ın ifadelerinin içerik analizinden elde edilen sonuçlar Holsti'nin hipotezinin geçerliliğini ortaya koymaktadır. Bulgular, Dulles'ın azalan Sovyet düşmanlığını gerçek bir karakter değişikliğinden ziyade zorlukların gerekliliğine bağladığını güçlü bir şekilde ortaya koymaktadır (Holsti, 1962: 247-248).

2.5.5.5. Analogik Düşünme

Analojik düşünme, karşılaşılan yeni bir duruma benzer, tarihsel bir olay veya senaryo ile yeni durumu karşılaştırarak düşünmeyi ifade eder. Uluslararası meseleler ve dış politika tartışmalarında, tarihsel analogiler kullanılmaktadır. En yaygın iki örnek Münih Analogisi olarak da adlandırılan ve Birleşik Krallık Başbakanı Neville Chamberlain'ın Adolf Hitler'i yatıştırma politikası ve Amerika Birleşik Devletleri'nin konvansiyonel olarak ezici üstünlüğüne rağmen Vietnam'ı yenememesidir. Bilişsel psikolojide oldukça fazla çalışılan analogik düşünce, psikoloji literatüründe bir bireyin yeni veya olağandışı koşullarla veya oldukça stresli bir durumla karşı karşıya kalması gibi yüksek belirsizlik/muğlaklık koşulları altında kullanıma eğiliminde olan bilişsel bir mekanizma olarak yer almaktadır (Houghton, 2014: 148).

Breuning'e göre, iyi yapılandırılmamış bir sorunu anlamanın bir yolu, bu sorunu benzer olduğu düşünülen ve hakkında daha fazla şey bilinen tarihsel bir durumla karşılaştırmaktır. Karşılaştırma, mevcut durumdaki boşlukların doldurulmasına yardımcı olur. Karar vericilerin mevcut sorunun bir temsilini oluşturmalarına ve potansiyel çözümlere işaret etmelerine yardımcı olur. Bu karşılaştırma sürecine analogik muhakeme denir. Mevcut ancak eksik bilgilerden, sorunun bir temsilini oluşturma girişimiyle başlar. Karar vericiler daha sonra hafızalarında potansiyel olarak faydalı, ilgili bir problem ararlar. Bu analogi, geçmişte çözülmüş ve karar vericilerin iyi anladıklarından emin oldukları bir sorundur. Mevcut problem ve potansiyel analogiler, iki durumun hangi yönlerinin benzer ve hangilerinin farklı olduğunu belirlemek için karşılaştırılır. Bu tür karşılaştırmaların merkezinde, belirli bir analoginin eldeki sorunla anlamlı ortaklıklar paylaşıp paylaşmadığını belirleme çabası yer alır. Eğer paylaşıyorsa, bir sonraki adım analogik durumda kullanılan çözümün mevcut durum için de uygun bir yanıt olup olmayacağını değerlendirmektir (Breuning, 2007: 71).

Khong'un analogik açıklama çerçevesi olarak adlandırdığı çerçeveye göre, Khong, analogilerin siyasetçilerin siyasi karar alma süreçlerinin merkezinde yer alan altı tanısıl görevi yerine getirmelerine yardımcı olan bilişsel araçlar olduğunu öne sürmektedir. Analogiler, Khong'a göre, (1) politika yapıcının karşı karşıya olduğu durumun doğasını anlamaya yardımcı olur, (2) riskleri değerlendirmeye yardımcı olur ve (3) reçeteler sunarlar. (4) Başarı şanslarını tahmin ederek, (5) ahlaki doğruluklarını değerlendirerek ve (6) seçeneklerle ilişkili tehlikeler hakkında uyarıda bulunarak seçeneklerin

değerlendirilmesine yardımcı olurlar (Khong, 1992: 10).

Analojik düşünme aslında şemalar ve imgeler ile benzeşmektedir fakat kullanım olarak şemalardan veya imgelerden daha yaygın şekilde referans verilen bir kavramdır. Özünde bu üç kavramda da, kişilerin düşünürken eski bilgilerini sorgulaması ve yeni olayı bu eski bilgilerin ışığında değerlendirmesi söz konusudur. Şemalar ve imgelerde, eski bilgi, kişinin öz değerlendirmesine daha fazla bağımlı olup, bu eski bilgi, yeni bilgiler ışığında gerektiği yerde güncellenebilirken (Şekil 2), analojik düşünmede genel olarak tarihsel ve değişmeyen olaylar ışığında yeni bilgi ile eski bilgiyi karşılaştırma süreci göze çarpmaktadır.

2.5.5.6. İnanç Sistemleri ve Bir Uzaktan (At-A-Distance) Ölçüm Metodu Olarak Operasyonel Kod

İnançlar kısaca, “inanılan şeylerdir” olarak tanımlanabilir. İnanç sistemleri de birbirleriyle bağlantılı inançlar olarak adlandırılabilir. Ancak Schafer ve Walker “bu basit cevaplarla ilerlemenin bizi çok uzağa götürmeyeceğini ama iyi birer başlangıç noktası olduklarını” ifade etmektedirler. Schafer ve Walker’ın aktardığına göre modern bilişsel sinirbilim alanında yapılan çalışmalarda, kişinin edindiği izlenimlerin, belirli bir düzende diğerlerine nasıl ve ne şekilde bağlandığının, nöronlar ve sinapslar seviyesinde izlenmesi mümkün olmuştur. Bu izlenimler tek başına inanç veya inanç sistemi değildir ancak bunlar için yapı taşlarıdır. “İnançlar ve inanç sistemleri ise zaman içerisinde istikrarlı hale gelmek için uyaranlar tarafından pekiştirilen ve beynin hafızasında depolanan üst düzey devreler ve sinir ağı kalıpları sistemleridir”. Bireysel inanç sistemleri kişiye özgüdür ve yaşam deneyimlerine bağlıdır. Hem toplumsal hem bireysel inanç sistemleri zaman içinde değişir. Öğrenme ile güçlenebilir ve zayıflayabilirler. Öte yandan yeni inançlar kazanılıp eskileri bir kenara atılabilir. İnanç sistemleri bilinçli veya bilinçsiz olabilir. İnananlar fark etmese de dışarıdan gözlemlenen önyargılar buna örnektir. Bir inanç sistemi temelde bireyin beyin yapısında saklıdır, ancak pratikte bu seviyeye inmek mümkün değildir. Onun yerine, insanların dili nasıl kullandığına bakarak çıkarımlarda bulunmak mümkündür (Schafer, Walker, 2006: 28-30).

Bu noktada, bireylerin dili kullanım biçimlerine bakarak politik inanç sistemlerini çıkarsamaya yönelik bir metodoloji olarak Operasyonel Kod kavramı ele alınmaktadır. Bu yüzden operasyonel kodun nasıl belirlendiğine ve modern metodolojisine geçmeden önce gelişim sürecine kısaca göz atmakta fayda vardır.

Operasyonel Kod ilk olarak Nathan Leites tarafından (Leites, 1951) Bolşevik liderlerin felsefi ve araşsal yaklaşımlarını ortaya çıkarmak için ortaya koyduğu terime atıfta bulunmaktadır (Hudson, Day, 2019: 69). Leites, Lenin’in kişiliğindeki güdösel önyargıların ve 20. yüzyılın başında Rusya’daki entelijansiya ve devrimci yeraltı dünyasının kültürel ortamından gelen normların etkisini vurgulamıştır. Psikolojik ve kültürel kaynakların bu birleşimi, Lenin’in yüksek güç ihtiyacı ve yok edilme korkusundan kaynaklanan güdösel önyargıları ile siyasi otokrasi ve sosyal baskıdan oluşan kültürel ortamın normlarını içselleştiren Sovyet eliti için stratejiye ilişkin kavramlardan oluşan bir “operasyonel kod” yaratmıştır (Walker, Schafer, 2006: 7).

Leites, Lenin ve Stalin’in yazılarında yinelenen temalar olarak “politika bir savaştır”, “sonuna kadar zorlamak”, “tarafsız yoktur”, “maceralardan kaçınmak”, “baştan direnmek”, “üstün güç karşısında

geri çekilmek” ve “müzakere yoluyla savaş” gibi çeşitli Sovyet teşhis edici ve kuralcı inançlarını tespit etmiştir. Bu inançları, aynı zamanda mevcut olduğunu iddia ettiği üç motivasyonel imgeye atıfta bulunarak açıklamıştır:

1. Mevcut güçler ilişkisinin doğru analiziyle ilgili olan kto-kovo (kim kimi yener ya da yok eder) sorusu.

2. Yok olma korkusu.

3. Güç peşinde koşma ilkesi.

Bu imgeler toplu olarak Bolşevik operasyonel kodundaki inançların motivasyonel temellerini oluşturmaktadır (Walker, 1983: 180).

İlk olarak Nathan Leites tarafından liderlerin uluslararası politikaya ilişkin dünya görüşlerini değerlendirmek için geliştirilmiş analitik bir araç olan operasyonel kod çerçevesi daha sonra George (George, 1969) tarafından geliştirilmiş ve George, siyaset hakkında iki grup inancı birlikte değerlendirmeye çalışan on soru belirlemiştir. İlk grup, siyasetin temel doğasına ilişkin felsefi inançlardan oluşurken; ikinci grup, yani araçsal inançlar, siyasi eylem bağlamında amaç-arac ilişkileri ile ilgili olanlardır. George, siyasi aktörlerin bu sorulara verdikleri yanıtların, liderlik ve eylem sorununa yönelik işlevsel yönelimlerini tanımlamaya yardımcı olabileceğini öne sürmektedir (Thiers, 2021: 138-139).

George'un, Leites'in çalışmasını geliştirerek ürettiği felsefi ve araçsal inançlara yönelik on soru şu şekildedir;

Operasyonel Koddaki Felsefi İnançlar

P-1. Siyasi yaşamın “temel” doğası nedir? Siyasi evren esasen uyumdan mı yoksa çatışmadan mı ibarettir? Kişinin siyasi rakiplerinin temel karakteri nedir?

P-2. Kişinin temel değerlerinin ve arzularının nihai olarak gerçekleşmesi için beklentiler nelerdir? Bu konuda iyimser olunabilir mi, yoksa kötümser mi olunmalıdır; ve hangi açılardan biri ve/veya diğeri?

P-3. Siyasi gelecek öngörülebilir mi? Hangi anlamda ve ne ölçüde?

P-4. Tarihsel gelişim üzerinde ne kadar “kontrol” ya da “hakimiyet” sahibi olunabilir? Tarihi istenen yönde “hareket ettirme” ve “şekillendirme” konusunda kişinin rolü nedir?

P-5. İnsan ilişkilerinde ve tarihsel gelişimde “şans”ın rolü nedir?

Operasyonel Koddaki Araçsal İnançlar

I-1. Siyasi eylem için amaç veya hedef seçmek için en iyi yaklaşım nedir?

I-2. Eylem hedefleri en etkili şekilde nasıl takip edilir?

I-3. Siyasi eylemin riskleri nasıl hesaplanır, kontrol edilir ve kabul edilir?

I-4. Kişinin çıkarlarını ilerletmek için en iyi eylem “zamanlaması” nedir?

I-5. Kişinin çıkarlarını ilerletmek için farklı araçların faydası ve rolü nedir? (Walker, Schafer, 2006: 8)

Operasyonel Kod Analizinin kullanımı yalnızca liderlerin davranışlarını inançları ışığında değerlendirmek için araçlar sağlamakla kalmaz, aynı zamanda inançların zaman veya konular arasında karşılaştırılmasına da olanak tanır (Thiers, 2021: 139). Operasyonel kod analizi, bir liderin siyasi eyleme yönelik temel eğilimlerini test etmek için bir araç sağlar (Crichlow, 1998: 684). Neack'ın belirttiği üzere, bir lider bir analogiden yararlanarak bir tanımlama yaptığında, doğal olarak yaptığı analogiye göstereceği tepkilere benzer tepkiler göstereceğini tahmin etmek mümkündür. Eğer liderin dünya görüşünü ortaya koyacak benzetmeleri ve açıklamaları bir araya getirmek ve analiz etmek mümkün olursa, bu analiz belirli politikaların veya belirli eylemlerin neden gerçekleştirildiğini açıklamak için kullanılabilir. Bireylerin yeni bir durumu anlamak ve bir hareket tarzı belirlemek için analogileri kullandıkları iyi bilinmektedir. Analogi, benzer olay veya olgularla yapılan bir karşılaştırmadır. Örneğin, bir lider hareket tarzını belirlemek için “Münih analogisini” kullanıyorsa, mevcut olayların 1938'de İngiltere Başbakanı Neville Chamberlain'ın Adolph Hitler'i “yatıştırdığı” olaylara benzediğine karar vermiştir (Neack, 2008: 58).

Operasyonel Kod gibi nicel yaklaşımlar Schafer ve Walker'ın da vurguladığı gibi, belirli türde ölçümler sağlamaktadırlar. Operasyonel kod analizi ile denekler arasında doğrudan, anlamlı karşılaştırmalar yapmak ve olasılıksal genellemelere olanak tanıyan istatistiksel analizler yürütmek mümkün olmaktadır. “Bir liderin güç ihtiyacı tarafından yönlendirildiğini söylemek bir şey iken bu liderin güç ihtiyacının diğer bütün liderlerin yüzde 5'i hariç hepsinden daha yüksek olduğunu ve ortalama olarak güç ihtiyacı daha yüksek olan insanların olasılıksal olarak savaş başlatma ihtimalinin çok daha yüksek olduğunu söylemek başka bir şeydir. Buna ek olarak, nicel yaklaşımlar tekrarlanabilir ve doğrudan kümülatiftir, bu da yapılacak araştırmanın verimliliğine ve etkinliğine katkıda bulunur” (Walker, Schafer, 2006: 27).

Operasyonel kod analizi, insan karar verme sürecinin psikolojik açıklamasının temeli olarak sınırlı rasyonalitenin detaylandırılmasında çeşitli mekanizmalar kullanır. İnsan doğasının bilişsel, duygusal ve motivasyonel unsurları, bilgiyi alan ve işleyen psikolojik mekanizmalar olarak etkileşime girer. Bu unsurlar, organizmanın hedeflerini korumak ya da bu hedeflere ulaşmak için harekete geçme olasılıklarını kısıtlayan dış sınırlar dahilinde rasyonel seçimler yapma kabiliyeti üzerinde iç sınırlar olarak işlev görerek bir organizmanın çevreye verdiği tepkiyi sınırlar (Schafer, Walker, 2021: 7).

Schafer ve Walker'ın, Ledoux 2002'den aktardığına göre, sinirbilimciler bir bireyin kararlarını etkileyen sırasıyla biliş, duygu ve motivasyon sinir ağlarını tanımlamışlardır. Bu ağlar, bireyin sosyal bir ortamda diğerlerine karşı güç kullanımıyla ilgili olarak ne bildiği (biliş), ne hissettiği (duygu) ve ne istediği (motivasyon) hakkındaki bilgileri belirler. Schafer ve Walker'a göre, bu üç sinir ağı arasındaki etkileşim sınırlı bir rasyonellik modelini temsil eder: duygusal ağdan gelen olumlu ya da olumsuz duygular, motivasyon ağından gelen güdülenmiş önyargılar ve bilişsel ağdan gelen bilgiyi saklama ve geri getirme kabiliyeti üzerindeki sınırlar, maliyet-fayda hesaplamaları ve hedef maksimizasyonu ile yönetilen “temel rasyonellik”, karar verme modelinin optimal standartlarını karşılamayan kusurlu bir yanıt üretmek için etkileşime girer (Schafer, Walker, 2021: 7-8).

2.5.5.6.1. Operasyonel Kod ve VICS Sistemi

Yukarıdaki bölüm operasyonel kodun temel olarak ne olduğunu ve tarihçesini özetlemektedir. Çalışmanın bu bölümü ise operasyonel kodun daha detaylı bir anlatımını içermekte ve operasyonel kod

için Walker, Schafer ve Young tarafından oluşturulan Verbs In Context System (VICS) yani “Bağlam İçinde Fiiller Sistemi” ni ve operasyonel kod endekslerini içermektedir.

Modern operasyonel kod literatürünün gelişiminde büyük katkısı olan Schafer ve Walker, VICS sistemi ile neyi amaçladıklarını şu şekilde ifade etmektedirler:

“VICS ile amacımız, deneklerimizin bilişsel inançlarını bir “operasyonel kod” biçiminde değerlendirmemizi sağlayacak sözlü materyaller için bir içerik analiz sistemi geliştirmektir. Sistemin öncülü, bireylerin siyasi evrendeki güç ilişkileri hakkında konuşma biçimlerinin bize gücün kullanımına ilişkin inançları hakkında çok şey söyleyeceğidir.” (Schafer, Walker, 2006: 30).

Walker ve Schafer VICS sisteminin mantığını iki basit cümle üzerinden örneklemektedir. (i) X Devleti Z Devletine saldırır (attack); ve (ii) W Devleti Y Devletini över (praise). İki kök fiil, saldırı ve övgü, devlet eylemi hakkında çok farklı mesajlar verir. İlki X tarafından kullanıldığında çatışma yönündedir ve olumsuz bir eylem (deed) olarak çok yüksek bir yoğunluk seviyesine sahipken; ikincisi W tarafından kullanıldığında olumlu bir söz (word) olarak nispeten mütevazı bir yoğunluk seviyesiyle iş birliği yönündedir. Dolayısıyla, çatışma ya da iş birliği bildiriminin yanı sıra, fiiller güç kullanımının çeşitli biçimlerini de haritalandırmaktadır. Eylemler (deeds), gücün olumlu ve olumsuz eylemler şeklinde kullanılmasına işaret eder. Sözler (words), tehdit ve vaatlerde bulunma ya da devletler veya dünya siyasetindeki diğer aktörler arasındaki eylemleri desteklemek veya bunlara karşı çıkmak için otoriteye başvurma şeklinde güç kullanımını temsil eder (Schafer, Walker, 2006: 31) .

VICS sisteminin diğer sınıflandırma sistemlerinden en büyük farkı, öznenin konuşma eylemlerindeki fiillere, yani günlükler, mektuplar, konuşmalar, memorandumlar, röportajlar ve basın toplantıları şeklindeki özel veya kamuya açık beyanlarının metinlerine odaklanması ve ikincil kaynaklarda veya gazeteciler, tarihçiler veya yorumcular gibi dış gözlemciler tarafından devlet eylemlerine ilişkin raporlarda öznelere atfedilen fiillere odaklanmamasıdır. “VICS sistemini kullanarak öznenin retorikindeki geçişli fiillerin yönünü kodlayarak ve yoğunluğunu ölçeklendirerek ve sonrasında sonuçları endeksleyerek, aktörün siyasi evrende, gücün kendisi ve diğerleri tarafından kullanılmasını nasıl gördüğüne dair geniş bir resim elde ederiz. Bazı aktörler siyasi evreni düşmanca görebilir ve iş birlikçi olanlardan çok daha fazla çatışma odaklı fiil kullanabilir. Bazı aktörler ise siyasi evreni dostane bir yapıda görebilir ve gücün kullanımına ilişkin inançlarını ifade etmek için daha fazla iş birliği odaklı fiil kullanabilir. Nötr olan fiiller “0” olarak kodlanır; yön veya yoğunluk açısından hiçbir bilgi eklemesler ve VICS geçişli fiiller sözlüğüne dahil edilmezler” (Schafer, Walker, 2006: 31).

Alexander George (George, 1969) tarafından oluşturulan on soruya yönelik, iki farklı inanç kümesini içeren bir cevap oluşturan operasyonel kod içerisinde, felsefi inançlar, liderin siyasi evren ve siyasi evrendeki diğer aktörler hakkında yaptığı dışsal atıflardır. Araçsal inançlar ise öznenin siyasi eyleme yönelik kendi en iyi yaklaşımlarına ilişkin yaptığı içsel atıflardır. Bu nedenle, bir içerik analizi sistemi olan VICS de öznenin ne zaman kendinden ne zaman başkalarından bahsettiğini ayırt etmektedir.

Walker ve Schafer'a göre, bu ayrımı sözel materyalde fiilin dilbilgisel öznesine bakarak yapmak nispeten kolaydır. “Konuşmacı ya siyasi evrendeki diğerlerinden ya da kendinden (özdeşleştiği ve üzerinde bir miktar kontrol veya etkiye sahip olduğu diğer grup içi aktörlerden) bahsediyordur. Bu iki

dilsel bileşen, özne ve fiil, VICS sistemi için “ifade/söyleyiş” (utterance) adı verilen kayıt birimini oluşturmak üzere bir araya gelir. Fiiller önce yön açısından iş birlikçi (+) veya çatışmacı (-) olarak kodlanır, ardından da yoğunluk açısından söz (word) veya eylem (deed) olarak kodlanır. İşbirliği ve çatışma eylemleri, yaptırımların potansiyel veya sembolik kullanımı yoluyla tehdit, vaat veya otorite belirten daha düşük yoğunluklu sözlerle ayrılan, iki karşıt uçtaki en yoğun yaptırımlardır (ödülleri ve cezaları). Bu ayrımlar, -3 ile +3 arasında değişen altı değerden oluşan bir ölçek üretir ve bu değerler, farklı güç biçimlerinin uygulanması olarak aşağıdaki fiil göstergeleri ile işaretlenir: Cezalandırmak (-3), Tehdit etmek (-2), Karşı çıkmak (-1), Desteklemek (+1), Söz vermek (+2) ve Ödüllendirmek (+3)” (Schafer, Walker, 2006: 32).

Burada kullanılan Words ve Deeds kavramları ikisi de cümle yapısı itibarıyla fiil olmasına rağmen iki farklı mana taşımaktadır ve bu kullanıma farklı çalışmalarda da rastlanılmaktadır. Words ve Deeds birer CREON (Comparative Research on the Events of Nations) dış politika değişkeni olarak East ve Hermann tarafından tanımlanmıştır. Bu değişken, mesajların iletilmesi için gerekli faaliyetler de dahil olmak üzere sözlü veya yazılı iletişim niteliğindeki hükümet eylemleri ile kaynakların fiili kullanımını veya kaynak kullanımının düzenlenmesini içeren faaliyetleri birbirinden ayırmaktadır. Gerçekte kaynak taahhüdünü gerektirmeyen herhangi bir eylem sözlü bir beyandır. Bu kategoriye ortak tebliğler, teklifler, basın açıklamaları, inkar beyanları, suçlamalar veya uyarılar gibi çok çeşitli faaliyetler dahildir. Kaynakların fiili kullanımını içeren eylemler arasında askeri güçlerin hareketi, mal alımı veya satımı, uluslararası bir kuruluşa bir değerlendirme ödemesi vb. yer alır (East, Hermann, 1974: 286-287). Yani yukarıda kullanılan örnekte saldırmak (attack) fiili kaynakların kullanımını gerektiren bir fiziksel eylem belirtirken (deed), övme fiili (praise) kaynak kullanımı içermediğinden söz (word) olarak ele alınmaktadır.

VICS sisteminde ifadeler (utterance) tasnif edilip toplandığında, sonuçlar operasyonel kod sorularına nicel yanıtlar veren VICS sisteminin temelini oluşturur. Bir aktörün siyasi evrende başkalarının gücü nasıl kullandığını düşündüğünü -felsefi inançlarını- bilmek istediğimizde, diğer aktörler hakkında konuşurken kullandığı fiilleri bir araya getirip dizinleriz. Öznenin kendisinin gücü nasıl kullanması gerektiğine dair düşündükleriyle ilgilendiğimizde, kendisi ve kendi grupları hakkında konuşurken kullandığı fiillerini indeksleriz; bunlar da öznenin araçsal inançlarını gösterir. Birlikte ele alındığında, liderin siyasi evrende kendisi ve diğerleri tarafından gerçekleştirilen çatışma ve iş birliği eylemlerine ilişkin inanç sisteminin bir resmini elde etmiş oluruz. Kısacası, elde ettiğimiz şey öznenin operasyonel kodudur. Bu örnek VICS'in temel mantığını izah etmekte olup VICS içerisinde farklı unsurları tanımlamak için farklı şekillerde bir araya getirilen on yedi farklı endeks vardır. (Schafer, Walker, 2006: 32).

3. ARAŞTIRMA TASARIMI VE METODOLOJİSİ

3.1. Çalışmanın Amacı ve Hedefleri

Bu çalışmanın temel amacı, rasyonel aktör varsayımli yaklaşımların öne sürdüğünün aksine, bireylerin sınırlı rasyonelliğe sahip olduğunu gösteren literatür üzerinde temellenen ve bu argüman üzerine bina edilen inanç sistemleri yaklaşımının, bireylerin karar alma mekanizmalarındaki nedenselliğini tartışarak, incelenen özne veya öznelerin inanç sistemlerinin farklılığını araştırmak ve dış politika karar alma sürecinde etkili oldukları varsayılan liderlerin, inanç sistemlerinin dış politika kararları ile uyumlu olup olmadığını tartışmaktır.

Bu bölümde bu amaç için oluşturulan araştırma tasarımı, metodoloji, araştırma kapsamı, araştırmanın hipotezleri, araştırmada yararlanılan nicel tekniğın detaylı izahı, veri toplama teknikleri ve verilerin araştırmanın amacına uygun olacak şekilde nasıl bir araya getirildiğii gibi bilgiler özetlenmeye çalışılacaktır.

3.2. Araştırma Soruları

Bu çalışmanın yürütülmesinin arka planında bulunan temel motivasyon, uluslararası ilişkiler disiplini ve Dış Politika Analizi alt alanında hakim konumda bulunan, dış politikada rasyonel aktör varsayımının kusurluluğunu vurgulamak, genel itibari ile bireysel karar alma mekanizmalarının ve özelde ise liderlerin inanç sistemlerinin ve doktrinlerinin, dış politikada etkili olup olmadığını araştırmaktır. Dolayısı ile geline nokta, temelde liderler arasında farklılık olup olmadığının araştırılması ile başlamaktadır.

Araştırma Sorusu 1: Liderlerin inanç sistemleri arasında fark var mıdır? Aynı ülkeyi ardışık yönetim dönemlerinde sırasıyla yönetmiş iki liderin birbirleriyle ve ülkenin geçmişteki liderlerinin norm grubu ile karşılaştırılması, liderlerin farklılığını veya farksızlığını belirginleştirebilir mi?

Araştırma Sorusu 2: Eğer farklılıklar söz konusu ise, bu farklılıklar liderlerin dış politikaları ile ilişkilendirilebilir mi ve liderlerin dış politikaları inanç sistemleri kullanılarak açıklanabilir mi?

Araştırma Sorusu 3: Amerika Birleşik Devletleri başkanlarının, doktrinleri ve inanç sistemlerinin analiz edilmesi, ABD'nin Türkiye Politikalarını analiz etme konusunda tutarlı açıklamalar sunabilir mi?

Çalışma temelde bu üç araştırma sorusunu cevaplamaya çalışacaktır.

3.3. Araştırma Tasarımı

Araştırmanın amacı doğrultusunda cevabı aranan araştırma sorularının daha belirgin bir şekilde cevaplanabilmesi için, araştırmanın bağımlı ve bağımsız değişkenleri, vaka seçimi ve kapsamı, metodolojisi aşağıdaki gibi oluşturulmuştur.

3.3.1. Bağımlı Değişken

Bu araştırmanın bağımlı değişkeni, bir devletin dış politika davranışıdır. Bu dış politika davranışı üzerinde belirgin değişikliklerin olup olmadığı ve bunun bağımsız değişken ile olan etkileşimi çalışma kapsamında incelenecektir.

3.3.2. Bağımsız Değişken

Bu çalışmanın bağımsız değişkeni, farklı ABD başkanlarının inanç sistemleridir. Başkanların dönemlerindeki ABD dış politikasındaki değişimler (bağımlı değişken) ile inanç sistemleri arasındaki ilişki incelenecektir.

3.3.3. Vaka Seçimi ve Kapsam

Bu çalışmanın araştırma sorularının cevaplanabilmesi için, kurumları ve kurumsal yapısının gücü, başkanın yetkileri, dünya siyasetindeki konumu açısından Amerika Birleşik Devletleri ve hem güncel siyasete ışık tutması açısından hem de özellikle farklı bir lider olduğunu hissettirmesi açısından da ABD başkanları içerisinde, Donald Trump ve 2. Başkanlık döneminde halefi Barack Obama'nın incelenmesi tercih edilmiştir. Dolayısıyla bu çalışmanın kapsamı bu iki başkanın 4'er yıllık görev sürelerinde inançlarının incelenmesi ve bu inançlar ile ABD Dış Politikası arasındaki nedensel ilişkinin araştırılmasıdır.

İncelenen dönemler Barack Obama'nın 2. Başkanlık dönemi olan 20 Ocak 2013 ve 20 Ocak 2017 tarihleri arasındaki 4 yıllık görev süresini ve Donald Trump'ın 20 Ocak 2017 ile 20 Ocak 2021 tarihleri arasındaki 4 yıllık görev süresini içermektedir.

Başkanların inanç sistemleri ve dış politikaları arasındaki nedensel ilişkinin, daha spesifik şekliyle, ABD'nin bahse konu başkanlar döneminde bir ülkeye yönelik politikalarının, başkanların inanç sistemleri ile ilişkilendirilebilirliğini ve açıklanabilirliğini incelemek üzere, ABD'nin bahse konu başkanlar döneminde Türkiye'ye yönelik politikalarına odaklanılmıştır.

3.3.4. Araştırmanın Hipotezleri

Hipotez 1: Obama'nın operasyonel kodu Trump'a göre daha iş birlikçi, Trump'ın operasyonel kodu Obama'dan daha çatışmacıdır.

Hipotez 2: ABD başkanlarından oluşan norm grubu ile karşılaştırıldığında Başkan Trump, Obama'ya göre daha fazla inanç endeksinde farklılık göstermektedir.

Hipotez 3: ABD Başkanı Obama ve Trump'ın farklı inançlara sahip olmaları, ABD'nin Türkiye Politikalarını etkilemektedir.

3.3.5. Araştırmada Kullanılan Teknik ve Metodoloji

Bu çalışmada VICS (Bağlam İçinde Fiiller Sistemi) yöntemi kullanılmıştır. VICS, literatür bölümünde de ifade edildiği üzere araştırmacıların liderlerin kamuya açık beyanlarından siyasi inançları

hakkında çıkarımlarda bulunarak liderlerin operasyonel kodlarının incelenmesine olanak sağlamaktadır. VICS sistemini kullanarak öznenin retoriğindeki geçişli fiillerin yönünü kodlayarak ve yoğunluğunu ölçeklendirerek ve sonrasında sonuçları endeksleyerek, aktörün siyasi evrende gücün kendisi ve diğerleri tarafından kullanılmasını nasıl gördüğüne dair geniş bir resim elde ederiz. Bazı aktörler siyasi evreni düşmanca görebilir ve iş birlikçi olanlardan çok daha fazla çatışma odaklı fiil kullanabilir. Bazı aktörler ise siyasi evreni dostane bir yapıda görebilir ve gücün kullanımına ilişkin inançlarını ifade etmek için daha fazla iş birliği odaklı fiil kullanabilir. Nötr olan fiiller “0” olarak kodlanır; yön veya yoğunluk açısından hiçbir bilgi eklemeyen ve VICS geçişli fiiller sözlüğüne dahil edilmezler (Schafer, Walker, 2006: 31).

VICS sisteminin kullanımı iki şekilde mümkündür. İlki hatalara sebep olabilecek olan elle kodlama yöntemidir. İkincisi ise kodlama prosedürünü sistematik olarak uygulamak için Levine ve Young tarafından geliştirilen Profiler Plus yazılımı kullanılmasıdır (Levine, Young, 2014). Bu çalışmada da VICS sisteminin sistematik olarak uygulanması için Profiler Plus yazılımı kullanılmıştır. Verilerin işlenmesinde kullanılan versiyon 7.3.18’dir. Malici ve Buckner’a göre VICS prosedürlerini ve Profiler Plus’ı kullanmanın en büyük avantajı, incelenen dış politika figürlerinin siyasi inançları hakkında tahmin veya yorumlarda bulunmak yerine, liderlerin inançları için sistematik ve istatistiksel kanıtlara ulaşmayı mümkün kılmasıdır. Çünkü VICS’ın ve Profiler Plus’ın kullanımı ile elde edilen sayısallaştırılmış sonuçlar, karşılaştırmalı istatistiksel işlemler yapmayı mümkün hale getirmektedir (Malici, Buckner, 2008: 788).

Çalışmada, istatistiksel analizlerin yürütülmesi için SPSS Statistics Mac sürümü versiyon 29.0.1.0 kullanılmıştır.

3.3.6. Veri Toplama ve Analiz Yöntemi

Araştırma tasarımı dahilinde, liderlere ait konuşmalar 4 yıllık görev süresi içerisindeki dış politika odaklı konuşmalarından toplanmıştır. Verilerin tümü American Presidency Project tarafından arşivlenen başkanlık konuşmaları arşivinden elde edilmiştir (The American Presidency Project, 2023). Başlangıçta Başkan Donald Trump için 79 Adet konuşma, Başkan Barack Obama için ise 51 adet konuşma olarak kodlanmıştır. Ancak Schafer ve Walker’ın her bir analiz birimi için en az 4000 kelimeden oluşan konuşmaların kullanılmasının sonuçların güvenilirliği açısından daha uygun olduğuna dair güncel vurgularına (Schafer, Walker, 2022: 261) yönelik olarak, araştırmaya dahil edilen konuşmaların sayısı, Trump için 41 ve Obama için 26 adet konuşmaya indirilmiştir. Böylelikle, Obama ve Trump’ın VICS endeksleri açısından istatistiksel olarak farklılık gösterip göstermedikleri konusundaki sonuçların güvenilirliği artırılmıştır.

Başkanların Operasyonel Kodları birbirleri ile karşılaştırılırken analiz birimi, 4 yıllık görev süreleri içerisindeki tekil konuşmalar olarak belirlenmiştir. Bu şekilde başkanların operasyonel kod endeksleri arasındaki anlamlılık, T testi ve Mann Whitney U testi aracılığı ile incelenebilmiştir. Başkanlar, 41 ABD Başkanından oluşan norm grubu ile karşılaştırılırken analiz birimi 4 yıllık görev süreleri olarak alınmış ve tekil konuşmalarda kodlanan fiil sayıları, tek bir konuşma gibi bir araya getirilerek, Schafer ve Lambert tarafından sağlanan ABD Başkanları norm grubu verileriyle Z skoru açısından değerlendirilmiştir (Schafer, Lambert, 2022).

3.4. Araştırmanın Önemi

Bu çalışma beş farklı sebepten ötürü önem arz etmektedir. İlk olarak, uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde geniş yer tutan rasyonel aktör varsayımli teorilere ve yaklaşımlara karşı, eleştirel ve parçadan bütüne doğru bir analiz sunmaktadır. İkinci olarak, rasyonel yaklaşımların, kimin yönettiğini önemsiz kılan yaklaşımlarına karşı, liderlere yönelik derinlikli bir görüş sunmaktadır. Üçüncü olarak ise, Türkiye'deki uluslararası ilişkiler literatüründe az çalışılan bir yöntem olan operasyonel kod analizi tekniğini uygulamakta ve bu anlamda hem lider odaklı çalışmalar literatürüne katkı sunmakta hem de ileride yapılacak çalışmalar için güncel gelişmeleri de içeren bir kaynak olmaktadır. Dördüncü olarak, liderlerin inanç sistemlerinin, yönettikleri ülkelerin dış politikalarını açıklamak için bir etken olup olmayacağını tartışmaktadır. Beşinci ve son olarak, Türkiye'nin hem NATO çerçevesinde hem de genel dış ilişkiler alanında önemli bir müttefiki olarak, Amerika Birleşik Devletleri ile olan ilişkilerine, lider odaklı bir açıklama ve anlama penceresi sunmaktadır.

3.5. Yol Haritası

Bu çalışmada ABD Eski Başkanı Barack Obama'nın 2. Başkanlık dönemindeki ve ABD Eski Başkanı Donald Trump'ın başkanlık dönemindeki Operasyonel Kodlarını belirlemek amaçlanmıştır. Obama ve Trump'a ait toplanan konuşma verilerinin VICS sisteminde değerlendirilmesi ile operasyonel kodları belirlenecek ve iki başkan hem birbirleriyle hem de diğer ABD başkanlarından oluşan norm grubu verileriyle karşılaştırılacaktır. Bu çalışmayı yaparak, Trump'ın, Obama'ya göre daha çatışmacı bir lider olduğuna yönelik hipotezi test etmeyi ve iki başkan arasındaki diğer farklılıkları ve bu başkanların varsa diğer ABD başkanları ile aralarındaki farklılıkları vurgulayarak, nasıl bir inanç sistemine sahip olduklarını belirlemek amaçlanmıştır. Dış politikayı direkt olarak inançlara bağlamak ve başkanın etkisini, tamamen inançlar üzerinden tartışmak hayli iddialı olsa da bu inançlarla tutarlı bir dış politikalarının olup olmadığı, bu çalışmada cevap aranacak araştırma sorularından bir tanesi olarak yer alacaktır.

4. DONALD TRUMP'IN VE 2. BAŞKANLIK DÖNEMİNDE BARACK OBAMA'NIN OPERASYONEL KODUNUN ANALİZİ

4.1. Dış Politikada Liderler ve Operasyonel Kod

Liderler karar verme süreçleri açısından hâkimlere benzemektedirler. Bir hâkim, önündeki dava ile ilgili hüküm verirken, onu sınırlayan ve hareket alanını çizen kanunlardır. Ancak bu kanunlarla çizilen sınırlar, gerçekleşebilecek bütün olayların spesifik bir tanımını içermemekte ve hâkim, kanunların koyduğu sınırlar içerisinde kalarak, belli bir konuda içtihad etmektedir. Üstelik hakimler, liderlere kıyasla, içtihat edebilmek için daha geniş zaman dilimlerine sahiptirler. Devletlerde de yasama, yürütme ve yargı, birer kontrol mekanizmaları olarak ayrı şekilde işlediği zamanda bile, her şeyin önceden düşünülmüş, gerçekleşebilecek bütün olayların önceden bir karara bağlanmış olması gerçekçi bir durum değildir. Liderler tıpkı hâkimler gibi önceden belirlenmemiş ve karara bağlanmamış durumlarla ilgili, yasaların koyduğu sınırlar çerçevesinde hareket ederek içtihat edebilirler. Ancak özellikle dış politika alanı neredeyse hiçbir şeyin önceden tam olarak bilinmeyeceği bir alandır. Hatta savaşlar üzerinde düşünülecek olursa, önceden bilinen bütün bilgileri kullanarak savaşları engellemek gibi bir amaçla gelişen, uluslararası ilişkiler disiplinin dahi bu amacına ulaşmaya muvaffak olamadığı gerçeği göz önüne alındığında, dış politika alanındaki belirsizliğin rolü daha da çarpıcı hale gelmektedir. Dolayısıyla dış politikada belirsizliğin rolü atlanılmamalıdır.

Dış politikadaki belirsizliğin altında yatan asıl neden, devletlerin rasyonel olarak hareket eden birer bütüncül aktör olduğu varsayımının tam aksine, bireysel düzeyde yer alan, karar verici rolündeki insanların ortak kararı ve kabulü ile var olabilen soyut bir tanımlama olmasıdır. İnsanoğlunun belirsizlik altında karar vermesindeki kusurluluk veya sınırlı rasyonelliğe bağlı olarak dış politika gibi bir alanda aktör olarak yer alması, dış politikanın öngörülebilirliğini düşürdüğü için alanın belirsizliğini artırmaktadır. Kant'ın demokratik barış teorisindeki üç şart incelendiğinde, barışın sağlanmasındaki öncüllerin temelde, aslında belirsizliği bitirmeye yönelik çabalar olduğu yorumu yapılabilir. Çünkü Kant'a göre, hesap verebilirlik, halka açıklık ve güçler ayrılığı üzerine kurulu cumhuriyetler, bir daha hiç savaş yapmama taahhüdü altında, birbirlerine tamamen açık, şeffaf ve karşılıklı ticaret ve halkların serbest dolaşımı gibi şartlar altında ebedi barışa ulaşabilirler (Kant, 1960). Bu şartların hepsi, bir yönüyle belirsizliği bitirme dürtüsüne hizmet etmektedir. Kant'ın ütopyasının gerçekleşmeme nedenlerinden birisi olarak, belirsizliği bitirmenin mümkün olmaması düşünülebilir.

Uluslararası ilişkiler alanının önemli kavramlarından olan güvenlik ikileminin teorik senaryosu da belirli varsayımlara dayanmaktadır. Bu varsayımlar arasında, mahkûmun ikilemi örneğinde olduğu gibi aralarında hiçbir şekilde hiçbir iletişim olmayan iki farklı tarafın, ayrı ayrı sorgulanması gibi belirli şartları haiz durumların reel durum olarak kabul edildiği kurgusal bir uluslararası ilişkiler tahayyülü mevcuttur. Güvenlik ikilemi devletler arasındaki çatışmaları açıklamak için sıklıkla uygulanmakta olan bir çerçeve olsa da varsayımlarının çoğu karşılanmamaktadır. Yine de uluslararası ilişkilerde çatışmayı açıklamak için teorik düzeyde mantıklı bir çerçeve sunması, devletler arasındaki çatışmaları bu ikileme dayandırarak açıklama yönünde genel bir eğilim ortaya çıkarmaktadır. Aslında rasyonel karar alma teorisinin, doğruluğu kendisinden kaynaklanan kusurlu bir mantığı vardır. Rasyonel karar alma teorisi,

sınırlı rasyonelliği dikkate almadığı için teorik düzeyde mantıklı açıklamalar sunmakta ancak olayların perde arkasındaki asıl sebepleri gözden kaçırabilmektedir.

Allison, rasyonel karar verme teorisine alternatif olarak örgütsel davranış modeli ve bürokratik politika modeli olarak iki farklı alternatif modeli önermiştir. Yukarıdaki paragrafın ışığında düşünüldüğünde, örgütsel davranış modelinde öngörülen standart çalışma prosedürleri önceden tecrübe edilmiş, yaşanmış ve düzenli olarak tekrar eden problemleri çözmek için işleyebilecek bir algoritmadır. Bu model gerçekten de kabul edilebilir bir mantık sunmakla beraber, aslında bu modelde dinamik bir karar verme davranışı söz konusu değildir. Çünkü standart çalışma prosedürlerinden bahsedilecekse de bu standart çalışma prosedürlerinin Allison'ın önerdiği üçüncü model olan bürokratik politika modeli içerisinde belirli pazarlıkların sonucunda ortaya çıkmış ve zaman içerisinde herkesçe kabul edilmiş sorunlara yönelik standart çözümler olduğu, yani bir hâkimin elindeki anayasa kitapçığına veya ceza hukuku kitapçığına benzediği düşünülebilir. Burada tamamen tanımlanmış, tekrar eden, düzenlilik arz eden durumlar için, herhangi bir içtihatla bulunmaya gereksinim duyurmayacak çözümler bulunması, burada devlet içerisinde dinamik bir karar alma mekanizmasının işlediği anlamına gelmez. Çünkü daha önce karşılaşılmamış durumların ancak yine bürokratik politika modelinin öngördüğü gibi bir pazarlık sürecinden geçerek bir standart çalışma prosedürü haline gelmesi mümkündür. Ancak bürokratik politika modeli de karar vermenin bir pazarlık süreci olduğunu ifade ederken, pazarlık içerisindeki oyuncuların göreceli güç kapasitelerini ıskalamaktadır (Allison, 1971).

Bürokratik Politika Modeli, başkanı, diğer oyuncularından sadece biraz daha güçlü bir aktör olarak ele almakta ve başkanın politikaya hâkim olma kapasitesini yeterince vurgulamamaktadır. Başkanın, yetkilileri ve karar alma tarzını seçme ve kontrol etme yetkisiyle tüm bir bürokrasiyi kenara itme gücüne sahip olduğu göz ardı edilmektedir. Bürokratik Politika Modeli, başkanın merkezi otoritesini ve karar alma yapısının belirlenmesindeki kritik rolünü tam anlamıyla açıklamamaktadır. Başkanın tarzı ve ilgi düzeyi, karar alma sürecini büyük ölçüde şekillendirir, bu nedenle mekanik çekişme ve pazarlık süreçlerinin ne kadar etkili olduğu sorgulanabilir. Bürokratik politika modeli, karar bağlamına yeterince önem vermemektedir. Kararın bağlamı, karara kimin katılacağını ve hangi imajların dikkate alınacağını belirler. Bu nedenle, bağlamın ve politika yapıcılarının inanç sistemlerinin, sonuçlar üzerindeki doğrudan etkisi göz ardı edilmektedir. Bu türden eksiklikler, bürokratik politika modelinin de başkanın eylemlerini tam olarak açıklamada sınırlı kaldığını göstermektedir. Başkanın gücü, karar alma süreçlerindeki merkezi rolü, karar bağlamı gibi faktörlerin daha kapsamlı bir şekilde ele alınması gerektiği anlaşılmaktadır. Dolayısı ile bu çalışma, Amerika Birleşik Devletleri başkanını, sahip olduğu yetkilerin potansiyel gücü ve başkanlık doktrinleri gibi tarihsel örneklerden dolayı, dış politikanın oluşumunda kurulan soyut pazarlık masasının en güçlü bir aktörü olarak varsaymaktadır.

Liderin dış politikada etkili olduğu varsayımı, standart çalışma prosedürlerini, kurumların ve diğer kişilerin pazarlık sürecindeki rollerini, küçümsememekte veya dışlamamaktadır. Ancak hangi siyasi sistem altında bulunursa bulunsun, lider, dış politikanın görünen en önemli yüzüdür. Herhangi bir dış politika olayı neticesinde, uzmanların ve gazetecilerin ilk iletişime geçmek istedikleri ve isteyecekleri kişiler liderlerdir. Bu, her ne kadar liderin “devletin yüzü” olması sebebiyle olsa da büyük ölçüde liderin dış politikanın ardında bulunanların en etkili ismi olduğu yönündeki örtük algıdan dolayıdır. Dışişleri bakanları da bu örtük algının birer muhatabıdır. Bir yönüyle dışişleri bakanlarının da, dışişleri bakanlığının liderleri olduğu düşünülebilir. Ancak yine de belirli bir dış politika olayı

konusunda, devlet lideri ve dışişleri bakanlığı ya da farklı yetkililer birbirleriyle tam uyumlu olmayan açıklamalar yaptıklarında, hangisinin daha etkili olduğu noktasında algımız liderin tarafına doğru meyletmektedir. Bu, liderin kararının nihai olacağı veya değişmeyeceği anlamına gelmemektedir. Bunun iki farklı sebebi vardır. Birincisi liderin kararı belirli etkenler dolayısı ile değişime uğrayabilir. İkincisi de özellikle demokratik devletlerde, demokratik kurumların gücü ve yasama, yürütme ve yargının birbirleri üzerinde bir denge mekanizması görevi görmesi, sonucun, liderin söyleminden farklı olmasına yol açabilir. Bu da liderin göreceli güç kapasitesi, konunun bağlamı gibi farklı değişkenlerin rol oynamasından kaynaklanabilir. Burada vurgulanmak istenen, liderin birincil derecedeki önemidir, kararlar bir pazarlık süreci olsa dahi, ikna edilmesi gereken ilk aktörün genellikle başkanın kendisi olduğudur. Yine en rasyonel seçeneğin seçilmeyebileceği, her seçeneğin bilinemeyeceği, bilinen bilgilerdeki eksiklik ve yanlışlıklar ve en önemlisi birçok farklı psikolojik faktörün karar süreçlerinde etkin olacağıdır.

Yukarıdaki varsayımlar ışığında, başkanın psikolojik evreninin en kalıcı, en uzun soluklu yapılarını oluşturan inançların incelenmesi ve bu inançlarla, ilgili başkanın dönemindeki siyasi sonuçlar arasındaki bağlantıların aranması, dış politikada birey düzeyinde alternatif açıklamalar için umut vadeden bir zemindir. ABD özelinde, başkanın politikayı şekillendirdiğini en temel düzeyde varsaymak için, başkanın potansiyel gücünü tasavvur etmek yeterlidir. ABD içerisinde her ne kadar güçler ayrılığı mevcut olsa da ABD başkanının yetkileri azımsanmayacak derecede güçlüdür. Dolayısıyla ABD dış politikasında başkanın etkili olduğunu varsaymak ön tahlilde mümkündür. Fakat analizi sağlam bir zemine oturtmak için, bu potansiyel gücü ve sınırlarını, iyi tanımlamak gerekmektedir. İnançlarının, başkanın politik düşüncesini yönlendirdiği iddiasında bulunmak için ise, Başkan'ın göreceli güç ve becerilerinin, yani potansiyel pazarlık gücünün incelenmesi yolu ile, Başkan'ın etki kapasitesini daha iyi anlamak ve sahip olduğu bu etki kapasitesini, inançları ile örtüşecek şekilde kullandığı şeklinde yapılabilecek çıkarımlar, bu çıkarımlara nezaret edebilecek örüntüler, Başkan'ın inançlarının da politik kararlarında rol oynayabileceğini savunmaya ve bu gözlüğü takarak olaylara farklı bir yorum getirmeye olanak sağlayacaktır.

Çalışmanın kapsamı itibari ile, ABD'nin Türkiye Politikası içerisinde, ABD içerisinde çekişmelerin olduğu konular ve bu konuların başkanın çektiği yönde sonuçlandığı örnekler, bu örnekler içerisinde de Başkan'ın inançları ile bağlantılar kurulabilmesi ve saptanabilecek örüntüler, bu spesifik dış politika başlıklarında Başkan'ın etkili olduğunu ve Başkan'ın etkili olduğu kararlarda da Başkan'ın inançlarının etkili olduğunu çıkarımlamak için bir zemindir. Başkan'ın etkili olduğu politikaları, başkanın operasyonel kodunu göz önünde bulundurarak analiz etmemiz, başkanın inançlarının dış politikada etkili olabileceği konusunda öngörüler sağlama kapasitesine sahiptir. Operasyonel kod analizi, öznenen ne tarz bir hareket beklenmesi gerektiği yönünde ipuçları vermektedir. ABD özelinde, diğer ABD başkanlarının ortalamasıyla kıyaslandığında daha çatışmacı bir liderden bahsediyorsak, bu liderin savaş başlatma olasılığının daha yüksek olduğunu varsaymak mümkündür. Ancak operasyonel kod, bir sonuç taahhüdünde bulunmamaktadır. Çünkü inançlar, her zaman belirleyici olmayabilir. Ancak öznenin yani başkanın, karar verme mekanizmasında başvuracağı kısayollardan bir tanesi olduğundan ve bu kısayollar içerisinde en etkililerinden bir tanesi olduğundan, öznenen ne beklenmesi gerektiği yönünde ipuçları sunar.

Bu çalışmanın analizinin yukarıda anlatılan yol haritası kapsamında, Obama ve Trump'ın

operasyonel kodlarını belirlemek ve operasyonel kodları arasında istatistiksel karşılaştırmalar yapmak gerekmektedir. Çalışmanın sonraki bölümü, VICS sisteminin nasıl uygulandığı, sonuçların nasıl yorumlanması gerektiği ve nihai olarak Obama ve Trump'ın operasyonel kodlarının, birbirleri ve ABD başkanları norm grubuyla olan istatistiksel karşılaştırmalarına yer verecektir.

4.2. Operasyonel Kod Analizi Verilerinin Yorumlanması

4.2.1. VICS Endekslerinin Hesaplanması

Bu çalışmada operasyonel kod analizinin uygulaması için Profiler Plus yazılımı kullanılmaktadır. Profiler Plus, Verbs In Context System (VICS) adı verilen, Türkçe karşılığı ile Bağlam İçerisinde Fiiller Sistemi olarak tercüme edilebilecek bir operasyonel kod analiz sistemi kullanılmaktadır. Profiler Plus yazılımından yararlanarak elde edilen kodlamalar neticesinde, operasyonel kod endeksleri aşağıdaki şekilde üretilmektedir:

	Açıklama	Endeks	Yorum
P-1	Siyasi evrenin doğasına dair inanç	Diğerleri Hakkındaki Olumlu Fiillerin Yüzdesi (-) Diğerleri Hakkındaki Olumsuz Fiillerin Yüzdesi	-1.0 Düşmanca ve +1.0 Dostane Aralığında
P-2	Kişinin temel siyasi değerlerine ulaşma olasılıkları konusunda, siyasi değerlerin hayata geçirilmesi noktasındaki inanç	Diğerlerine atfedilen fiillerin kategorik değerleri toplamı (/) diğerlerine atfedilen fiillerin sayısı (/) 3	-1.0 Kötümser ve +1.0 İyimser Aralığında
P-3	Siyasi geleceğin öngörülebilirliğine dair inanç	1 (-) Diğerlerine Atfedilen Fiillerin Index of Qualitative Variation'ı (Niteliksel Dağılım Endeksi)	0.0 çok düşük ve 1.0 çok yüksek öngörülebilirlik aralığında
P-4	Tarihsel Gelişim Üzerinde Kontrol (Kontrol Odağı): Kişinin tarihsel gelişmeleri ve siyasi sonuçları ne ölçüde kontrol edebildiğine ilişkin inanç	Öz Atıflar (/) Tüm Atıflar veya Diğer Atıflar (/) Tüm Atıflar	0.0 çok düşük ve 1.0 çok yüksek (öz/diğer) kontrol odağı aralığında
P-4(A)	Tarihsel Gelişim Üzerinde Kontrol (Kontrol Odağı)	Öz Atıflar (/) Tüm Atıflar	0.0 çok düşük ve 1.0 çok yüksek öz kontrol odağı aralığında
P-4(B)	Tarihsel Gelişim Üzerinde Kontrol (Kontrol Odağı)	Diğer Atıflar (/) Tüm Atıflar	0.0 çok düşük ve 1.0 çok yüksek diğer kontrol odağı aralığında
P-5	Geleceği tahmin etmede ve siyasi sonuçları öngörmeye şansın rolü	1 (-) Öngörülebilirlik Endeksi (x) Tarihsel Gelişim Üzerindeki Kontrol Endeksi = 1-P3xP4	0.0 çok düşük ve 1.0 çok yüksek şansın rolü aralığında
I-1	Liderin siyasi hedeflere stratejik yaklaşımı	Olumlu Öz Atıfların Yüzdesi (-) Olumsuz Öz Atıfların Yüzdesi	-1.0 Çatışmacı Strateji ve +1.0 İşbirlikçi Strateji aralığında
I-2	Amaç ve hedeflerin en etkili şekilde nasıl takip edilebileceğine ilişkin taktikler	Öz'e atfedilen fiillerin kategorik değerleri toplamı (/) çatışma ve iş birliği fiillerinin sayısı (/) 3	-1.0 Çatışmacı Taktikler ve +1.0 İşbirlikçi Taktikler aralığında
I-3	Liderin siyasi eylem risklerini hesaplama, kontrol etme ve kabul etme yaklaşımı	1 (-) Öz'e Atfedilen Fiillerin Index of Qualitative Variation'ı (Niteliksel Dağılım Endeksi)	0.0 riskten kaçınma (Düşük Tahmin Edilebilirlik) ve 1.0 risk kabullenme (Yüksek Tahmin Edilebilirlik) aralığında
I-4	Liderin eylem zamanlaması konusundaki tutumu (sözler ve eylemler arasında geçiş yapma eğilimi)		
I-4(A)	İşbirliği/Çatışma Zamanlaması	1(-) Mutlak Değer Olumlu Öz Atıfların yüzdesi (-) Olumsuz Öz Atıfların yüzdesi	0.0 Düşük Geçiş Eğilimi ve 1.0 Yüksek Geçiş Eğilimi aralığında
I-4(B)	Söz/Eylem Zamanlaması	1 (-) Mutlak Değer Öz'e atfedilen sözlerin (word) yüzdesi (-) Diğerlerine atfedilen eylemlerin yüzdesi	0.0 Düşük Geçiş Eğilimi ve 1.0 Yüksek Geçiş Eğilimi aralığında
I-5	Gücün kullanılmasında farklı araçların	Geçişli Fiil Kategorileri için Yüzdelere	0.0 Düşük Yararlılık ve 1.0

	faıdası ve rolü		Yüksek Yararlılık aralığında
I-5(A)	Ödüllendirme (Reward)	A'nın Frekans (/) Tüm Fiiller	0.0 Düşük Yararlılık ve 1.0 Yüksek Yararlılık aralığında
I-5(B)	Söz/taahhüt verme (Promise)	B'nin Frekans (/) Tüm Fiiller	0.0 Düşük Yararlılık ve 1.0 Yüksek Yararlılık aralığında
I-5(C)	Destekleme (Appeal/Support)	C'nin Frekans (/) Tüm Fiiller	0.0 Düşük Yararlılık ve 1.0 Yüksek Yararlılık aralığında
I-5(D)	Karşı çıkma/Direnme (Oppose/Resist)	D'nin Frekans (/) Tüm Fiiller	0.0 Düşük Yararlılık ve 1.0 Yüksek Yararlılık aralığında
I-5(E)	Tehdit etme (Threaten)	E'nin Frekans (/) Tüm Fiiller	0.0 Düşük Yararlılık ve 1.0 Yüksek Yararlılık aralığında
I-5(F)	Cezalandırma (Punish)	F'nin Frekans (/) Tüm Fiiller	0.0 Düşük Yararlılık ve 1.0 Yüksek Yararlılık aralığında

Tablo 4 VICS Endekslerinin Hesaplanması

Tablo 4 (Schafer, Nurmanova, Walker, 2021: 65-66)'dan faydalanılarak hazırlanmıştır.

Tablo 4, Alexander George'un operasyonel kodun belirlenmesi için geliştirdiği on soruya yönelik olarak VICS'te bu soruları cevaplamak için geliştirilen endekslerin nasıl hesaplandıklarını göstermektedir. Tablo 5'te ise hesaplanan endekslerin nasıl yorumlandığı kuş bakışı olarak gösterilmektedir. Tüm endekslerle ilgili detaylı bilgi ve bu endekslerden ne tür bilgi çıkarabileceğimiz ise, tekrardan kaçınmak için, başkanların ilgili endeks skorlarının analiz edildiği kısımda verilmiştir.

4.2.2. VICS Endekslerinin Yorumlanması

Hesaplanan endekslerin yorumları ise şu şekildedir:

Düşmanca	P1: Siyasi Evrenin Doğası Düşmanca/Dostça							Dostça
Aşırı Derecede (Extremely)	Çok (Very)	Kesinlikle (Definitely)	Biraz (Somewhat)	Karışık (Mixed)	Biraz (Somewhat)	Kesinlikle (Definitely)	Çok (Very)	Aşırı Derecede (Extremely)
-1.0	-0.75	-0.50	-0.25	0.0	+0.25	+0.50	+0.75	+1.0
Çatışmacı	I1: Stratejinin Yönü Çatışmacı/İşbirlikçi							İşbirlikçi
Aşırı Derecede (Extremely)	Çok (Very)	Kesinlikle (Definitely)	Biraz (Somewhat)	Karışık (Mixed)	Biraz (Somewhat)	Kesinlikle (Definitely)	Çok (Very)	Aşırı Derecede (Extremely)
-1.0	-0.75	-0.50	-0.25	0.0	+0.25	+0.50	+0.75	+1.0
Kötümser	P2: Siyasi Değerlerin Gerçekleşmesi Kötümser/İyimser							İyimser
Aşırı Derecede (Extremely)	Çok (Very)	Kesinlikle (Definitely)	Biraz (Somewhat)	Karışık (Mixed)	Biraz (Somewhat)	Kesinlikle (Definitely)	Çok (Very)	Aşırı Derecede (Extremely)
-1.0	-0.75	-0.50	-0.25	0.0	+0.25	+0.50	+0.75	+1.0
Çatışmacı	I2: Taktiklerin Yoğunluğu Çatışmacı/İşbirlikçi							İşbirlikçi
Aşırı Derecede (Extremely)	Çok (Very)	Kesinlikle (Definitely)	Biraz (Somewhat)	Karışık (Mixed)	Biraz (Somewhat)	Kesinlikle (Definitely)	Çok (Very)	Aşırı Derecede (Extremely)
-1.0	-0.75	-0.50	-0.25	0.0	+0.25	+0.50	+0.75	+1.0
Öngörülebilirlik		P3: Siyasi Geleceğin Öngörülebilirliği Çok Düşük/Çok Yüksek					Öngörülebilirlik	
Çok Düşük		Düşük		Orta		Yüksek		Çok Yüksek
0.0		0.25		0.50		0.75		1.0
Riskten Kaçınma		I3: Risk Yönelimi Çok Düşük/Çok Yüksek					Risk Kabulü	
Çok Düşük		Düşük		Orta		Yüksek		Çok Yüksek
0.0		0.25		0.50		0.75		1.0
Kontrol		P4: Tarihsel Gelişim Üzerindeki Kontrol Çok Düşük/Çok Yüksek					Kontrol	
Çok Düşük		Düşük		Orta		Yüksek		Çok Yüksek
0.0		0.25		0.50		0.75		1.0
Esneklik		I4: Taktiklerin Esnekliği A. Çatışma ve İşbirliği Arasında					Esneklik	
Çok Düşük		Düşük		Orta		Yüksek		Çok Yüksek
0.0		0.25		0.50		0.75		1.0

Esneklik	14: Taktiklerin Esnekliği B. Sözler ve Eylemler Arasında			Esneklik
Çok Düşük	Düşük	Orta	Yüksek	Çok Yüksek
0.0	0.25	0.50	0.75	1.0
Şans	P5: Şansın Rolü Çok Düşük/Çok Yüksek			Şans
Çok Düşük	Düşük	Orta	Yüksek	Çok Yüksek
0.0	0.25	0.50	0.75	1.0
Kullanılabilirlik	15: Araçların Kullanılabilirliği A. İşbirlikçi Araçlar - İtiraz/Destek/Vaat/Ödül			Kullanılabilirlik
Çok Düşük	Düşük	Orta	Yüksek	Çok Yüksek
0.0	0.08	0.16	0.24	0.32
Kullanılabilirlik	15: Araçların Kullanılabilirliği B. Çatışmacı Araçlar - Karşı Çıkma/Direnme/Tehdit Etme/Cezalandırma			Kullanılabilirlik
Çok Düşük	Düşük	Orta	Yüksek	Çok Yüksek
0.0	0.08	0.16	0.24	0.32

Tablo 5 VICS Endekslerinin Yorumlanması

Tablo5 (Walker, Schafer, Young, 2006: 227-232) faydalanılarak oluşturulmuştur.

4.3. Barack Obama ve Donald Trump'ın Operasyonel Kod Endeksleri, Karşılıklı Kıyaslanması ve ABD Başkanları Norm Grubu ile Kıyaslanması

4.3.1. 41 ABD Başkanından Oluşan Norm Grubuna Göre Z Skor Hesaplamaları

Obama ve Trump'ın birbirleriyle olan kıyaslamaları, bu başkanların inanç sistemlerinin birbirlerinden ne ölçüde farklı olduklarına dair bilgi sunmaktadır. Ancak bu başkanların norm grubu ortalamasında bir ABD başkanına göre (41 ABD Başkanı Norm Grubu Ortalaması) nerede durduklarının belirlenmesi, bu başkanların birbirleri olan farklılıklarının dışında, norm grubu ortalamasında bir ABD başkanına göre farklı oldukları inanç endekslerini de verecektir. Bu amaca binaen burada başkanların endeks sonuçları önceki 41 ABD başkanından oluşan norm grubu ile Z skoru açısından kıyaslanmaktadır. Z skoru, incelenen endekste başkanların skorlarının, tipik bir ABD başkanı profilinin o endekste skorundan kaç standart sapma uzaklıkta olduğu bilgisini vermektedir. Eğer Z skoru, pozitif veya negatif yönde 2 standart sapmadan daha fazla bir farklılık olduğuna işaret ediyorsa, ilgili endekste başkanın, tipik bir ABD başkanından farklı bir inanca sahip olduğu bilgisine ulaşılmaktadır. Tablo 6, Obama ile norm grubunu kıyaslarken, Tablo 7, Trump ile norm grubunu kıyaslamaktadır.

4.3.1.1. Obama ile ABD Başkanları Norm Grubunun Z Skor Hesaplamaları

OBAMA	n=26	ABD Başkanları Norm Grubu n=41	Ortalama	Standart Sapma	Z Skoru
I1	0,394	I1	0,60182	0,101287	-2,051793419
I2	0,158	I2	0,26415	0,056822	-1,868114463
I3	0,155	I3	0,28665	0,103385	-1,27339556
I4a	0,606	I4a	0,39818	0,101287	2,051793419
I4b	0,605	I4b	0,57259	0,122137	0,265357754
I5ap	0,479	I5ap	0,58341	0,086191	-1,211379378
I5pr	0,047	I5pr	0,03052	0,017652	0,933605257
I5re	0,171	I5re	0,18698	0,051814	-0,308410854

I5op	0,124	I5op	0,08455	0,030337	1,30039226
I5th	0,048	I5th	0,01523	0,010507	3,118873132
I5pu	0,131	I5pu	0,09931	0,02971	1,066644228
P1	0,307	P1	0,39902	0,07749	-1,187508066
P2	0,115	P2	0,19058	0,052092	-1,450894571
P3	0,118	P3	0,13186	0,021273	-0,651530109
P4	0,27	P4	0,1426	0,085968	1,481946771
P5	0,968	P5	0,98078	0,013013	-0,982094828

Tablo 6 Obama ile ABD Başkanları Norm Grubunun Z Skor Hesaplamaları

4.3.1.2. Trump ile ABD Başkanları Norm Grubunun Z Skor Hesaplamaları

TRUMP	n=41	ABD Başkanları Norm Grubu n=41	Ortalama	Standart Sapma	Z Skoru
I1	0,310	I1	0,60182	0,101287	-2,881119986
I2	0,091	I2	0,26415	0,056822	-3,047235226
I3	0,131	I3	0,28665	0,103385	-1,505537554
I4a	0,690	I4a	0,39818	0,101287	2,881119986
I4b	0,739	I4b	0,57259	0,122137	1,362486388
I5ap	0,437	I5ap	0,58341	0,086191	-1,698669235
I5pr	0,044	I5pr	0,03052	0,017652	0,763652844
I5re	0,174	I5re	0,18698	0,051814	-0,250511445
I5op	0,113	I5op	0,08455	0,030337	0,937798728
I5th	0,037	I5th	0,01523	0,010507	2,071952032
I5pu	0,195	I5pu	0,09931	0,02971	3,220801077
P1	0,269	P1	0,39902	0,07749	-1,677893922
P2	0,042	P2	0,19058	0,052092	-2,852261384
P3	0,156	P3	0,13186	0,021273	1,134771776
P4	0,315	P4	0,1426	0,085968	2,005397357
P5	0,951	P5	0,98078	0,013013	-2,28848075

Tablo 7 Trump ile ABD Başkanları Norm Grubunun Z Skor Hesaplamaları

4.3.2. Obama ve Trump'ın Karşılıklı Kıyaslaması T ve Mann Whitney U Testleri

Obama ve Trump'ın inanç endekslerine, bu iki başkanın inançlarındaki farklılığın tesadüfi olmadığından emin olmak için, T ve Mann Whitney U, istatistiksel anlamlılık testleri uygulanmıştır. Operasyonel kod analizinin en güçlü yanlarından birisi, tekrarlanabilir ve sistematik olması ve istatistiksel testlerle, sonuçların güvenilirliğinin doğrulanmasına imkan vermesidir. Bu testleri uygulayarak, iki başkanın farklı endekslerde aldıkları skorların tesadüfi olmadığından, tekrarlanabilir ve sistematik şekilde farklı çıktıklarından emin olunabilmektedir. Tablo 8, Obama'nın ve Trump'ın endeks skorlarını karşılaştırarak, istatistiksel olarak anlamlı derecede farklı oldukları endeksleri vurgulamaktadır.

OBAMA	n=26	TRUMP	n=41	T Testi (Tek taraflı) p değeri	T Testi (Çift taraflı) p değeri	Mann Whitney U Testi (Çift taraflı) p değeri
I1	0,394	I1	0,310	0,100	0,199	

I2	0,158	I2	0,091	0,050*	0,101	
I3	0,155	I3	0,131			0,797
I4a	0,606	I4a	0,690	0,128	0,256	
I4b	0,605	I4b	0,739	0,001**	0,003*	
I5ap	0,479	I5ap	0,437	0,123	0,246	
I5pr	0,047	I5pr	0,044	0,189	0,378	
I5re	0,171	I5re	0,174	0,357	0,714	
I5op	0,124	I5op	0,113	0,134	0,269	
I5th	0,048	I5th	0,037	0,050*	0,100	
I5pu	0,131	I5pu	0,195	0,001**	0,002*	
P1	0,307	P1	0,269	0,270	0,541	
P2	0,115	P2	0,042	0,016*	0,033*	
P3	0,118	P3	0,156	0,000**	0,001**	
P4	0,27	P4	0,315			< 0.001**
P5	0,968	P5	0,951	0,000**	0,000**	

Tablo 8 Obama ve Trump'ın Operasyonel Kodunun İstatistiksel Olarak, Anlamlı Farklılık Karşılaştırmaları

* p<0.05

** p<0.001

4.3.3. Z Skorları, T Testi ve Mann Whitney U İstatistiklerinin Birlikte Yorumu ve Başkanların Analizi

4.3.3.1. Stratejinin Yönü I1 Endeksi Analizi

Çatışmacı	I1: Stratejinin Yönü Çatışmacı/İşbirlikçi							İşbirlikçi
Aşırı Derecede (Extremely)	Çok (Very)	Kesinlikle (Definitely)	Biraz (Somewhat)	Karışık (Mixed)	Biraz (Somewhat)	Kesinlikle (Definitely)	Çok (Very)	Aşırı Derecede (Extremely)
-1.0	-0.75	-0.50	-0.25	0.0	+0.25	+0.50	+0.75	+1.0

Tablo 9 Stratejinin Yönü I1 Endeksi Analizi

1. I-1 endeksi, liderin eylemler için en iyi stratejik yön inancını ölçen bir endekstir.
2. P-1 endeksine benzer şekilde, öznenin kendisi ve kendi iç grupları hakkında konuşurken yaptığı iş birliğine dayalı ve çatışmacı söylemleri toplar.
3. Bu endeksin mantığı, öznenin daha fazla iş birliğine dayalı eylem kullandığı takdirde, stratejisini o yönde tanımladığı veya daha fazla çatışmaya dayalı eylem kullandığı takdirde stratejisini de bu yönde tanımladığı varsayımına dayanır.
4. Endeks -1 ile +1 arasında değişir. Daha düşük puanlar, çatışmacı eylemlere daha fazla fayda atfedildiğini gösterir. Daha yüksek puanlar, iş birliğine dayalı bir stratejinin daha yararlı

olduğuna dair inancı gösterir.

5. I-1 endeksi formülü, kişinin kendisi hakkında konuşurken yaptığı iş birliğine dayalı (+) söylemlerin yüzdesinden, kendisi hakkında yaptığı çatışmacı (-) söylemlerin yüzdesinin çıkarılmasıdır (Schafer, Walker, 2006: 35).

Obama'nın I1 endeksi değeri (0,394), ABD başkanlarından oluşan norm grubunun ortalama skoru (0,60182) 'den, Z skoru itibari ile (-2,051793419), negatif yönde 2 standart sapmadan daha fazla sapmaktadır. Bu ifade, Obama'nın, ABD Başkanları norm grubunda bulunan diğer 41 başkana kıyasla, siyasi eylemler için bir amaç veya hedef belirlerken, ölçek sıralamasında “(kesinlikle/definitely +0,50)” sınıflamasında yer alabilecek ve stratejinin yönü bağlamında “kesinlikle” iş birliğine inanan bir başkan olarak değerlendirilebilecekken, norm grubundaki diğer ABD başkanlarının ortalamasına göre daha çatışmacı yaklaşımın daha iyi bir yaklaşım olduğuna inandığını göstermektedir.

Trump'ın da aynı şekilde I1 endeksi değeri (0,310) ABD başkanlarından oluşan norm grubunun ortalama skoru (0,60182) 'den, Z skoru itibari ile (-2,881119986), negatif yönde 2 standart sapmadan daha fazla sapmaktadır. Bu sapma, Obama'ya kıyasla daha negatif yönde olmasına rağmen, Obama-Trump ikilisi arasında T testi anlamlılık sonuçlarında yer alan, tek taraflı (0,100), çift taraflı (0,199) p değerleriyle birlikte değerlendirildiğinde, bu iki başkanın birlikte, ABD Başkanları norm grubundan negatif yönde anlamlı derecede farklı olmalarına rağmen, birbirlerinden anlamlı derecede farklı olmadıkları sonucunu meydana getirmektedir. Yine de Obama ölçek sıralamasında, “(kesinlikle/definitely +0,50)” sınıflamasında yer alabilecek konumdayken, Trump (biraz/somewhat +0,25) sıralamasında yer alabilmektedir.

Bu sonuçlar bir arada değerlendirildiğinde, siyasi eylemler için bir amaç veya hedef belirlerken, iş birlikçi bir yaklaşımın, daha iyi bir yaklaşım olduğuna “(kesinlikle/definitely +0,50)” inanan bir Obama'ya karşın, (biraz/somewhat +0,25) inanan bir Trump, ancak her iki başkanın da diğer ABD başkanlarının ortalaması ile kıyaslandığında siyasi eylemler için bir amaç veya hedef belirlerken, daha çatışmacı bir yaklaşımın daha iyi olacağına inandığı çıkarımı yapılabilir.

4.3.3.2. Taktiklerin Yoğunluğu I2 Endeksi Analizi

Çatışmacı	I2: Taktiklerin Yoğunluğu Çatışmacı/İşbirlikçi							İşbirlikçi
Aşırı Derecede (Extremely)	Çok (Very)	Kesinlikle (Definitely)	Biraz (Somewhat)	Karışık (Mixed)	Biraz (Somewhat)	Kesinlikle (Definitely)	Çok (Very)	Aşırı Derecede (Extremely)
-1.0	-0.75	-0.50	-0.25	0.0	+0.25	+0.50	+0.75	+1.0

Tablo 10 Taktiklerin Yoğunluğu I2 Endeksi Analizi

1. I-1'de bulunan liderin kendi eylemleri hakkındaki inançlarının yönünün ötesinde, burada liderin taktikleri uygularken, yoğunluğa dair inancı belirlenmektedir. I-1 endeksi, liderin eylemler için en iyi stratejik yön inancını, iş birliği ve çatışma söylemlerini toplayarak ölçer. I-2 ise liderin taktikleri uygularken, yoğunluğa dair inancını, fiilleri yoğunluk ölçeğine göre ağırlıklandırarak

hesaplar.

2. Bu endeks, hesaplanma yöntemi itibarıyla P-2 endeksine benzemekte ve fiilleri altı puanlık yoğunluk ölçeğine göre ağırlıklandırmaktadır: Cezalandırma -3, Tehdit Etme -2, Karşı Koyma -1, Destekleme +1, Söz Verme +2, Ödüllendirme +3.
3. Öznenin kendisinden bahsederken kullandığı her fiili ağırlıklandırıp toplam özne söylemleriyle bölünce, öznenin retoriğinde gösterdiği ortalama iş birliği veya çatışma yoğunluğu seviyesine varılmaktadır.
4. Taktiğin yoğunluğu endeksi -1 ile +1 arasında değişir ve bu endekste düşük puanlar, düşmanca taktiklerin faydasına dair inancı; yüksek puanlar, iş birliğine dayalı taktiklerin faydasına dair inancı gösterir.
5. I-2 endeksinin formülü, kişinin kendisinden bahsederken kullandığı fiillerin ortalama yoğunluğunun üçe bölünmesidir.

Obama'nın I2 endeksi değeri (0,158), ABD başkanlarından oluşan norm grubunun ortalama skoru (0,26415) 'den, Z skoru itibari ile (-1,868114463), negatif yönde sapmasına karşın, bu sapma değeri 2 standart sapmanın altında olduğundan, anlamlı bir farklılık olarak değil, norm grubu sınırları içerisinde değerlendirilmelidir. Bu endeks, Obama'nın, eylemlerle ilgili hedeflerin nasıl takip edileceği hususunda, çatışmacı ve iş birlikçi taktiklerden hangisinin daha etkili olacağına inandığıyla ilgili bilgi sağlamaktadır. İlgili veriler değerlendirildiğinde, Obama'nın, ABD Başkanları norm grubunda bulunan diğer 41 başkanın ortalamasıyla karşılaştırıldığı zaman, yakın konumda bir inanca sahip olduğunu çıkarılabilmektedir. Diğer bir ifadeyle, Obama'nın inanç sisteminde çatışmacı taktiklerin yoğunluğu, norm grubu ortalamasında bir ABD başkanı ile benzer düzeyde kabul edilebilir. Obama'nın bu skoru, ölçek üzerinde “(biraz/somewhat +0,25)” aralığında yer almaktadır.

Trump'ın I2 endeksi değeri (0,091), ABD başkanlarından oluşan norm grubunun ortalama skoru (0,26415) 'den, Z skoru itibari ile (-3,047235226) negatif yönde 3 standart sapmanın üzerinde bir sapmaya sahip olduğundan dolayı, Trump'ın norm grubu başkanlarına kıyasla, eylemlerle ilgili hedeflerin nasıl takip edileceği hususunda, çatışmacı ve iş birlikçi taktiklerden hangisinin daha etkili olacağına inancı noktasında ciddi bir negatif ayrışmaya sahip olduğu söylenebilir. Trump'ın bu endekste skoru, ölçek üzerinde değerlendirildiğinde, Obama'nın (biraz/somewhat +0,25) aralığında olmasına karşın, Trump'ı (karışık/mixed 0,0) noktasına geriletmektedir.

Obama ve Trump arasında gerçekleştirilen T testi sonuçlarına göre, tek taraflı (0,050) anlamlılık düzeyi, Trump'ın bir yönde Obama'dan istatistiksel olarak anlamlı derecede farklı olduğunu göstermesine karşın, çift taraflı anlamlılık değeri (0,101) olduğundan dolayı, Obama ve Trump'ın I2 endeksinde istatistiksel olarak anlamlı derecede farklı olduklarını söylemek mümkün değildir. Bulunan tek taraflı farklılık, Trump'ın Obama'dan, istatistiksel olarak daha düşük bir skora sahip olduğu çıkarımını ortaya koyarken, çift taraflı anlamlı bir fark olmaması, bu farkın istatistiksel olarak çok belirgin olmadığını, skorların benzer düzeyde olduğunu gösterir. Dolayısıyla nihai yorumda, Trump'ın skoru daha düşük olmasına rağmen analizde Obama'dan çok farklı olmadığını akılda tutmak gerekmektedir.

4.3.3.3. Risk Yönelimi I3 Endeksi Analizi

Riskten Kaçınma	I3: Risk Yönelimi Çok Düşük/Çok Yüksek			Risk Kabulü
Çok Düşük	Düşük	Orta	Yüksek	Çok Yüksek
0.0	0.25	0.50	0.75	1.0

Tablo 11 Risk Yönelimi I3 Endeksi Analizi

1. Bu endekste öznenin riskten kaçınma veya kabul etme eğilimleri incelenmektedir. Risk seviyeleri, aktörün seçimlerinin dağılımıyla ilişkilidir.
2. Eylem çeşitliliğinin yüksek olması, herhangi bir eyleme bağlı riski azaltır. Çeşitliliğin düşük olması, herhangi bir eylem başarısız olursa daha yüksek riskle karşılaşmaya neden olur.
3. Risk yönelimini değerlendirmek için dağılım ölçüsü olarak IQV'ye (Niteliksel Dağılım Endeksi) bakılmaktadır. Yani öznenin kendisi hakkındaki söylemlerinin altı farklı fiil kategorisine nasıl dağıldığı incelenmektedir.
4. Risk yönelimi endeksi, 0 ve 1 arasında değişir. Sürekliliğin bir ucu, öznenin söylemlerinin altı kategoriye iyi dağıldığını, dolayısıyla riskten kaçındığını gösterir.
5. Daha yüksek puanlar, eylem dağılımının daha az çeşitliliğine ve dolayısıyla daha yüksek risk kabulüne işaret etmektedir.
6. I-3 endeksi formülü, 1 eksi IQV'dir (Niteliksel Dağılım Endeksi).

Obama'nın I3 endeksi değeri (0,155), ABD başkanlarından oluşan norm grubunun ortalama skoru (0,28665) 'den, Z skoru itibari ile (-1,27339556) negatif yönde sapmasına karşın yine standart sapması 2 standart sapma değerinin altında olduğundan, norm grubu sınırları içerisinde değerlendirilmelidir. Bu endekste Obama'nın skoru, siyasi eylemlerin risklerinin nasıl hesaplandığı, kontrol edildiği ve kabul edildiği ile ilgili olarak Obama'nın risk yönelimine dair inancını göstermektedir. Obama'nın skoru ölçek üzerinde değerlendirildiğinde, (0.25 Düşük) risk yönelimi aralığında yer almaktadır.

Trump'ın I3 endeksi değeri (0,131), ABD başkanlarından oluşan norm grubunun ortalama skoru (0,28665) 'den, Z skoru itibari ile (-1,505537554) 2 standart sapmanın altında bir sapma göstermektedir. Yine aynı şekilde, Trump'ın I3 endeksi skoru, ABD başkanları norm grubunun ortalamasına göre, standart sapma olarak bu gruptan daha negatif tarafta yer almasına rağmen, norm grubu sınırları içerisinde değerlendirilmelidir. Trump'ın da Obama gibi risk yönelimine dair inancı (0.25 Düşük) risk yönelimi aralığında yer almaktadır.

Obama ve Trump'ın I3 endeksinde karşılaştırması, bu endekslerde Obama ve Trump'ın verilerinin normal dağılmamasından ötürü T testi kullanılarak yapılamamıştır. Bu endeks özelinde dağılım, basıklık ve çarpıklık değerleri açısından, tabaschnik -1,50 - +1,50 sınırlarının dışında kaldığı için bu endeksin karşılaştırması için Mann Whitney U testi kullanılmıştır. Bu testin çift taraflı anlamlı farklılık sonuçlarına göre, Obama ve Trump'ın I3 endeksi skorları, istatistiksel olarak anlamlı derecede

farklı değildir.

4.3.3.4. Eylemlerin Zamanlamasının Önemi (I-4) Endeksi Analizi

1. Dördüncü araçsal inanç, öznenin eylemlerinin zamanlaması ile ilgilidir. Liderin söylemindeki eylem çeşitlilik düzeylerinin, sıklık ve esnekliğe dair içgörü sağladığı fikrinden yola çıkarak iki endeks kullanılmaktadır.
2. İlk endeks (I-4a), iş birliği ve çatışma eylemleri açısından seçimlerin çeşitliliğini ölçer. İkinci endeks (I-4b), söz ve eylem dağılımı açısından eylemlerin çeşitliliğini ölçer.
3. Her iki endeks de 0 ile 1 arasında değişir, yüksek değerler daha fazla esnekliği gösterir.
4. I-4a formülü, [iş birlikçi özne söylemlerinin yüzdesi eksi çatışmacı özne söylemlerinin yüzdesi] mutlak değerinin 1 eksiğidir.
5. I-4b formülü, [söz (words) özne söylemlerinin yüzdesi eksi eylem (deeds) özne söylemlerinin yüzdesi] mutlak değerinin 1 eksiğidir.
6. Bu sayede öznenin iki risk türünü dengeleme esnekliği görülür: diğerleri tarafından baskılanma riski ve çıkmaza girme riski ile çok şey yapma ve yetersiz kalma riski.

4.3.3.4.1. Taktiklerin Esnekliği I4a Endeksi Analizi

Esneklik	I4: Taktiklerin Esnekliği A. Çatışma ve İşbirliği Arasında				Esneklik
Çok Düşük	Düşük	Orta	Yüksek	Çok Yüksek	
0.0	0.25	0.50	0.75	1.0	

Tablo 12 Taktiklerin Esnekliği I4a Endeksi Analizi

Obama'nın I4a endeksi değeri (0,606), ABD başkanları norm grubu ortalamasından (0,39818), Z skoru itibarıyla (2,051793419), pozitif yönde 2 standart sapmadan fazla sapmaktadır. Bu endeks değeri, liderin çıkarlarını ileriye taşıma hususunda eylemin zamanlamasına (çatışma ve iş birliği taktikleri arasındaki esneklik) dair inancını göstermektedir. Obama bu endekste, ABD başkanları norm grubundaki diğer başkanların ortalamasına göre kıyaslandığında, çatışma ve iş birliği arasında daha esnek olunabilecek taktiklere inanmaktadır. Obama'nın I4a endeksinde aldığı (0,606) skoru, ölçek üzerinde değerlendirildiğinde, Obama'nın, çıkarlarını ilerletmek için, çatışma ve iş birliği arasında taktiklerin ne kadar esnek olduğuna dair inancının (Orta 0.50) aralığında olduğunu göstermektedir.

Trump'ın I4a endeksi değeri ise (0,690)'dır. Bu değere göre Trump, Obama gibi, ABD başkanları norm grubu ortalamasından (0,39818), Z skoru itibarıyla (2,881119986), pozitif yönde 2 standart sapmadan fazla sapmaktadır. Bu da Trump'ın, Obama gibi norm grubu başkanlarına kıyasla çatışma ve iş birliği arasında daha fazla esnekliğe inandığını ortaya koymaktadır. Trump'ın değerlendirme ölçeği üzerinde yer aldığı aralık, Obama'dan farklı olarak (Yüksek 0,75) aralığına tekabül

etmektedir. Ancak bu farklılığı, T testi sonuçlarıyla birlikte değerlendirmek gerekmektedir.

Obama ve Trump'ın T testi sonuçlarına bakıldığında p değeri, tek taraflı (0,128), çift taraflı olarak ise (0,256), olduğundan, Obama ve Trump arasında I4a endeksi bağlamında, anlamlı bir fark olmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, genel operasyonel kodları itibarı ile ölçek üzerinde, Obama (Orta 0,50), Trump (Yüksek, 0,75) aralığına denk gelseler bile, analizi yaparken bu farkın istatistiksel olarak teyit edilemediğinin akılda tutulması gerekir.

4.3.3.4.2. Taktiklerin Esnekliği I4b Endeksi Analizi

Esneklik	I4: Taktiklerin Esnekliği B. Sözler ve Eylemler Arasında			Esneklik
Çok Düşük	Düşük	Orta	Yüksek	Çok Yüksek
0.0	0.25	0.50	0.75	1.0

Tablo 13 Taktiklerin Esnekliği I4b Endeksi Analizi

I4b endeksi, liderin çıkarlarını ileriye taşıma hususunda eylemin zamanlamasına (sözler ve eylemler arasındaki esneklik) dair inancını göstermektedir. Obama'nın I4b endeksi değeri (0,605), ABD başkanları norm grubunun ortalaması (0,57259) 'dan, Z skoru itibarıyla (0,265357754) neredeyse hiç sapma göstermemektedir. Dolayısı ile I4b endeksi bağlamında, Obama'nın norm grubu ortalamasında bir ABD başkanı olduğu rahatlıkla söylenebilir. Obama'nın skoru, ölçek üzerinde değerlendirildiğinde, (Orta 0,50) aralığında yer almaktadır.

Trump'ın I4b endeksi değeri ise (0,739)'dur. Bu değer itibarı ile Trump, ABD başkanları norm grubunun ortalaması (0,57259) 'dan, Z skoru itibarıyla (1,362486388) pozitif yönde sapmaktadır. Ancak bu sapma 2 standart sapmanın altında olduğundan, norm grubu içerisinde olarak değerlendirilmelidir. Trump'ın skoru, ölçek üzerinde değerlendirildiğinde, (Yüksek 0,75) aralığında yer almaktadır.

Obama ve Trump arasında yapılan T testi sonuçlarına göre, tek taraflı (0,001) ve çift taraflı (0,003) p değerleri, Obama ve Trump arasındaki farklılığın anlamlı bir farklılık arz ettiğini göstermektedir. Dolayısıyla bu analiz neticesinde, operasyonel kodlarındaki değer farklılığının, istatistiksel olarak teyit edildiğini ve dolayısıyla Trump'ın, Obama'ya kıyasla, sözler ve eylemler arasındaki taktik esnekliğine daha fazla inandığı çıkarımını yapmak mümkün olmaktadır.

4.3.3.5. I-5 Araçların Kullanışlılığı Endeksi Analizi

- 1) I-5 endeksinde, liderin farklı taktiklerin faydasına dair inançları incelenmektedir.
- 2) Lider iş birliğine dayalı eylemlerde mi daha fazla fayda görüyor, yoksa çatışmacı eylemlerde mi daha fazla fayda görüyor? Ya da eylem kategorilerinin birkaçının birleşiminin mi daha faydalı olduğuna inanıyor?
- 3) Bu inancı ölçmek için VICS'deki 6 fiil kategorisi kullanılmaktadır.

- 4) Her kategorinin kullanım sayısı, öznenin bahsederken kodlanan toplam fiillerin yüzdesi olarak hesaplanmaktadır.
- 5) Her endeks, 0-1 arasında yer alır ve düşük puanlar daha az fayda, yüksek puanlar daha fazla fayda inancını göstermektedir.
- 6) Altı formül şu şekildedir:
 - a) Cezalandırma fiillerinin toplamı / tüm özne fiilleri
 - b) Tehdit fiillerinin toplamı / tüm özne fiilleri
 - c) Karşı çıkma fiillerinin toplamı / tüm özne fiilleri
 - d) Destekleme fiillerinin toplamı / tüm özne fiilleri
 - e) Söz verme fiillerinin toplamı / tüm özne fiilleri
 - f) Ödüllendirme fiillerinin toplamı / tüm özne fiilleri

4.3.3.5.1. İşbirlikçi Araçların Kullanılabilirliği I5ap, I5pr ve I5re Endeksleri Analizi

Kullanılabilirlik	I5: Araçların Kullanılabilirliği			Kullanılabilirlik
	A. İşbirlikçi Araçlar - Cazibe/Destek/Ödül			
Çok Düşük	Düşük	Orta	Yüksek	Çok Yüksek
0.0	0.08	0.16	0.24	0.32

Tablo 14 İşbirlikçi Araçların Kullanılabilirliği I5ap, I5pr ve I5re Endeksleri Analizi

İşbirlikçi araçların kullanılabilirliği endekslerinden olan I5ap endeksi, cazibe araçlarının kullanılabilirliğine yönelik inancı, I5pr endeksi destek olma ve I5re endeksi ise ödül araçlarının kullanılabilirliğine yönelik inancı gösterir.

Obama'nın I5ap endeksi değeri (0,479), ABD başkanları norm grubu ortalamasından (0,58341), Z skoru itibarıyla (-1,211379378) negatif yönde sapma göstermektedir. Obama bu endeks değerinde ABD başkanları norm grubu ortalamasına göre bu ortalamanın altında gözükmeye rağmen, 2 standart sapma altında bir fark olduğu için, norm grubu sınırları içerisinde değerlendirilmelidir.

Trump'ın I5ap endeksi değeri (0,437), ABD başkanları norm grubu ortalamasından (0,58341), Z skoru itibarıyla (-1,698669235) negatif yönde sapma göstermektedir. Trump da bu endeks değerinde ABD başkanları norm grubu ortalamasına göre bu ortalamanın altında gözükmeye rağmen, 2 standart sapmanın altında olduğu için, norm grubu sınırları içerisinde değerlendirilmelidir.

Genel operasyonel kodlarına bakıldığında Trump'ın, ABD başkanları norm grubundan daha fazla negatif yönde sapma göstermesine rağmen, Obama ile istatistiksel olarak T testi kullanılarak karşılaştırıldığında, tek taraflı (0,123) ve çift taraflı (0,246) p değerleri göz önünde bulundurulursa anlamlı şekilde bir farklılığa sahip olmadığı görülmektedir.

Obama'nın I5pr endeksi değeri (0,047), ABD başkanları norm grubu ortalamasından (0,03052), Z skoru itibariyle (0,933605257) pozitif yönde sapma göstermektedir. Obama bu endeks değerinde, ABD başkanları norm grubu ortalamasına göre bu ortalamanın üstünde gözükmesine rağmen, Z skoru 2 standart sapmadan az olduğu için, norm grubu sınırları içerisinde değerlendirilmelidir.

Trump'ın I5pr endeksi değeri (0,044), ABD başkanları norm grubu ortalamasından (0,03052), Z skoru itibariyle (0,763652844) pozitif yönde sapma göstermektedir. Trump da bu endeks değerinde ABD başkanları norm grubu ortalamasına göre bu ortalamanın üstünde gözükmesine rağmen, norm grubu sınırları içerisinde değerlendirilmelidir.

Genel operasyonel kodlarına bakıldığında Obama'nın, ABD başkanları norm grubundan daha fazla pozitif yönde sapma göstermesine rağmen, Trump ile istatistiksel olarak T testi kullanılarak karşılaştırıldığında, tek taraflı (0,189) ve çift taraflı (0,378) p değerleri göz önünde bulundurulursa anlamlı şekilde bir farklılığa sahip olmadığı görülmektedir.

Obama'nın I5re endeksi değeri (0,171), ABD başkanları norm grubu ortalamasından (0,18698), Z skoru itibariyle (-0,308410854) negatif yönde sapma göstermektedir. Obama bu endeks değerinde ABD başkanları norm grubu ortalamasına göre bu ortalamanın altında gözükmesine rağmen, sapma yok denilecek kadar azdır. Dolayısıyla norm grubu sınırları içerisinde değerlendirilmelidir.

Trump'ın I5re endeksi değeri (0,174), ABD başkanları norm grubu ortalamasından (0,18698), Z skoru itibariyle (-0,250511445) negatif yönde sapma göstermektedir. Trump da bu endeks değerinde ABD başkanları norm grubu ortalamasına göre bu ortalamanın altında gözükmesine rağmen, sapma yok denilecek kadar az olduğundan, norm grubu sınırları içerisinde değerlendirilmelidir.

Obama ve Trump'ın T testi ile istatistiksel karşılaştırması yapıldığında, tek yönlü (0,357) ve çift yönlü (0,714) p değerleri değerlendirilecek olursa, I5re endeksinde Obama ve Trump'ın birbirlerinden de istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığa sahip olmadığı gözükmektedir.

4.3.3.5.2. Çatışmacı Araçların Kullanılabilirliği I5op, I5th ve I5pu Endeksleri Analizi

Kullanılabilirlik	I5: Araçların Kullanılabilirliği				Kullanılabilirlik
	B. Çatışmacı Araçlar - Karşı Çıkma/Direnme/Tehdit Etme/Cezalandırma				
Çok Düşük	Düşük	Orta	Yüksek	Çok Yüksek	
0.0	0.08	0.16	0.24	0.32	

Tablo 15 Çatışmacı Araçların Kullanılabilirliği I5op, I5th ve I5pu Endeksleri Analizi

Çatışmacı araçların kullanılabilirliği endekslerinden olan I5op endeksi, karşı çıkma araçlarının kullanılabilirliğine yönelik inancı, I5th endeksi tehdit ve I5pu endeksi ise cezalandırma araçlarının kullanılabilirliğine yönelik inancı gösterir.

Obama'nın I5op endeksi değeri (0,124), ABD başkanları norm grubu ortalamasından (0,08455), Z skoru itibariyle (1,30039226) pozitif yönde sapma göstermektedir. Obama bu endeks değerinde ABD

başkanları norm grubu ortalamasına göre bu ortalamanın üstünde gözükmeye rağmen, 2 standart sapmadan daha az bir fark olduğu için, norm grubu sınırları içerisinde değerlendirilmelidir.

Trump'ın I5op endeksi değeri (0,113), ABD başkanları norm grubu ortalamasından (0,08455), Z skoru itibarıyla (0,937798728) pozitif yönde sapma göstermektedir. Trump da bu endeks değerinde ABD başkanları norm grubu ortalamasına göre bu ortalamanın üstünde gözükmeye rağmen, 2 standart sapmadan daha az bir fark olduğu için, norm grubu sınırları içerisinde değerlendirilmelidir.

Genel operasyonel kodlarına bakıldığında Obama'nın, ABD başkanları norm grubundan daha fazla pozitif yönde sapma göstermesine rağmen, Trump ile istatistiksel olarak T testi kullanılarak karşılaştırıldığında, tek taraflı (0,134) ve çift taraflı (0,269) p değerleri göz önünde bulundurulursa anlamlı şekilde bir farklılığa sahip olmadıkları görülmektedir.

Obama'nın I5th endeksi değeri (0,048), ABD başkanları norm grubu ortalamasından (0,01523), Z skoru itibarıyla (3,118873132) pozitif yönde sapma göstermektedir. Obama bu endeks değerinde ABD başkanları norm grubu ortalamasına göre bu ortalamadan oldukça fazla sapma göstermektedir. Dolayısıyla tehdit araçlarının kullanımı noktasında, Obama'nın norm grubu ortalamasında bir ABD başkanından daha fazla tehdit araçlarının kullanılabilirliğine inandığı çıkarımı yapılabilir.

Trump'ın I5th endeksi değeri (0,037), ABD başkanları norm grubu ortalamasından (0,01523), Z skoru itibarıyla (2,071952032) pozitif yönde sapma göstermektedir. Trump da bu endeks değerinde ABD başkanları norm grubu ortalamasından anlamlı şekilde sapmaktadır. Dolayısıyla Trump'ın da tehdit araçlarının kullanılabilirliği noktasında, Obama gibi, tehdit araçlarının kullanılabilirliğine norm grubu ortalamasında bir ABD başkanına göre daha fazla inandığı söylenebilir.

Genel operasyonel kodlarına bakıldığında Obama'nın, ABD başkanları norm grubundan daha fazla pozitif yönde sapma göstermesinin yanında, Trump ile istatistiksel olarak T testi kullanılarak karşılaştırıldığında, tek taraflı (0,050) anlamlılık düzeyine rağmen, çift taraflı (0,100) p değeri göz önünde bulundurulduğunda tehdit araçlarının kullanılabilirliğine yönelik, Obama ve Trump arasında anlamlı bir fark bulunmadığı söylenebilir.

Obama'nın I5pu endeksi değeri (0,131), ABD başkanları norm grubu ortalamasından (0,09931), Z skoru itibarıyla (1,066644228) pozitif yönde sapma göstermektedir. Obama bu endeks değerinde ABD başkanları norm grubu ortalamasına göre bu ortalamanın üstünde gözükmeye rağmen, sapma değeri anlamlı bir fark göstermemektedir. Dolayısıyla norm grubu sınırları içerisinde değerlendirilmelidir.

Trump'ın I5pu endeksi değeri (0,195), ABD başkanları norm grubu ortalamasından (0,09931), Z skoru itibarıyla (3,220801077) pozitif yönde sapma göstermektedir. Bu değer önemli bir sapma olmasından dolayı, Obama ve Trump arasında anlamlı bir fark olup olmadığı ile birlikte değerlendirilmelidir.

Obama ve Trump'ın T testi ile istatistiksel karşılaştırması yapıldığında, tek yönlü (0,001) ve çift yönlü (0,002) p değerleri değerlendirilecek olursa, I5pu endeksinde Obama ve Trump'ın birbirlerinden de istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığa sahip olduğu, dolayısıyla Trump'ın cezalandırma araçlarının kullanılabilirliğine, norm grubu ortalamasında bir ABD başkanından daha fazla inandığı çıkarımının yanı sıra, Obama'ya göre de daha fazla inandığını söylemek mümkündür.

4.3.3.6. Siyasi Evrenin Doğası P1 Endeksi Analizi

Düşmanca	P1: Siyasi Evrenin Doğası Düşmanca/Dostane							Dostane
Aşırı Derecede (Extremely)	Çok (Very)	Kesinlikle (Definitely)	Biraz (Somewhat)	Karışık (Mixed)	Biraz (Somewhat)	Kesinlikle (Definitely)	Çok (Very)	Aşırı Derecede (Extremely)
-1.0	-0.75	-0.50	-0.25	0.0	+0.25	+0.50	+0.75	+1.0

Tablo 16 Siyasi Evrenin Doğası P1 Endeksi Analizi

1. P1 ve I-1 endeksleri ana inançları temsil etmektedir.
2. Liderin diğer aktörlerin politikaları ve eylemleri hakkındaki imgelerinin, liderin siyaset, siyasi çatışma ve diğer aktörlerin doğası hakkındaki inançlarını yansıttığı varsayılmaktadır.
3. Bu endekste, liderin siyasi evrendeki diğerleri hakkında yaptığı olumlu ve olumsuz söylemlerin sıklık oranı hesaplanmaktadır.
4. Endeks -1 ile +1 arasında değişir. Düşük puanlar liderin ortalama olarak diğerlerini daha düşmanca gördüğünü, yüksek puanlar daha dostane gördüğünü gösterir.
5. P-1 formülü, diğerleri hakkında olumlu söylemlerin yüzdesi eksi diğerleri hakkında olumsuz söylemlerin yüzdesidir.

P1 endeksi liderin siyasi evrenin temel doğasının ne olduğuna dair inancı hakkında bilgi vermektedir. Liderin inancında, siyasi evren, esasen uyumdan mı yoksa çatışmadan mı ibarettir? Kişinin rekabet halinde olduğu diğer siyasilerin temel karakteri nasıldır gibi soruların cevaplarını, P1 endeksi vermektedir.

Obama'nın P1 endeksi değeri (0,307), ABD başkanları norm grubu ortalamasından (0,39902) Z skoru (-1,187508066) itibari ile negatif yönde sapma göstermektedir. Bu sapma 2 standart sapma değerinin altında olduğundan, norm grubu sınırları içerisinde değerlendirilmelidir. Obama'nın bu endeksinin ölçekteki karşılığı ise, siyasi evrenin (Biraz +0,25) dostane bir karaktere sahip olduğuna inandığını göstermektedir.

Trump'ın P1 endeksi değeri de (0,269), ABD başkanları norm grubu ortalamasından (0,39902) Z skoru (-1,677893922) itibari ile negatif yönde sapma göstermektedir. Bu sapma da Obama gibi 2 standart sapma değerinin altında olduğundan, norm grubu sınırları içerisinde değerlendirilmelidir. Trump'ın bu endeksinin ölçekteki karşılığı ise, Obama ile aynı aralıkta yer almakta ve siyasi evrenin (Biraz +0,25) dostane bir karaktere sahip olduğuna inandığını göstermektedir.

Obama ve Trump'ın P1 endeksindeki değerleri, T testi kullanılarak karşılaştırıldığında ise, tek taraflı (0,270) ve çift taraflı (0,541) p değerleri sebebiyle, Trump ve Obama'nın P1 endeksinde anlamlı bir farklılık göstermedikleri teyit edilmektedir. Dolayısıyla iki lider de (Biraz +0,25) dostane bir karaktere sahip bir siyasi evren inancını paylaşmaktadır.

4.3.3.7. Siyasi Değerlerin Gerçekleşmesi P2 Endeksi Analizi

Kötümser	P2: Siyasi Değerlerin Gerçekleşmesi Kötümser/İyimser							İyimser
Aşırı Derecede (Extremely)	Çok (Very)	Kesinlikle (Definitely)	Biraz (Somewhat)	Karışık (Mixed)	Biraz (Somewhat)	Kesinlikle (Definitely)	Çok (Very)	Aşırı Derecede (Extremely)
-1.0	-0.75	-0.50	-0.25	0.0	+0.25	+0.50	+0.75	+1.0

Tablo 17 Siyasi Değerlerin Gerçekleşmesi P2 Endeksi Analizi

1. Bu endeks ve kalan felsefi inançlar kısmen ana inanç P-1 ile ilişkilidir.
2. Dostane, olumlu bir dünya gören bir lider, temel değerlerini gerçekleştirme konusunda daha iyimser olacaktır.
3. Düşmanca bir dünya gören bir lider, hedeflerini engellemeye çalışan diğer aktörler olduğu için daha kötümser olacaktır.
4. Bu endeksle, iş birliği ve çatışma söylemlerinin dengesinin ötesine geçilerek, öznenin, diğerlerinin eylemlerinin yoğunluğunu algılayışı analize dahil edilmektedir.
5. Bir lider siyasi evreni iyi ve kötü arasında dengeli görebilir (P-1), ama kötü tarafı daha yoğun görürse - daha düşmanca eylemlerde bulunurlarsa - başarı beklentisi daha düşük olur.
6. Bu endeksi hesaplamak için her fiil, kodlama kategorisinin yoğunluk değerine (-3 ilâ +3) göre ağırlıklandırılmakta ve sonuç, toplam kodlanmış fiillere bölünmektedir.
7. Endeks, -1 ile +1 arasında, sürekliliğin kötümser ve iyimser uçlarında değişir.
8. P-2 endeksi formülü, diğerleri hakkındaki söylemlerin ortalama yoğunluğunun üçe bölünmesidir.

P2 endeksi, liderin temel değerlerinin ve arzularının nihai olarak gerçekleşmesi için beklentilerine dair inancına yönelik bilgi vermektedir. Yani bir konuda lider iyimser olabilir mi yoksa kötümser mi olmalıdır noktasında lider neye inanmaktadır sorusunun cevabı, P2 endeksini oluşturmaktadır.

Obama'nın P2 endeksi değeri (0,115), ABD başkanları norm grubu ortalamasından (0,19058), Z skoru (-1,450894571) itibari ile negatif yönde sapmaktadır. Obama P2 endeksi değerine bağlı olarak ortalamaya göre daha kötümser gibi gözükmesine rağmen, bu sapma, 2 standart sapmanın altında olduğu için norm grubu sınırları içerisinde değerlendirilmelidir. Obama'nın bu endeksin ölçeğindeki karşılığı ise (Karışık 0.0) aralığına tekabül etmektedir.

Trump'ın P2 endeksi değeri (0,042) ise, ABD başkanları norm grubu ortalamasından (0,19058), Z skoru (-2,852261384) itibari ile negatif yönde 2 standart sapmadan daha fazla sapmaktadır. Dolayısıyla Trump'ın norm grubu ortalamasında bir ABD başkanından daha kötümser olduğu düşünülebilir. Ancak Obama ve Trump arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olup olmadığını

belirlemek için T testi sonuçlarına bakmak gerekmektedir.

Obama ve Trump arasında gerçekleştirilen P2 endeksi T testi sonuçlarına göre ise, tek taraflı (0,016) ve çift taraflı (0,002) p değerleri, Trump'ın, ABD başkanları norm grubunun ortalamasından daha kötümser bir başkan olmasının yanı sıra Obama'ya göre de siyasi eylemlerin nihai sonuçları noktasında da daha kötümser bir başkan olduğu çıkarımı ile bu durum teyit edilmektedir.

4.3.3.8. Siyasi Geleceğin Öngörülebilirliği P3 Endeksi Analizi

Öngörülebilirlik	P3: Siyasi Geleceğin Öngörülebilirliği Çok Düşük/Çok Yüksek			Öngörülebilirlik
Çok Düşük	Düşük	Orta	Yüksek	Çok Yüksek
0.0	0.25	0.50	0.75	1.0

Tablo 18 Siyasi Geleceğin Öngörülebilirliği P3 Endeksi Analizi

1. Bu endeksle, öznenin diğerlerini tutarlı, öngörülebilir şekillerde hareket ediyor olarak görüp görmediği incelenmektedir.
2. Bu endekse göre belirsizlik, gözlemlerin kategoriler arasında toplam çeşitlilikle dağılmasına; kesinlik ise kategorilerden birinde toplam tekbiçimliliğe karşılık gelir.
3. Dolayısıyla öngörülebilirlik, özne diğer aktörlerden bahsederken 6 fiil kategorisine dağılım varyasyonunu ölçen bir dağılım ölçüsüyle değerlendirilmektedir.
4. Bu endeksin mantığı, öznenin diğerlerine atfettiği eylem çeşitliliği ne kadar genişse, onların eylemlerinin o kadar öngörülebilirliğini varsaymaktadır.
5. Özne diğerlerini birkaç eylem kategorisinde görüyorsa, onların eylemlerini daha tutarlı ve dolayısıyla daha öngörülebilir olarak görür.
6. Bu, diğerlerinin eylemlerine dair gerçek bir öngörü değil, öznenin öngörülebilirlik hakkındaki inancının bir değerlendirmesidir.
7. Bir aktör, diğerlerinin çok çeşitli iş birlikçi ve çatışmacı eylemler peşinde koştuğu bir dünyada yaşayabilir, ancak aktör diğerlerini yalnızca tehdit ve ceza peşinde koşuyor olarak algılayarsa, o zaman diğerlerinin bir sonraki hamlelerinin daha öngörülebilir olduğuna inanır.
8. Ölçüm için yine, Dağılım Endeksi olarak Niteliksel Varyasyon Endeksi'ni (IQV) kullanılmaktadır.
9. P-3 formülü 1 eksi IQV'dir ve 0 ve 1 arasında değişir. Düşük puanlar siyasi evrende daha az öngörülebilirlik algısını, yüksek puanlar daha fazla öngörülebilirlik algısını gösterir.

P3 Endeksi, liderin siyasi geleceğin ne kadar öngörülebilir olduğuna dair inancını yansıtmaktadır. Obama'nın P3 endeksi değeri (0,118), ABD başkanları norm grubunun ortalamasından (0,13186), Z skoru (-0,651530109) itibarı ile negatif yönde sapmaktadır. Ancak bu sapma yok denecek kadar az olduğu için, Obama siyasi geleceğin öngörülebilirliğine norm grubu ortalamasında bir ABD

başkanı kadar inanmaktadır çıkarımı yapılabilir. Obama'nın siyasi öngörülebilirliğine dair inancı ise, ölçek üzerinde, (çok düşük 0.0) aralığına tekabül etmektedir.

Trump'ın P3 Endeksi değeri (0,156), ABD başkanları norm grubunun ortalamasından (0,13186), Z skoru (1,134771776) itibari ile pozitif yönde sapmaktadır. Bu sapma 2 standart sapmanın altında olduğundan, bu sonuç yine norm grubu içerisinde değerlendirilebilir. Fakat Trump'ın P3 endeks değeri, ölçek üzerinde değerlendirildiğinde, Trump'ın Obama'ya kıyasla (çok düşük 0.0) aralığı yerine, (düşük 0.25) aralığında yer almasına sebep olmaktadır. Dolayısıyla Trump'ın siyasi geleceğin öngörülebilirliğine Obama'ya göre daha fazla öngörülebilirlik atfettiği çıkarımı yapılabilir. Ancak bu sonucu T testi ile de teyit etmek gerekmektedir.

Obama ve Trump arasında P3 endeksi üzerinde gerçekleştirilen T testine göre, (0,000) tek taraflı, (0,001) çift taraflı P değerleri, Trump'ın, Obama'ya göre istatistiksel olarak siyasi geleceğe daha fazla öngörülebilirlik atfettiği sonucuna ulaştırmaktadır.

4.3.3.9. Tarihsel Gelişim Üzerindeki Kontrol P4 Endeksi Analizi

Kontrol	P4: Tarihsel Gelişim Üzerindeki Kontrol Çok Düşük/Çok Yüksek			Kontrol
Çok Düşük	Düşük	Orta	Yüksek	Çok Yüksek
0.0	0.25	0.50	0.75	1.0

Tablo 19 Tarihsel Gelişim Üzerindeki Kontrol P4 Endeksi Analizi

1. Bu endeks, hem özne hem de diğerleri hakkındaki söylemleri içerir. Bu endekste öznenin kendisini ne kadar kontrolde gördüğü değerlendirilmektedir. Yani aktörün, siyasi evrende en çok kimin eylemde bulunduğunu, kendisi ve diğerleri açısından nasıl değerlendirmekte olduğu incelenmektedir.
2. Eğer söylem, öznenin çoğu eylemi yaptığını gösteriyorsa, özne kendini daha fazla kontrolde görmektedir.
3. Diğerlerinin daha sık eylemde bulunduğunu gösteriyorsa, kontrolü diğerlerine atfetmektedir.
4. Bu endeksin ölçümü için, öznenin kendine atıflarının, diğerlerine atfettiği eylemlere oranı hesaplanmaktadır.
5. Endeks 0 ile 1 arasında değişir. Düşük puanlar kontrolün diğerlerinde olduğunu, yüksek puanlar öznenin kendini daha fazla kontrolde gördüğünü gösterir.
6. P-4 formülü, özne söylemlerinin sayısının, özne söylemleri artı diğer söylemler toplamına bölünmesidir.

P4 Endeksi, liderin, tarihsel gelişimi ne kadar kontrol edebileceğine dair inancını göstermektedir. Bu endeks üzerinde:

Obama'nın P4 Endeksi değeri (0,27), ABD başkanları norm grubunun ortalamasından (0,1426), Z skoru (1,481946771) itibari ile pozitif yönde sapmaktadır. Bu değer yine 2 standart sapmanın altında

olduğu için norm grubu sınırları içerisinde değerlendirilebilir. Ölçek üzerinde ise, Obama'nın P4 endeksi değeri, tarihsel gelişim üzerinde (düşük 0,25) kontrol aralığına tekabül etmektedir.

Trump'ın P4 endeksi değeri ise (0,315) ABD başkanları norm grubunun ortalamasından (0,1426), Z skoru (2,005397357) itibari ile pozitif yönde sapmaktadır. Bu değer 2 standart sapmanın üzerinde olduğundan, Trump'ın norm grubu ortalamasında bir ABD başkanına göre tarihsel gelişimin üzerinde daha fazla kontrol sahibi olduğuna inandığı çıkarımı yapılabilir.

P4 Endeksinde Obama ve Trump'ın verilerinin, çarpıklık ve basıklık değerlerinin tabashnik normallik kabulü sınırlarını aşmasından dolayı, T testi yerine Mann Whitney U testi ile karşılaştırmaları yapılmıştır. Mann Whitney U testi sonucuna göre, çift taraflı p değeri (0.001)'in altında olduğundan dolayı, Trump'ın P4 endeksinde Obama'dan istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklı olduğu çıkarımı yapılabilir.

4.3.3.10. Şansın Rolü P5 Endeksi Analizi

Şans	P5: Şansın Rolü Çok Düşük/Çok Yüksek			Şans
Çok Düşük	Düşük	Orta	Yüksek	Çok Yüksek
0.0	0.25	0.50	0.75	1.0

Tablo 20 Şansın Rolü P5 Endeksi Analizi

1. Şansın rolünün, mantıksal olarak önceki iki felsefi inançla (P-3 ve P-4) ilişkili olduğu varsayılmaktadır.
2. Siyasi evren ne kadar öngörülebilir ve özne olaylar üzerinde ne kadar kontrole sahipse, doğal olarak şansın rolü o kadar düşük olur.
3. Bu inancı ölçmek için, P-3 endeksi P-4 ile çarpılmaktadır. P-3 x P-4 çarpımı ne kadar yüksekse, şansın rolü o kadar düşüktür.
4. Endeksin, yüksek puanlar daha yüksek şans rolünü, düşük puanlar daha düşük şans rolünü gösterecek şekilde değişmesi için P-5 formülü, $1 - (P-3) \times (P-4)$ 'tür.
5. Şansın rolü endeksi, 0 ile 1 arasında değişir.

P5 Endeksi, liderin insani ilişkilerde ve tarihsel gelişimde şansa ne kadar inandığını göstermektedir. Bu endeks üzerinde:

Obama'nın P5 Endeksi değeri (0,968), ABD başkanları norm grubunun ortalamasından (0,98078), Z skoru (-0,982094828) itibari ile negatif yönde sapmaktadır. Bu değer, 2 standart sapmanın altında olduğu için norm grubu sınırları içerisinde değerlendirilebilir. Ölçek üzerinde ise, Obama'nın P5 endeksi değeri, şansın rolünün (çok yüksek 1,0) olduğuna inandığını göstermektedir.

Trump'ın P5 Endeksi değeri (0,951), ABD başkanları norm grubunun ortalamasından (0,98078), Z skoru (-2,28848075) itibari ile negatif yönde sapmaktadır. Bu değer, 2 standart sapmanın üstünde olduğu için norm grubundan anlamlı derecede farklıdır. Ölçek üzerinde ise, Trump'ın P5

endeksi değeri de şansın rolünün (çok yüksek 1,0) olduğuna inandığını göstermektedir.

Trump'ın norm grubundan gösterdiği anlamlı sapmanın yanında, Obama ile de T testi aracılığı ile karşılaştırıldığında, karşılaşılan tek yönlü (0,000) ve çift yönlü (0,000) anlamlılık değerleri, Trump'ın hem norm grubuna kıyasla hem de Obama'ya kıyasla istatistiksel olarak şansın rolüne daha az inandığını göstermektedir.

4.3.4. Norm Grubu ve Karşılıklı Kıyaslamalarla Başkanların Mukayeseli Operasyonel Kodları

Bu çalışmanın bir önceki bölümünde ABD başkanları Obama ve Trump'ın operasyonel kodları hem ABD başkanları norm grubu ortalaması ile, hem de birbirleriyle istatistiksel olarak karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırmalar neticesinde, Obama ve Trump'ın bazı endekslerde norm grubu ortalamasında bir ABD başkanı ile benzer inançlara sahip oldukları, bazı endekslerde farklı inançlara sahip oldukları, bazı endekslerde genel operasyonel kodları açısından, norm grubu ortalamasında bir ABD başkanı ile aralarında anlamlı bir fark olmasa bile birbirlerinden istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterdikleri saptanmıştır. Çalışmanın bu bölümü önceki bölümdeki analizlere dayanarak, Obama ve Trump'ın mukayeseli profillerini oluşturmaya ve belirli temel çıkarımlar oluşturarak iki başkanın farklı inançlarının altını çizmeye çalışacaktır.

Temel çıkarımlardan bazıları şunlar olabilir:

1) Obama ve Trump, araçsal inançlar, 11 farklı endeks olarak ifade edilmiş olmasına rağmen, istatistiksel olarak bu inançlardan yalnızca ikisinde (I4b endeksi ve I5pu endeksi) anlamlı farklılık göstermişlerdir. Buna karşın felsefi inançlara bakıldığında ise 5 farklı endeksin 4 tanesinde, bu iki başkan arasında, istatistiksel olarak anlamlı farklar mevcuttur. Dolayısıyla ilk genelleştirme, bu iki başkanın araçsal inançlardan daha çok felsefi inançlarda istatistiksel olarak farklı inançlara sahip olmalarıdır.

2) Obama'nın araçsal inançlar başlığında 11 endeksten, norm grubundan 2 standart sapmadan daha fazla sapan 3 endeks değeri (I1, I4a ve I5th) olmasına rağmen, felsefi inançlar başlığında, 5 farklı endeks bulunmasına karşın, norm grubundan 2 standart sapmadan daha fazla sapan bir endeks değeri bulunmamaktadır. Dolayısıyla Obama, araçsal inançlarda I1, I4a ve I5th endekslerinde farklı inançlara sahip bir ABD başkanı iken, felsefi inançlarda norm grubu ortalamasında bir ABD başkanıyla yakın inançlar taşımaktadır. Toplamda karşılaştırılan 16 endeks içerisinde Obama, sadece 3 endeks değerinde norm grubu ortalamasında bir ABD başkanından farklılık gösterebilmiştir.

3) Trump, araçsal inançlar başlığında 11 endeksten 5 endekte (I1, I2, I4a, I5th, I5pu), norm grubundan 2 standart sapmadan daha fazla sapmaya sahiptir. Felsefi inançlarda ise, 5 endeksten, 3 tanesinde (P2, P4, P5), ABD başkanları norm grubundan 2 standart sapmadan daha fazla sapmaya sahiptir. Dolayısıyla Trump, karşılaştırma yapılan toplam 16 endeksten, 8 tanesinde ABD başkanları norm grubu ortalamasından 2 standart sapmadan daha fazla sapma göstermiştir. Temel bir çıkarım ile, Trump'ın hem araçsal inançlarda hem de felsefi inançlarda, ABD başkanları norm grubundan Obama'ya göre daha fazla farklılık gösterdiği söylenebilir.

4) Obama, ABD Başkanları norm grubundan, 2 endekte farklılık göstermesine rağmen, Trump 8 endekte farklılık göstermektedir. Bu iki başkan ise birbirlerinden istatistiksel olarak 5 endekte

farklılık göstermektedir. Dolayısıyla, Obama ve Trump'ın farklı inançlarının altını çizmek için, hem ABD norm grubundan farklı oldukları hem de birbirlerinden farklı oldukları inançların belirlenmesi gerekmektedir. Tablo üzerinde gösterilecek olursa:

	I1	I2	I3	I4a	I4b	I5ap	I5pr	I5re	I5op	I5th	I5pu	P1	P2	P3	P4	P5
Obama Trump	FY	FY	FY	FY	FV*	FY	FY	FY	FY	FY	FV*	FY	FV*	FV*	FV*	FV*
Trump- Norm	FV*	FV*	FY	FV*	FY	FY	FY	FY	FY	FV*	FV*	FY	FV*	FY	FV*	FV*
Obama- Norm	FV*	FY	FY	FV*	FY	FY	FY	FY	FY	FV*	FY	FY	FY	FY	FY	FY

Tablo 21 Obama Trump ve Norm Grubunun İnanç Farklılıkları

FY: Fark Yok FV: Fark Var

Tabloya göre Trump, I5pu, P2, P4 ve P5 endekslerinde hem ABD norm grubundaki 41 başkandan hem de Obama'dan istatistiksel olarak anlamlı derecede farklı bir başkandır. Norm grubu ile farklar Trump veya Obama'nın norm grubu ortalamasında bir ABD başkanından farklılığını gösterirken, ikili farklar, istatistiksel olarak birbirlerinden de farklı olduğunu gösterir.

Trump'ın farklı olduğu endeksler masaya yatırılacak olursa, I5pu yani cezalandırma araçlarının kullanışlılığı noktasında, bu tarz araçların daha kullanışlı olduğuna hem ABD başkanlarından hem de Obama'dan, daha fazla inanan;

P2 yani siyasi değerlerinin gerçekleşeceğine dair, hem ABD başkanlarından hem Obama'dan daha kötümser olan;

P4 yani tarihsel gelişimin üzerindeki kontrolünün, tarihsel gelişimi hareket ettirme ve şekillendirmedeki kontrolünün hem ABD başkanlarından hem Obama'dan daha fazla olduğuna inanan,

P5 yani insan ilişkilerinde ve tarihsel gelişimde, şansın rolüne hem ABD başkanlarından hem Obama'dan daha az inanan;

Nev-i şahsına münhasır bir Trump profilini ortaya koymak mümkündür.

Bu farklılıklar istatistiksel olarak teyit edildiklerinden dolayı, bu çıkarımlara güvenmek hatalı olmayacaktır. Ancak, Trump'ın ve Obama'nın norm grubundan farklı olduğu alanları da göz önünde bulundurmak, analizlerde ufuk açıcı olabilir. Norm grubu farklılıklarının üzerinde durulacak olursa;

Trump'ın Norm grubu başkanlarından I1 yani siyasi eylem için amaç ve hedef seçerken daha çatışmacı bir stratejiye inandığı, I2 yani eylemle ilgili hedeflere ulaşmada daha çatışmacı taktiklerin etkili olacağına inandığı, I4a yani kullanacağı taktiklerin arasında, çatışmadan-iş birliğine ya da iş birliğinden çatışmaya geçişte daha yüksek bir esnekliğe inandığı, I5th yani tehdit araçlarının daha faydalı olacağına inandığı, I5pu yani cezalandırma araçlarının daha faydalı olacağına inandığı, P2 yani, yani siyasi değerlerinin gerçekleşeceğine dair daha kötümser olduğu, P4 yani tarihsel gelişimin

üzerindeki kontrolünün, tarihsel gelişimi hareket ettirme ve şekillendirmedeki kontrolünün daha yüksek olduğuna inandığı, P5 yani insan ilişkilerinde ve tarihsel gelişimde, şansın rolünün daha düşük olduğuna inandığı çıkarımı yapılabilir. Bu çıkarımlar önemli olmakla birlikte, aslında Trump'ı Obama'dan net olarak ayıran, yukarıda ifade edildiği üzere I5pu, P2, P4 ve P5 endeksleridir.

Obama'nın, Trump kadar nev-i şahsına münhasır olduğunu söylemek mümkün değildir. Çünkü veriler incelendiğinde, Obama'nın norm grubuna karşı farklılık arzeden yalnızca 3 endeksi söz konusudur. Üstelik Obama ile Trump karşılaştırmalarında, normdan sapan taraf ekseriyetle Obama değil, Trump olmaktadır. Obama norm grubu başkanlarından, I1 yani siyasi eylem için amaç ve hedef seçerken daha çatışmacı bir stratejiye inandığı, I4a yani kullanacağı taktiklerin arasında, çatışmadan-iş birliğine yada iş birliğinden-çatışmaya geçişte daha yüksek bir esnekliğe inandığı, I5th yani tehdit araçlarının daha faydalı olacağına inandığı noktasında ayrılmaktadır. Norm grubu kıyaslamalarından elde edilen ilginç bir sonuç ise, Obama tehdit araçlarında Trump gibi norm grubundan daha yüksek bir kullanışlılığa inanmasına rağmen, Trump aynı zamanda cezalandırma araçlarının kullanışlılığında da norm grubundan ayrılmaktadır. Dolayısıyla Obama'nın tehdit araçlarına inancının yanında Trump'ın cezalandırma araçlarının kullanışlılığına olan inancının yüksekliği dikkat çekmektedir.

4.3.4.1. Nicel Verilerden Çıkarımlar

Türkçe'nin güzel bir atasözü olan "Her yiğidin bir yoğurt yiyişi vardır" atasözü, nicel analizin sonuçlarının anlaşılmasında fayda sağlamaktadır. Operasyonel kod literatürü içerisinde düşünüldüğünde, P endekslerinin felsefi inançları, I endekslerinin de araçsal inançları temsil ettiği akılda tutulduğunda, çalışma önemli sonuçlar ortaya koymaktadır. Araştırmada iki farklı ABD başkanı karşılaştırılmış ve bu başkanların öncesindeki ABD Başkanları, norm grubu olarak kullanılmıştır.

1. P endekslerinin söylemesi gerekenler genel hatlarıyla şu şekildedir: bu başkanlar dünyayı nasıl görüyorlar? P endekslerinde norm grubu ile dikkate değer bir farklılık göstermeyen bir başkan, operasyonel kod endeksleri açısından 41 başkanın ortalaması ile örtüşen, ortalamadan sapmayan bir ABD başkanıdır. P endekslerinde farklılık göstermediği halde I endekslerinde norm grubundan farklılık gösteriyorsa, bu başkan, politik evrene dair felsefi inançları açısından genel ABD başkanı profiline yakın olsa da "yoğurdu farklı şekilde yemek istemektedir". Çalışmada ulaşılan sonuca göre, Obama dünyayı diğer geri kalan ABD başkanlarının ortalamasına yakın şekilde görmektedir. Araçsal inançlarında 3 endekte gösterdiği farklılık, diğer ABD başkanlarının ortalamasına yakın bir ABD başkanı olsa da "yoğurdu bir parça farklı yemek istediğini" göstermektedir. Ancak Trump'a bakıldığında, Trump dünyayı, norm grubu ortalamasında bir ABD başkanına göre çok farklı görmektedir. Çünkü 5 farklı P endeksinin 4 tanesinde farklı inançlara sahip bir liderdir. Araçsal inançlarına baktığımızda da norm grubundan 4 farklı endekte ayrıştığı gözlemlenmiştir. Dolayısı ile Trump, hem dünyayı tipik bir ABD başkanıdan hem de Obama'dan ısrarlı şekilde farklı görmektedir, hem de Obama'ya ve norm grubuna kıyasla, "yoğurdu daha farklı şekilde yemek istemektedir".
2. Detaylara inilecek olursa, siyasi evrenin çatışmacı mı yoksa iş birlikçi mi olduğu konusunda hem Obama hem de Trump, norm grubuyla uyumlu görünmektedir. Peki hepsinin biraz iş birlikçi gördüğü siyasi evrende, siyasi değerlerini gerçekleştirme noktasında da hepsi iyimser mi? Trump bu noktada açıkça daha kötümser gözükmektedir. Siyasi gelecek öngörülebilir mi?

Obama’da bu konuda, Trump ve norm grubuna göre daha az öngörülebilir olduğunu düşünmektedir. P4 endeksine geldiğimizde, Obama tarihin akışı üzerindeki kontrolüne, tipik bir ABD başkanı kadar inanmaktadır. Fakat Trump, tarihin akışını da daha fazla kontrol edebileceğine inanmaktadır. Tarihin akışını daha fazla kontrol edebileceğine inanan Trump, Obama ve norm grubu ile karşılaştırıldığında şansa da daha az inanmaktadır.

3. Peki dünyayı görüşleri açısından, norm grubu ortalamasında bir ABD başkanından ve Obama’dan ayrılan Trump, “yoğurdu nasıl yemek istemektedir”? Trump’a göre biraz iş birlikçi olan bu dünyada, stratejiler de biraz iş birlikçi olmalıdır (I1). Obama da aynı inanca sahiptir. Ancak norm grubu ortalamasında bir ABD başkanı iş birlikçi stratejilere daha fazla inanmaktadır. İşbirlikçi stratejilere biraz inanan bu başkanlar, taktiklerinde de aynı mıdır (I2)? Trump, Obama ile istatistiksel olarak anlamlı derecede farklı olmasa da norm grubu ortalamasında bir ABD başkanına göre iş birlikçi taktiklere biraz daha az inanmaktadır. Trump’ın norm grubu ortalamasında bir ABD başkanından farklı gözükmesi, Obama ile olan tek yönlü anlamlılık değeri göz önüne alınacak olursa, daha büyük bir veri setinde, Obama’dan da farklı olduğunu gösterebilir. Norm grubu ile olan farklılık bu noktaya bir soru işareti koymayı gerektirmektedir. I3 endeksine geldiğimizde hem Obama hem Trump, norm grubu ortalamasında bir ABD başkanı gibi düşük risk yönelimine sahiptirler. I4a endeksinin sonuçlarına göre, Obama da, Trump da iş birlikçi taktiklerden çatışmacı taktiklere, çatışmacı taktiklerden de iş birlikçi taktiklere geçişlilikte, norm grubu ortalamasında bir ABD başkanına göre daha fazla esnekliğe inanmaktadır. Ancak I4b endeksine bakıldığında, Trump’ın, Obama ve norm grubu ortalamasında bir ABD başkanına kıyasla iş birlikçi veya çatışmacı, sözler ve eylemler arasında da daha yüksek bir geçişliliğe inandığı görülmektedir. Dolayısıyla, Trump’ın karşı çıkışlarını ve tehditlerini cezalandırmaya çevirebilmesi, cezalandırma davranışını, tehditlere ve karşı çıkma taktiklerine çevirebilmesi ya da destek verme, taahhüt etme gibi davranışlarını ödüllendirmeye çevirebilmesi noktasında, Obama ve norm grubu ortalamasında bir ABD başkanına göre daha fazla esnekliğe inandığı söylenebilir. Peki bu taktiklerden hangisi daha faydalıdır? Trump’a göre açıkça cezalandırmak, Obama ve norm grubu ortalamasında bir ABD başkanına göre daha faydalıdır. Obama’ya göre ise tehdit etmek, cezalandırmaya göre biraz daha etkili görünmektedir. Trump’ın Obama’dan tehdit anlamında farklılık göstermemesi ise, araçların kullanılabilirliği noktasında, tehdit ve cezalandırma araçlarının kullanılabilirliğine, norm grubu ortalamasında bir ABD başkanına göre daha fazla eğildiğini göstermektedir. Bu bilgi de norm grubu ile yapılan kıyaslamada teyit edilmektedir.

Yukarıdaki çıkarımlar ABD Başkanının “kim” olduğunun çok önemli olduğunu göstermektedir. Çünkü açıkça farklı davranacaklarını veya farklı davranmak isteyecekleri varsayılabilir. Dolayısıyla farklılıklarının işaret ettiği yönleri ortaya koymak mümkün olmaktadır. Ancak farklı davranıp davranamayacakları, rasyonelliklerini sınırlayan iç sınırlar olarak inanç sistemlerine göre değil, inançlarına rağmen, ellerinde ne kadar güç olduğuna ve dönemsel koşullarına göre değişecektir. Liderlerin inanç sistemlerini analiz etmek, onlardan ne beklenilmesi gerektiğine dair görüşler sunar. Liderlerin operasyonel kodlarını çıkararak, ne yapmak istedikleri, nasıl hareket edebilecekleri, içsel olarak neyi arzuladıkları hakkında tahminler yürütülebilir. Ancak son tahlilde, inançlarının politikalarına yansımada derecesi, ellerinde tuttukları güç ve dönemsel koşulları ile bağlantılı olacaktır. Dolayısıyla ABD başkanlarının dış politikada kişisel etki kapasitelerini incelemek gerekmektedir.

5. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ BAŞKANININ DIŞ POLİTİKAYA POTANSİYEL ETKİ KAPASİTESİ

5.1. Amerikan Siyasetinde Başkan: Yetkiler ve Sınırlamalar

Amerika Birleşik Devletleri güçlü bir demokrasiye sahip, kurumsal yapısı sağlam ve etkin olan bir ülkedir. Bu çalışmanın ana varsayımı olan liderlerin dış politikada etkili olduğunun sınanması için, ABD zorlu bir örnektir. Tam da bu sebeple, dış politikayı liderin etkiliyor olabileceğine yönelik ABD dış politikasından elde edilebilecek kanıtların, bu iddiayı daha güçlü bir şekilde desteklemesi gerekmektedir. Ancak dış politika, çok boyutlu ve birçok farklı aktör ve faktör tarafından etkilenebilecek bir çıktı olarak ele alındığında, ABD'nin dış politikasında başkanın ne kadar etkili olabileceğini anlamak ve analizi doğru bir zemine oturtmak için, ABD dış politikasının oluşum sürecinde etkisi olabilecek diğer aktör ve faktörleri iyi analiz etmek gerekmektedir. Bu bölüm, bu çalışmanın temel analizine fayda sağlaması açısından, Amerika Birleşik Devletleri'nin dış politika yapım sürecine odaklanarak, dış politikayı etkileyebilecek diğer potansiyel aktör ve faktörleri inceleyecektir.

Ostrom ve Job'a göre, dünyanın en büyük güçlerinden birinin lideri olarak Amerika Birleşik Devletleri Başkanı, ABD'nin yurtdışındaki çıkarlarını korumak ve geliştirmek için politikaları yönlendirmek ve uygulamakla yükümlüdür. Bu ağır bir sorumluluktur; çeşitli başkanların talihleri Amerikan halkının bu görevdeki performanslarından duyduğu memnuniyete bağlı olarak yükselmiş ya da düşmüştür. Ancak bu sorumluluk aynı zamanda başkanın kendi emirlerine göre hareket etmekte nispeten özgür olduğu ve emellerine ulaşmak için çok çeşitli politika araçlarını kendi başına yönetebileceği bir karar alma alanını temsil eder (Ostrom, Job, 1986).

Foley'e göre, dış politika ve başkanlık arasındaki ilişkiden söz etmek, diğer faktörlerin veya aktörlerin etkisini göz ardı etmek anlamına gelmemektedir. Amerikan dış politikasında birçok farklı aktör etkide bulunabilecek olsa bile başkanlık, Amerikan dış politikasında merkezi bir rol oynamaktadır. Foley'in iyi bir şekilde ifade ettiği gibi, Amerikan toplumu, ulusal birlik anlamında başkanın liderliğine ihtiyaç duyar ve başkanlar da bu role doğal olarak yönelirler. Başkanların uluslararası krizlere tepkisi, onların ulusal düzeyde seçilen tek temsilci olmasından kaynaklanan temsilci rolüne ve bu rolün önemine katkıda bulunmaktadır. Başkanın dış politika üzerindeki etkisi, uluslararası olaylardan askeri müdahalelere, stratejik doktrinlere kadar birçok alanda gözlemlenebilir (Foley, 2012: 119).

Dueck'e göre, Amerikan dış politikasının arkasındaki yapısal, ekonomik, bürokratik ve iç politik güçlerin çok fazla olduğu ve başkanların gerçek bir manevra alanına sahip olmadığı varsayılmaktadır. Dueck, ilginç bir şekilde, bu varsayımların tutarsız, başarısız ya da istenmeyen politikalar için bir mazeret görevi gördüğünü ima etmektedir. Gerçekte olan ise, başkanların istedikleri takdirde stratejik uluslararası politika kararları almak için hatırı sayılır bir hareket alanına sahip olduklarıdır. Dueck'in de altını çizdiği üzere, ABD dış politika aygıtı esasen başkan merkezlidir. Çünkü başkan aynı zamanda hem devlet başkanı hem başkomutan hem de parti lideridir. Başka hiçbir birey, ulusal çıkarlar adına birbiriyle çelişen yerel ve uluslararası öncelikleri tartma, yargılama ve bunlara göre hareket etme gücüne ve yetkisine sahip değildir. Dueck, başkana atfettiği rol bağlamında, bürokratik

politika modelinin öngörüsünün bile ötesine geçmektedir. Çünkü, Başkan, diğer pek çok oyuncu arasında yer alan “sadece bir oyuncu daha” değildir. Aksine, dışişleri bakanı da dahil olmak üzere diğer bürokratik aktörlerin göreceli etkisini belirleyen, büyük ölçüde başkandır. Benzer şekilde, ABD dış politikasının oluşturulmasında Kongre'nin hayati ve anayasal bir rolü olsa da gerçekte bu alanda liderlik başkanlara aittir. Diğer yandan, birçok spesifik uluslararası meselede, halkın bu tür konular ile çok ilgilenmemesi sebebiyle dış politika kararlarında, kamuoyunu etkisi de düşüktür. Zaten başkanlar, sorumlu tutulabilmeleri ve zor kararları verebilmeleri için seçilirler. Dolayısıyla başkanların kişilikleri, inançları ve yönetim tarzları gerçekten de bir fark yaratır (Dueck, 2015: 247-248).

Schmidt'e göre, diğer siyasi sistemlerle karşılaştırıldığında, Amerika Birleşik Devletleri'nin siyasi sistemi, Amerikan dış politikasının oluşturulmasında çok sayıda aktörün rol oynamasına olanak tanımaktadır. Bu aktörler arasında Başkan, Savunma Bakanı, Dışişleri Bakanı ve Ticaret Bakanı gibi kabine yetkilileri, Ulusal Güvenlik Danışmanı ve Merkezi İstihbarat Teşkilatı Direktörü gibi Başkan danışmanları, Birleşik Devletler Kongresi üyeleri, hem yabancı hem de yerli lobiler ve çıkar grupları yer almaktadır (Schmidt, 2012: 7).

Amerika Birleşik Devletleri'nde siyasetin ve yürütmenin bu karmaşık yapısı, Amerika eski başkanı Lyndon Johnson'ın, görevi devrederken halefi Richard Nixon'a yaptığı uyarıda, Amerika Birleşik Devletleri Başkanı olmanın gerçekliğinin ilginç bir tespiti olarak ele alınabilir (Cronin, 1979: 381):

“Başkan olmadan önce her şeyi yapabileceğinizi düşünürsünüz. Tanrı'dan sonraki en güçlü lider olduğunuzu düşünürsünüz. Ama o yüksek koltuğa oturduğunuzda, öğreneceğiniz gibi, Sayın Başkan, insanlara güvenemezsiniz. Elinizin kolunuzun bağlı olduğunu ve insanların size küftüğünü göreceksiniz. Bu makam, parasını ödeyip çadıra girdikten sonra karnavaldaki hoochie-koochie (bir tür Amerikan dansı) gösterisini bulan küçük taşralı çocuk gibidir: Tam olarak reklamı yapıldığı gibi değil.”

Lyndon Johnson'ın belirttiği gibi, Amerika Birleşik Devletleri başkanı olmak belki de tam olarak reklamı yapıldığı gibi değildir. Genel kanıya göre Amerikalıların birçoğu başkanın en güçlü siyasi figür olduğuna inanmaktadır. Bu düşüncenin arkasında başkanın birçok yetkiye sahip olması bulunabilir.

Beyaz Saray internet sayfası (The White House, 2023b), Amerika Birleşik Devletleri Başkanı'nı aşağıdaki gibi tanımlamaktadır:

1- Amerika Birleşik Devletleri'nin hem devlet başkanı hem de hükümet başkanı ve silahlı kuvvetlerin başkomutanıdır. Anayasa'nın II. maddesi uyarınca Başkan, Kongre tarafından oluşturulan yasaların yürütülmesi ve uygulanmasından sorumludur. Her biri Başkan Kabinesi'nin atanmış bir üyesi tarafından yönetilen on beş yürütme birimi, federal hükümetin günlük idaresini yürütür. Bunlara, CIA ve Çevre Koruma Ajansı gibi başkanları kabinenin bir parçası olmayan ancak Başkan'ın tam yetkisi altında olan diğer yürütme kurumları da katılır.

2- Başkan ayrıca Federal Rezerv Kurulu veya Menkul Kıymetler ve Borsa Komisyonu gibi 50'den fazla bağımsız federal komisyonun yanı sıra federal yargıçlar, büyükelçiler ve diğer federal ofislerin başkanlarını da atar. Başkanın Yürütme Ofisi (EOP), Yönetim ve Bütçe Ofisi ve Birleşik Devletler Ticaret Temsilciliği Ofisi gibi kuruluşlarla birlikte Başkanın yakın personelinin oluşur.

3- Başkan yasaları imzalama ve Kongre tarafından çıkarılan yasa tasarılarını veto etme yetkisine sahiptir, ancak Kongre her iki meclisin üçte iki oyuyla vetoyu geçersiz kılabilir. Yürütme Organı diğer ülkelerle diplomasi yürütür ve Başkan Senato'nun onayladığı antlaşmaları müzakere etme ve imzalama yetkisine sahiptir. Başkan, yürütme görevlilerini yönlendiren veya mevcut yasaları açıklığa kavuşturan ve ilerleten yürütme emirleri çıkarabilir. Başkan aynı zamanda federal suçlar için af ve bağışlama yetkisine de sahiptir.

Yukarıdaki yetkileri kavramsallaştırmak ve özetlemek gerekirse, Amerika Birleşik Devletleri başkanı şu yetkilerle donatılmıştır: Başkomutan, Baş Diplomat, Baş İdareci, Devlet Başkanı, Baş Yasa Koyucu, Halkın Sesi, Baş Yargı Mensubu. Bu yetkiler, başkanın ABD'deki en güçlü pozisyonlardan birini sürdürdüğünü göstermektedir. Bu yetkilerin tabi olduğu sınırlamalar da mevcuttur. Lyndon Johnson'ın, Richard Nixon'ı uyardığı gibi, Amerika Birleşik Devletleri Başkanı olmak “tam olarak reklamı yapıldığı gibi değildir”. Bu sınırlamalar, Rosati ve Scott tarafından, zaman, bilgi, bürokrasi, Kongre, eyalet ve yerel yönetimler, siyasi partiler, çıkar grupları ve toplumsal hareketler olarak ifade edilmektedir. Bu sınırlamalar Rosati ve Scott'ın değerlendirmelerinden ve taslaklarından yola çıkarak kısaca şöyle özetlenebilir (Rosati, Scott, 2010: 60-62):

Zaman: Başkanın ilk büyük sorunu, başarılı bir şekilde yönetmek için gerekli olan tüm görevleri tamamlamak için yeterli zamanının olmamasıdır. Başkan hayal edilebilecek en zorlu işlerden birine sahiptir: Başkan 300 milyondan fazla kişiden oluşan karmaşık bir toplumu yönetmeye çalışmaktadır ve ABD'yi tüm dünyada temsil etmekten sorumludur.

Bilgi: Başkanın sahip olduğu en büyük sınırlamalardan bir tanesi bilgi sahibi olma noktasındadır. Osmanlı Devleti'nde şehzadelerin yönetmek için yetiştirilmesine benzer bir deneyim sunacak, bir Birleşik Devletler başkanı olmaya hazırlık programı veya meslek bulunmamaktadır. Başkanlar çok fazla personel desteğine ihtiyaç duyabilecekleri gibi, bilgi akışının çok az veya çok fazla olması da ayrı sorunlar teşkil etmektedir. Bu çalışmanın önceki bölümlerinde ifade edildiği üzere, özellikle kriz zamanlarında, psikolojik faktörlerin yoğun bir şekilde devreye girebileceği bu tarz durumlar, bilgi akışının çok fazla ve çelişkili olduğu veya çok sınırlı bilgi akışına rağmen karar verme gerekliliği gibi durumlarda başkanın yönetim becerisinde büyük bir kısıtlama halini almaya adaydırlar.

Bürokrasi: Başkanın büyük yetkilerine rağmen, birçok ülkede olduğu gibi bürokrasi, başkanın karar alma süreci içerisinde önemli bir engel teşkil etme potansiyeline sahiptir. Rosati ve Scott'a göre, bir başkan göreve yeni başladığı anda, önceki başkanlar döneminde zaten mevcut olan ve bürokrasi tarafından yönetilen bir dizi politika ve programla karşı karşıya kalmaktadır. Bu başkanın önünde bir engel teşkil edebileceği gibi, başkanın büyük ölçüde bilgi için bürokrasiye muhtaç oluşu da ayrı bir sınırlama meydana getirmektedir. Üçüncü olarak, başkanın normal görev süresinin 4 yıl, 2 kez seçildiği düşünülecek olursa, en iyi ihtimalle ise 8 yıl olduğu düşünüldüğünde, bürokratların başkan gibi bir zaman kısıtına sahip olmaması başkan adına bir dezavantaj olarak düşünülebilir. Rosati ve Scott, bürokratların zaman içerisinde kongre üyeleriyle kurdukları ilişkilerin de başkanın elini zayıflatabilecek bir faktör olduğunu öne sürmektedirler.

Kongre: Başkanın en büyük sınırlaması Kongre'dir. Başkan ve Kongre yetkiyi paylaşır; aslında başkana verilen ve Kongre'nin bir şekilde paylaşmadığı hiçbir anayasal yetki yoktur. Bu nedenle, başkan yasaları yürürlüğe sokabilir ve veto edebilirken; Kongre, genellikle başkanlık yetkisinin kullanımı üzerinde önemli bir kısıtlamadır. Rosati ve Scott'ın değerlendirmesine göre, İkinci Dünya Savaşı'ndan

bu yana, Kongre üyeleri iç politikada daha aktif; dış politika alanında ise daha duyarlı ve daha az engelleyici olmuştur. Ancak Vietnam Savaşı ve Watergate'in ardından Kongre, bu alanda da çok daha bağımsız ve iddialı hale gelmiştir. Kongre'nin birçok üyesinin de Başkan'ın gündemiyle uyumsuz olabilecek kendi gündemleri vardır. Ayrıca Vietnam Savaşı'ndan bu yana ABD hükümetinin genellikle bölünmüş olması (Cumhuriyetçi bir başkan ve Demokratlar tarafından yönetilen bir Kongre ya da tam tersi) başkanın etkili olmasını çok daha zor hale getirmiştir. Özetle, yasama organının bağımsız güce sahip bağımsız bir organ olması, Kongre ve başkanın sürekli bir güç mücadelesi içinde olacağı anlamına gelmektedir.

Eyalet ve yerel yönetimler: Başkan, başkomutan, devlet başkanı ve baş yönetici olabilir; ancak eyalet ve yerel yönetimler üzerinde çok az yasal yetkisi vardır. Ancak başkanın yetkisindeki bu sınırlama dış politika değil, iç politika ile ilgilidir.

Siyasi Partiler: Başkan teorik olarak partisinin başı olsa da kendi partisinden olan kongre üyelerini kendisini destekleme konusunda zorlayamamaktadır. Bu da başkanın üzerinde bir diğer potansiyel sınırlama olarak düşünülebilir.

Rosati ve Scott'a göre son olarak çıkar grupları, lobiler ve toplumsal hareketler de başkanı sınırlayan faktörlerdendir. Amerika Birleşik Devletleri'nde başkanın neye inandığından ya da ne istediğinden bağımsız olarak kendi hedef ve çıkarlarını desteklemek üzere örgütlenmiş binlerce grup bulunmaktadır. Bu gruplar, Kongre'yi, yürütme organı bürokrasisinin üyelerini, medyayı ve Amerikan halkını etkilemek de dahil olmak üzere, görüşlerini duyurmak ve çıkarlarını desteklemek için kendilerine sunulan tüm yolları kullanırlar.

ABD Anayasa metninin, başkana tanıdığı yetkiler ve getirdiği sınırlamalar üzerinden ABD Başkanı özetlenecek olursa:

- ABD'de yasama ve yürütme organları bağımsızdır ve kendi kaynaklarını sürdürürler. Başkan, yasama organına karşı sorumlu değildir, sadece halka karşı sorumludur.
- Başkanlık sistemi, başkanın halk tarafından seçildiği ve yasama organının, başkanı görevden alamadığı bir sistemdir. Yasama ve yürütme organları arasında sert bir ayrılık vardır.
- Başkanın veto yetkisi, başkanın istemediği bir kanunu tekrar Kongre'ye gönderme hakkını ifade eder.
- Başkanın İmza Beyanı, başkanın imzaladığı kanunlar hakkında yazılı düşüncelerini ifade etmesine olanak tanır, ancak bağlayıcılığı yoktur.
- Başkanlık bildirgeleri ve Başkanın Açılış Yılı Mesajı, başkanın Kongre'ye ülkenin durumu hakkında mesajlar sunma yetkilerini içerir.
- Bütçe, Kongre'nin başkanın bütçe teklifini kabul etme, reddetme veya değiştirme yetkisine sahip olduğu önemli bir fren-denge aracıdır.
- Impeachment (Meclis Soruşturması), başkanın anayasaya aykırı davranışları nedeniyle görevden alınmasını sağlayan bir denetim mekanizmasıdır.
- Meclis Araştırması, yasama organının yürütme organı faaliyetleri hakkında bilgi edinme amacıyla kullanabileceği bir araştırma yetkisini ifade eder.

- Uluslararası anlaşmalar için Senato'nun onayı gerekebilir, ancak uygulama anlaşmaları için onay gerekmez. Yüksek düzeyli federal görevlilerin ataması Senato'nun onayına tabidir.
- Başkan, bazı uluslararası anlaşmalar ve yüksek düzeyli atamalarda yasama organının görüşlerini dikkate almak ve uzlaşma yoluna gitmek zorundadır (ABD Anayasası)

5.2. ABD Dış Politikasında Başkanlık Doktrinleri Örnekleri: Yetki ve Etki Arasındaki Köprü

Bir önceki bölüm ABD başkanlarının yetkilerini ve sınırlamalarını potansiyel düzeyde ele almıştır. Bu bölüm ise, öncelikle doktrin kavramını inceleyecek ve sonra başkanların potansiyel etki kapasitelerinin ötesine geçecek ve Amerika Birleşik Devletleri Başkanları'nın dış politikayı şekillendirmesinin örnekleri olarak, öne çıkan bazı başkanlık doktrinlerini özetleyecektir. Burada amaçlanan, başkanların dış politikaya yaptıkları dokunuşların çerçeveleriyle ilgili genel bir bilgi sağlamaktır. Çalışmanın bundan sonraki kısmında benzer çerçevelerin Obama ve Trump için çizilip, çizilemeyecekleri ve bu başkanların eğer tanımlanabilecek bir doktrinleri var ise, bu doktrinlerin, başkanların bu çalışma kapsamında çıkarılan inanç sistemlerini/operasyonel kodlarını ne kadar yansıttığı tartışılacaktır.

Bu çalışmanın önceki bölümlerinde, dış politikanın genel bir tanımı yapılmıştır. Bu tanıma göre dış politika, bir devlet içerisinde, o devletin sınırlarının dışarısında kalanlar için üretilen bir politika türü olarak ele alınabilir. Bu tanımlama içerisinde kalarak, ABD Başkanı'nın ne tür faaliyetlerde bulunabileceğine dair bazı somut başlıklar, bunlarla sınırlı kalmamakla birlikte, şöyle sıralanabilir:

1. Diğer ülkelerle ikili ve çok taraflı anlaşmalar yapmak. Örneğin, ticaret anlaşmaları, savunma iş birlikleri, vize rejimleri gibi ülkenin çıkarlarını korumaya yardımcı olabilecek faaliyetler.
2. Uluslararası örgütlerde ve birliklerde ülkeyi temsil etmek - BM, NATO, AB gibi. Bu sayede ülkenin sesi olma rolünü oynayabilir.
3. Diplomatik ilişkileri yürütmek - Büyükelçiler atamak, üst düzey ziyaretler yapmak. Bu, diğer ülkelerle ilişkileri güçlendirebilir.
4. Bölgesel politikalara yön vermek - Komşu ülkeler ve belirli bölgeler ile ilgili politikalar belirlemek. Bu sayede ülkenin belirli bir bölgede etkinliğini sağlayabilir.
5. Ülke çıkarları doğrultusunda dış politikayı şekillendirmek - Güvenlik, ekonomi, itibar vb. konularda politikalar üretmek.
6. Kriz anlarında liderlik yapmak - Savaş tehditleri, doğal afetler gibi durumlarda diğer ülkelerle iş birliği yapmak.
7. Dış yardım ve insani yardım sağlamak - Gelişmekte olan ülkelere yardım yaparak etki oluşturmak.
8. Bölgesel ve küresel güvenlik konularında inisiyatif almak - Silahsızlanma, terörle mücadele, aşırıcılıkla mücadele gibi.
9. Çatışma çözümü ve barış görüşmelerinde arabuluculuk yapmak - İki ülke arasındaki

gerilimi azaltmaya çalışmak.

10. Yumuşak güç kullanmak - Kültürel etkinlikler, medya, eğitim yoluyla ülke imajını güçlendirmek.
11. Kamu diplomasisi yapmak - Doğrudan halklarla iletişim kurup ülkeyi tanıtmak.
12. Uluslararası kuruluşlarda reform çalışmaları yürütmek - BM, Dünya Bankası, NATO gibi örgütlerin yapısını değiştirmek.
13. İklim değişikliği, salgın hastalıklarla mücadele gibi küresel meselelerde öncü rol almak.
14. Diasporalar ile ilişkileri geliştirmek - Yurtdışındaki vatandaşlarla bağı güçlendirmek.
15. Stratejik iletişim ve kamu diplomasisiyle ülke imajını yönetmek.

Amerika Birleşik Devletleri Başkanı yürütmenin başı olarak, bunlarla sınırlı kalmamakla birlikte yukarıda sayılan birçok faaliyeti sürdürebilir. Bu faaliyetlerin her biri birbirinden derin başlıklar olup, her biri ile ilgili somut örneklerle bağlantı kurmak kapsamı ve amacı aşmaktadır. Ancak bu ve benzer faaliyetleri bir araya getirerek, bu faaliyetleri kullanım biçimi itibarıyla bir anlayışı temsil eden ve bunun başkanın şahsı ya da en azından yönetimi döneminde kendi ismiyle birleştirilebildiği örnekler, Amerikan dış politikasında başkanlık doktrinleri olarak anılan olguları ortaya çıkarmaktadır. Nitekim Pach'ın belirttiği gibi, Reagan Doktrini örneğinde olduğu gibi, Başkan Reagan bir “Reagan Doktrini” ilan etmemiştir. 1 Nisan 1985 tarihinde gazeteci Charles Krauthammer'ın, Time dergisindeki köşesinde bu terimi kullanmasının ardından diğer gazeteciler de bu terimi kullanmaya başlamıştır (Pach, 2006: 77). Dolayısıyla başkanlık doktrinleri, başkanların görev sürelerinde ortaya koydukları dış politika performanslarının güzel bir özeti olarak hizmet etmektedir. Amerikan tarihi, 1823 Monroe Doktrini, 1947 Truman Doktrini, 1957 Eisenhower Doktrini, 1961 Kennedy Doktrini, 1969 Nixon Doktrini, 1980 Carter Doktrini, 1985 Reagan Doktrini, 2001 Bush Doktrini, 2010 Obama Doktrini, 2020 Trump Doktrini gibi sayısız örneklerle doludur. Merrill, Eisenhower, Nixon, Carter, Reagan ve Bush dönemlerinden bu yana başkanlık doktrinlerinin çoğalmasının, doktrinlerin Amerikan siyasi kültürünün ayrılmaz bir bileşeni haline geldiğini gösterdiğini öne sürmektedir (Merrill, 2006: 37).

Brands'in güzel bir şekilde ifade ettiği gibi, “20. yüzyıla kadar Monroe Doktrini bir başkanın adını taşıyan tek doktrindir, ancak Amerikan dış politikasının açıkça ifade edilmiş bir ilkesi anlamında ülkenin tek doktrini olduğu söylenemez.” Çünkü Brands'a göre, George Washington'un Amerikan halkına kalıcı ittifaklardan kaçınmaları konusunda verdiği veda tavsiyesine “Washington Doktrini” etiketini yapıştırmayı düşünen biri olsaydı, Amerikan başkanlık doktrinlerinin en eskisi Monroe Doktrini değil Washington Doktrini olacaktır (Brands, 2006: 1). Dolayısıyla neyin doktrin olarak kabul edileceği bir parça yoruma dayalıdır. Ancak başkanların dış politikayı yürütme karakteristiklerinin örüntüsünü takip ettiğimizde bunun başkanla bağdaştırılabilir bir resmi ortaya koyması, belirli bir başkanlık doktrininden söz etmeyi mümkün kılabilir.

Belirli bir başkanın ismiyle anılan bir doktrinin tamamen o başkandan kaynaklandığını söylemek mümkün olmayabilir. Örneğin Gilderhus'ın da John Quincy Adams ile ilişkilendirdiği gibi (Gilderhus, 2006), Monroe doktrininin fikir babası olarak genelde John Quincy Adams kabul edilmektedir. Bu noktada şu kritiği yapmak gerekir: Bir başkanın ilişkide olduğu kişilerin fikirleri yönünde hareket etmesi, iki sebeple mümkün olabilir. Birincisi başkan, çevresinde bulunanların etkisi

altında kalıyor olabilir. İkinci seçenek ise, başkan çevresindekiler ile, etki altında kalmaksızın aynı fikirde olmasına karşın, politika üretimi noktasında daha edilgen bir tutum sergiliyor olabilir. Her iki seçenek açısından da bir başkanlık doktrininden söz edildiğinde, başkanın onaylamadığı bir doktrinin uygulayıcısı olduğunu düşünmek makul değildir. Dolayısıyla bir başkanın adıyla anılan bir başkanlık doktrininin, başkanın inanç sistemini de yansıttığını varsaymak akla yatkın olacaktır.

“Doktrinler tipik olarak iç kamuoyunun desteğini almak, iç karar alıcılar ve bürokratlar için aksiyomatik politika kılavuzları olarak hizmet etmek ve yabancı hükümetlere temel politikayı duyurmak için tasarlanmış tek taraflı politika beyanlarıdır.” (Overholt, Chou, 1974: 185). Overholt ve Chou, doktrinlerin sahip olduğu beş farklı temel özellik tanımlamışlardır. Bunlar, basitlik, özlülük, açıklık, soyutluk ve esnekliktir. Doktrinler, desteği çekebilmek için, basit, anlaşılır, açık, yalın, soyut ve esnek olmalıdır (Overholt, Chou, 1974: 185).

Siracusa ve Warren'a göre, bir başkanlık doktrinini neyin oluşturduğu sorusunun basit bir cevabı yoktur. “Bir doktrinin amaca yönelik, açık bir dil ve ölçüm standartları anlamında hangi nitelikleri benimseyebileceğine dair kılavuz ilkeler olsa da, tarihsel ve ampirik analiz, doktrinlerin iç ve dış tüketime yönelik araçlar olarak faydalı olduğunu da söylemektedir” (Siracusa, Warren, 2016: XIX). Siracusa ve Warren, aynı eserin sonuç bölümünde, başkanlık doktrinleri ile ilgili şu şekilde genellenebilecek çıkarımlara ulaşmışlardır:

1- Amerika Birleşik Devletleri'nin doktrinsel yaklaşımı ve yönü, uluslararası düzende önemli bir rol oynamaktadır.

2- Amerikan başkanlarının doktrinleri, Amerikan bakış açısını şekillendirmekte ve tanımlamakta önemli bir itici güçtür.

3- Bir başkanlık doktrininin tam olarak neyi içerdiği konusunda kesin bir tanım yoktur, fakat hepsinde istisnasız demokrasi ve özgürlük değerlerini yansıtan istisnacı bir inanç vardır.

4- Tüm başkanlık doktrinleri, biçimsel olarak farklılık gösterse de Amerikan çıkarlarını en iyi şekilde destekleyecek bir uluslararası düzen tanımlamayı amaçlamıştır.

5- Bu düzenin temel unsurları, demokratik devletler, serbest piyasalar, kendi kaderini tayin hakkına sahip devletler ve Amerikan çıkarlarının engellenmeden takip edilebileceği güvenli ve istikrarlı bir uluslararası ortamdan oluşmaktadır (Siracusa, Warren, 2016: 218).

Başkanlık doktrinleri, tarihin belirli bir döneminde dış politika hedeflerinin nasıl takip edileceğini belirleyen bir dizi fikir, inanç ve politikadır. Genellikle bir devletin, uluslararası sistemde karşılaşabileceği fırsat ve tehditlere verilen yanıtları içerir. Bir doktrin sadece olayları değil aynı zamanda olayların gerçekleştiği bağlamı da açıklar. Başkanlık doktrinlerinin kullanılması sadece bir doktrinden diğerine süreklilik ya da değişimin değil, aynı zamanda her bir doktrin içindeki tutarlılık ya da tutarsızlığın da belirlenmesine yardımcı olur (Prifti, 2017: 52).

“Her başkanlık doktrini, başkanın dünya görüşünü, amaçlarını ve bunlara ulaşma stratejilerini yansıtır” (Renshon, Suedfeld, 2021: 10). Renshon’a göre, bir başkanlık doktrininin uygulanmasında tutarlılık önemlidir. İlgili kurumsal ve politika girişimleriyle desteklenen ve kamuoyuna açıklanan bir başkanlık doktrini, bu tür politika beyanlarının yayınlanmasının altında yatan gerekçenin bir parçası olan niyet ve ciddiyete işaret eder. Doktrinler, zamana ve koşullara göre değişme kapasitesine de

sahiptir. Renshon, Truman Doktrini ve onun temel stratejisi olan çevrelemenin on yıllar boyunca farklı koşullarda uygulandığını ve bu koşullara yanıt olarak geliştiğini ve değiştiğini ifade etmektedir. “Yine de temel nokta değişmemiştir; tutarlılık ve istikrar bir doktrinin netliği ve etkisi için net avantajlardır” (Renshon, 2021: 22).

Renshon, “herhangi bir başkanlık doktrininin geleceğinin, onu ortaya koyan kişi görevden ayrıldıktan sonra halefine ve onun içinde bulunduğu koşullara bağlı olduğunu” öne sürmektedir. Örneğin Truman Doktrini ve çevreleme, ortaya çıkan koşullara etkili bir yanıt olmaya devam ettiği için yaşamaya devam etmiştir. Aynı şey Bush Doktrini için de geçerlidir, ancak bu doktrin çok daha farklı bir şekilde odaklanmış Obama Doktrini'nin daha küçük bir parçası haline gelmiştir (Renshon, 2021: 31). Dolayısıyla başkanlık doktrinleri içinde bulunulan bağlam ve zamana göre, sonraki başkanlar tarafından devam ettirilebilirler, genişletilip, daraltılabilirler ve son olarak tedavülden kaldırılabilirler. Burada kritik nokta, sonraki başkanın aynı şartlara ve aynı düşünce yapısına sahip olmaya devam edip etmeyeceği konusudur.

Overholt ve Chou'ya göre, “doktrinlerinin tipik olarak ifade edilişindeki basitlik, bazı gözlemcilerin bunları sıradan, önemsiz halkla ilişkiler biçimleri olarak görmesine yol açsa da yakından incelendiğinde politika yapıcılarının bunları önemli gördüklerine dair kanıtlar ortaya çıkmaktadır.” Başkanlar mevcut zor kararları gerekçelendirmek için sürekli olarak doktrinlere başvurumaktadırlar; örneğin 1962 ve 1965 yıllarında Başkan Kennedy ve Johnson Küba ve Dominik Cumhuriyeti ile ilgili kararları gerekçelendirmek için 1823 Monroe Doktrinine başvurmuşlardır. Diğer yandan ulusal güvenlik bürokrasileri, doktrinleri yorumlamak ve ayrıntılı politika sonuçları çıkarmak için önemli miktarda para ve zaman harcamaktadır (Overholt, Chou, 1974: 185).

Murray'a göre, neyin doktrin olarak nitelendirileceği tartışmalıdır. “Başkanlar ve yönetimleri, çok çeşitli dış politika faaliyetleri ve eylemleri başlatır ve bunlara katılırlar, ancak görev sürelerinin yalnızca bir veya iki boyutu, görevde bulundukları sürenin göze çarpan bir özelliğini temsil eder.” Murray, doktrinlerin belirli bir dünya görüşüne dayandığını ve bu ilk temel bileşenin, dış politika yapımını ve uluslararası sahnedeki davranışları yönlendiren temel ilkeler ve değerlerle şekillenen bir başkanlık felsefesi anlamına geldiğine vurgu yapmaktadır. “Özellikle, ulusal güvenlik kaygıları (tehdit algıları) ve güç kullanımı (bu tehdide verilen yanıtlar) ana temayı oluşturur” (Murray, 2013: 147).

Amerikan Başkanlık Doktrinleri ile ilgili olarak Miles, beş ortak özellik tanımlamaktadır. Miles'a göre Amerikan Başkanlık Doktrinleri, geleneksel Amerikan ideolojik prensiplerini yansıtır ve ABD'nin liderlik sorumluluğuna sahip olduğu hissiyatını içerirler. Örneğin şeytani devletlere karşı mücadele, Amerika'nın 'özel sorumluluğu' olarak belirlenmektedir. İkinci olarak, ABD'yi diğer ülkelere yeni siyasi prensip ve davranış biçimleri konusunda eğitebilecek ve dönüştürebilecek bir 'parlak örnek' olarak sunarlar. Üçüncü olarak, ABD'nin tek taraflı hareket etmesinin arzulananabilirliğini vurgularlar. Dördüncü olarak, belirli bir krize yanıt olarak veya uluslararası ortamda büyük değişiklikler olduğunda ortaya çıkarlar. Beşinci olarak ise amaçlarının barış ve demokrasiyi korumak olduğunu belirtirler. Miles, doktrinler ve büyük stratejiler arasında da bir ayrım yapmaktadır. Miles'a göre, doktrinler genellikle büyük stratejilerle iç içe geçer, ancak doktrinler kapsamlarında daha sınırlı olma eğilimindedir. Doktrinler, belirli düşmanlara yönelik olarak kullanılır ve ABD'nin çıkarlarını savunmak için askeri güç kullanmaya hazır olduğunu gösterir (Miles, 2013).

5.2.1. Monroe Doktrini (1823)

Monroe Doktrini Başkan James Monroe tarafından 2 Aralık 1823 tarihinde Kongre'ye sunulan bir bildiridir (Gilderhus, 2006: 8). Monroe Doktrini'nin ana hatları şunlardır:

1. Birleşik Devletler'in Avrupa'daki savaşlara dahil olmayacağı (Washington'un veda konuşmasına uygun olarak)
2. Avrupalı güçlerin, Batı yarım kürede yeni topraklar elde edemeyeceğinin bildirilmesi
3. Amerika Birleşik Devletleri'nin, Avrupalı güçlerin, Batı yarım küredeki bağımsız devletlerle ittifak kurmasını veya onları kontrol etmesine izin vermemesi (Mearsheimer, 2001: 247-248)

Monroe Doktrini, LaFeber'e göre, ABD'nin bundan böyle Eski Dünya'nın Yeni Dünya'ya hükmetmeye çalışmaması gerektiğine dair inancını ilan ettiğinden dolayı bir dönüm noktasıdır. Çünkü böylelikle Batı yarım kürede üç yüz yıllık Avrupa sömürgeciliği sona ermiştir (LaFeber, 2012: 46). Brands'in güzel bir şekilde ifade ettiği gibi, 20. yüzyıla kadar Monroe Doktrini bir başkanın adını taşıyan tek doktrindir, ancak Amerikan dış politikasının açıkça ifade edilmiş bir ilkesi anlamında ülkenin tek doktrini olduğu söylenemez (Brands, 2006: 1). Monroe doktrini başkanın adıyla anılsa da, Laidi'nin de belirttiği gibi aslında ABD'nin dünyadaki etkisini hümanist ahlaki değerlerinden bağımsız düşünemeyen John Quincy Adams'tan esinlenmiştir (Laidi, 2012: 61).

5.2.2. Truman Doktrini (1947)

Truman Doktrini, otoriter güçler tarafından tehdit edilen demokratik uluslara siyasi, askeri ve ekonomik yardım sağlamak amacıyla 1947 yılında oluşturulmuştur. Truman Doktrini, ABD dış politikasında izolasyonizmden olası müdahaleciliğe doğru bir kaymaya işaret etmektedir (Historian, t.y.). Doktrin, İngiltere'nin yardımını çekmesinin ardından, Başkan Truman'ın, Yunanistan ve Türkiye için yardım talep ettiği bir konuşmasından doğmuştur (Satterthwaite, 2016: 74). Truman, boyunduruk altına alınmaya direnen özgür halkları desteklemenin, uluslararası barış ve ABD'nin güvenliği için hayati önem taşıdığını savunuyordu (Historian, t.y.). Kongre, 400 milyon dolarlık yardımı onaylayarak Truman Doktrini'nin komünist saldırganlığa karşı özgür uluslara yardım etme ilkesini tesis etti. Böylece Marshall Planı'nın temelleri atılmış oldu (Satterthwaite, 2016: 74). Spalding'e göre, doktrinin temel parçaları yani siyasi, ekonomik ve askeri gücün bir kombinasyonunu uygulamak; kolektif savunmaya dayalı bölgesel ve ikili ittifaklar kurmak; mevcut liberal demokrasileri ve gelecekteki liberal demokratik rejimleri geliştirmek; totalitarizmi kontrol altına almak ve Amerika'nın inşa ettiği ve liderlik ettiği liberal bir dünya düzenini teşvik etmek gibi bileşenleri, revizyonist güçlerden, düşman aktörlerden ve kitle imha silahlarının yayılmasından kaynaklanan tehditlere karşı bugün de geçerliliğini korumaktadır ve korumalıdır (Spalding, 2017: 561).

Soğuk Savaş dönemi, ABD başkanlarının dış politikada ülkeye liderlik etme gücünün zirvesini temsil etmektedir (Rosati, Scott, 2010: 29). Soğuk Savaş döneminin en önemli doktrinlerinden biri olan Truman Doktrini kavramsallaştırması ise, Başkan Harry S. Truman tarafından 12 Mart 1947 tarihinde Kongre'ye sunulan bir bildiriye dayanmaktadır. Başkan Truman, Kongre'nin ortak oturumunda yaptığı konuşmada Türkiye ve Yunanistan için 400 milyon dolarlık askeri ve ekonomik yardım talebinde

bulunmuştur. Her iki ülkenin de Komünist saldırganlıkla karşı karşıya olduğuna inanan Başkan, yeni ve cesur bir dış politika doktrini olarak “Silahlı azınlıkların ya da dış baskıların boyunduruk altına alma girişimlerine direnen özgür halkları desteklemek Birleşik Devletler’in politikası olmalıdır.” düsturunu ilan etmiştir (Merrill, 2006: 27). Arı’ya göre Truman Doktrini, ABD için Soğuk Savaş’ın başladığının ilanını ve özgür ulusları komünist tehdide karşı kurtarma taahhüdü anlamına gelmektedir (Arı, 2020: 48).

Meernik’e göre, belki de hiçbir ülke 1940 ile 1947 yılları arasındaki dönemde ABD’nin dış politikasında gerçekleştirdiği kadar ani ve kapsamlı bir dönüşüm gerçekleştirmemiştir. 1940 sonbaharında Hitler Avrupa’yı fethetmek için harekete geçerken ve Büyük Britanya’ya bombalar yağdırırken, Kongre ve halk cesaretlendirici sözler söylemekten başka pek bir şey yapmamıştır. Ancak yedi yıl sonra, 1947 baharında, Başkan Harry S. Truman dünyaya “silahlı azınlıklar ya da dış baskılar tarafından boyunduruk altına alınmaya çalışılan özgür halkları desteklemenin ABD’nin politikası olması gerektiğini” ilan etmiştir. 1940 yılında ABD kendi yarımküresi dışındaki herhangi bir ulusu savunmak için güç kullanmaya isteksizken, yedi yıl sonra soyut bir ilkeyi savunmak için her yerde güç kullanmaya istekli hale gelmiştir (Meernik, 2017).

Dolayısı ile Truman Doktrini’nin ABD’nin dış politikasını yeniden şekillendirdiği, ABD’nin tipik olarak doğrudan ilgilenmediği bölgesel çatışmalara müdahale etme olasılığını artırdığı sonucuna varılabilir.

5.2.3. Eisenhower Doktrini (1957)

26 Temmuz 1956’da Mısır Devlet Başkanı Cemal Abdül Nasır’ın, Akdeniz ile Hint Okyanusu’nu Kızıldeniz üzerinden birbirine bağlayan jeostratejik bir merkez olan Süveyş Kanalı’nın millileştirildiğini ilan etmesiyle, Orta Doğu’da fiili olarak varlık gösteren iki Avrupalı büyük güç olarak, İngiltere ve Fransa bu karardan doğrudan etkilenmiştir. Bölgede İsrail’in de İngiltere ve Fransa’nın Mısır’a olan karşıtlığını, Mısır’ın artan askeri gücünü azaltmak için bir fırsat olarak görmesi ile 29 Ekim 1956’da İsrail ve 31 Ekim 1956’da İngiltere ve Fransa, arka arkaya Mısır’a saldırmışlardır. Mısır ve Arap ülkelerinin güçlü direnişinin yanında, ABD ve Sovyetler Birliği de BM nezdinde işgali engellemeye çalışmış ancak Fransa ve İngiltere’nin veto etmesiyle başarılı olamamışlardır. ABD işgale karşı olmasına rağmen, İngiltere ve Fransa’nın bölgeden hızlı şekilde çekilmesine de karşıydı. Fransa ve İngiltere’nin bölgeden ayrılması, Orta Doğu’da güç boşluğu ve Batı’ya karşı derin bir düşmanlıkla karakterize edilen yeni bir siyasi gerçeklik yaratmıştır. Bu zorlu duruma karşı, 5 Ocak 1957’de Başkan Eisenhower, Kongre’de yaptığı konuşmada, bölgedeki özel durum göz önüne alındığında, Sovyet etkisinin genel olarak dünya çapında ve özellikle de Orta Doğu’da genişlemesini durduracak önleyici bir dış politika önermiştir (Prifti, 2017: 69-71).

Prifti’ye göre Eisenhower Doktrini’nin özü dört ana dış politika stratejisine dayanmaktadır:

1. ABD’ye “ulusal bağımsızlığın sürdürülmesine adanmış ekonomik gücün geliştirilmesinde Orta Doğu’nun genel bölgesindeki herhangi bir ulusla iş birliği yapma ve onlara yardım etme” yetkisi sağlamak,
2. Başkan’a askeri yardım sağlama ve bunu yapmaya istekli bölge devletleriyle askeri iş birliğine girme yetkisi sağlamak,

3. “Uluslararası Komünizm tarafından kontrol edilen herhangi bir ulusun açık silahlı saldırısına karşı bu tür yardım talep eden ulusların toprak bütünlüğünü ve siyasi bağımsızlığını güvence altına almak ve korumak için” ABD Silahlı Kuvvetlerinin bölgede kullanılmasına imkan sağlamak,
4. Başkan'a “ekonomik ve savunma amaçlı askeri amaçlar için, mevcut sınırlamalara bakılmaksızın, değiştirildiği şekliyle 1954 tarihli Karşılıklı Güvenlik Yasası kapsamında mevcut olan meblağları kullanma” yetkisi sağlamaktır (Prifti, 2017: 71).

Hahn'a göre, Eisenhower'ın saldırgan güçleri vazgeçmeye zorlamak için çeşitli siyasi ve ekonomik araçlar kullanması, Mısır'a karşı güç kullanımının Batı'nın Üçüncü Dünya'daki çıkarlarına zarar vereceğine olan inancından kaynaklanmaktadır. Ayrıca Hahn, Eisenhower'ın, Doktrini tasarlarlarken, Orta Doğu'yu istikrara kavuşturacak alternatif planları bilinçli olarak reddettiğini öne sürmektedir. Örneğin, Eisenhower Sovyet Dışişleri Bakanı Dmitri Shepilov'un ABD, Sovyetler Birliği, İngiltere ve Fransa'nın ortaklaşa bir Arap-İsrail barış anlaşması müzakere etmeleri, Orta Doğu devletlerine müdahale etmeme sözü vermeleri, bölgeye silah sevkiyatını kısıtlamaları, askeri üslerini boşaltmaları ve buradaki güvenlik paktlarını feshetmeleri önerisini, böyle bir adımın Batı'nın bölgedeki etkisini zayıflatacağını ve Sovyet gücüne direnen Orta Doğu devletlerine ihanet edeceğine inanması sebebiyle reddetmiştir. Hahn'a göre, Eisenhower ayrıca, Arap devletlerinin Moskova'nın kampına geçeceğine inandığından ötürü, İsrail'de ve iç kamuoyunun İsrail'den kopmaya izin vermeyeceği gerekçesiyle Arap devletlerinde, bir ABD güvenlik aygıtı inşa etme önerilerini de reddetmiştir (Hahn, 2006: 39-40).

Eisenhower'ın Süveyş krizi noktasında inandıkları ile ilgili şu çıkarımlar yapılabilir: Sovyetler Birliği'nin etki alanının ve Komünizm'in yayılmasını engellemek ABD'nin sorumluluğundadır. Sovyetler Birliği ile savaş, nükleer bir felakete yol açabilirdi, bu yüzden son çare olmalıydı. Orta Doğu'da eski sömürgeci güçlerin egemenliğini sürdürmesi artık kabul edilemezdi. Mısır'a baskıyla yaklaşmak, Mısır'ı Sovyetler'e yaklaştıracabilirdi. İngiltere ve Fransa'nın Mısır'a saldırması, Sovyetler'in de karşılık vermesine yol açabilir ve savaşa dönüşebilirdi. Süveyş Kanalı'nın uluslararası bir yönetim altına alınması gerekmektedir. İsrail ve Mısır arasında barışçıl bir çözüm bulunmalıydı. Orta Doğu'da silahlanma yarışı önlenmeliydi ve son olarak ABD'nin İsrail'e silah vermesi iç siyasette sorun yaratabilirdi (Hybel, Sachs, 2014: 124-126).

Hybel ve Sachs, yukarıdaki çerçeve içerisinde Eisenhower'ın kararlarını telafi edici modele (olasılık teorisi) uygun olarak aldığını savunmaktadırlar. Bu çalışmada eksik kalan ise, Eisenhower'ın, tartışmayı sevmesine ve muhalif görüşlerin dile getirilmesini teşvik etmesine dayanarak grup düşüncesinin Başkan'ın asla etkilemediğine yönelik vurgularına ve iş, bir karar vermeye geldiğinde, “bu Eisenhower'ın kararıydı.” şeklindeki bulgularına rağmen, Eisenhower'ın inançlarının karar verme sürecindeki etkisinin tartışılmamış olmasıdır. Belki de başka bir açıklama, Eisenhower'ın inançlarının çok güçlü olması olabilirdi (Hybel, Sachs, 2014).

Arı, Eisenhower Doktrini'ni tıpkı Truman Doktrini'nde olduğu gibi uluslararası komünizmin doğrudan ya da dolaylı tehdidiyle karşı karşıya kalan ulusların ihtiyaç duyması ya da talep etmesi halinde Amerikan gücünü kullanılacağını ilan olarak değerlendirmektedir. Arı'ya göre 1950'li yıllar boyunca uluslararası krizlere askeri olarak müdahil olmak için gündemde kalan bu politikanın önemli sonuçlarından bir tanesi, ABD'nin 1960'lı yıllarda on yıldan fazla süren Vietnam krizine sürüklenmesidir (Arı, 2020: 48).

5.2.4. Kennedy Doktrini (1961)

Kennedy Doktrini, Amerika Birleşik Devletleri'nin 35. Başkanı John F. Kennedy'nin 1961-1963 yılları arasındaki yönetimi sırasında özellikle Latin Amerika ile ilgili dış politika girişimlerini ifade eder. Bu girişimler, komünizmin yayılmasıyla mücadele etmeyi ve dünya çapında demokratik idealleri korumayı amaçlayan Truman Doktrini ve Eisenhower Doktrini de dahil olmak üzere, daha önceki dış politika yaklaşımları üzerine inşa edilmiştir. Başkan Kennedy'nin 13 Mart 1961 tarihli konuşması genel itibarıyla Kennedy Doktrininin özünü oluşturur. Bu konuşmanın önemli noktaları şunlardır:

1. Kennedy, Latin Amerika ülkelerindeki yoksulluk, cehalet ve sosyal adaletsizlik sorunlarının çözümü için 10 yıllık kapsamlı bir iş birliği planı önermiştir. Bu plan, Alliance for Progress (İlerleme İttifakı) olarak adlandırılmıştır.
2. ABD, bu plan için mali ve teknik destek sağlamaya hazır olduğunu belirtmiştir.
3. Latin Amerika hükümetleri kendi kalkınma planlarını hazırlamalı ve reformlar yapmalıdır.
4. Bölgesel ekonomik entegrasyon desteklenecektir.
5. Bilim, eğitim ve sağlık alanlarında iş birliği artırılacaktır.
6. Bölgede siyasi özgürlüklerin yanı sıra sosyal reformların da olması gerektiğini vurgulamıştır.
7. ABD, Latin Amerika ülkelerinin bağımsızlığını korumak için askeri güç kullanmaya hazırdır (Kennedy, 1961).

Kennedy bu konuşmasında Latin Amerika'ya yönelik politikasının ana hatlarını çizmiştir. Bu politika Kennedy Doktrini olarak bilinir ve ABD'nin Latin Amerika ülkelerinin kalkınmasına yardımcı olacağını, ancak karşılığında demokratik reformlar ve sosyal adaleti sağlamasını beklediğini göstermektedir. ABD ayrıca, bölgedeki antikomünist mücadelesinde askeri güç de dahil her türlü araç kullanmaya hazır olduğunu ilan etmiştir.

Kennedy Doktrini olarak ilan edilen ikinci bir mesele ise, Kennedy'nin SSCB ile başa çıkmak için oluşturduğu ve büyük ölçüde Eisenhower doktrininin devamı olan "esnek karşılıklık" doktrindir. Savunma Bakanı Robert S. McNamara'nın yardımıyla hazırlanan esnek yanıt doktrini, Başkan'ın Sovyetlerin dünya çapındaki ilerlemeleriyle çeşitli yollarla mücadele etmesine olanak tanımayı amaçlıyordu. Buna göre Kennedy, komünist isyancılarla savaşmak için para ya da asker gönderebilir, düşman bir hükümeti devirmesi için CIA'e yetki verebilir ya da son çare olarak nükleer silah kullanabilirdi (Siracusa, Warren, 2016: 108). Kennedy Doktrini, öncelikle Latin Amerika'ya odaklanmakla birlikte, militarizm ve diplomasi arasındaki denge ve ABD'nin küresel olarak demokrasi ve insan haklarını teşvik etmedeki rolü gibi ABD dış politikasının çağdaş tartışmalarıyla ilgili daha geniş temaları da kapsamaktadır.

5.2.5. Nixon Doktrini (1969)

Nixon Doktrini, Asya'daki Amerikan politikasını tanımlayan bir doktrin olarak, Vietnam Savaşı sırasında Amerika Birleşik Devletleri'nin Güney Vietnam'a olan askeri desteğini azaltmasını, Asya'daki müttefiklerin kendi savunmalarını sağlamasını ve daha fazla sorumluluk almasını teşvik etmek amacıyla taşır. Bu doktrin aynı zamanda Soğuk Savaş dönemindeki Amerikan politikalarını revize etmeye yönelik

bir çaba olarak kabul edilir. Doktrinin kaynağı, Nixon'ın, gazetecilerle 25 Temmuz 1969 tarihinde yaptığı bir konuşma ve 3 Kasım 1969 tarihinde Vietnam Savaşı ile ilgili ulusa sesleniş konuşmasıdır. Bu konuşmaların ilkinin ana teması, Nixon'ın Asya'ya yaptığı gezi öncesinde Asya ve ABD'nin Asya'daki rolü hakkındaki görüşlerini paylaşmasıdır. Bu konuşmasında Nixon, ABD'nin Vietnam Savaşı'ndan sonra bile Asya'da önemli bir rol oynamaya devam etmesi gerektiğini vurgulamaktadır. 25 Temmuz 1969 tarihli konuşmaya göre:

Nixon yeni bir Asya politikası duyurmuştur ve bu politikanın üç temel ilkesi vardır:

1. ABD tüm ittifak anlaşmalarına bağlı kalacaktır.
2. ABD, bir nükleer güç, bir müttefikinin ya da hayati çıkarlara sahip olduğu bir ülkenin özgürlüğünü tehdit ederse kalkan görevi görecektir.
3. Diğer saldırı türlerinde, ABD ittifak anlaşmalarına uygun olarak askeri ve ekonomik yardım sağlayacaktır, ancak tehdit altındaki ülkenin kendi savunması için esas sorumluluğu üstlenmesi beklenmektedir (Nixon, 1969b).

Ulusa Sesleniş konuşmanın ana teması ise spesifik olarak Vietnam Savaşıdır. Nixon, savaşa ABD'nin nasıl dahil olduğunu, kendi yönetiminin önceki yönetimden farkını, barış müzakerelerindeki durumu ve savaşı bitirmek için seçenekleri, çekilme planını açıklamakta ve Vietnamlaştırma politikasını ilan etmektedir. Ulusa sesleniş konuşmasına göre Nixon:

1. ABD'nin Güney Vietnam'ın savunması için savaştan ziyade Güney Vietnam'a, savaşı için yardım etmesi gerektiğini vurgulamıştır.
2. ABD birliklerinin Vietnam'dan çekilmesi için bir plan açıklamıştır. Güney Vietnam güçleri yeterli hale geldikçe ABD birlikleri belirli bir zaman çizelgesine göre çekilecektir.
3. Nixon, Vietnam Savaşı'nı sona erdirmek için barış görüşmelerinde ilerleme kaydetmeye ve Vietnamlaştırma planını uygulamaya devam edeceğini belirtmiştir (Nixon, 1969a).

Özetle, Nixon Doktrini ABD'nin gelecekteki Asya politikası için Vietnam Savaşı'ndan dersler çıkarmayı ve benzer çatışmalara girmekten kaçınmayı amaçlamaktaydı. Nixon doktrinine göre, ABD güvenlik taahhütlerini yerine getirecek ama bölge ülkelerinin kendi savunmalarından birinci derecede sorumlu olmalarını bekleyecektir.

5.2.6. Carter Doktrini (1980)

Carter Doktrini, Başkan Carter'ın 23 Ocak 1980 tarihinde Kongre'de yaptığı konuşmaya dayanmaktadır. Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgal etmesi, ABD'nin bölgedeki çıkarlarına ve bölgedeki enerji kaynaklarına bir tehdit oluşturmuştur. Başkan Carter, konuşmasında Basra Körfezi bölgesinin, dünya petrolünün büyük kısmının geçtiği hayati bir bölge olduğunu vurgulamıştır. Bölgede istikrarın korunmasının, ABD'nin ulusal çıkarları için çok önemli olduğunu ifade etmiştir. Bu nedenle Başkan Carter, ABD'nin gerekirse askeri güç de dahil her türlü yolu kullanarak bölgeyi dış tehditlere karşı savunmaya hazır olduğunu açıklamıştır. Carter doktrinine göre ABD, bölge ülkeleri ile iş birliği içinde bölgenin güvenliğini sağlamak için çalışacak ve bölgedeki ülkelerin bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü desteklemeye devam edecektir. Doktrinin çekirdeğini Carter'ın aşağıdaki cümlesi

oluşturmaktadır (Carter, 1980):

“Tutumumuz kesinlikle net olsun: Herhangi bir dış gücün Basra Körfezi bölgesinin kontrolünü ele geçirme girişimi, Amerika Birleşik Devletleri'nin hayati çıkarlarına bir saldırı olarak kabul edilecek ve böyle bir saldırı, askeri güç de dahil olmak üzere gerekli her türlü yolla geri püskürtülecektir.”(Carter, 1980)

5.2.7. Reagan Doktrini (1985)

Başkan Reagan bir “Reagan Doktrini” ilan etmemiştir. 1 Nisan 1985 tarihinde gazeteci Charles Krauthammer'ın, Time dergisindeki köşesinde bu terimi kullanmasının ardından diğer gazeteciler de bu terimi kullanmaya başlamıştır. Pach'ın aktardığına göre de Reagan'ın kendisi bu terimi yalnızca iki kere kullanmıştır. Reagan'ın 6 Şubat 1985 tarihli Birliğin Durumu konuşması, Reagan Doktrini'nin ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamıştır. Bu konuşmada Reagan, Afganistan'dan Nikaragua'ya kadar dünyanın dört bir yanında Sovyet destekli saldırganlığa karşı direnenlerin inancını kırmamanın önemini vurgulamıştır. Pach'a göre bunun Reagan'ın dış politikasının yol gösterici bir ilkesi olduğu ancak haftalar sonra Krauthammer tarafından Reagan Doktrini olarak tanımlandığında anlaşılmıştır (Pach, 2006: 77).

Reagan Doktrini'nin altında yatan temel ilkeler, Reagan'ın 6 Şubat 1985 tarihli konuşmasına göre aşağıdaki gibi özetlenebilir:

1. Reagan Doktrini, Sovyet destekli saldırılara karşı savaşan Afganistan'daki mücahitler ve Kamboçya'daki direniş grupları gibi dünyanın dört bir yanındaki anti-komünist direniş hareketlerine destek sağlamayı vurgulamıştır.
2. Reagan doktrini, Komünistlere karşı mücadele eden sıradan insanların yanında yer alarak özgürlük ve demokrasiyi küresel olarak teşvik etmeyi amaçlamaktadır.
3. Reagan Doktrini, bir fikir ve politika olarak komünizmi geriletmeye çalışmış, özgürlük savaşçılarına destek de dahil olmak üzere çeşitli yollarla Komünist veya solcu rejimlere meydan okumuştur.
4. Reagan, özgürlük savaşçılarını desteklemenin bir tür meşru müdafaa olduğunu, özgürlük ve demokrasi ideallerini ABD'nin kendi çıkarlarıyla uyumlu hale getirdiğine inanmaktadır.

“Tüm demokratik müttefiklerimizin yanında durmalıyız. Ve Afganistan'dan Nikaragua'ya kadar her kıtada Sovyet destekli saldırganlığa karşı koymak ve doğuştan sahip olduğumuz hakları güvence altına almak için hayatlarını riske atanlara olan inancımızı yitirmemeliyiz.” (Reagan, 1985)

Bu ilkeler Reagan'ın dış politika kararlarına rehberlik etmiş ve başkanlığı sırasında ABD'nin anti-komünist hareketlere yaklaşımını şekillendirmiştir. Reagan Doktrini, Reagan'ın başkanlığı döneminde ABD'nin anti-Komünist direniş gruplarıyla ilişkileri üzerinde önemli bir etkiye sahip olmuştur:

1. Artan Destek: Reagan Doktrini, Sovyet güçleriyle savaşmak için sofistike silahlar da dahil olmak üzere önemli miktarda askeri yardım alan Afganistan'daki mücahitler gibi anti-komünist

direnış gruplarına verilen desteğin artmasına yol açmıştır.

2. Farklı Politikalar: Reagan Doktrini, Nikaragua, Mozambik, Angola ve Kamboçya gibi ülkelerdeki farklı anti-Komünist direniş gruplarına yönelik olarak yerel koşullara, ABD'nin güvenlik çıkarlarına ve yönetimin politika yapıcıları arasındaki anlaşmazlıklara dayalı farklı politikalar izlenmesine neden oldu.
3. Demokratik Devrimlerin Teşvik Edilmesi: Dışışleri Bakanı George Shultz'un hem Komünist hem de Komünist olmayan totaliter devletlerdeki özgürlük güçlerinin desteklenmesini savunmasıyla doktrin, dünyayı saran bir demokratik devrim fikrini destekledi.
4. Değişken Sonuçlar: Reagan Doktrini kapsamında Komünizm karşıtı direniş gruplarına sağlanan yardım ve başarı düzeyi farklılık göstermiş, Afganistan'daki başarı ile Mozambik'teki direnişe verilen sınırlı destek gibi farklı bölgelerde farklı sonuçlar ortaya çıkmıştır (Pach, 2006: 75-77).

Siracusa ve Warren'a göre "önceki doktrinleri Sovyet gücünün daha fazla yayılmasını engellemek için savunma amaçlı çevreleme ile tanımlayan Başkanlar Truman, Eisenhower, Nixon ve Carter'ın aksine, Reagan Doktrini saldırgan bir biçimi vurgulamıştır." (Siracusa, Warren, 2016: 133)

Genel olarak Reagan Doktrini, ABD'nin anti-komünist direniş gruplarıyla ilişkilerini şekillendirmiş ve bu hareketlere verilen desteğin, komünizmi geriletmeye ve dünya çapında özgürlük ve demokrasiyi teşvik etmeye yönelik bir çaba olacağına yönelik inancıyla ön plana çıkmıştır. Dolayısıyla Reagan Doktrini, ABD dış politikasında daha proaktif ve çatışmacı bir duruşu temsil etmekte olup, Sovyet etkisine meydan okumanın ve dünyadaki kilit bölgelerde Amerikan çıkarlarını ilerletmenin bir yolu olarak anti-komünist güçlere doğrudan desteği vurgulamaktadır.

5.2.8. Bush Doktrini (2001)

Şüphesiz, 11 Eylül 2001 tarihinde, ABD'de Dünya Ticaret Merkezi'ne yapılan terör saldırısı, hem ABD için hem de dünya için büyük bir olay olmuş ve Başkan Bush'un doktrininin şekillenmesinde nedensel bir mekanizma teşkil etmiştir. Bu nedensellik, 11 Eylül saldırılarının Bush Doktrini'nin nedeni olması anlamında değildir. Bu nedensellik, Bush Doktrini'nin aşağıda açıklanacağı üzere sert ve kesin çizgilerle belirlenebilmesini kolaylaştırması açısından nedenseldir. Callaghan, O'Connor ve Phythian'ın ortaya koyduğu üzere, Bush Doktrini'nin temeli 11 Eylül saldırısından önce Bush üzerinde gözlemlenebilecek üç faktöre dayanmaktadır:

1. Demokrasi ve özgürlüğün, Amerika'nın "aktarma" sorumluluğuna sahip olduğu evrensel insani değerler olduğu
2. Bush yönetiminin 11 Eylül saldırılarından önce de oldukça belirgin olan tek taraflı eğilimleri
3. Rejim değişikliği için Irak'a askeri saldırı fikrinin, 1990'larda Bush yönetiminin bazı üyeleri, özellikle de Donald Rumsfeld, Paul Wolfowitz, Douglas Feith ve John Bolton tarafından dile getirilmiş olması (Callaghan, O'Connor, Phythian, 2019: 156-158)

Ancak doktrini yönlendiren asıl motivasyon, bir realist olmasına rağmen Jervis'in dahi ihtimal verdiği gibi Başkan Bush'un dini ve evanjelizm temelli inançlarına dayanmaktadır (Jervis, 2003: 379). Bush Doktrini temel olarak, 11 Eylül saldırısından 9 gün sonra 20 Eylül 2001 tarihinde, Başkan George

W. Bush'un yaptığı konuşmada temellenmiştir. Bush Doktrini, "önleyici savaş" ilkesine dayanarak, Amerika'nın terörist grupları ve onları barındıran ülkeleri tehdit olarak kabul ederek, gerektiğinde askeri müdahaleyi öngörmüştür. Bush'un 20 Eylül tarihli konuşması keskin ifadeler içermekteydi. "Amerikalılar savaşları bilirler, ancak son 136 yıldır, 1941'deki bir Pazar günü hariç, bu savaşlar yabancı topraklarda olmuştur." (Bush, 2001).

Amerikan topraklarında yaşanan ve Amerika'lı sivillerin hayatını kaybettiği bir saldırı olması açısından 11 Eylül terör saldırısının Amerika'lılar için önemi büyüktü. Bu yüzden Bush doktrininin sertliği daha az sorgulanabilir durumdaydı. Nitekim gelişmeler de bu yönde olmuştur. Böylelikle saldırıdan yalnızca 9 gün sonra Başkan Bush doktrinin çekirdeğini ifade etme şansı bulmuştur:

"...Artık her bölgedeki her ulusun vermesi gereken bir karar var: Ya bizimlesiniz ya da teröristlerle birliktesiniz. Bugünden itibaren, terörizme yataklık etmeye ya da destek vermeye devam eden her ülke, ABD tarafından düşman bir rejim olarak kabul edilecektir...Düşmanımız radikal bir terör şebekesi ve onları destekleyen her hükümdür...Elimizdeki her kaynağı -her türlü diplomasi aracını, her türlü istihbarat aracını, her türlü kolluk kuvvetini, her türlü mali nüfuzu ve gerekli her türlü savaş silahını- küresel terör ağının çökertilmesine ve yenilgiye uğratılmasına yönlendireceğiz..."(Bush, 2001).

Irak Savaşı Bush Doktrini'nin bir sonucu olarak ele alınabilir. Çünkü Irak Savaşı'na kadar olan süreç içerisinde Bush'un konuşmaları bu konuda ipuçları taşımaktaydı. "Şer ekseni" olarak bilinen konuşmasında bile Irak'a özel bir rol atfetmiştir:

"Kuzey Kore, füzeler ve kitle imha silahları ile silahlanırken vatandaşlarını açlığa mahkum eden bir rejimdir. İran, agresif bir şekilde bu silahların peşine düşüp terör ihraç ederken, seçilmemiş bir azınlık, İran halkının özgürlük umutlarını bastırıyor. Irak, Amerika'ya karşı düşmanlığını göstermeye ve terörü desteklemeye devam etmektedir. Irak rejimi on yılı aşkın bir süredir şarbon, sinir gazı ve nükleer silah geliştirme planları yapmaktadır. Bu rejim, binlerce vatandaşını zehirli gaz kullanarak öldürmüş ve geride ölü çocuklarının başında ağlayan annelerin cesetlerini bırakmıştır. Bu rejim, uluslararası denetimleri kabul etmiş, sonra da denetçileri kovmuş bir rejimdir. Bu rejim medeni dünyadan saklayacak bir şeyleri olan bir rejimdir. Bu gibi devletler ve onların terörist müttefikleri, dünya barışını tehdit etmek üzere silahlanan bir şer ekseni oluşturmaktadır." (Bush, 2002)

Bush Doktrini'nin temel ilkeleri, Eylül 2002 tarihli Amerika Birleşik Devletleri'nin Ulusal Güvenliği belgesinde, önleyici savaş ve tek taraflı müdahale politikasının ifade edilmesiyle birlikte resmîyet kazanmıştır:

"Amerika Birleşik Devletleri'ni, Amerikan halkını ve yurtiçi ve yurtdışındaki çıkarlarımızı, tehdidi sınırlarımıza ulaşmadan önce tespit edip yok ederek savunmak. Amerika Birleşik Devletleri sürekli olarak uluslararası toplumun desteğini almaya çalışacak olsa da, bu tür teröristlere karşı önleyici bir şekilde hareket ederek meşru müdafaa hakkımızı kullanmak, halkımıza ve ülkemize zarar vermelerini önlemek için gerekirse tek başımıza hareket etmekten çekinmeyeceğiz" (National Security Strategy, 2002)

6. BAŞKANLIK DOKTRİNLERİ: OBAMA VE TRUMP DOKTRİNLERİNİ TANIMLAMAK

“Kararlı bir dil, kesin bir konuşma veya konuşmalar dizisi ya da resmi bir politika açıklaması gibi "doktrini" neyin oluşturduğuna dair bazı tanımsal kriterler olsa da, doktrinin yapısı veya anlayışı açısından mutlak bir tutarlılık yoktur.” (Siracusa, Warren, 2016: 131) Daha önce de detaylı şekilde aktarıldığı üzere, örneğin Reagan doktrininde olduğu gibi bazen doktrinler, başkanın yönetsel aksiyonlarının bir araya getirilerek isimlendirilmesiyle kavramsallaşmaktadırlar. Tarihte geriye gittikçe ve eski başkanların yönetimlerini değerlendiren çalışmaların sayısı arttıkça, başkanlık doktrinlerinin nihai çerçevesi ortaya çıkmakta ve genel anlamda kabul görmeye başlamaktadır. Bu yönüyle bakıldığında, Obama ve Trump doktrinleri hakkında bir çerçeve çizmeye çalışmak, görece olarak hala erken dönem çalışması olarak nitelendirilebilir. Dolayısıyla burada çerçevesi çizilerek tanımlanmaya çalışılacak olan Obama ve Trump doktrinleri, değerlendirmeye ve gelişime açıktır.

6.1. Obama Doktrinini Tanımlamak

Obama toplamda sekiz yıl olan görev süresinin sonlarına yaklaşırken, sekiz yıllık görev süresine rağmen, 2015 yılında yayımlanan bir makale şu soruyla başlamaktadır: “Bir Obama Doktrini Var mı?” (Haddad, 2015). Gerçekten Obama’nın bir doktrini var mıdır? Bu soru önemlidir ve büyük ölçüde bu başlıkta cevap aranan soru da budur. Ancak öncelikle Obama hakkında kısa bir bilgilendirme yapmak elzemdir.

Barack Obama ABD'nin 44. Başkanı olarak görevine, ilk olarak 2008 yılında başlamıştır. Barack Obama, seçilen ilk Afrikalı-Amerikalı başkandır. Obama ikinci kez başkan olarak, eski Massachusetts Valisi Mitt Romney karşısında 332'ye karşı 206 oy olarak, 2012 yılında tekrar seçilmiştir (The White House, 2023a). Bu ansiklopedik bilgi Obama konusunda yoruma açık olmayan bir bilgidir. Ancak Obama liderliği hakkında bir çok farklı yorum mevcuttur. Akademisyenler, gazeteciler, politikacılar tarafından yapılan yorumlardan ve olay örgülerinden bir Obama doktrini sentezlemek ve eğer varsa bu Obama doktrinini, Obama’nın operasyonel koduyla uyumunu analiz etmek bu bölümün konusu olacaktır.

Nicel verilerden çıkarılan sonuca göre, inançları açısından Obama, birkaç araçsal inanç farklılığı dışında, genel olarak norm grubu ortalamasında bir ABD başkanıdır. Dolayısıyla, diğer ABD başkanlarından önemli ölçüde farklı olmayan Obama’nın, ABD dış politikasında sürekliliği temsil etmesi beklenebilir. Obama’yı analiz etmeden önce, eldeki verilerin ortaya koyduğu, diğer bir ifadeyle Obama’dan beklenilebilecek tablo, radikal farklılıklara sahip olmayan, ABD’nin genel dış politikası ile uyumlu bir başkan olmasıdır. Ancak şu aşamada hangisi olduğuna dair bir sonuca varmadan önce Obama Doktrini’nin çerçevesi çizilmelidir.

6.1.1. Çok taraflılık, Uluslararası İşbirliği, Tek Taraflı Müdahaleden Kaçınma ve

Yumuşak Güç

Obama'nın sekiz yıllık görev süresi göz önüne alındığında, öne çıkan temalardan ilki, çok taraflılık ve uluslararası iş birliğine yapılan vurgudur. Obama, 2008 yılında henüz başkan olmadan önce seçimleri için yaptığı bir konuşmada uluslararası iş birliğine ve çok taraflılığa güçlü bir vurgu yapmıştır:

“...Şimdi yeni bir uluslararası iş birliği döneminin tam zamanı. Amerika ve Avrupa için, tıpkı 20. yüzyılın zorluklarına karşı koyduğumuz gibi 21. yüzyılın tehditlerine karşı da ortak kararlılığımızı yenileme zamanıdır. İstikrarlı ve müreffeh bir Asya yaratmak için Japonya, Güney Kore, Avustralya ve dünyanın en büyük demokrasisi olan Hindistan ile ortaklıklarımızı güçlendirme zamanıdır. Çin'in daha açık ve piyasa temelli bir topluma geçişini teşvik etmeye devam ederken, iklim değişikliği gibi ortak menfaatler konusunda Çin ile ilişki kurmanın zamanı geldi. Müttefiklerimizden daha fazlasını isteyerek ve onlara her zaman bir ortağın sahip olduğu saygıyla yaklaşarak NATO'yu güçlendirmenin zamanı geldi. Birleşmiş Milletler'de reform yapmanın zamanı gelmiştir; böylece bu kusurlu kurum, yüklerin paylaşılması, gücümüzün artırılması ve değerlerimizin desteklenmesi için daha mükemmel bir forum haline gelebilir. Arap-İsrail çatışmasının çözümüne yardımcı olmak için angajmanımızı derinleştirmenin zamanı gelmiştir; böylece müttefikimiz İsrail'in gerçek ve kalıcı güvenliğe kavuşmasına yardımcı olurken Filistinlilerin de meşru devlet olma arzularını gerçekleştirmelerine yardımcı olabiliriz...” (Obama, 2008)

2009 yılında Moskova'da yaptığı bir konuşmada ise Obama açıkça, ABD başkanı olarak, “Amerika'nın güvenliği ve çıkarları için çalışacağını” belirtmiş ancak “21. Yüzyılın zorluklarının hiçbir ulusun tek başına karşılayamayacağını ve dünyaya kendi şartlarını dikte edemeyeceğini” vurgulamıştır. Dolayısıyla Amerika, “bir sistem arayışında” olacaktır. Bu sistem, “ulusların kendi çıkarlarını, özellikle de bu çıkarlar farklılaştığında, barışçıl bir şekilde takip edebilecekleri” bir uluslararası sistem; “insanların evrensel haklarına saygı duyulan ve bu hakların ihlal edilmesine karşı çıkılan” bir sistem; “herkes için açık haklar ve sorumluluklar içeren, ABD'nin diğer uluslara uyguladığı standartları kendisine de uyguladığı” bir sistemdir (Obama, 2009).

Obama'nın ilk yılları açık bir şekilde uluslararası iş birliği ve çok taraflılık vurguları ile Bush döneminin tek taraflı yönetim anlayışından bir ayrışmayı temsil etmektedir, nitekim 2010 yılındaki Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi'nin metni, Obama'nın 2009 yılındaki konuşmasını aynen içermektedir:

"Amerika Birleşik Devletleri Başkanı olarak, Amerika'nın güvenliğini korumak ve çıkarlarımızı ilerletmek için yorulmadan çalışacağım. Ancak hiçbir ulus, 21. yüzyılın zorluklarını tek başına karşılayamaz ve dünyaya şartlarını dikte edemez. İşte bu nedenle Amerika, ulusların kendi çıkarlarını, özellikle de bu çıkarlar farklılaştığında, barışçıl bir şekilde takip edebilecekleri bir uluslararası sistem; insanların evrensel haklarına saygı duyulan ve bu hakların ihlal edilmesine karşı çıkılan bir sistem; herkes için açık haklar ve sorumluluklar içeren, diğer uluslara uyguladığımız standartları kendimize de uyguladığımız bir sistem arayışındadır." (*National Security Strategy*, 2010)

2009 yılındaki bir görüş de, Obama yönetimiyle birlikte diplomasi ve diyalogun geri döndüğünü öne sürmüştür (Dombey, 2009). Obama'nın retoriği, Bush döneminin tek taraflı müdahale anlayışının yerine, sistematik olarak, diplomasi, çok taraflılık ve uluslararası iş birliğini koymuştur.

“...Amerika dünya sahnesinde her zaman liderlik etmelidir...Ancak ABD askeri eylemleri, her durumda liderliğimizin tek, hatta birincil bileşeni olamaz. En iyi çekice sahip olmamız her sorunun bir çivi olduğu anlamına gelmez...Sert konuşmalar manşetlere çıkar ama savaş nadiren sloganlara uyar...” (Obama, 2014).

Obama’nın 24 Eylül 2013 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nda yaptığı konuşması, ABD’nin ve kendisinin kalan süresinde Ortadoğu ve Afrika’ya yönelik politikasını özetlemiştir. Bu konuşmaya göre ABD’nin Ortadoğu ve Afrika Politikası dört madde etrafında toplanmaktadır:

1. Amerika Birleşik Devletleri, bölgedeki temel çıkarlarını güvence altına almak için askeri güç de dahil olmak üzere gücünün tüm unsurlarını kullanmaya hazırdır.
2. ABD, Bölgeden dünyaya serbest enerji akışını sağlayacaktır.
3. Amerikan halkını tehdit eden terör şebekeleri ortadan kaldırılacak ve ABD’yi terörist saldırılara karşı savunmak gerektiğinde doğrudan harekete geçilecektir.
4. Son olarak ABD, kitle imha silahlarının geliştirilmesine ya da kullanılmasına müsamaha göstermeyecektir.

Bu politikalar tek başına değerlendirildiğinde, tek taraflı müdahale ihtimalini akla getirmektedir. Ancak Obama’nın konuşmasında, bu kapıyı kapadığından emin olmaya çalıştığı, çok taraflılık ve uluslararası iş birliği zemininde kalmaya çalıştığı gözlenmektedir:

“...Ancak bu hedeflere nadiren tek taraflı Amerikan eylemleriyle, özellikle de askeri eylemlerle ulaşabileceğimize de inanıyorum. Irak bize demokrasinin sadece güç kullanılarak empoze edilemeyeceğini gösterdi. Aksine, bu hedeflere en iyi şekilde uluslararası toplumla ve bölge ülkeleri ve halklarıyla ortaklık kurduğumuzda ulaşabiliriz...” (Obama, 2013)

Aziz ve Haglund, Obama Doktrini’ni “ittifaklar kurmayı ve askeri girişimleri arkadan yürütmeyi amaçlayan ve bunu yaparken de doktrine meşruiyet kazandırmak için çok kritik olan çok taraflı desteği toplamaya çalışan, mali açıdan ihtiyatlı, gerçekliği ön planda tutan bir strateji yaklaşımı” olarak tanımlamaktadır (Aziz, Haglund, 2014).

6.1.2. Arkadan Liderlik

Obama yönetiminin, tek taraflı müdahaleden kaçınan ve bunun yerine hem müdahaleler bağlamında çok taraflı bir stratejiyi benimsemesi hem de uluslararası kurumların rolünü ön plana çıkararak, ABD’nin sorunları tek taraflı olarak ele almadığı bir sistem tasavvuru sebebiyle, Obama yönetimine eleştiriler yöneltilmiştir. 2011 yılında Lizza, Obama’nın danışmanlarından birinin, Obama’nın yönetim tarzını “arkadan liderlik etme” olarak tanımladığını öne sürmüştür (Lizza, 2011). Kamuoyu bir süre bu ifade ile meşgul olmuş ve ne Obama’nın ne de danışmanlarından birinin böyle bir ifadeyi kullandığı iddia edilmiştir. Lizza, kaynağını vurgulasa da, Obama o süreçte katıldığı bir televizyon programında, “biz önden liderlik ediyoruz” diyerek bu etiketten kaçınmıştır (Rogin, 2011). Özellikle 2011 yılında yaşanan Libya Müdahalesi sırasında bu “arkadan liderlik” anlayışı, Obama’nın dış politika konularında zayıf bir başkan olduğu yorumlarına sebep olmuştur (Casler, Yarhi-Milo, 2023). Libya müdahalesi esas olarak Fransa ve İngiltere tarafından başlatılmış ve meşrulaştırılmıştır. ABD ise arka planda kalmıştır. Obama, "arkadan liderlik" yaklaşımıyla Amerikan yaşamına yönelik maliyeti ve

riski en aza indirmeye çalışmıştır. Bu yaklaşım, Holland’a göre Obama Doktrini’nin ideal müdahale modelini yansıtmaktadır. Holland bu modeli, “Sınırlı maliyet, sınırlı yük, yerel güçlerin desteklenmesi ve hava gücüne dayanma” olarak tanımlamaktadır.(Holland, 2016)

6.1.3. Diplomasi

Obama, tek taraflı askeri müdahaleler yerine çok taraflı ve diplomasi kanalının etkin kullanıldığı bir yönetim biçimi benimsemiştir. Obama’nın diplomatik kanallara yönelik tercihi yer yer, Amerika açısından istenen sonuçların alınmasına sebep olsa da, bazı dış politika konularında ise başarısızlığa yol açmıştır. Örneğin, Obama yönetimi, İran’la müzakereler yoluyla bir nükleer anlaşma imzalamayı başarmıştır. Bu, on yıllar süren bir krize geçici de olsa bir çözüm getirmiştir. İran’la nükleer anlaşmanın imzalanmasında, Türkiye ve Brezilya’nın oynadığı arabulucu rolü de oldukça etkili olmuştur (Vakil, Quilliam, 2019). Obama, Küba ile diplomatik ilişkileri yeniden tesis etmiş ve Küba’ya yönelik ambargonun bir parça yumuşatılmasını sağlamıştır. Obama, iklim değişikliğiyle mücadele için küresel bir anlaşma olarak Paris İklim Anlaşmasının imzalanmasında öncü rol oynamıştır (Dolan, 2023). Bu üç konu Obama yönetiminin sağladığı diplomatik başarılar arasında sayılabilir. Diğer yandan ise, Obama yönetimi, Suriye’deki iç savaşa askeri müdahalede bulunmamış ve diplomatik çabalar, savaşı sona erdirmeye yetmemiştir. Kırım’ın Rusya’ya katılmasına ve Rusya’nın Ukrayna’daki müdahalesine karşı caydırıcı adımlar atılmaması da Obama’nın diplomatik başarısızlıklarına örnek olarak verilebilir. Son olarak ABD’nin Afganistan’dan çekilme sürecinde mesafe kat edememesi de Obama yönetiminin diplomatik bir başarısızlığı olarak sayılabilir (Kaufman, 2016).

6.1.4. Offshore Dengeleme Stratejisi

Obama yönetiminin öne çıkan yönetim stratejileri arasında Offshore dengeleme önemli bir yer tutmaktadır. Walt, Offshore dengeleme stratejisini, Amerika’nın geleneksel büyük stratejisi olarak kabul etmektedir. Bu stratejiye göre Amerika Birleşik Devletleri, askeri gücünü, yalnızca hayati çıkarlarına yönelik doğrudan tehditler söz konusu olduğunda Amerikan toprakları dışında konuşlandırır. Bu stratejiye göre, ABD için hayati öneme sahip alanlar sadece Avrupa, sanayileşmiş Asya ve Basra Körfezi gibi bölgelerdir. ABD, bu bölgeleri doğrudan kontrol etmek yerine, düşman bir gücün kontrolüne geçmesini engellemekle yetinir. Bölgesel güç dengesini korumak için, öncelikle yerel aktörlere güvenilir, ABD sadece yerel aktörler yeterli olmadığı takdirde müdahale edecektir. Walt ayrıca, Offshore dengeleme stratejisinin izolasyonist bir strateji olmadığını öne sürmektedir. Çünkü bu stratejide, çok taraflı kurumların rolü ve bölgesel müttefiklikler önemli birer unsur olarak rol oynamaya devam etmektedir. ABD, bu alanlardaki aktif rolü aracılığı ile etkinliğini koruyacaktır. Bu stratejinin istisnai durumları arasında ise, sadece soykırım veya toplu katliam gibi insani felaketleri önlemek için kabul edilebilir bir maliyetle müdahale yer almaktadır (Walt, 2006).

Stepak ve Whitlark’ta, Obama doktrininin unsurları arasında, denizaşırı dengeleme yer almaktadır. Onlara göre, Obama Doktrini, “askeri hakimiyet yerine siyasi ve ekonomik liderliği; sürekli genişleme yerine Amerika’nın küresel askeri sorumluluklarının azaltılmasını ve yeniden dağıtılmasını; Avrupa merkezilik yerine sinosentrik bir kuvvet duruşunu; ve öncelik yerine çevreleme ve denizaşırı dengeleme unsurlarını birleştiren büyük bir stratejiyi tercih etmektedir.”(Stepak, Whitlark, 2012: 52) Prifti’ye göre ise Obama Doktrini, açık deniz dengeleme stratejisini kullanarak, yeni bir bölgesel

hegemonun ortaya çıkmasını önleme amacı taşımakta ve bu yönüyle Obama doktrini, ABD dış politikasında sürekliliği temsil etmektedir (Prifti, 2017: 49).

6.2. Trump Doktrini Tanımlamak

“...Donald Trump'ın başkanlığı daha önceki hiçbir ABD yönetimine benzemiyor...Başkanın yalan söyleme, ikiyüzlülük yapma, dikkat dağıtma, rencide etme ve laf kalabalığıyla kendisiyle çelişme eğilimi göz önüne alındığında, böylesi eşi benzeri görülmemiş davranışların nedenlerini anlamak, akademisyenlerin analitik kapasitesini zorluyor...”(Steff, 2020)

Löfflman'ın vurguladığı üzere, “Trump'ın fevri davranışları, tutarlı bir siyasi ideoloji ya da dünya görüşüne sahip olmaması ve kamuoyuna yaptığı açıklamalar ile politika sonuçları arasındaki tutarsızlık göz önüne alındığında, gerçek bir Trump Doktrini ya da büyük stratejiden bahsetmek oldukça risklidir. ” (Löfflman, 2019: 76) Ancak bu çalışma bu riski, akademik bir amaçla temkinli bir şekilde almaktadır. Trump doktrini olarak ele alınacak olgu, yeniden gözden geçirilmeye ve gelişime açıktır.

6.2.1. Önce Amerika (America First)

“Bugünden itibaren topraklarımızı yeni bir vizyon yönetecektir.

Şu andan itibaren, Önce Amerika olacak.” (Trump, 2017b)

“Önce Amerika” sloganı, Trump'ın hem başkanlık kampanya süreci hem de başkanlığı boyunca sürekli kullandığı bir slogan olmuştur. Bu politikanın özü, Amerikan çıkarlarının her şeyin üstünde olduğu anlayışına dayanan, düşünsel temelde realist, ticari anlamda korumacı, ilk bakışta izolasyonist olarak değerlendirilebilecek, Amerikan milliyetçiliğidir. Kampanya dönemi boyunca, en büyük slogan olarak bu ifadeyi kullanan Donald Trump, başkanlığı süresince de mümkün mertebe bu slogana bağlı kalmıştır. Öyle ki Donald Trump doktrininin bu slogan üzerinde düşünsel olarak temellenen ve Trump'ın aksiyonlarının öyle ya da böyle bu sloganın dikte ettiği doğrultuda ortaya çıktığı söylenebilir. Dolayısıyla bu çalışma, Trump Doktrini'ni bu temelde ele alacaktır.

Sanılanın aksine “Önce Amerika” sloganı, ilk defa Trump tarafından kullanılmamıştır. Bu slogan ilk olarak 1916 yılında Demokrat Woodrow Wilson'ın destekçileri tarafından ABD'yi I. Dünya Savaşı'nın dışında tuttuğunu vurgulamak için kullanılmıştır. Daha sonra 1920'de, Cumhuriyetçi halefi Warren Harding tarafından, Amerika'nın Avrupa'daki savaşa nihai olarak dahil olmasıyla ilgili hayal kırıklığını yönlendirmek ve Wilson'ın ABD'nin Milletler Cemiyeti'ne katılması çağrısına karşı çıkmak için kullanıldığında daha milliyetçi, içe dönük bir biçim almıştır. Laderman ve Simms'in aktardığına göre bu terimin en kötü şöhretli kullanımı Eylül 1940'ta, Başkan Franklin Roosevelt'in Nazi Almanyası'na karşı İngiltere ve müttefiklerine yardım etme taahhüdüne karşı kurulan “Önce Amerika Komitesi” tarafından yapılmıştır. Ve son olarak 2016 yılında da Trump, “Önce Amerika” sloganını benimseyerek, Amerikan tarihinde derin kökleri olan bir dış politika geleneğine başvurmuştur (Laderman, Simms, 2017: 10-11).

İlk bakışta izolasyonist olarak değerlendirilebilecek olan Trump'ın Önce Amerika'sı, yeni bir izolasyonizm midir? Kagan'ın belirttiği gibi, Trump, bir Amerikan izolasyonizmine geri dönüş anlamına gelmemektedir. Nitekim Kagan'ın da altını çizdiği üzere Amerika, 1930'larda bile kendisini

dünyanın geri kalanından asla soyutlamamıştır. Bunun anlamı, “Amerikan çıkarlarının çok daha dar bir şekilde tanımlandığı ve bu dar çıkarları korumak dışında dünyada hareket etmeye isteksiz bir anlayışa dönüştür.” (Kagan, 2016) Ancak “Önce Amerika” anlayışı, Trump’ın başkanlığında, çok taraflı eylemlerin azaltılıp tek taraflı eylemlerin artmasına yol açmıştır. Trump göreve gelirken taahhüt ettiği gibi, göreve başlamasıyla birlikte önemli tek taraflılık eylemleri sergilemiştir. Örneğin Amerika’nın Trans Pasifik Ortaklığı’ndan çekilmesi ve Paris İklim Anlaşması’ndan çekilmesi, Trump tek taraflılığının en bariz örneklerinden olmuştur.

6.2.1.1. Azalan Çok Taraflılık, Artan Tek Taraflılık, Çok Taraflılık Yerine İkili Ticari Anlaşmalar ve Pragmatik Diplomasi

Trump’ın yönetim anlayışının hakim temalarından bir tanesi, Amerika’nın azalan çok taraflılığına karşın, artan tek taraflı eylemleri olmuştur. Bu eylemler, özellikle ekonomik alanda olmak üzere, askeri alanda ve uluslararası kurumlar nezdinde de dikkat çekici derecede değişikliklere sebep olmuştur. Başkan Trump yönetiminde Amerika, Trans-Pasifik Ortaklığı’ndan (TPP) çekilmiş (Trump, 2017d), NAFTA’yı yeniden müzakere ederek yerine USMCA’yı (Amerika Birleşik Devletleri-Meksika-Kanada Anlaşması) getirmiş (Lobosco, Fung, Luhby, 2019), korumacı ticaret önlemleri almış, çelik ve alüminyum ithalatına gümrük vergileri getirmiş (The American Presidency Project, 2018), Çin’den ithal edilen ürünlere yüksek gümrük vergileri uygulamaya başlamıştır (Reuters, 2020). Diğer yandan Trump yönetimi, NATO müttefiklerine, daha fazla savunma harcaması yapmaları için baskı kurmuştur (MacAskill, Crerar, 2018). Obama yönetimi döneminde, Türkiye ve Brezilya’nın arabuluculuk çabaları ile mesafe kat edilen, İran Nükleer programıyla ilgili anlaşmadan çekilmiş ve İran’a yönelik ekonomik yaptırımları yeniden uygulamaya koymuştur. Trump yönetimi, kaçak göçle mücadele için sınır güvenliğine büyük önem vermiş ve Meksika sınırında duvar inşası için girişimlerde bulunmuştur. Diğer yandan, Müslüman ülkelerden ABD’ye girişler geçici olarak yasaklanmıştır. Yine önemli bir gelişme olarak, İsrail’in başkentini Kudüs olarak tanımış ve Amerikan büyükelçiliği Kudüs’e Trump döneminde taşınmıştır. Özellikle Kudüs’ün başkent olarak tanınması, ABD’nin İsrail-Filistin çatışmasına ilişkin onlarca yıllık politikasını bozmuştur. Trump bu hamleyi, Kudüs’ün, İsrail hükümetinin merkezi olduğu gerçeğinin tanınması olarak gerekçelendirmiştir (CFR, 2024).

İkili anlaşmalar ve pragmatik diplomasi, Trump doktrininin belirgin bir diğer özelliği olarak kabul edilebilir. Trump yönetimi döneminde ABD’nin dış politika stratejileri, daha önceki çok taraflı anlaşmalardan ve uluslararası organizasyonlardan uzaklaşıp, ikili anlaşmalar ve pragmatik diplomasiye odaklanma eğilimi göstermiştir. Örneğin, yukarıda da ifade edildiği üzere, Trump yönetiminin, Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması’nı (NAFTA) yeniden müzakere ederek, Amerika Birleşik Devletleri-Meksika-Kanada Anlaşması’nı (USMCA) imzalaması, çok taraflı bir anlaşmanın ikili ve üçlü müzakereler yoluyla nasıl yeniden yapılandırıldığını göstermektedir. Trump, bu anlaşmayı, ABD’nin çıkarlarını daha iyi koruyan bir düzenlemeye dönüştürdüğünü savunmuştur. Donald Trump seçim kampanyasını korumacı olarak yürütmüş ve başkan olarak ilk icraatlarından biri olarak, ABD’yi Trans-Pasifik Ortaklığı’ndan (TPP) çekmiştir. Ancak göreve geldiğinden bu yana tüm ticaret anlaşmalarına karşı olmadığını ve aslında ikili bazda müzakere edildikleri sürece yeni anlaşmaları desteklediğini de vurgulamıştır. Hatta Trump, Cumhuriyetçilere "inanın bana, çok sayıda ticaret anlaşması yapacağız. Ama bunlar bire bir olacak" demiştir (Gertz, 2017).

Trump'ın 2018 yılında İran ile yapılan nükleer anlaşmadan (JCPOA) çekilmesi, ABD'nin çok taraflı anlaşmalardan uzaklaşıp, İran üzerinde ikili yaptırımlar ve baskı politikası uygulayarak kendi şartlarını dayatma girişimi olarak ele alınabilir. Trump, bu yaklaşımın İran'ın nükleer silah geliştirme potansiyelini daha etkili bir şekilde sınırlayacağına inanmıştır. Trump'ın Kuzey Kore lideri Kim Jong-un ile gerçekleştirdiği zirveler, pragmatik diplomasinin diğer bir önemli bir örneğidir. Trump, önceki yönetimlerin aksine doğrudan liderler arası görüşmelere ağırlık vermiştir. Bu görüşmeler, Kuzey Kore'nin nükleer programını sınırlamaya yönelik çok taraflı çabalardan ziyade ikili müzakerelere odaklanmıştır. Trump, NATO müttefiklerine savunma harcamalarını artırmaları yönünde baskı yaparken, ABD'nin bu ittifak içerisindeki rolünü yeniden değerlendirmiştir. Çok taraflı ittifaklar yerine, bireysel müttefiklerle ikili ilişkileri güçlendirmeyi tercih etmiştir.

Trump'ın, liderlerle kişisel ilişkiye dayanan dış politika stratejisi de alışılmışın oldukça dışındadır. Chavez, Trump'ın görevde bulunduğu iki yıl içinde hem seleflerinin kişisel diplomasi izinden gittiğini hem de yerleşik normlardan koptuğunu, Trump'ın Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin ile iyi geçineceğini ve Kim Jong Un'a "aşık olduğunu" söylediğini, Suudi Arabistan Veliht Prensi Muhammed bin Selman ile de iyi ilişkiler geliştirdiğini vurgulayarak, Trump'ın, seleflerinden, geliştirdiği ilişkiler ve kişisel diplomasiye yaklaşım biçimi açısından oldukça farklı olduğunu öne sürmektedir. Chavez'in ifade ettiği gibi, siyaset, Trump için son derece kişiseldir. Anlaşmazlıklar uluslararası siyasetin doğal bir parçası olsa da, Trump bunu genellikle kişisel bir hakaret olarak görmektedir. Trump, Kim Jong Un'a "aşık" olmadan önce Kuzey Kore diktatörüne "deli" demiş, boyu ve kilosuyla alay etmiştir. Diğer yandan Trump müttefik liderlere bile saldırmıştır. Kanada Başbakanı Justin Trudeau ülkesinin itilip kakılmayacağını söylediğinde, Chavez'e göre, Trump kendini ihanete uğramış hissetmiş ve Trudeau'yu "çok sahtekâr ve zayıf" olarak niteleyerek öfkelenmiştir (Chavez, 2019).

6.2.1.2. Ekonomik Milliyetçilik

Trump doktrininin bir parçası da ekonomik milliyetçiliktir. Trump'ın ekonomik milliyetçilik anlayışını yansıtan eylemleri, aynı zamanda birer tek taraflılık örneği olduğu için önceki başlıkta da zikredilmiştir. Ancak ekonomik milliyetçilik, ABD'nin genel olarak ABD ile özdeşleşen bir ekonomik duruş olmamıştır. Tarihsel olarak ABD, serbest ticareti, gümrük duvarlarının indirilmesini, açık pazarı, özetle liberal ve kapitalist ekonomiyi savunan bir ülke olduğundan, Trump'ın ekonomik milliyetçi uygulamaları genel ABD duruşundan oldukça fazla sapma göstermiştir. Gurtov'un da belirttiği gibi, "Trump'ın uluslararası öncelikleri, Demokrat yönetimler bir yana, önceki Cumhuriyetçi yönetimlerin pozisyonlarından büyük ölçüde ayrılıyordu; bu da yaşayan her başkanın Trump'ın "Önce Amerika" ilanına neden mesafeli durduğunu" açıklayabilir durumdadır (Gurtov, 2021). Gurtov bu yorumu Trump'ın yönetim anlayışının geneli için yapmış olsa da, ekonomi anlayışı bu ayrışmanın en ön plana çıktığı alanlardan birisidir.

Trump'ın ekonomik milliyetçi duruşu, "Amerika'yı Yeniden Büyük Yap" (Make America Great Again) sloganı ile çerçevelendirilmiş olarak, ABD'nin ticaret dengesini iyileştirmeyi, yerli üretimi korumayı ve ekonomik milliyetçiliği vurgulamakta olup, aşağıdaki gelişmeler üzerinde açıkça gözlemlenebilir durumdadır:

1. Ticaret Savaşları ve Gümrük Tarifeleri: Trump yönetimi, Çin, Avrupa Birliği, Meksika ve

Kanada gibi ticaret ortaklarına karşı önemli gümrük tarifeleri uygulamıştır. Trump, gümrük tarifeleri yoluyla, ABD'nin dış ticaret açığını azaltmayı ve yerli üretimi korumayı amaçlamıştır (BBC, 2019).

2. NAFTA'nın Yeniden Müzakeresi: Trump, Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması'nı (NAFTA) ABD'nin çıkarlarına uygun şekilde yeniden müzakere etmiş ve bunun sonucunda USMCA (ABD-Meksika-Kanada Anlaşması) ortaya çıkmıştır (White, 2020).
3. Amerikan Malı ve Amerikan İş gücü Vurgusu: Trump, yerli üretimi ve istihdamı artırmak için "Buy American and Hire American" sloganıyla kampanyalar yürütmüş ve federal hükümetin alımlarında yerli ürünlere öncelik verilmesini savunmuştur (The White House, 2017).
4. Göçmen İşgücüne Kısıtlamalar: Trump yönetimi, yasal ve yasadışı göçe kısıtlamalar getirerek ABD'deki yerli işgücünü korumayı amaçlamıştır (Fox, 2020).
5. Enerji Bağımsızlığı: Fosil yakıt endüstrisine destek vererek ABD'nin enerji bağımsızlığını artırmayı hedeflemiştir (Restuccia, 2016).

6.2.1.3. Müttefiklere Yönelik Baskı

Trump doktrininin bir diğer parçası müttefiklere yönelik baskı olarak tanımlanabilir. Trump doktrininin çatısını temsil eden "Önce Amerika" anlayışı çerçevesinde Trump, ABD'nin ulusal çıkarlarını her şeyin üstünde tutmayı amaçlamış ve müttefiklerinin maddi anlamda daha fazla katkı sunmasını ve yüklerin daha makul şekilde paylaşılmasını talep etmiştir. Bu yaklaşım, geleneksel olarak müttefiklere yönelik cömert Amerikan yardımlarının ve güvenlik garantilerinin gözden geçirilmesine yol açmıştır. Trump, müttefiklerin kendi savunma ve güvenlik harcamalarını artırmaları gerektiğini savunmuş, bu konuda başta Almanya ve Fransa olmak üzere NATO üyelerine ciddi baskılar uygulamıştır (Haas, 2020).

Trump yönetimi, ekonomik araçları da kullanarak müttefiklerine baskı yapma stratejisini benimsemiştir. Bu, ticaret anlaşmalarının yeniden müzakere edilmesi, gümrük tarifelerinin artırılması ve ekonomik yaptırımların uygulanması şeklinde tezahür etmiştir. Örneğin, NAFTA'nın yeniden müzakeresi ve ABD-Meksika-Kanada Anlaşması (USMCA) ile sonuçlanması (Lobosco, Fung, Luhby, 2019), Trump'ın ekonomik baskı politikalarının bir yansımasıdır. Bu süreçte Trump, ticaret açığını azaltma ve Amerikan iş gücünü koruma amacıyla müttefiklerine karşı sert tavır almıştır.

Trump'ın müttefiklere yönelik baskı stratejisinin en belirgin örneklerinden biri, NATO üyelerinden savunma harcamalarını artırmalarını talep etmesi olmuştur. Trump, NATO müttefiklerinin Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'nın (GSYH) en az %2'sini savunmaya harcama taahhüdünde bulunmalarını sıkça dile getirmiş ve bu konuda sert eleştirilerde bulunmuştur. Bu talep, NATO'nun kolektif güvenlik anlayışının sorgulanmasına yol açmış ve bazı müttefiklerle ilişkilerin gerginleşmesine neden olmuştur (Sabbagh, 2024).

Trump yönetimi, müttefiklere yönelik baskıyı artırmak için uluslararası anlaşmalardan çekilme tehdidini de bir araç olarak kullanmıştır. Bu strateji, Paris İklim Anlaşması'ndan ve İran Nükleer Anlaşması'ndan çekilme kararlarıyla somutlaşmıştır (Meg Wagner, 2018; Trump, 2017d). Bu tür kararlar, Trump'ın müttefiklere kendi isteklerini kabul ettirmek ve uluslararası arenada ABD'nin

taleplerine uygun hareket etmelerini sağlamak amacıyla başvurduğu baskı yöntemlerinin bir parçasıdır.

Trump Doktrini'nin müttefiklere yönelik baskı anlayışı, Amerikan dış politikasında bir değişimi ortaya koymaktadır. Trump, müttefiklerle ilişkilerde daha fazla denge ve karşılıklılık talep eden bir yaklaşım benimsemiştir. Bu strateji, kısa vadede bazı müttefiklerle ilişkilerde gerilimlere yol açsa da uzun vadede ABD'nin ulusal çıkarlarını daha etkin bir şekilde savunmayı amaçlamaktadır.

6.2.1.4. Sert Güç Kullanımı

Sert güç, askeri güç ve ekonomik yaptırımlar gibi zorlayıcı araçları içerir. Sert güç kullanımı da, Trump doktrininin bir parçası olarak kabul edilebilir. Trump'ın başkanlığı döneminde sert güç kullanımı, belirgin bir dış politika aracı olmuştur. Trump döneminde sert güç kullanımı olarak değerlendirilebilecek olaylardan bazıları şunlardır:

1. 2017 yılında Trump yönetimi, Suriye'deki Şayrat Hava Üssü'ne, Esed yönetiminin kimyasal saldırısına karşılık olarak Tomahawk füzeleriyle saldırı düzenlemiştir (Garamone, 2017). Bu eylem, Suriye rejimine doğrudan bir askeri müdahale olarak görülmüştür.
2. Trump yönetimi, İran'a yönelik kapsamlı ekonomik yaptırımlar uygulamış ve 2020 yılında İran Devrim Muhafızları Kudüs Gücü Komutanı Kasım Süleymani'yi Bağdat'ta bir drone saldırısıyla öldürmüştür. Trump, ABD'nin İranlı komutan Kasım Süleymani'yi öldürerek çok sayıda insanın hayatını kurtardığını söylemiş ve Süleymani'yi "canavar" olarak nitelendirmiştir (BBC, 2020a). Bu eylem, İran ile ABD arasındaki gerginliği önemli ölçüde artırmıştır.
3. Trump, Kuzey Kore'nin nükleer programını durdurmak amacıyla hem ekonomik yaptırımlar uygulamış hem de askeri müdahale tehditlerinde bulunmuştur. 2017 yılında, "ateş ve öfke" ifadesiyle Kuzey Kore'ye karşı sert bir tutum sergilemiştir (BBC, 2017).
4. Trump yönetimi, Çin'e karşı kapsamlı bir ticaret savaşı başlatmış, yüksek tarifeler ve çeşitli ekonomik yaptırımlar uygulamıştır (BBC, 2020b). Bu, ekonomik sert gücün bir örneği olarak değerlendirilebilir.
5. Trump, Venezuela'daki Nicolas Maduro rejimini devirmek amacıyla ekonomik yaptırımlar uygulamış ve askeri müdahale seçeneğini masada tuttuğunu belirtmiştir (Jill Colvin, 2017). Trump'ın, Venezuela'daki durumu etkilemek amacıyla askeri müdahale seçeneğini dahi kullanma tehdidi, bir sert güç örneği olarak ele alınabilir.

Yukarıdaki örneklerle sınırlı olmamakla birlikte, bu olaylar, Trump'ın dış politikada sert güç kullanımını benimsediğini ve gerektiğinde askeri güç ve ekonomik yaptırımları birer araç olarak kullandığını ve kullanabileceğini göstermektedir. Trump'ın bu yaklaşımı, küresel düzende ABD'nin çıkarlarını korumak ve rakiplerini dengelemek amacıyla sert güç kullanımını içeren bir dış politika stratejisi olarak değerlendirilebilir.

6.2.1.5. Göç ve Göçmen Karşıtlığı

Göç ve göçmen karşıtlığı, Trump doktrininin önemli bir parçası olarak kabul edilebilir. Trump yönetimi, göçmen politikalarında sert ve sınırlayıcı önlemler almıştır. Örneğin, Trump, seçim

kampanyasında Meksika sınırına duvar örmeyi vaat etmiştir. Başkanlığı sırasında ise, bu projeyi hayata geçirmek için yoğun çaba sarf etmiştir (BBCWorld, 2017). Ayrıca Trump yönetimi, belirli Müslüman ülkelerden gelen göçmenlere ve ziyaretçilere yönelik bir seyahat yasağı getirmiştir (Trump, 2017a). Bu yasağın gerekçesi olarak ise ulusal güvenlik endişeleri gösterilmiştir.

Bolter, Israel ve Pierce'ın aktardığına göre, Trump yönetimi, göç konusunda yürütme faaliyetlerinde eşi benzeri görülmemiş bir tablo çizmiştir. Dört yıl içinde, ABD göç politikasını etkileyen 472 yürütme faaliyetini tamamlamış ve 39 tanesi daha önerilmiş ancak yönetim sona erdiğinde uygulanmamıştır. Bolter, Israel ve Pierce'a göre Trump, milyonlarca izinsiz göçmeni sınır dışı etmek veya 2.000 millik ABD-Meksika sınırının tamamına duvar örmek gibi uç vaatlerini yerine getirememiş olsa da, görev süresi boyunca göçmenlik sisteminde yapılan değişiklikler, insani koruma olanaklarını daraltmayı, yaptırımları artırmayı ve yasal göçü zorlaştırmayı başarmıştır. Bu eylemler genellikle ABD ulusal güvenliğini korumak ve ABD'li işçiler için ekonomik ilerlemeyi teşvik etmek adına gerçekleştirilmiştir. Trump'ın bu alanda bu kadar etkili olmasını, Bolter, Israel ve Pierce, "Kongre'nin on yıllardır ülkenin göç yasalarını güncellemekte başarısız olmasına, aynı zamanda Amerikalılar ve onların tüm siyasi görüşlerden seçilmiş yetkililerin göç sisteminin bozuk olduğuna inanmasına ve dolayısıyla değişim istemesine ve Trump'ın da kongrenin bıraktığı bu boşluğu, göçmenlik sistemi genelinde kapsamlı bir politika gündemini ilerletmek için bu boşluktan tam olarak yararlanan ilk başkan olarak değerlendirmesine bağlamaktadırlar (Bolter, Israel, Pierce, 2022). Dolayısıyla göç ve göçmen karşıtlığı, Trump doktrininin önemli ve etkin bir parçası olarak ön plana çıkmaktadır.

7. ABD’NİN TÜRKİYE POLİTİKALARININ OPERASYONEL KOD ANALİZİ VE BAŞKANLIK DOKTRİNLERİ ARACILIĞI İLE İNCELENMESİ

Amerika Birleşik Devletleri'nin dış politikası, dünya siyaseti üzerindeki etkisi ve uluslararası ilişkilerdeki rolü açısından büyük bir öneme sahiptir. ABD'nin dış politikası, sadece ulusal güvenlik ve ekonomik çıkarlar doğrultusunda değil, aynı zamanda başkanların ve kilit karar alıcıların kişisel inançları ve ideolojileri çerçevesinde şekillenmektedir. Operasyonel Kod Analizi, bu bağlamda önemli bir analitik çerçeve sunmaktadır. Operasyonel Kod Analizi, liderlerin felsefi ve araçsal inançlarını inceleyerek, onların dünya görüşlerinin ve politik kararlarının nasıl şekillendiğinin anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. ABD başkanlarının dış politika stratejilerini anlamak için, onların siyasi evrenin doğasına, geleceğin öngörülebilirliğine, taktiksel geçişkenliklere yönelik veya tarihsel gelişmeleri kontrol etme yetisine dair inançları gibi inançlarına odaklanmak gerekir. Örneğin, bir başkanın dünya siyasetine dair iyimser mi yoksa kötümser mi olduğu, dış politika hedeflerini belirlerken ve bu hedeflere ulaşmak için stratejiler geliştirirken büyük bir etkiye sahip olabilir. Aynı şekilde, siyasi olayların öngörülebilirliği konusundaki inançlar, risklerin nasıl değerlendirileceğini ve hangi zamanlama ile hareket edileceğini etkileyebilir.

Bu düşünceden hareketle, çalışmanın önceki bölümlerinde, Barack Obama'nın ve Donald Trump'ın operasyonel kodları analiz edilmiş ve bu iki başkanın doktrinleri incelenmiştir. Çalışmanın bu bölümünde, önceki bölümlerde elde edilen birikimin, ABD'nin Türkiye politikalarını ne kadar açıklayabileceği tartışılacaktır. Böylelikle ABD'nin Türkiye politikalarına alternatif bir perspektif sunularak, bu politikaları anlama ve gelecekteki olası politikaların öngörülebilirliği açısından önemli bir katkı sunmak amaçlanmaktadır.

7.1. ABD'nin Türkiye Politikası Nasıl Okunmamalı?

Allison, Morgenthau'nun I. Dünya Savaşı ile ilgili yaptığı çıkarımlar noktasında kendisinden çok emin olduğunun altını çizerek bu eminliğin verilere rasyonel bir taslak dayatılması sayesinde ortaya çıktığını vurgulamaktadır (Allison, 1971: 11-12).

ABD'nin Türkiye'ye yönelik yaklaşımları, büyük bir güç olarak en temelde hegemonik etkisini sürdürme amacıyla olan, bölgede ABD'nin ileri karakolu olma vazifesini üstlenecek, tamamen kendisine bağımlı olarak hareket edecek bir Türkiye tasavvur ettiğini düşündürtebilir. Temelleri Soğuk Savaş yıllarına dayanan bu temel yaklaşımı belirli olaylarla eşleştirmek ve bu yoruma varmak makul gelebilir. Özellikle, Türkiye'de yaşanan darbelerin ve darbe girişimlerinin, Amerika Birleşik Devletleri tarafından, Türkiye'yi istediği yönde hareket ettirmek üzere, düzenli aralıklarla başvurulmuş bir yöntem olduğu yönünde Türk kamuoyunda güçlü bir genel kanı mevcuttur. Bu yönüyle bakıldığında, Amerikan yönetimlerinin, Türkiye'yi, Amerikan çıkarları doğrultusunda hareket etmesi gereken, etmediği yerde gerekirse darbelerle istenilen yönde hareket ettirilebilecek bir ülke olarak gördüğü varsayımı yapılabilir. Türkiye'de yaşanan darbelere bakıldığında, Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye'de bir darbenin arkasındaki aktör olabileceğine dair şüpheler çoğunlukla makul sebeplere dayanmaktadır. En güncel örnek ise, 15 Temmuz Darbe Kalkışmasının faili, Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ) liderinin, ABD'de

ikamet etmesi ve Türkiye'nin tüm başvurularına rağmen, Türkiye'ye iade edilmemesidir.

Yukarıda darbeler üzerinden örneklendirildiği gibi, Türkiye'ye yönelik politikasında, Amerikan siyasetini bütüncül, müttefikini sürekli tahakküm altına almak isteyen bir siyaset olarak okumak, yer yer doğru olsa da gözden kaçırılan husus, Amerikan siyasetinin, siyasi sonucun ortaya çıkışı öncesinde, özellikle dış politika konularında, sürece dahil birçok farklı aktör ve faktörün etki ettiği karmaşık bir yapıda olmasıdır. Amerika'da kamuoyu da dahil olmak üzere, dış politika üreten kurumların ve bu kurumların altında bulunan kişilerin, başta Amerika Birleşik Devletleri başkanından başlamak üzere farklı inançları, farklı dünya algıları, farklı motivasyonları, farklı politikaları, farklı çıkarları olabilecek olması veya bağlı hissettikleri değerler açısından da farklılık arz edebilecek olmasındandır. Bu farklılıkların en temelinde de Amerika Birleşik Devletleri'nin güçlü bir ülke olması bulunmaktadır. Bu sebepten dolayı hem iç hem de dış kaynaklı olarak hem Amerikan iç siyasetini hem de dış siyasetini, kendi çıkarlarına göre şekillendirmek isteyebilecek, bir Batılı değerler bloğu ya da Yahudi, Ermeni ve Yunan lobileri gibi lobiler, FETÖ gibi küresel terör örgütleri, çok uluslu şirketler ve NATO üyesi ülkeler gibi müttefik ülkelerin olması doğaldır. Dolayısı ile Amerika Birleşik Devletleri'nin ne dış siyaseti ne de iç siyaseti, tüm seçenekleri masaya yatırarak aralarındaki en rasyonel tercihi yapmaya imkân verecek bir yapıdan oluşmamakta ve ABD'yi bütüncül bir aktör olarak okumak, bu okuma ile yapılan çıkarımlar da hatalara sebep olabilmektedir.

Ancak ABD, güçlü kurumsal yapısına ve yasama, yürütme, yargı yani güçler ayrılığına sahip olsa da başkanın sahip olduğu yetkiler azımsanmayacak derecede güçlüdür. Çalışmanın önceki bölümlerinde ifade edildiği üzere, Amerikan başkanlarının birçoğunun özellikle dış politika alanında sahip olduğu yetkiler oldukça geniştir. Bu yetkiler, başkanların bu yetkileri kişisel bir imza bırakacak şekilde aktif ve etkin kullanması ve gözle görülür politika örüntüleri oluşturabilmeleri neticesinde bir başkanlık doktrinine dönüşür ve genelde başkanın kişisel etkisini vurgularlar. Bu yüzden ABD başkanlarının ve başkanlık doktrinlerinin ABD'nin Türkiye politikalarına dair analizlere dahil edilmesi gerekmektedir.

7.2. ABD'nin Türkiye Politikasını, Başkanların Operasyonel Kodları ve Başkanlık Doktrinleri Perspektifinden Okumak

ABD'nin dış politikası, Obama ve Trump dönemlerinde değişen stratejik öncelikler ve dış politika yaklaşımları ile şekillenmiştir. Bu politikaların analizinde, başkanların operasyonel kodları ve başkanlık doktrinleri önemli bir rol oynamaktadır. Operasyonel kodlar, bir liderin politik hayatın doğasına, geleceğin öngörülebilirliğine, tarihi olayları kontrol edebilme kapasitesine, iş birlikçi ve çatışmacı taktikler arasındaki geçişliliğe ve şansın rolüne dair inançları gibi bileşenleri içerirken; başkanlık doktrinleri, belirli bir dönemdeki dış politika stratejilerini ve önceliklerini tanımlamaktadır. Bu bağlamda, ABD başkanlarının Türkiye'ye yönelik politikalarını incelerken, onların operasyonel kodlarını ve doktrinlerini anlamak kritik bir öneme sahiptir. Örneğin, Soğuk Savaş döneminde Başkan Truman'ın Sovyet yayılmacılığına karşı geliştirdiği Truman Doktrini, Türkiye'yi ABD'nin stratejik bir müttefiki haline getirmiştir.

Başkanların kişisel inançları, ideolojik yaklaşımları ve ulusal güvenlik öncelikleri, Türkiye gibi önemli bir bölgesel aktörle olan ilişkilerin dinamiklerini belirleme potansiyeline sahiptir. Bu bölümde, ABD'nin Türkiye politikasını, başkanların operasyonel kodları ve başkanlık doktrinleri perspektifinden

okuyarak, farklı açıklamalar elde edilip edilemeyeceği irdelenmektedir. Bu şekilde, iki ülke arasındaki ilişkilerin nasıl evrildiğine ve gelecekte nasıl şekillenebileceğine dair bir anlayış elde etmek amaçlanmaktadır. Bu amaca binaen hem Obama döneminde hem de Trump döneminde ABD-Türkiye ilişkilerinde belirleyici olan olaylar ele alınacak ve Barack Obama'nın ikinci başkanlık dönemi (2013-2017) ve Donald Trump'ın başkanlık dönemi (2017-2021) boyunca, her iki başkanın da farklı operasyonel kodları ve başkanlık doktrinleri ile ne kadar açıklanabileceği tartışılacaktır.

7.2.1. Obama'nın 2. Döneminde, Suriye Krizi, PYD/YPG/PKK Terör Örgütleri ile İlişkiler ve ABD'nin Türkiye Politikası

Barack Obama'nın 2. başkanlık dönemi, Orta Doğu'da önemli değişimlerin yaşandığı bir döneme denk gelmiştir. Bu süreçte, Suriye İç Savaşı ve DEAS'ın yükselişi, ABD'nin bölgedeki stratejik yaklaşımlarını da şekillendirmiştir. 2011 yılında Arap Baharı'nın etkisiyle başlayan ve kısa sürede bölgesel ve uluslararası boyutlara ulaşan Suriye İç Savaşı, Suriye halkının Esed rejimine karşı başlattığı barışçıl protestoların sert müdahalelerle bastırılmasının ardından hızla şiddetlenmiş ve çok sayıda yerel, bölgesel ve uluslararası aktörün müdahil olduğu kanlı bir iç savaşa dönüşmüştür.

Obama, 2011'de Arap Baharı'nın etkisiyle başlayan Suriye İç Savaşı'na başlangıçta temkinli ve doktriniyle uyumlu şekilde diplomasiyi ön plana çıkaran bir yaklaşım benimsemiştir. Suriye'deki protestoların Esed rejimi tarafından şiddetle bastırılması, ülkeyi hızla iç savaşa sürüklediğinde, genel kanı ABD'nin duruma müdahale edeceği ya da etmesi gerektiği üzerinde birleşmiştir. Fakat Obama bu seçeneğe gerçek manada hiç yaklaşmamıştır. Obama'nın neden böyle davrandığı konusunda çok farklı açıklamalar üretilmiştir. Bunların en başında, Irak Savaşı'nın yorgunluğu içerisinde olan ABD'de, kamuoyunun yeni bir savaş daha istememesi gelmektedir. İkinci bir açıklama ise, ABD'nin Suriye'de bir çıkarının olmadığı yönündedir. Üçüncü ve diğer bir açıklama ise, Obama'nın askeri müdahalenin uzun soluklu bir savaşa dönüşmesi riskini almak istememesidir. Dördüncü bir açıklama da uluslararası destek eksikliğidir. Tüm bu açıklamaların hepsi, makul bir zemine oturtulabilir. Ancak Obama'nın hangi sebebe daha çok ağırlık verdiği, farklı sebepleri olup olmadığı, yani karar sürecinin kendisine odaklanmak, farklı açıklamalar üretilmesini sağlayabilir. Obama'nın düşüncelerini okumak mümkün değildir, bu yüzden altta yatan nedensel mekanizma ancak kuramsallaştırılabilir. Obama'nın nasıl düşünebileceğine dair fikirler üretmek, diplomatik çabalardan, "kırmızı çizgilere" görece çabuk dönüşen, ancak ısrarla bir askeri müdahale kararıyla sonuçlanmayan sürece dair, alternatif açıklamalar üretilmesine yardımcı olabilir. Operasyonel kod ve başkanlık doktrinleri bu noktada faydalı araçlar olarak ön plana çıkmaktadır.

7.2.1.1. Suriye Krizi ve Kırmızı Çizgiler

Suriye'de, Mart 2011'de, Güneydeki Deraa kentinde bir okul duvarına devrimci sloganlar yazan bazı gençlerin tutuklanması ve işkence görmesinin ardından demokrasi yanlısı protestolar patlak vermiştir. Güvenlik güçlerinin göstericilerin üzerine ateş açarak birkaç kişiyi öldürmesinin ardından daha fazlası sokaklara dökülmüştür. Çatışmalar 2012 yılında başkent Şam'a ve ikinci şehir Halep'e kadar ulaşmıştır (@BBCWorld, 2016).

Ağustos 2011'de ise duruma yönelik ilk somut tepki olarak Obama, Yürütme Emri 13582'yi

yayınlayarak Esed'i istifaya çağırması ve Suriye hükümetinin varlıklarının dondurulmasını emretmiştir (The White House, 2011). Sürecin devamında, Suriye'de kimyasal silah kullanımı ile ilgili olarak Obama, bir kırmızı çizgi olarak yorumlanabilecek çok sayıda konuşma yapmıştır. Örneğin 20 Ağustos 2012'de Obama, şu ifadeleri kullanmıştır:

“...Bu noktada, duruma askeri müdahale emri vermedim. Ancak kimyasal ve biyolojik silahlarla ilgili olarak belirttiğiniz husus kritik önem taşımaktadır. Bu sadece Suriye'yi ilgilendiren bir mesele değil, İsrail de dahil olmak üzere bölgedeki yakın müttefiklerimizi de ilgilendiriyor. Bizi de ilgilendiriyor. Kimyasal ya da biyolojik silahların yanlış kişilerin eline geçmesi gibi bir durumla karşı karşıya kalamayız.

Esed rejiminin yanı sıra sahadaki diğer oyunculara da çok açık bir şekilde ifade ettik ki bizim için kırmızı çizgi, bir sürü kimyasal silahın dolaştığını ya da kullanıldığını görmeye başlamamızdır. Bu benim hesaplarımı değiştirir. Bu benim denklemimi değiştirir” (The White House, 2012).

Obama'nın kimyasal silah kullanımı konusunda açık bir tehdit içeren 4 Aralık 2012 tarihli farklı bir konuşması şu şekildedir:

“Bugün Esed'e ve onun emrindekilere şunu açıkça ifade etmek istiyorum: Dünya izliyor. Kimyasal silah kullanımı kesinlikle kabul edilemez ve edilmeyecektir. Ve eğer bu silahları kullanmak gibi trajik bir hata yaparsanız, bunun sonuçları olacaktır ve bunun hesabını vereceksiniz.”(Matt, 2012).

Obama'nın aynı konuda 20 Mart 2013 tarihli farklı bir konuşması ise şu şekildedir:

“Daha geniş anlamda ise, gerçekleri ortaya koyduğumuzda kimyasal silah kullanımının oyunun kurallarını değiştireceğini açıkça ifade ettim. Bugün bir sonraki adımlar hakkında bir açıklama yapmayacağım çünkü gerçekleri toplamamız gerektiğini düşünüyorum. Ancak potansiyel yıkıma ve kitlesel kayıplara neden olabilecek silahları görmeye başladığınızda ve bu cinin şişeden çıkmasına izin verdiğinizde, potansiyel olarak Suriye'de halihazırda gördüğümüzden daha korkunç sahnelerle karşı karşıya kalacağınızı düşünüyorum. Ve uluslararası toplum bu ek bilgiler ışığında harekete geçmelidir.” (The White House, 2013).

Yukarıda üç farklı örneği bulunan, “kırmızı çizgi” ifadelerine ve ABD Dışişleri Bakanı John Kerry'nin, Suriye'de kimyasal silah kullanımı ile ilgili olarak, ABD'nin elinde yaklaşık 1.500 kişinin ölümüne yol açan kimyasal saldırıdan Suriye'nin sorumlu olduğuna dair “açık ve ikna edici” bir kanıt bulunduğuna dair söylemine, Esed'i “haydut ve katil” olarak nitelendirmesine ve “ABD'nin bir diktatörün böylesine ciddi suçlar işlemesine seyirci kalamayacağını” söylemesi gibi gelişmelere rağmen Obama, ABD'nin Suriye'deki iç savaşa sürüklenme niyetinde olmadığını söylemiştir. Baltık liderleriyle fotoğraf çektirirken yaptığı konuşmada “Ucu açık bir taahhütte bulunmayı düşünmüyoruz” ve “Sahaya inme gibi bir yaklaşım düşünmüyoruz.” ifadelerini kullanmıştır (Lewis, Ackerman, 2013). Obama belki de Kerry ile aynı motivasyonlara sahip değildi, ancak sonuç olarak ABD, Obama'nın kırmızı çizgi söylemlerine rağmen, Suriye'de somut bir eylem ortaya koymamıştır.

1. Tisdall, riskten kaçınan bir başkan olarak tanımladığı Obama'nın, gazetecilerin de ABD'nin yakın bir zamanda harekete geçeceğine dair bir açıklama beklemesine rağmen, Esed'in

kimyasal silah kullanımı yani kırmızı çizgilerin net olarak geçilmesi sonrasında, yasal olarak Obama'nın Kongre'nin onayına ihtiyacı olmadığının da altını çizerek, saldırı kararı almamasının, bunun yerine kongreden yetki istemesinin, en yakın danışmanlarını bile şaşırttığını öne sürmektedir (Tisdall, 2018).

2. Samantha Power, insan hakları konusundaki duyarlılığı ve özellikle ABD'nin Suriye'deki politikalarına yönelik eleştirel yaklaşımıyla bilinen bir diplomattır. Power, Obama yönetimini, özellikle ABD'nin Esed rejimi ve diğer aktörlerin neden olduğu soykırım ve etnik temizlik gibi ciddi insan hakları ihlallerine karşı etkisiz kalması sebebiyle eleştirmektedir. Obama'nın belirlediği "kırmızı çizgiler" ve bu çizgilerin ihlal edilmesine rağmen sınırlı müdahale edilmesi, Power'ın hayal kırıklığını artıran unsurlardan biri olmuştur (Totten, 2015).
3. ABD Dışişleri Bakanlığı'nda Suriye'deki geçiş sürecinden sorumlu eski özel danışman Frederic Hof, "Beyaz Saray'ın sivilleri koruma konusunda (mültecilere yardım için çek yazmanın ötesinde) pek istahlı olmadığını ve Başkan Barack Obama'nın Suriye Devlet Başkanı Beşar Esed'in görevi bırakması yönündeki isteğini hayata geçirecek bir strateji geliştirmeye bile pek niyetli olmadığını biliyordum." şeklinde yazmıştır. Hof, Ağustos 2011'de Obama, Esed'in görevi bırakması gerektiğini söylediğinde, bir kongre komitesine rejimin "yürüten ölü bir adam" olduğunu söyleyecek kadar Obama'nın sözüne itimat etmiştir. Obama kırmızı çizgi uyarısını yaptığında, "çizgiyi aşmanın Esed rejimine zayıflatıcı bir darbe indireceğini" öngörmüştür. Yazısının çarpıcı cümlesi ise: "Söz ve eylem arasında böyle bir boşluğa nasıl izin verildiğini hala anlamış değilim..." (Hof, 2015).

Hof'un anlamakta zorlandığı kısmı doldurabilecek açıklama belki Obama'nın operasyonel kodundan çıkartılabilir. Hatırlanacağı üzere, Obama'nın I4a endeksi değeri (0,606), ABD başkanları norm grubu ortalamasından (0,39818), Z skoru itibarıyla (2,051793419), pozitif yönde 2 standart sapmadan fazla sapmaktadır. Bu endeks değeri, liderin çıkarlarını ileriye taşıma hususunda eylemin zamanlamasına (çatışma ve iş birliği taktikleri arasındaki esneklik) dair inancını göstermektedir. Obama'nın Suriye krizine yaklaşımında itidale davet ve diplomasiyi kullanma üslubundan, kırmızı çizgi ifadelerine hızlı geçişinin arkasındaki nedensel mekanizma, iş birlikçi taktiklerden, çatışmacı taktiklere geçişi olarak bir parça anlam kazanabilir.

İkinci açıklama ise, Obama'nın tehdit araçlarının kullanılabilirliğine atfettiği yüksek kullanılabilirlik, kırmızı çizgi ifadelerini sık kullanmasının anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Hatırlanacağı üzere, Obama'nın I5th endeksi değeri (0,048), ABD başkanları norm grubu ortalamasından (0,01523), Z skoru itibarıyla (3,118873132) pozitif yönde sapma göstermektedir. Obama bu endeks değerinde ABD başkanları norm grubu ortalamasına göre bu ortalamadan oldukça fazla sapma göstermektedir. Dolayısıyla tehdit araçlarının kullanımı noktasında, Obama'nın norm grubu ortalamasında bir ABD başkanından daha fazla tehdit araçlarının kullanılabilirliğine inandığı çıkarımı yapılabilir.

Üçüncü bir açıklama ise, Hof'un anlamakta zorlandığı, "söz ve eylem arasında boşluğa nasıl izin verildiği" hususuna yönelik bir açıklama üretmektedir. I4b endeksi, liderin çıkarlarını ileriye taşıma hususunda eylemin zamanlamasına (sözler ve eylemler arasındaki esneklik) dair inancını göstermektedir. Obama'nın I4b endeksi değeri (0,605), ABD başkanları norm grubunun ortalaması (0,57259) 'dan, Z skoru itibarıyla (0,265357754) neredeyse hiç sapma göstermemekte ve orta düzey bir geçişliliğe işaret etmektedir. Obama'nın inanç sisteminden elde edilen bu çıkarımlara, Obama

doktrininin, çok taraflılık, tek taraflı müdahaleden kaçınma, offshore dengeleme gibi faktörlere dayanan anlayışı eklemlendiğinde ise makul bir açıklama elde edilmektedir.

7.2.1.2. IŞİD/DEAŞ'ın Ortaya Çıkışı ve ABD

2003 yılında ABD öncülüğünde Irak'ın işgali ve istilası, IŞİD gibi grupların yerleşmesi ve genişlemesi için uygun ortamın yaratılmasında önemli bir rol oynamıştır. İşgalin yol açtığı toplumsal kargaşa, devlet kurumlarının parçalanmasına ve toplumsal güvensizliği ve Sünni-Şii ayrımını derinleştiren, etnik ve aşiret çizgilerine dayalı bir siyasi sistemin kurulmasına yol açmıştır. Gerges'e göre, bu ortam, IŞİD'i önemsiz bir devlet dışı aktörden güçlü bir İslami devlet yapısına dönüştürmüştür. Çünkü IŞİD, ayrımcılığa karşı protestoları Bağdat ve Washington'da yeterince dikkate alınmayan Sünnilerin, düşünsel ve kurumsal boşluklarını doldurarak, mağdur Sünnilere, milliyet, etnisite ve sınırları aşan güçlü bir pan-Sünni kimlik sunmuştur. IŞİD'in ortaya çıkışındaki diğer bir faktör ise Suriye'de devlet kurumlarının çökmesi ve ülkenin 2011'den sonra iç savaşa sürüklenmesidir. Başlangıç noktası Irak olsa da IŞİD'in iç savaştan faydalanarak Suriye'de yayılması daha kolay olmuş ve Suriye'ye yayılmak IŞİD'e stratejik derinlik ve önemli ekonomik kaynaklar sağlamıştır (Gerges, 2016: 8-17).

IŞİD hızlı bir şekilde ilerlerken Obama, Erbil'deki Amerikalıları korumak ve IŞİD'in saldırısı sonrasında mahsur kalan sivillere yardım etmek için “sınırlı” hava saldırıları emri vermiştir. IŞİD'in Eylül 2014'te iki Amerikalı rehinenin başını kesmesinin ardından Obama, hava saldırılarını Irak'ın ötesine taşıyarak Suriye'deki hedeflere de genişletmiştir. IŞİD'den kaynaklanan tehdit, büyümeye devam edip 2015 sonunda ABD'nin anavatanı da dahil olmak üzere Batı başkentlerine ulaşınca, Obama Irak ve Suriye'de Özel Harekat birliklerinin konuşlandırılmasına izin vermiştir ve ABD'nin Irak ve Suriye'deki savaşa katılımını derinleştirmiştir. Gerges, Obama'nın “Gergin bir ulusa ve yurtdışındaki endişeli müttefiklere güven vermek için ABD Başkanı, amansız hava saldırılarıyla IŞİD'i “yok etme” ve örgüte karşı mücadeleye öncülük edecek yerel güçler oluşturma” sözü vermesine rağmen, Obama'nın kara savaşından kaçınmaya yönelik temel stratejisinin değişmediğini ancak 2016 yılının başında, ABD'nin Irak ve Suriye güçlerinin Musul ve Rakka'yı kurtarmasına yardımcı olmak için “sahada botlar” konuşlandırmaya istekli olduğunun söylendiğini ve bunun da taktiklerde önemli bir değişiklik anlamına geldiğini belirtmektedir (Gerges, 2016: 43-49). Ancak Irak ve Suriye'de IŞİD'e karşı sınırlı miktarda ABD Özel Kuvvetleri'nin sahada bulunmasının, “sahada botlar” kavramının altını ne kadar doldurduğu tartışmaya açıktır. Obama'nın iş birlikçi taktiklerden, çatışmacı taktiklere geçişkenliğindeki görece yükseklik ve sözler ve eylemler arasındaki taktiksel geçişkenliliğinin orta düzeyde olduğunu akıldan tutarak, Obama'nın o tarihte ABD'nin sahaya önemli ölçüde angaje etmeyeceği beklentisine girmek makul olabilirdi ve gelişmeler de bu yönde seyretmiştir. Ancak doktrininin bir ilkesi olan offshore dengeleme stratejisi ile uyumlu olarak, örgüte karşı mücadeleye öncülük edecek yerel güçler oluşturma sözü, ABD'yi PYD/YPG/SDG/PKK terör örgütleriyle yakın ilişkiler kurmaya itmiştir.

7.2.1.3. IŞİD'e Karşı Mücadelede PYD/YPG/SDG/PKK Terör Örgütleri Üzerinden Vekil Savaş ve ABD'nin Türkiye Politikası

Obama'nın IŞİD'e karşı mücadeleye öncülük edecek yerel güçler oluşturma sözü ile bağlantılı olarak, Şubat 2015'te Türkiye ve ABD, Suriyeli muhaliflerin seçilerek eğitim için Türkiye'ye getirildiği bir “eğit-donat” destek anlaşması imzalamıştır. Aynı tür eğitimler ABD'li uzmanlar tarafından Suudi

Arabistan, Katar ve Ürdün'de özellikle Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) içinde yer alan gruplara da verilmiştir (Aljazeera, 2015). Ekim 2015'e gelindiğinde ise, 500 milyon dolarlık bu programın başarısızlığını kabul eden Obama yönetimi, programı tamamen sonlandırmıştır. Beyaz Saray ve Pentagon'daki üst düzey yetkililer, isyancı grupların birçoğunun Suriye Devlet Başkanı Beşar Esed'le savaşıma daha fazla odaklanmaları nedeniyle, savaşçıları Suriye'den çekme, onlara ileri savaş becerileri öğretme ve İslam Devleti'yle yüzleşmeleri için geri gönderme stratejisinin işe yaramadığını itiraf etmişlerdir (Shear, Cooper, Schmitt, 2015).

Eğit-donat politikasının başarısızlığı, ABD'yi yeni çözümler aramaya itmiştir. Obama, sorunlara tek taraflı yaklaşım yerine, çok taraflı yaklaşımı, sadece kaçınılmaz durumlarda çok sınırlı angajmanı ve sınır ötesi sorunları yerel güçleri destekleyerek çözmeyi (offshore dengeleme) öngören doktriniyle uyumlu olarak, bölgede ABD adına iş göreceği yeni bir güce ihtiyaç duymuştur. Bu noktada Obama önünde iki seçenek bulmuştur. İlk seçenek, Türkiye üzerinden bir vekalet savaşı (proxy warfare) yürütmektir. İkinci seçenek ise, PYD/YPG terör örgütleri üzerinden bir vekil savaş (surrogate warfare) yürütmektir. Bu iki kavram arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır.

Vekalet Savaşı, bir büyük gücün doğrudan kendisi savaşa katılmadan başka bir taraf üzerinden savaşı kışkırtması olarak tanımlanabilir. Bu tür savaşlarda, vekil güçler daha bağımsızdır ve kendi ajandalarını belirleyebilirler. Soğuk Savaş döneminde ABD ve Sovyetler Birliği'nin üçüncü dünya ülkelerinde yürüttüğü savaşlar, bu kavrama örnektir. Vekil Savaş ise vekalet savaşının daha hedef odaklı ve spesifik bir versiyonu olarak tanımlanabilir. Bu tür savaşlarda, vekil güçler daha fazla patron devletin emirlerini takip eder ve daha fazla bağımlıdır. Amaç, stratejik, operasyonel ve taktiksel yükü vekil güçlere devrederek maliyeti en aza indirmektir. Vekiller (surrogates), hem devlet hem de devlet dışı aktörler olabilir ve genellikle ad-hoc (geçici) ilişkilerle çalışırlar. ABD'nin PYD/YPG ile ilişkisi de, PYD/YPG'nin, ABD'nin stratejik, operasyonel ve taktiksel yükünü devralması, ABD'nin PYD/YPG'yi eğitmesi, donatması ve lojistik destek sağlaması, özellikle PYD/YPG'nin hareketlerinin çok büyük ölçüde ABD'nin direktiflerine dayanması ve son olarak ilişkinin, uzun vadeli bir ittifak yerine, belirli hedeflere ulaşmak için geçici olarak kurulmasından dolayı vekil savaş (surrogate warfare) olarak tanımlanmalıdır (Sarı Ertem, 2018). Türkiye'nin asla ne vekil savaşına ne de vekalet savaşına uygun bir aday olması, bölgenin çok önemli bir oyuncusu olması ve kendi bağımsız ajandasına sahip, egemen bir devlet olması, Obama için Türkiye ile çalışma seçeneğini arka plana atmasında etken olmuştur. Türkiye IŞİD tehdidini, Suriye'nin durumundan bağımsız ele almadığından dolayı, Türkiye ile IŞİD tehdidi etrafında oluşacak bir operasyonel partnerlik, ABD'ye Türkiye ile hem ikili ilişkilerinden kaynaklanan hem de NATO çerçevesindeki ilişkiyle bağlantılı olarak büyük sorumluluklar yükleme kapasitesine sahip olduğundan büyük bir risk barındırmıştır. Oysa, PYD/YPG üzerinden sürdürülecek bir "vekil savaş" görece çok daha düşük risk barındırmaktadır. Obama doktrini, bu noktada önemli açıklamalar sunmakta ise de Obama'nın operasyonel kodu bu açıklamaları detaylandırma kapasitesine sahiptir.

1. Obama'nın P3 endeksi değeri (0,118), siyasi geleceğin öngörülebilirliğine düşük bir inanç atfettiğini göstermektedir. Dolayısıyla, öngörülebilirliği düşük bulması, risklerden kaçınabileceğine dair bir ipucu sunmaktadır.
2. Obama'nın I3 endeksi değeri (0,155), risk yöneliminin düşük olduğuna işaret etmektedir. Dolayısı ile, patron ilişkisi kurabildiği, kullanışlı bir aparat üzerinden vekil savaş taktiği uygulaması daha anlamlı hale gelmektedir.

3. Obama'nın P4 Endeksi değeri (0,27), tarihsel gelişim üzerinde kontrolüne düşük bir inanca sahip olduğuna işaret etmektedir. Dolayısı ile, bölgede olayların kendi kontrolünden kolayca çıkabileceğine dair bir inancı taşıdığı varsayıldığında, kendisini bağlayacak kararlara imza atmayacağı düşünülebilir. Bu bağlamda, Türkiye'nin ABD'nin kontrol edemeyeceği aktörlerden biri olması sebebiyle Türkiye ile, Türkiye'nin endişelerini dikkate alan operasyonel bir ortaklık yoluna gitmek yerine, PYD/YPG ile vekil savaş taktiğine yönelmesinde Obama'nın P4 Endeksi değeri açıklayıcı bir faktör olabilir.

7.2.1.4. Obama'nın Türkiye Politikası ve Değerlendirme

Obama'nın 2. Döneminde Türkiye politikası, çok büyük ölçüde Suriye politikası ile şekillenmiştir. Bu çıkarımı yapmak zor değildir, çünkü Suriye Krizi ile bağlantılı olaylar haricinde, ikili ilişkilerin bozulması için bu kadar büyük çaplı başka gelişmeler olmamıştır. Suriye, krizin merkez üssünü temsil etmektedir ve Obama'yı en çok zorlayan alan da Suriye olmuştur. Başlangıçta, sorunun diplomatik yollarla çözülebileceğini düşünmek, Esed rejiminin barışçıl bir şekilde görevi bırakacağına inanmak, IŞİD'i Suriye krizinden bağımsız bir sorun gibi ele almak ve odağını daha çok oraya yönlendirmek, Türkiye'nin endişelerini dikkate almamak ve Türkiye ile taktiksel ayrışmaya gitmek, çok uzun bir müttefiklik geçmişine ve NATO ortaklığına rağmen, Türkiye'yi bir çok alanda hayal kırıklığına uğratmak ve müttefikliğe sığmayacak şekilde, müttefik ülkenin bütünlüğünü tehdit eden terörist grupları desteklemek büyük hesaplama hatalarıdır.

Dış politika gibi belirsiz bir alanda, sonuçları önceden tahmin etmek neredeyse imkansızdır. Realist bir bakış açısıyla, bazıları Suriye'de devam eden savaşın ABD'nin kilit çıkarlarını tehdit ettiğini savunmuştur. Çünkü öncelikle savaş, bölgedeki müttefik ülkelerin topraklarına sıçramış ve milyonlarca mülteci akımından kaynaklanan bölgesel istikrarsızlıklar, ilerleyen dönemlerde Avrupa devletlerini de tehdit eder hale gelmiştir. Diğer yandan krizin en büyük sonuçlarından biri olan IŞİD, müttefik ülkelerde de terör eylemleri gerçekleştirmiştir. İdealist bir bakış açısıyla bazıları da ABD'nin en başta kendi savunucusu olduğu liberal değerlerden dolayı, liberal düzenin temel taşları olan, sivillere yönelik şiddetin sona erdirilmesi, büyük ölçekli nüfusun yerinden edilmesinin engellenmesi, gerekirse doğrudan askeri veya vekaleten savaş yoluyla barışın yeniden tesis edilmesi üzerine odaklanmıştır. Koruma sorumluluğu doktrini de bu alanda harekete geçmek için yeterince motive edici argümanlar sunmaktadır (Itani, 2016: 337-338). Ancak Obama, Suriye krizinde realist veya idealist beklentilere uygun davranmak yerine, kendi inançları ve doktrini ile uyumlu, beklentilerin çoğuna ters ve kendine has bir yaklaşım benimsemiştir.

7.2.2. Trump Döneminde, Suriye Krizi, PYD/YPG/PKK Terör Örgütleri İle İlişkiler ve ABD'nin Türkiye Politikası

Donald Trump, 2017 yılında ABD Başkanı olarak göreve başladığında, dış politikada önemli sorunlardan bir tanesi de Suriye Krizi olarak devam etmiştir. Ancak Obama döneminin aksine, Trump'ın, geleneksel ittifaklar ve uluslararası iş birliği yerine, ABD'nin ulusal çıkarlarını ön plana koyan “Önce Amerika” doktrini sebebiyle, en önemli sorun alanlarından biri olsa da Suriye Krizi temasının dışına çıkan ikili gerilimler ve anlaşmazlıklar çoğalmış, ilişkilerde stratejik ortaklık/taktiksel ayrışma olarak ifade edilmenin ötesine geçebilecek, inişler ve çıkışlar yaşanmıştır. Ancak Suriye politikaları da inişli

çıkışlı ve dinamik bir seyir göstermiş, Türkiye ile ilişkiler de yine Suriye bağlamından etkilenmiştir.

7.2.2.1. Trump Döneminde Sözler ve Eylemler Arasında Yüksek Geçişlilik ve Tek Taraflı Eylemler

Obama'nın kırmızı çizgilerini aşan ve yine de müdahale ile sonuçlanmayan Esed rejiminin kimyasal silah kullanımı, Trump göreve geldikten kısa bir süre sonra, Nisan 2017'de tekrar ettiğinde, Trump'ın eyleme geçmesi çok kısa sürmüştür. Trump, saldırıya yanıt olarak askeri müdahale kararı almış ve 6 Nisan 2017'de, ABD Donanması'na ait iki destroyer (USS Ross ve USS Porter), Akdeniz'den Suriye'nin Humus ilindeki Şayrat Hava Üssü'ne 59 Tomahawk füzesi fırlatmıştır. Suriye rejiminin kimyasal saldırıyı gerçekleştirdiği yer olarak belirlenen Şayrat Hava Üssü'ne yapılan Amerikan saldırısında, üssün altyapısı ve uçakları büyük zarar görmüştür (Kaplow, 2018). Ürdün Kralı ile yaptığı basın toplantısında Trump, açıkça Obama yönetimini eleştirmiş ve Obama'dan farklı olarak müdahale edeceğini söylemiştir:

“Bence Obama yönetimi uzun zaman önce kırmızı çizgi dediğinde bu krizi çözmek için büyük bir fırsat yakalamıştı. Tehditte bulunduktan sonra bu çizgiyi geçmediğinde, bence bu bizi sadece Suriye'de değil, dünyanın pek çok yerinde çok geriye götürdü, çünkü bu boş bir tehditti... Benim için pek çok çizgiyi aştı. Masum çocukları, masum bebekleri -bebekleri, küçük bebekleri- bu kadar ölümcül bir kimyasal gazla öldürdüğünüzde -insanlar hangi gaz olduğunu duyunca şok oldular- bu, kırmızı çizginin ötesinde pek çok çizgiyi aşar. Birçok, birçok çizgiyi.”(Trump, 2017c)

Bu gelişme, Trump'ın tek taraflı hareket etmeyi benimseyen doktrini ve operasyonel kodundaki sözler ve eylemler arasındaki yüksek geçişliliğe dair inanç ile birlikte düşünülmürse makul bir açıklama elde edilebilir. Obama ve Trump arasında yapılan T testi sonuçlarına göre, tek taraflı (0,001) ve çift taraflı (0,003) p değerleri, Obama ve Trump arasındaki sözler ve eylemler arasındaki geçişlilik yönünde anlamlı bir farklılık olduğunu göstermektedir. Ölçek üzerinde de, Trump'ın I4b endeksi değeri (0,739), sözler ve eylemler arasında yüksek bir geçişliliğe işaret etmektedir.

ABD'nin bu askeri müdahalesi, çeşitli ülkelerden farklı tepkiler almıştır. Bazı ülkeler ABD'nin müdahalesini desteklerken, bazıları bu müdahaleyi uluslararası hukuka aykırı bulmuştur. Rusya, ABD'nin hava saldırısını sert bir şekilde kınamış ve iki ülke arasındaki gerilim artmıştır. Trump ise bu müdahaleyi “gerekli” ve “orantılı” bir yanıt olarak nitelendirmiş ve Suriye'deki kimyasal silah kullanımının kabul edilemez olduğunu vurgulamıştır (BBCNews, 2017). Trump'ın göreve gelişinden kısa bir süre sonra doğrudan askeri müdahale kararı alması önemli bir mesaj taşımaktadır. Trump henüz görev süresinin başlarında, gerektiğinde tek taraflı askeri müdahale kararı alabileceğine dair bir intiba oluşturmuştur.

Sözler ve eylemler arasındaki yüksek geçişlilik ile açıklanabilecek bir diğer örnek, ABD'nin Obama döneminde başlayan PKK/YPG/PYD'ye yönelik desteğinin Trump döneminde de devam etmesine karşın, taktiklerde ciddi bir değişimi göstermesidir. Çünkü ABD'nin hem saha komutanlarının hem iç muhalefетinin, aksi yöndeki görüşlerine ve ABD'nin kürtlere ihanet ettiği anlayışına yol açacağına dair uyarılarına rağmen Trump, konuyu Obama'dan oldukça farklı değerlendirerek, ABD askerlerini ani bir kararla Suriye'den çekmiştir. Karara, Temsilciler Meclisi ve Senato'daki hem

demokratlar hem de Cumhuriyetçilerden tepki gelmiştir. Trump'ın en güçlü destekçilerinden Mitch McConnell, Lindsay Graham gibi isimler, askerlerin Suriye'den çekilmesi kararına karşı Trump'ı uyarışlardır. Diğer yandan Evanjelik liderler de muhalif tavır sergilemişlerdir (Lindsay, Leslie, 2019).

Trump, hem göreve gelmeden önce hem de geldikten sonra, ABD askerlerini geri çekmekle ilgili politikaları savunmuştur. Ancak Obama da benzer taahhütlerle göreve gelmiş olsa da bunu pratikte uygulamamıştır. Trump döneminde ise, ABD askerleri hem IŞİD ile mücadele hususunda hem de PKK/PYD/YPG'ye destek konusunda Obama yönetimine kıyasla bir geri çekilme yaşamıştır. Terör örgütlerine yapılan maddi desteklerin devam etmesinden dolayı bu noktada, stratejide çok büyük bir değişiklik göze çarpmıyor olsa da taktiklerde önemli bir değişiklik meydana gelmiştir. Öyle ki bu kararın ardından, ABD Savunma Bakanı Jim Mattis ve Suriye Özel Temsilcisi Brett McGurk istifa etmiştir. Jim Mattis, çekilme kararının, ABD'nin müttefiklerine zarar vereceğini ve ulusal güvenlik çıkarlarını tehlikeye atacağını belirterek Aralık 2018'de (Paul, Josh, Missy, 2018), Brett McGurk ise benzer endişeler nedeniyle kısa bir süre sonra istifasını sunmuştur (BBCNews, 2018). Diğer yandan, müttefik ABD askeri ile karşı karşıya gelmemek için defalarca ABD'yi terör örgütleri konusunda uyanan Türkiye'nin de sınırında kurulmak istenen terör devletine karşı sınırını güvence altına alacak operasyonları yapması için uygun ortam oluşmuştur.

Sözler ve eylemler arasındaki yüksek geçişliliğin, Türkiye açısından en çarpıcı örneği ise Rahip Brunson krizidir. Rahip Andrew Brunson'ın, 2016 yılında Türkiye'de casusluk ve terörizm suçlamaları ile tutuklanması, ABD ile Türkiye arasında diplomatik bir krize yol açmıştır. Trump, Brunson'un serbest bırakılması için yoğun bir kampanya başlatmış, sosyal medya üzerinden ve kamuoyu önünde Türkiye'yi sert bir şekilde eleştirmiştir. Trump, ilk olarak 19 Temmuz 2018 tarihinde X (Twitter) üzerinde Brunson'ın masum olduğu ve serbest bırakılması yönünde Cumhurbaşkanı Erdoğan'a çağrıda bulunmuş (@realDonaldTrump, 2018a), Rahip Brunson'ın serbest bırakılmaması üzerine Trump, çok kısa bir süre zarfında tehdit diline geçiş yapmış (@realDonaldTrump, 2018b) ve Türkiye'ye ekonomik yaptırımlar uygulayarak baskı yapma yoluna gitmiştir. Bu süreçte Türk Lirası ciddi şekilde değer kaybına uğramıştır (BBC, 2018). Ancak, Brunson'un serbest bırakılmasından sonra Trump, söylemlerini çok hızlı bir şekilde değiştirerek, Brunson'un serbest bırakılmasını büyük bir diplomatik zafer olarak sunmuş ve Türkiye ile ilişkilerin yeniden düzelmesi gerektiğini belirtmiştir. 13 Ekim 2018 tarihinde gazetecilerin sorularını cevaplarken verdiği yanıt, bu konudaki hızlı değişiminin örneklerinden yalnızca bir tanesidir:

“Türkiye'ye karşı çok sert davrandık ve bir göz atacağız...Bugün Türkiye hakkında düne göre çok daha farklı hissediyoruz. Ve bence Türkiye'ye gerçekten çok daha yakın olma ve hatta belki de çok çok iyi bir ilişki kurma şansımız var. İnsanları tanıyoruz. Papazın da dediği gibi, bunlar inanılmaz insanlar. Türkiye'nin insanları inanılmaz insanlar. Ve bence şu anda Türkiye ile gerçekten harika bir ilişki kurma şansımız var. Umarım bu gerçekleşir.” (Trump, 2018)

Bu hızlı geçişlilik, Trump'ın dış politika doktrinindeki pragmatik yaklaşımıyla da desteklenmektedir. Trump'ın perspektifinden, politik gelecek, belirsizliklerle doludur ve bu nedenle hızlı ve kararlı tepkiler verilmesi gereklidir. Kriz sırasında uygulanan sert politikaların, Brunson'un serbest bırakılması sonrasında hızla yumuşatılması, Trump'ın diplomatik krizleri kendi lehine nasıl kullanabileceğini dair ipuçları sunmaktadır.

7.2.2.1.1. Önemli Bir Bölgesel Gelişme: Kudüs'ün İsrail'in Başkenti Olarak Tanınması

Kudüs, yüzyıllardır farklı kültürlerin, dinlerin ve medeniyetlerin kesişim noktası olmuş kutsal bir şehirdir. Filistin'in kalbi olan Kudüs, hem tarihî hem de kültürel önemiyle tüm dünya için büyük bir anlam taşır. Ancak 6 Aralık 2017'de, ABD Başkanı Donald Trump'ın Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanıma kararı, bu kutsal şehrin statüsüne yönelik uluslararası hukuka ve adalete aykırı bir hamle olarak büyük tepki toplamıştır.

Trump'ın Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanınması, uluslararası toplumun büyük bir kesimi tarafından gayrimeşru olarak nitelendirilmiştir. Bu karar, Birleşmiş Milletler'in (BM) 1947'deki Bölünme Planı'na ve 1967'deki 242 ve 338 sayılı kararlarına aykırıdır. BM'nin bu kararları, Kudüs'ün statüsünün müzakereler yoluyla belirlenmesini ve işgal altındaki Filistin topraklarının boşaltılmasını öngörmektedir. Trump'ın bu tek taraflı kararı, Filistin halkının haklarını göz ardı eden ve İsrail'in yasadışı işgalini meşrulaştırmaya çalışan bir adımdır. Bu durum, Filistin halkının egemenlik ve bağımsızlık taleplerini hiçe saymakla kalmayıp, bölgedeki barış sürecini de ciddi şekilde baltalamıştır. Trump'ın kararı, Filistinliler arasında büyük bir öfke ve hayal kırıklığı yaratmıştır. Filistinliler, Kudüs'ün statüsüne yönelik bu haksız müdahaleyi protesto etmek için sokaklara dökülmüş, gösteriler ve yürüyüşler düzenlemiştir. Filistin Yönetimi, bu kararı reddetmiş ve uluslararası toplumu bu hukuksuz adımı tanımamaya çağırmıştır.

Filistin halkı, yıllardır süren işgale, Yahudi yerleşimci politikalarına ve insan hakları ihlallerine karşı direniş göstermektedir. Filistinliler için Kudüs, sadece bir şehir değil, aynı zamanda kimliklerinin, kültürlerinin ve tarihî miraslarının bir parçasıdır. Kudüs'ün İsrail'in başkenti olarak tanınması, bu mücadelenin en önemli sembollerinden birini daha hedef almıştır. Kudüs'ün statüsü, uluslararası hukuk ve BM kararları çerçevesinde çözülmesi gereken bir mesele olmasına karşın, Trump'ın kararı, uluslararası hukukun temel prensiplerini ihlal etmekte ve bölgede kalıcı bir barışın tesis edilmesini zorlaştırmaktadır. Diğer yandan, ABD'nin İsrail'e verdiği açık desteğe rağmen, Trump'tan önceki başkanların atamadığı bir adımı, Trump'ın atması, Trump'ın tek taraflı hareket anlayışını yansıtan doktrini ve operasyonel kodundaki bazı inançlar tarafından anlaşılabilir kılınmaktadır.

1. Trump'ın P4 endeksi değeri (0,315) ABD başkanları norm grubunun ortalamasından (0,1426), Z skoru (2,005397357) itibari ile pozitif yönde sapmaktadır. Bu değer 2 standart sapmanın üzerinde olduğundan, Trump'ın norm grubu ortalamasında bir ABD başkanına göre tarihsel gelişimin üzerinde daha fazla kontrol sahibi olduğuna inandığı görülmektedir. Ancak yine de ölçek üzerinde, ABD başkanları norm grubunun “düşük” kontrole, Trump'ın da “orta” düzey bir kontrole inandığı akılda tutulmalıdır. Dolayısıyla bu eylemi tek başına bu endeksle açıklamadan önce diğer endekslere bakmak yerinde olacaktır.
2. Obama ve Trump arasında P3 endeksi üzerinde gerçekleştirilen T testine göre, (0,001) çift taraflı p değeri, Trump'ın, Obama'ya göre istatistiksel olarak siyasi geleceğe daha fazla öngörülebilirlik atfettiği sonucuna ulaştırmaktadır. Diğer yandan Obama'nın, ölçek üzerinde “çok düşük” siyasi gelecek öngörüsü inancına karşın, Trump'ın, “düşük” öngörülebilirlik atfı ile biraz daha öngörülebilir bir geleceğe inandığı gözlenmektedir. Dolayısıyla verdiği kararlarda riski, Obama'ya göre daha düşük bulması beklenebilir.
3. Trump'ın I3 endeksi değerine bakıldığında (0,131), düşük bir risk yönelimine işaret etmektedir.

Dolayısıyla Trump'ın Kudüs kararını operasyonel kod endekslerine bakarak açıklamak istediğimizde, tarihin akışını kontrol edebileceğine dair inancının, geleceği öngörülebilir olarak görmesi veya risk yöneliminden daha açıklayıcı olduğu değerlendirilmektedir.

4. Bu üç endeksten yapılan çıkarımlar, Trump'ın doktrininden alınan tek taraflı hareket ilkesi ile birleştirildiğinde, daha önceki ABD başkanlarının hiçbirinin gerçekleştirmediği bu eylemi, Trump'ın neden gerçekleştirdiğine yönelik bir teori elde edilmiş olmaktadır.

Trump, Kudüs konusunda yalnızca İsrail'in başkenti olarak tanımakla kalmamış, ABD'nin büyükelçiliğini de Kudüs'e taşıyarak meseleye tek taraflı yaklaşımında kararlı tavrını sürdürmüştür.

7.2.2.1.2. Türkiye'nin S400 Füze Savunma Sistemleri Satın Alımı ve Trump

S-400 meselesinin bir kriz haline gelmesi, uzun bir süreci ifade etmektedir. Konunun bu noktaya nasıl geldiğine dair sürece kısaca değinilecek olursa, Türkiye'nin Körfez Savaşı'ndan bu yana NATO aracılığı ile hava savunma talepleri S-400 meselesine kadar düzenli bir şekilde devam etmiştir. Örneğin 2013 yılında Suriye'deki çatışmalar sırasında NATO müttefikleri toplam 6 adet füze savunma bataryasını Türkiye'de konuşlandırmışlardır (NATO, 2013). Ancak bölgenin sıcak çatışmalara açık yapısı dolayısıyla, ulusal güvenlik için bu konunun nihai olarak çözüme kavuşturulması, yani Türkiye'nin kendi hava savunma sistemlerine sahip olması elzemdir. Bu nedenle 2013'te, Türkiye'nin Çin'den füze savunma sistemini satın alacağı ve bu sistemin Türkiye'de lisanslı olarak üretileceği açıklanmıştır. NATO ve Amerika Birleşik Devletleri, ittifakın bir Çin hava savunma sistemini NATO hava savunma ağına asla entegre etmeyeceğini söyleyerek şiddetle itiraz etmişlerdir. Bu sebepten ötürü daha sonra bu anlaşma rafa kaldırılmıştır (Reuters, 2015; Townsend, Ellehuus, 2019). Türkiye hava sahasında Rus uçağının düşürülmesi, PKK/PYD/YPG'nin ve IŞİD'in bölgede etkinliğinin artması gibi gelişmelerden sonra, Obama döneminde Türkiye, defalarca Patriot hava savunma sistemini satın alma ve teknoloji transferi arzusunu yinelemiştir (Mehta, 2018).

ABD tarafının Patriot hava savunma sistemlerini satmaması üzerine bu kez Rusya ile S-400 görüşmelerine başlayan Türkiye, Trump döneminde bu konuda hızlı ilerleme kaydetmiştir. Aslında, Patriot sürecinde ilerleme kaydedilememesinin yanı sıra, FETÖ'nün 15 Temmuz'da kalkıştığı darbe girişimi sürecinde ABD'nin payı olduğuna dair şüpheler nedeniyle, darbe girişimi akşamında Türkiye semalarında uçan F-16 savaş uçaklarının ortaya çıkardığı gerçeklik, Türkiye'nin savunma alanında yalnızca Batı sistemlerine değil aynı zamanda farklı sistemlere yönelik ihtiyacının altını çizmiştir. Dolayısı ile S-400 satın alımındaki ısrarın sadece Patriotların satılmaması ile değil, alternatif milli sistemler geliştirilene kadar, bu yönüyle önemli bir boşluğu dolduracak olması sebebiyle de gerçekleştiği düşünülmektedir.

Trump göreve, yukarıda anlatılan konjonktürün içerisinde başlamıştır. Trump döneminin başlangıcında, Türkiye kararlılıkla S-400 sistemlerini almak için görüşmeler yapmaya devam etmektedir ve konuyu analiz etmek adına aşağıda Trump ile ilgili bazı varsayımlarda bulunulacak ve daha sonra bu varsayımlar üzerinden tartışma yürütülecektir.

Varsayım 1: Trump, Türkiye'nin savunma amaçlı hava savunma sistemlerine sahip olma isteğini kişisel olarak makul bir istek olarak değerlendirmektedir.

Varsayım 2: S-400 satın alma arzusunu makul bir istek olarak değerlendiren Trump, bir NATO müttefikinin güvenlik kaygılarına, Obama yönetiminin kayıtsız kalmasını da makul bulmamaktadır.

Varsayım 3: Yukarıdaki iki iddianın perspektifinden, Türkiye'nin hava savunma sistemlerine sahip olmasını makul bulan Trump, Obama yönetiminin Patriot hava savunma sistemlerini, Türkiye'ye satmayarak, müttefik bir ülke ile ilişkilere anlamsız bir soğukluk getirdiğini, diğer yandan ABD'nin Patriot satışından elde edeceği gelirden mahrum kaldığı için iki kere hata yapıldığını düşünmektedir.

Varsayım 4: Trump bu süreci Cumhurbaşkanı Erdoğan ile ikili ilişkilerini kullanarak, konuyu Patriotların Türkiye'ye satılması ile tatlıya bağlamak, bunu başaramadığı takdirde de önceki yönetimin hatalı bulduğu kararının sorumluluğunu alarak, Türkiye ile ilişkilerin, Amerikan topraklarını ilgilendirmeyen bir mesele yüzünden, üstelik Cumhurbaşkanı Erdoğan'la olan iyi ilişkisine rağmen bozulmasını istememektedir.

Bu varsayımları tartışmak üzere, tartışmanın odağına “Önce Amerika” doktrinini koymak faydalı olacaktır.

1. Önce Amerika doktrinine göre Trump, izolasyonist bir Amerika tasavvur etmemektedir. Ancak ABD'nin dünya üzerinde sürdürdüğü genel dış politikanın, Amerikan çıkarlarına uygun olmadığını, başkalarının savaşlarında ABD'nin gereksiz olarak, maddi ve insani kayıplar verdiğini düşünmektedir. Dolayısı ile, Türkiye'nin S-400 satın alımını, Amerika'nın doğrudan zarar görüp görmediğine indirgemesi ve bu konuda vardığı sonuca göre karar vermesi muhtemeldir.
2. Müttefiklere yönelik baskı ilkesi düşünüldüğünde Trump'ın, örneğin NATO üyelerinin harcamaları ile ilgili sürdürdüğü politikalar ve bu konudaki ısrarcı tavırları anlaşılabilir olmaktadır. Çünkü Trump'a göre ABD, NATO üyesi diğer ülkelerin, ABD'den faydalandığı, onların ABD kadar katkı sunmadıkları halde, ABD'nin onların güvenliği için büyük harcamalar yapmak zorunda kaldığını düşünmektedir. Dolayısıyla NATO üyesi ülkelere, özellikle Almanya gibi ülkelere bu konuda baskı yapılması “Önce Amerika” ilkesine hizmet etmektedir. Ancak, Türkiye'nin savunma amaçlı alacağı bir füze savunma sistemine karşı durmanın, ABD uçaklarını vurmadığı sürece bir mantığı yoktur. ABD'nin İncirlik'te hava üssünün bulunması, Malatya Kürecik'te NATO radar üssünün bulunması, İzmir'de NATO Müttefik Kara Komutanlığı⁹'nin bulunması gibi faktörler ve uzun bir Türk-Amerikan müttefiklik geçmişi düşünüldüğünde, bu seçeneğin de makul olmadığı ortadadır. Bu noktada, geriye kalan tek makul argüman, sürekli dile getirilen, S-400 sistemlerinin NATO sistemleri ile uyumlu olmaması ve F-35 gibi savaş uçaklarının teknik bilgilerini S-400'ler aracılığı ile Rusya'nın elde edebileceğine yönelik iddialardır. Türkiye bu makul görünen iddiayı ortadan kaldıracak, Türkiye ve ABD arasında S-400 ve F-35 konularında yaşanan anlaşmazlıkların çözülmesi amacıyla bir ortak çalışma grubu kurulması önerisi gündeme getirmiştir. Bu öneri, Türkiye tarafından öne sürülmüş ve şu argümanlarla desteklenmiştir: 1) Teknik Değerlendirme, Ortak çalışma grubunun, S-400 sistemlerinin teknik özelliklerini ve NATO sistemleriyle etkileşimini objektif bir şekilde değerlendirmesi ve S-400'lerin NATO sistemlerine ve F-35 uçaklarına

⁹ Müttefik Kara Komutanlığı (LANDCOM) tüm NATO kara kuvvetlerini yönetir ve İttifak'ın kara konularında baş danışmandır. Avrupa Müttefik Yüksek Komutanı'nı destekleyen üç tek hizmetli komutanlıktan biridir ve İttifak'ın dört bir yanından gelen yüksek eğitimli hizmet personeli ile görev yapmaktadır. LANDCOM'un merkezi İzmir, Türkiye'dedir.

herhangi bir güvenlik riski oluşturup oluşturmadığını belirlemesi, 2) Şeffaflık ve Güven Artırma, Ortak çalışma grubu, taraflar arasında şeffaflığı artırarak güvenin tesis edilmesine yardımcı olacak ve teknik uzmanlar ve yetkililer, sistemlerin potansiyel risklerini ve bunları azaltma yollarını tartışabilecektir, 3) Çözüm Üretme, Ortak çalışma grubu, S-400 sistemlerinin NATO ittifakına ve ABD-Türkiye ilişkilerine zarar vermeden nasıl kullanılabileceği konusunda çözümler geliştirmeye yönelik çalışabilecektir. Bu çözümler, teknik önlemler, operasyonel sınırlamalar veya alternatif savunma düzenlemeleri içerebilir. 4) İlişkilerin Sürdürülmesi, Türkiye, bu tür bir ortak çalışma grubunun, iki ülke arasındaki askeri ve stratejik ilişkilerin zarar görmeden devam etmesini sağlayacağını savunmaktadır. Ortak çalışma grubu, hem Türkiye'nin savunma ihtiyaçlarını karşılamayı hem de ABD ve NATO'nun güvenlik endişelerini gidermeyi hedeflemektedir.

Konu bütünüyle düşünüldüğünde, “Önce Amerika” diyen bir Trump’ın, kişisel olarak bu krizi sürdürmeyi makul bulmaması, Erdoğan ile ikili ilişkilerinin de etkisi ile daha anlamlı hale gelmektedir. Doktrin buraya kadar makul bir açıklama sunmaktadır. Trump’ın operasyonel kod verilerinden daha detay çıkarımlar yapılabilir mi? Bunun için Trump’ın S-400 meselesindeki duruşuna ve operasyonel koduna birlikte bakılması gerekmektedir.

Trump 29 Haziran 2019 tarihinde, Cumhurbaşkanı Erdoğan ile ortak basın toplantısından önce basın mensuplarının sorularını yanıtlarken, S-400 konusunda Türkiye’ye adil davranılmadığını şu sözlerle vurgulamıştır:

(S-400 konusunda) “...Karmaşık bir durum var çünkü Başkan'ın Patriot füzelerini satın almasına izin verilmedi. Yani diğerlerini - S-200'leri ya da 400'leri - satın aldığına bunu yapmak istedi ama Obama yönetimi, o diğer füzeleri satın almak için anlaşma yapana kadar bunları satın almasına izin vermedi. Böylece diğer füzeyi satın aldı ve sonra birdenbire “Artık bizim füzemizi satın alabilirsin” dediler.” Bu şekilde iş yapamazsınız. Bu hiç iyi değil. İyi değil. Farklı çözümlere bakıyoruz. Bu bir sorun, buna şüphe yok. Farklı çözümlere bakıyoruz. Ama başka bir şey satın aldığına söyleyene kadar satın alması yasaklandı. Başka bir şey satın alır almaz da herkes “Tamam. Alabilirsin.” diyor. Bu şekilde iş yapamazsınız. Türkiye bizim dostumuz oldu ve birlikte harika işler yaptık. Biz büyük bir ticaret ortağıyız. Çok daha büyük olacağız. Bence 75 milyar dolar küçük bir rakam. Bence yakında 100 milyar doların çok üzerinde olacak. Obama yönetiminin yaptığı gibi insanlara bu şekilde davranamazsınız...Ona bakıyoruz. Ama bu iki yönlü bir yol. Başkan'a satış yapmadılar - izin vermediler - satın almak istediği füzeyi, yani Patriot'u almasına izin vermediler. Başkasından satın aldıktan sonra da "Şimdi size Patriot satacağız" diyorlar. Size şunu söylemeliyim ki, o bir NATO üyesi ve benim dost olduğum biri. Ve insanlara adil davranmak zorundasınız. Bunu anlıyorsunuz. İnsanlara adil davranmalısınız. Ve ben ona adil davranıldığını düşünmüyorum. Ona adil davranıldığını düşünmüyorum.” (Trump, 2019c)

Trump, aynı gün yine basın mensuplarının sorularını tamamen spontane şekilde yanıtlarken, Türkiye’nin S-400 satın alımını kişisel olarak da adil bulmadığına yönelik çok fazla done vermiştir:

“...Her neyse, çok iyi anlaşıyoruz. Ama Türkiye'ye ne oldu - ve ben size ne zaman adil olup ne zaman adil olmadığını söyleyeceğim. Patriot füzesi almak istedi. Başkan Obama'nın grubu hayır dedi. Almak istemeye devam etti. Hayır, hayır, hayır deyip durdular. Satın alamadı.

Şimdi, savunma için ihtiyacı vardı. İhtiyacı vardı. Bunun üzerine Rusya'ya gitti ve S-400 satın aldı. Almak için bir anlaşma yaptı çünkü alamıyordu. Almasına izin vermediler. İzin vermediler. Bu yönetim, yani benden önceki yönetim, almasına izin vermedi. Bu yüzden dışarı çıktı, Rusya'ya gitti ve S-400 için bir anlaşma yaptı. O kadar iyi olmadığını varsayalım ama bir anlaşma yaptı. Onlara para ödedi, çok para. Çok para koydu. Ve satın aldı. Satın alır almaz, ülkemizden insanlar ona geri döndüler ve dediler ki, “Dinle, bu sistemi kullanmanı istemiyoruz,” çünkü bu NATO sistemi değil, vesaire, vesaire - tüm nedenleri biliyorsunuz: “Bu sistemi kullanmanızı istemiyoruz. Bize bir iyilik yapın, size Patriot satalım.” O da “Artık çok geç. Ben çoktan aldım.” Yapabileceği bir şey yoktu; zaten satın almıştı. Ama dürüst olmak gerekirse, ben ülkemiz için her şeyi yaparım ama ona çok adaletsiz davranıldı. Ona satın alamazsın, alamazsın denildi. Bilirsiniz, bir şeye sahip olamadığınızda, aniden gidip başka bir şey alması eski bir sırdır ve sonra dediler ki-önce dediler ki: “Bunu sana satacağız. Dört yıl içinde alabilirsin.” Sonra, “Sana hemen vereceğiz” dediler. Ama o dedi ki: “Bunu yapamam. Satın aldım. Rusya'dan başka bir sistem -benzer bir sistem- almak için bir servet harcadım” dedi. Sorun şu ki, uçakları (F35) çoktan satın almış. Ve uçaklar bizim açımızdan uyumlu değil. Uyumluluk açısından değil ama bizim açımızdan, ulusal güvenlik açısından. Yani tam bir karmaşa. Tam bir karmaşa. Ve dürüst olmak gerekirse, bu Erdoğan'ın suçu değil...Bence ona haksızlık yapıldı, size bunu alamayacağınız söylendi ve sonra başka bir sistem satın aldıktan sonra bize şöyle dendi: “Sana satacağız. Sana hemen vereceğiz.”. Ama o zamana kadar uçağı çoktan satın almıştı. Yani karmaşık bir anlaşma. Üzerinde çalışıyoruz. Ne yapabileceğimize bakacağız.” (Trump, 2019a)

Kısa bir süre sonra 16 Temmuz 2019'da kabine toplantısında soruları cevaplarırken, Trump bu konudaki duruşunu yinelemiştir:

“...açıkçası, bu çok karmaşık bir durum. Obama yönetimi onlara Patriot füzelerini satmayacaktı. Savunma için Patriot füzelerine ihtiyaçları var. Hiçbir koşulda satmayacaklardı. Türkiye onları almak için çok uğraştı ama satmadılar ve bu uzun bir süre devam etti. Rusya'dan benzer bir füze -o kadar iyi bir füze değil ama neredeyse benzer bir füze- almak zorunda kalacaklarını öğrendikleri anda herkes birdenbire Türkiye'ye “Tamam, size Patriot füzesi satacağız” demeye başladı...Ancak o zamana kadar Türkiye, NATO üyesi olduğu için aptalca bir şekilde buradan almasına izin verilmeyen füze sistemi için Rusya'ya çoktan imza atmış ve yüklü miktarda para ödemişti...bunun üzerinde çalışıyoruz. Neler olacağını göreceğiz. Ama bu gerçekten adil değil. Satın almak istediler, ben ülkeleri savunmuyorum. Türkiye'yi savunmuyorum...Bu adil bir durum değil...”(Trump, 2019b)

Trump'ın 29 Haziran 2019'da yaptığı iki konuşma ve 16 Temmuz konuşmasındaki retoriğe bakıldığında, ilk tahlilde Trump'ın gerçekten de, Türkiye'ye adil davranılmadığı sonucuna vardığını göstermektedir. Hatta önceki yönetimin tavrını “aptalca” olarak değerlendirmiştir¹⁰. 29 Haziran'da Cumhurbaşkanı Erdoğan, basın toplantısında S-400 - F-35 gerginliği nedeniyle gündeme gelen ABD'den Türkiye'ye yönelik yaptırım iddiaları ile ilgili soruya, “Sayın Trump bugün bu konuya açıklık getirdi. Böyle bir şeyin olmayacağını da kendisinden özellikle dinlemiş olduk.” cevabını vermiştir

¹⁰ Trump'ın ilgili basın toplantısında kullandığı jestlerin ve tutumunun incelenmesi için ayrıca basın toplantısının kaydı izlenilebilir: <https://www.youtube.com/watch?v=9c9POBTM71w> (Erişim Tarihi: 15 Ocak 2024)

(Erdoğan, 2019). Dolayısıyla konunun başında belirtilen dört varsayımın, ilk üç tanesinin doğru kabul edilebilmesi için yeterli done sağlanmaktadır. Dördüncü varsayım için de Trump'ın S-400'ler konusunda ne yaptığı incelenecek ve eylemlerinin operasyonel kodu ile anlamlandırılabilirliği de tartışılacaktır.

S-400 meselesinde Trump'ın temel tepkisi, durumu “bu karmaşık bir durum, ama çözülebilir” şeklinde ele almak olmuştur. Bu tepki, onun diplomaside kişisel ilişkilere ve doğrudan müzakerelere fazlaca dayanan doktrinini yansıtmaktadır. Trump ve Erdoğan arasındaki ilişki, S-400 krizinin seyrini büyük ölçüde etkilemiştir. İki lider arasındaki sıcak ilişki, Trump'ın Türkiye'ye karşı daha ılımlı bir tutum almasına neden olmuştur. Trump'ın, Erdoğan'ın, Obama yönetimi tarafından “yanlış” muamele gördüğünü söylemesi ve S-400 alımını belli ölçüde meşrulaştırması, sorunu iş birlikçi bir yaklaşımla ele almak istediğini ancak taktiklerde, doktrinindeki pragmatiklik ilkesi ile de uyumlu şekilde, geçişken bir tavır ortaya koyduğu söylenebilir. Hatırlanacağı üzere Trump, taktiklerin geçişkenliği endeksi yüksek olan bir liderdir. Dolayısıyla, Trump'ın karşı çıkışlarını ve tehditlerini cezalandırmaya çevirebilmesi, cezalandırma davranışını, tehditlere ve karşı çıkma taktiklerine çevirebilmesi ya da destek verme, taahhüt etme gibi davranışlarını, ödüllendirmeye çevirebilmesi noktasında, Obama ve tipik bir ABD başkanına göre daha fazla esnekliğe inandığı söylenebilir. Burada farklı araçların kullanılabilirliğine işaret eden I5 endekslerine atfettiği yararlılıkla orantılı olarak, süreci yönetirken hem iç siyasete yönelik hem de Türkiye'ye yönelik, övme, destek verme, taahhüt etme gibi iş birlikçi araçları, karşı çıkma/direnme, cezalandırma gibi araçları hem iç siyasete yönelik hem de Türkiye'ye yönelik belli oranda kullandığı veya kullanmaya çalıştığı yorumu yapılabilir. Çünkü esasen Trump, hem Erdoğan'ı övmüş, hem Türkiye'nin taleplerinin haklı olduğunu belirtmiş, hem ikili görüşmelerde Türkiye'ye yaptırım uygulanmayacağını taahhüt etmiş, iç politikada yaptırımlara engel olmaya çalışmış ve en nihayetinde gerçekleşen yaptırımların da çok sınırlı düzeyde kalmasını sağlayabilmiştir. Sorunu önce Patriotların satışı zemininde çözmeye çalışmış, iç politika ve Erdoğan arasında farklı çözümler bulmaya çalışmış, hem iç politikayı hem de Erdoğan ile ilişkisini pragmatik bir zeminde yürütmeye çalışmıştır.

7.2.2.1.3. Trump'ın Türkiye Politikası ve Değerlendirme

Trump yönetiminde ABD'nin Türkiye politikaları, ekseriyetle Trump'ın kişisel etkisiyle şekillenmiştir. Uzun zamandır, Türkiye ile sorun olan Suriye sınırında PKK/YPG/PYD terör örgütlerinin varlığı, ABD tarafından sağlanan maddi destek devam etse bile, Trump'ın güçlü bir iç muhalefete karşı, aldığı bireysel kararlar sayesinde, Türkiye ile bu konudaki ilişkilerin nispeten iyileşmesine ve Türkiye'nin müttefik ABD ile sahada bilfiil karşı karşıya gelme riskinin minimize edilmesine yol açmıştır. ABD'nin uzunca bir süredir takip ettiği, IŞİD'e karşı PKK/YPG/PYD terör örgütlerinin kullanılması ve Türkiye'nin itirazlarına rağmen ABD korumasında bulunmaları durumu, ekonomik yönlerden sona erme ve masada devam etse bile, sahada büyük ölçüde sona ermiştir. Bu sayede uzun zamandır ABD-Türkiye ilişkileri açısından kronik hale gelen sorun, Türkiye'nin sınır güvenliğini sağlarken, NATO müttefikleri ile karşı karşıya gelme ihtimalinin minimize edilmesi ile büyük ölçüde yatışmıştır. Türkiye'nin sınır ötesi operasyonlarla, bölgenin Türkiye'ye yakın kısımlarında istikrarı sağlaması hem göç dalgalarının azalmasına, hem az miktarda olsa da Suriye'den göç eden mültecilerin geri dönebilmesine, terör örgütlerinin hareket alanının daralmasına, Türkiye'ye yapılan terör tacizlerinin azalmasına imkan sağlamıştır.

Brunson krizi örneğinde görüleceği üzere, yine Trump'ın kişisel duruşu, iki ülke ilişkilerinin seyrini çok büyük ölçüde etkilemiştir. Trump'ın "Önce Amerika" olarak algılayabileceği her sorunun, potansiyel etkilerini aşarak, büyük meseleler haline gelebileceği gözlenmiştir. Bu konu S-400 meselesi ile birlikte düşünüldüğünde, Trump'ın, tek bir kişi (Brunson) için hem Türkiye'yi hem Erdoğan'ı karşısına alarak, çok kısa süre içerisinde, müttefik bir ülkeye ciddi yaptırımlar uygulaması ama diğer yandan kronik sorun haline gelmiş ve sadece ABD'yi değil, öne sürülen gerekçeler bakımından, NATO ülkelerini de etkileyebilecek bir soruna karşı oldukça yapıcı davranmaya çalışması ve yaptırımlardan kaçınması, diğer yandan, PYD/YPG/PKK'ya verilen destek konusunda aldığı radikal kararlar ve bu üç konuda da politik hedeflerini başarmakta önemli sonuçlara ulaşabilmesi yönünden oldukça çarpıcıdır.

8. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu doktora tezi, “devlet” adı verilen soyut yapıyı homojen, bütüncül ve tam rasyonel olarak ele alan, rasyonel aktör varsayımına sahip klasik dış politika analizlerinin bazı yetersizlikleri olduğunu savunarak yola çıkmıştır. Bilişsel devrimle birlikte gelişen bireysel/psikolojik faktörlere odaklanan yaklaşımların, dış politika karar vericilerini merkeze alan, liderlerin inanç sistemlerini ve bilişsel süreçlerini inceleyen yeni bir perspektif getirdiği vurgulanmıştır. Bu perspektif içerisinde yer alan Operasyonel Kod Analizi ise liderlerin siyasi evrene yani politik dünyaya ve diğer politik aktörlere dair inançlarını sistematik biçimde analiz etme imkânı sunan, tekrarlanabilir ve istatistiksel olarak test edilebilir bir yöntem olarak öne çıkmaktadır.

Araştırma, ABD başkanları Barack Obama ve Donald Trump’ın inanç sistemlerini (operasyonel kodlarını) nicel bir içerik analizi yöntemi olan VICS (Verbs In Context System) yöntemiyle incelemiş; bu iki başkanın dış politikadaki tutumlarının ne ölçüde politik inançlarına paralel olduğunu göstermeyi amaçlamıştır. Başkanların inanç sistemlerinin ve doktrinlerinin, ABD’nin Türkiye Politikasındaki etkisi, ABD-Türkiye ilişkileri özelindeki somut olaylar ve krizler (özellikle Suriye krizi, terör örgütleriyle ilişkiler, Rahip Brunson krizi, S-400 meselesi) üzerinden sınanmıştır. Çalışmada ayrıca Amerikan başkanlık doktrinlerine de yer verilmiş; Obama Doktrini ve Trump Doktrini’ni oluşturan temel eğilimler ortaya konmuştur.

Tez, dört temel hedef doğrultusunda ilerlemiştir. İlk olarak, rasyonel aktör varsayımının dış politika analizlerinde yetersiz kaldığı ve insan faktörünün yanı sıra liderin politik inanç sistemlerinin dış politika kararlarını önemli ölçüde etkilediği tartışılmaktadır. İkinci olarak, ABD başkanlarının siyasi evrene dair felsefi ve araçsal inançlarının, sistemik ve kurumsal faktörlerin görece sabit kaldığı durumlarda, politika sonuçlarını nasıl dönüştürebildiği gösterilmektedir. Üçüncü olarak, Obama ve Trump gibi iki farklı liderin inanç sistemleri arasındaki farklılıklar, norm grup karşılaştırmaları ve istatistiksel testlerle desteklenen bir kıyaslama çerçevesinde incelenmektedir. Son olarak, bu farklılıkların somut karşılığı, ABD-Türkiye ilişkilerinde yaşanan önemli kriz ve gelişmeler bağlamında başkanların operasyonel kodları ve doktrinleri ışığında alternatif bir açıklama sunularak ele alınmaktadır.

Sonuç olarak tez, birey odaklı dış politika analizinin ve psikolojik yaklaşımların, kurumsal/bürokratik ve yapısal faktörlerin önemini dışlamaksızın, analize eklenmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Çalışma, ABD’nin dış politika yapımında başkanların bireysel inanç sistemlerinin (operasyonel kod) ne ölçüde belirleyici olabileceğini, Barack Obama’nın ikinci başkanlık dönemi ile Donald Trump’ın başkanlık dönemini karşılaştırarak incelemiştir. Çalışmada öncelikle operasyonel kod kavramı kuramsal çerçevede tanımlanmış, ardından her iki başkanın felsefi (P) ve araçsal (I) inançlarını ölçen VICS (Verbs in Context System) endeksleri kodlanarak yorumlanmıştır. Obama ve Trump’ın endeks skorları, hem birbirleriyle hem de 41 ABD başkanından oluşan norm grubu ortalamalarıyla karşılaştırılmış; bu kapsamda Z skorları ve istatistiksel anlamlılık testleri kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlar, başkanların operasyonel kodlarındaki benzerlik ve farklılıkları istatistiksel olarak ortaya

koymuştur. Çalışmanın bulguları, bu inanç farklılıklarının Obama Doktrini ve Trump Doktrini olarak adlandırılabilir dış politika anlayışlarıyla nasıl örtüştüğünü ve söz konusu başkanların Türkiye politikalarına ne şekilde yansıdığını göstermektedir.

Çalışmada elde edilen ilk önemli bulgu, Obama'nın toplam 16 endeksin büyük çoğunluğunda 41 ABD başkanını içeren norm grubuyla önemli ölçüde farklılaşmamış olmasıdır. Obama'nın norm grubuna göre farklılık gösterdiği yalnızca 3 endeks söz konusudur. Özellikle felsefi inançlar (P endeksleri) bakımından "norm grubu ortalamasında" bir ABD başkanına benzer bir profil çizerken, araçsal inançlarda (I endeksleri) tehdit araçlarının kullanışlılığı (I5th) ve çatışmadan iş birliğine geçişteki esneklik (I4a) gibi kısıtlı sayıda endekste norm grubundan önemli derecede sapma göstermiştir. Öte yandan Trump, hem felsefi hem de araçsal inançlarda norm grubundan daha fazla ayrılmış; Obama'nın yalnızca 3 endekste farklılık göstermesine karşın Trump, 8 endekste norm grubundan önemli ölçüde sapma göstermiştir. Özellikle siyasi değerlerinin gerçekleşeceğine yönelik inancı (P2), tarihsel gelişimi kontrol edebilme inancı (P4), şansın rolüne dair inancı (P5) ve cezalandırma araçlarının kullanışlılığına yönelik yaklaşımı (I5pu) norm grubu ortalamasında bir ABD başkanından önemli ölçüde farklı sonuçlar vermiştir.

Araştırmanın bir diğer önemli bulgusu, başkanlık doktrinleri ile liderlerin inanç sistemleri arasındaki karşılıklı ilişkiyi vurgulamasıdır. Başkanlık doktrinleri, belirli bir başkanın dış politika stratejilerini, önceliklerini ve değerlerini yansıtan kapsamlı çerçevelerdir. Doktrinler, liderin dünya görüşünü, sorunlara yaklaşımını ve uluslararası sisteme dair kabullerini sistematik hale getirirken, liderin operasyonel kodundaki inançları da doktrinlerin oluşum ve uygulanma biçimlerini etkileyebilir. Liderin felsefi ve araçsal inançları, hangi stratejik yönelimin tercih edileceğine, hangi taktiksel araçların kullanılacağına, riskin nasıl hesaplanacağına ve zamanlamanın nasıl belirleneceğine dair ipuçları sunar. Dolayısıyla doktrinleri inançlardan, inançları da doktrinlerden bağımsız düşünmek eksik bir analiz ortaya koymaktadır. İnançlar doktrinleri etkilemekte, doktrinler de inançların eyleme geçirilmesinde bir çerçeve görevi görmektedir. Bu sayede, dış politika davranışlarının daha derinlikli ve gerçekçi bir açıklaması mümkün olmaktadır.

Başkanlık doktrinleri bağlamında Obama Doktrini'nde öne çıkan hususlardan ilki, çok taraflılık ve diplomasi tercihidir. Ancak Obama'nın Suriye krizine yaklaşımında itidale davet ve diplomasiyi kullanma üslubundan, kırmızı çizgi ifadelerine hızlı geçişinin arkasındaki nedensel mekanizma, iş birlikçi taktiklerden, çatışmacı taktiklere geçişe olan inancının görece yüksekliği (I4a) ile anlam kazanmaktadır. Diğer yandan Obama'nın tehdit araçlarının kullanışlılığına atfettiği yüksek kullanışlılık (I5th), kırmızı çizgi ifadelerinin sık kullanımının anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Sonrasında Esed rejimi kimyasal silah kullanıp "kırmızı çizgi"yi aşmasına rağmen Obama'nın sınırlı müdahaleyle yetinmesi, onun riskten kaçınma eğilimi (I3) ve tarihin gelişimini kontrol edebileceğine dair düşük inancı (P4) ile ilişkilendirilmiştir. İlaveten sözler ve eylemler arasındaki esnekliğe dair inancı açısından norm grubundan neredeyse hiç sapma göstermeyen ve orta düzey bir geçişliliğe işaret eden Obama'nın, "kırmızı çizgi" söylemlerinden eylemlere geçiş yapamaması da makul bir zemine oturmaktadır. Bunun yanı sıra "eğit-donat" başarısızlığı sonrasında IŞİD'e karşı vekil aktör (surrogate) olarak YPG/SDG ile iş birliğine gitmesi, "offshore dengeleme" yaklaşımının bir uzantısı şeklinde yorumlanabilir. Türkiye ile ilişkiler bu dönemde oldukça gerilimli seyretmiş ve Ankara'nın güvenlik endişelerine rağmen PYD/YPG'ye verilen destek iki ülke arasında çatışmalı bir gündem oluşturmuştur.

Çalışmadaki bir diğer önemli bulgu, Trump Doktrini'nin "Önce Amerika" sloganı çerçevesinde tek taraflı ve çatışmacı bir çizgi izlemesi, Trump'ın norm grubuna kıyasla çatışmacı strateji ve taktiklere olan daha yüksek inancı (I1, I2) ve cezalandırma araçlarının kullanışlılığı (I5pu) gibi endekslerde sapma göstermesiyle pekişmiştir. Trump'ın söz ve eylem arasında yüksek geçişlilik (I4b) sergilemesi de hızlı ve beklenmedik manevralarla dış politika süreçlerini şekillendirmesine olanak tanımıştır. Suriye'de Esed rejimine karşı füze saldırısı emri vermesi veya Rahip Brunson krizi sürecinde Türkiye'yi sert yaptırımlara maruz bırakıp sonrasında çok hızlı şekilde yumuşak bir söyleme dönmesi, bu inanç kalıbını desteklemektedir. Özellikle Türkiye ile ilişkilerde S-400 ve Suriye'de YPG'ye destek konuları, Trump döneminde liderler arası kişisel ilişkinin dış politikada belirleyici olduğu örnekleri sergilemiştir. Trump, S-400 meselesinde Türkiye'ye Patriot satılmamasını "Obama'nın hatası" olarak değerlendirip bu konunun adil olmadığı yorumunu sıklıkla dile getirmiş ve iç politikada güçlü bir muhalefete karşı Türkiye'ye yönelik yaptırım kararlarını asgari düzeyde tutmaya çalışmıştır. Suriye'de de ABD askerlerini ani kararla geri çekme girişimleri, hem iç siyasette hem de müttefikleri arasında tartışma yaratmasına rağmen, Trump'ın pragmatik doktrin anlayışını ve operasyonel kodundaki yüksek geçişliliği (I4b) sergileyen tipik bir örnek olmuştur. Sonuç olarak, ABD başkanlarının dış politikada kurumsal ve yapısal faktörler tarafından kısıtlandıkları kabul edilse bile, nicel verilere dayanan operasyonel kod analizleri başkanların dış politikaya kişisel inançları doğrultusunda yön verebildiklerini göstermektedir. Obama ve Trump arasındaki inanç farklılıkları, Türkiye gibi kilit bölgesel aktörlerle ilişkilerde somut biçimde kendini belli etmiş; Obama'nın sınırlı risk alarak vekil aktör modelini benimsemesi ve Trump'ın keskin, tek taraflı, hızlı manevralar yapabilen politikası, lider farklılıklarının altını çizmiştir. Dolayısıyla, ABD dış politikasında başkanın rolü, kurumsal yapılanma ve çıkar gruplarının etkisiyle sınırlanmış olsa da liderlerin "operasyonel kod" olarak ele alınan politik inanç sistemleri, strateji ve taktik seçimlerini ve müttefik ilişkilerinin seyrini şekillendirmede kayda değer bir etkiye sahiptir.

Çalışmada elde edilen sonuçlardan hareketle, bu tezin ilk hipotezi olan "Obama'nın operasyonel kodu Trump'a göre daha iş birlikçi; Trump'ın operasyonel kodu Obama'dan daha çatışmacıdır" varsayımı, nicel analiz neticesinde doğrulanmıştır. Nicel analiz, Obama'nın ABD başkanları norm grubu ortalamasına daha yakın olduğu ve iş birliği-çatışma dengesinde görece "iş birlikçi" bir lider profili çizdiğini göstermektedir. Tehdit araçlarına güven duyabilse bile, risk almaktan kaçınma (I3) faktörü ağır basmaktadır. Trump ise norm grubundan uzaklaşan, tehdit veya cezalandırma araçlarını (I5pu, I5th) hızla devreye sokmaya meyilli bir lider görüntüsü vermektedir. Vaka analizleri, Trump'ın dış politika pratiklerinde sert ekonomik tedbirleri ve diplomatik tehdidi sıklıkla kullandığını doğrulamaktadır. Dolayısıyla Hipotez 1, hem operasyonel kod endeksleri hem de somut dış politika örnekleri ışığında desteklenmektedir.

ABD başkanlarından oluşan norm grubu ile karşılaştırıldığında Trump, Obama'ya göre daha fazla sayıda inanç endeksinde farklılık göstermektedir. Dolayısıyla Hipotez 2'ye (ABD başkanlarından oluşan norm grubu ile karşılaştırıldığında Başkan Trump, Obama'ya göre daha fazla inanç endeksinde farklılık göstermektedir.) bakıldığında analiz verileri, Obama'nın norm grubuna (41 ABD Başkanı Operasyonel Kod Ortalaması) büyük ölçüde yakın skorlar ürettiğini; Trump'ın ise özellikle P4, I4b, I5th, I5pu gibi birçok endekste standart sapma marjının yüksek olduğunu ortaya koymuştur. 16 farklı endeks içerisinde Obama'nın norm grubuna göre farklılık gösterdiği yalnızca 3 endeks söz konusudur. Buna karşın Trump 8 endekste norm grubundan ayrılmaktadır. Bu bulgular, Hipotez 2'nin

doğrulandığını göstermektedir.

Barack Obama'nın 2. başkanlık dönemine (2013-2017) damga vuran temel konu, Suriye Krizi olmuştur. Obama, başkanlığının ilk döneminden itibaren, çok taraflılığı ve diplomatik çözümü önceleyen bir dış politika vizyonu çizmiştir. Diplomasi ve barışçıl yöntemler, Obama doktrininin önemli sacayakları olarak belirginleşmiş; askeri müdahale yerine "offshore dengeleme" stratejisi sıklıkla tercih edilmiştir. Obama Doktrini çok taraflılık, uluslararası iş birliği, diplomasi, tek taraflı askeri müdahaleden kaçınma ve offshore dengeleme unsurlarına dayanırken; Obama'nın operasyonel kodu, söz ve eylemler arasında orta düzeyde bir esneklik, riskten büyük ölçüde kaçınma, tehdit araçlarına nispeten yüksek kullanım inancı gibi bazı farklılıkları ile dikkat çekmiştir. Bu durum, Obama'nın "kırmızı çizgiler" olarak adlandırdığı beyanlarına rağmen Suriye'de askeri müdahaleden kaçınmasını, IŞİD'e karşı yerel güçleri destekleme stratejisini ve müttefik bir NATO üyesi Türkiye'nin kaygılarına karşın, terör örgütü PYD/YPG gibi vekil güçleri kullanmayı tercih etmesini anlamada yardımcı olmaktadır. Obama'nın operasyonel kod analizlerinde belirgin hale gelen, düşük risk yönelimi (I3) ve siyasi geleceğin öngörülemezliğine dair güçlü inancı (P3), Suriye'de Esed rejimine karşı doğrudan bir müdahaleye girişmemesinin arkasındaki faktörlerden biri olarak değerlendirilebilir. Kimyasal silah kullanımını kırmızı çizgi ilan etmesine rağmen somut ve kapsamlı bir operasyonel adım atmaması, riskten kaçınma eğilimiyle de uyumludur. Obama, bölgede kara gücü kullanımını asgari düzeyde tutmak istemiş ve yerel aktörler üzerinden IŞİD/DEAŞ'a karşı mücadeleyi yürütmeyi tercih etmiştir. Bu noktada, PYD/YPG/PKK gibi terör örgütlerini ABD'nin sahadaki "etkin" vekilleri olarak konumlandırması, Türkiye ile ilişkilerde gerilimi artırmıştır. Geleneksel olarak Türkiye ile stratejik ortaklığı bulunsa da ABD, Obama Doktrini doğrultusunda, yerel terör unsurlarını "düşük maliyetli" bir iş birliği zemini olarak görmüştür. Obama döneminde, Türkiye'nin güvenlik endişeleriyle (örneğin, PYD/YPG'nin sınır hattında güçlenmesi) ABD'nin tercihleri arasındaki makas açılmış ve müttefiklik hukukuna sığmayacak şekilde, terör örgütlerine verilen destek, Ankara açısından kabul edilemez bir politika haline gelmiştir. Bu süreçte Ankara, hem diplomatik hem de kamuoyu düzeyinde ABD'ye tepki göstermiş; Türk-Amerikan ilişkilerinde önemli bir kırılma yaşanmıştır.

Trump Doktrini ise "Önce Amerika" sloganı çerçevesinde şekillenmiş, uluslararası sisteme tek taraflı yaklaşım, ekonomik milliyetçilik, müttefiklere yönelik baskı, sert güç kullanımına yatkınlık, göç ve göçmen karşıtlığı gibi unsurlarla karakterize olmuştur. Trump'ın operasyonel kodunda ise, strateji ve taktiklerde yüksek geçişkenlik, tarihsel gelişim üzerinde kendine norm grubu ortalamasında bir ABD başkanına göre daha fazla kontrol atfeden inanç, siyasi geleceğin görece daha öngörülebilir olduğu algısı ve cezalandırma, tehdit gibi çatışmacı araçların kullanımında atfedilen yüksek yararlılık ön plana çıkmıştır. Bu sayede Trump döneminde, Rahip Brunson krizi veya S-400 meselesi gibi konularda çelişkili ve değişken görünen Amerikan tavrını, liderin operasyonel kodundaki geçişkenlik, çatışmacı strateji ve taktiklere olan eğilimi ve doktrinindeki tek taraflılık ve pragmatizm aracılığıyla anlamak mümkün hale gelmektedir.

Trump, ABD'nin ulusal çıkarlarını önceleyen, geleneksel ittifakları zaman zaman ikinci plana itebilen, tek taraflılığa ve kişisel lider ilişkilerine dayalı bir yaklaşımla karakterize olarak ön plana çıkmıştır. Trump döneminde S-400 meselesi, Rahip Brunson krizi, ekonomik yaptırımlar ve "tweet diplomasisi" gibi gelişmeler, ABD-Türkiye ilişkilerinde sert ve ani dalgalanmaları tetiklemiştir. Trump'ın yüksek tehdit ve cezalandırma eğilimi (I5pu, I5th) ile söz-eylem arasındaki yüksek

geçişkenlik (I4b), bu dalgalanmaları açıklamaktadır. Bu yüzden iki liderin farklı operasyonel kodları, Türkiye politikasında kendini göstermekte ve Hipotez 3'ü (ABD Başkanı Obama ve Trump'ın farklı inançlara sahip olmaları, ABD'nin Türkiye politikalarını etkilemektedir.) desteklemektedir. Bulgular göstermektedir ki Obama ve Trump arasındaki belirgin inanç farklılıkları, dış politikada somut karar süreçlerini farklılaştırmış; bu durum, Türkiye gibi kritik bölgesel aktörlerle ilişkilerde de açık şekilde gözlemlenmiştir. Obama, daha sınırlı risk almayı ve çok taraflı mekanizmalara ağırlık vermeyi seçmiş; vekil aktör kullanımı ve sözler ile eylemler arasında bıraktığı boşluklarla ön plana çıkmıştır. Trump ise yüksek söz-eylem geçişliliği ve tek taraflılık yaklaşımıyla hızlı, pragmatik, fakat istikrarsız bir siyaset yürütmüştür. Özellikle S-400 ve Rahip Brunson krizleri ile PKK/YPG'ye maddi destek politikasına dair inişli-çıkışlı tavrı, Trump'ın "Önce Amerika" çerçevesindeki bireysel inançlarıyla uyumludur. Sonuç olarak, Obama ve Trump'ın birbirinden farklı inanç sistemleri ve başkanlık doktrinlerinin, ABD'nin Türkiye politikasının şekillenmesinde kritik bir role sahip olduğu gözlemlenmiştir. ABD başkanlarının dış politikada sergiledikleri tutumlar, yalnızca kurumsal ve bürokratik faktörlerle değil, aynı zamanda liderlerin operasyonel kodları ve başkanlık doktrinleri ile de yakından ilişkilidir. Hem tarihsel örnekler hem de iki başkan dönemindeki operasyonel kod analizleri, hipotezin doğrulanmasına yönelik güçlü kanıtlar sunmaktadır. Türkiye-ABD ilişkilerinin gelecekteki seyrini anlamak için de başkanların inanç setlerini ve doktrinlerini dikkatle takip etmek, bundan sonraki dönemlerde de kritik önem arz edecektir.

Elde edilen sonuçlar, uluslararası ilişkiler literatüründe giderek artan lider düzeyi ve psikolojik yaklaşımların önemini vurgulamaktadır. Geleneksel rasyonel aktör modeli veya neorealist analizler, devletleri homojen birer çıkar maksimizatörü olarak tanımlarken lider faktörünü ikincil plana itmektedirler. Ancak bu çalışmanın bulguları, belirli durumlarda sistemik ve kurumsal kısıtların ötesinde, başkanın inanç dünyasının dış politikayı dönüştürebileceğini göstermektedir.

Bu çalışmanın teorik ve politika odaklı çıkarımları çeşitli açılardan değerlendirilebilir. İlk olarak, dış politika analizinde birey düzeyindeki değişkenlerin önemini vurgulayan bilişsel yaklaşımların açıklayıcı gücü bir kez daha kanıtlanmıştır. Özellikle Operasyonel Kod Analizi ve VICS yöntemi, liderlerin inanç sistemlerini sistematik ve nicel bir çerçevede inceleme imkanı sunarak, dış politika davranışlarının anlaşılmasına katkı sağlamaktadır. Bu durum, rasyonel aktör varsayımının ötesinde, psikolojik faktörlerin dış politika analizine dahil edilmesi gerektiğini göstermektedir.

İkinci olarak, çalışma devletlerin dış politika davranışlarının açıklanmasında insan faktörünün merkezi konumunu teyit etmektedir. ABD gibi kurumsallaşmış bir demokraside dahi başkanların bireysel inanç sistemleri, dış politika kararlarını önemli ölçüde etkileyebilmektedir. Obama ve Trump örneklerinde görüldüğü üzere, aynı kurumsal yapı ve dış politika bürokrasisi içerisinde farklı liderlerin inanç sistemleri, politika sonuçlarını dönüştürebilmektedir.

Üçüncü olarak, bu çalışma liderlerin operasyonel kodlarının karşılaştırmalı analizine imkan tanıyarak, bireysel farklılıkların sistematik biçimde incelenmesine olanak sağlamıştır. Obama'nın norm grubuna yakın seyreden profili ile Trump'ın belirgin sapmaları, lider düzeyindeki değişkenlerin dış politika analizinde dikkate alınması gerektiğini göstermektedir.

Politika düzeyindeki çıkarımlar açısından bakıldığında, çalışma karar vericilere ve politika yapıcılara önemli perspektifler sunmaktadır. İlk olarak, ABD başkanlarının inanç sistemlerinin ve doktrinlerinin dikkatle takip edilmesi, diğer ülkelerin dış politika yapıcıları için kritik önem taşımaktadır. Örneğin Türkiye-ABD ilişkilerinde yaşanan dalgalanmalar, başkanların operasyonel

kodlarıyla yakından ilişkilidir. ABD gibi kurumsal bir devlette dahi lider değişiminin dış politikayı ne ölçüde dönüştürebildiğini anlamak, ortakları ve müttefikleri için “lider spesifik” stratejiler geliştirme ihtiyacını doğurmaktadır. Türkiye-ABD ilişkileri gibi kilit ortaklıkları yönetirken, liderlerin inanç profilleriyle uyumlu diplomatik diller, müzakere stratejileri ve iletişim kanalları kullanmak; beklenmedik politika değişimlerine hızlı reaksiyon verebilmeyi kolaylaştıracaktır.

İkinci olarak, dış politika krizlerinin yönetiminde liderlerin risk algıları, tehdit ve cezalandırma araçlarına yaklaşımları ve taktiksel esneklikleri gibi faktörlerin bilinmesi, kriz diplomasisinin daha etkin yürütülmesine katkı sağlayabilir. Trump'ın yüksek söz-eylem geçişkenliği ve Obama'nın riskten kaçınma eğilimi gibi özellikler, muhtemel politika tercihlerinin öngörülmesinde yardımcı olabilir.

Son olarak, çalışmanın bulguları gelecekte ABD başkanlarının operasyonel kodlarının ve doktrinlerinin analiz edilmesinin, ikili ve çok taraflı ilişkilerde politika yapıcılara yol gösterici olabileceğini ortaya koymaktadır. Çalışma, lider faktörünün, güçlü kurumsal yapılara, geleneksel ittifak ağlarına ve yerleşik çıkar önceliklerine sahip bir devlet olan Amerika Birleşik Devletleri'nde dahi önemli bir fark yaratabileceğini göstermiştir. Aynı dönemde Türkiye'de lider değişimi yaşanmamış olması, ABD'deki lider değişimlerinin Türkiye-ABD ilişkilerine olan etkisini daha net gözlemleme fırsatı sunmuştur. Sonuçlar, birey düzeyindeki farklılıkların belirli dış politika meselelerinde politika tercihlerini kayda değer ölçüde etkileyebileceğine işaret etmektedir.

Bu çalışmanın bulguları ve sınırlılıkları ışığında, gelecekte yapılacak araştırmalar için çeşitli öneriler sunulabilir:

İlk olarak, operasyonel kod analizinin kapsamı genişletilerek, ABD dışındaki ülke liderlerinin de karşılaştırmalı analizleri yapılabilir. Özellikle farklı siyasal sistem ve rejimlerde görev yapan liderlerin operasyonel kodlarının incelenmesi, lider düzeyindeki değişkenlerin etkisinin daha geniş bir çerçevede anlaşılmasına yardımcı olabilir. Bu noktada demokratik ve otoriter rejimlerdeki liderlerin inanç sistemleri arasındaki olası farklılıkları ortaya koyan karşılaştırmalı çalışmalar, literatüre önemli katkılar sunabilir.

İkinci olarak, liderlerin operasyonel kodlarının zaman içerisindeki değişimini inceleyen araştırmalar yapılabilir. Aynı liderin farklı dönemlerdeki inanç sistemlerinin karşılaştırılması, özellikle büyük krizler, savaşlar veya dönüm noktası niteliğindeki olayların lider inançlarını ne ölçüde etkilediğini anlaşılmasına olanak tanıyabilir.

Üçüncü olarak, operasyonel kod analizinin diğer bilişsel ve psikolojik yaklaşımlarla birlikte kullanıldığı bütüncül çalışmalar tasarlanabilir. Bu şekilde lider psikolojisinin farklı boyutları daha kapsamlı biçimde ele alınabilir.

Dördüncü olarak, liderlerin operasyonel kodları ile spesifik dış politika krizleri arasındaki ilişkiyi inceleyen vaka analizleri çoğaltılabilir.

Beşinci olarak, liderlerin inanç sistemleri ile karar verme süreçlerindeki diğer değişkenler (bürokratik yapı, çıkar grupları, kamuoyu baskısı vb.) arasındaki etkileşimi inceleyen çok düzeyli analizler yapılabilir. Bu tür çalışmalar, hangi koşullarda lider faktörünün daha belirleyici olduğunu anlaşılmasına yardımcı olabilir.

Son olarak, farklı kültürel ve siyasal geleneklerden gelen liderlerin operasyonel kodlarını

karşılaştıran kültürler arası çalışmalar teşvik edilebilir. Bu sayede inanç sistemlerinin kültürel boyutları daha iyi anlaşılabilir ve dış politika analizinde kültürel faktörlerin rolü daha net ortaya konabilir.

Tüm bu öneriler, dış politika analizinde birey düzeyindeki değişkenlerin önemini vurgulayan bilişsel ve psikolojik yaklaşımların gelişimine katkı sağlayabilir. Gelecekte yapılacak çalışmaların bu doğrultuda çeşitlenmesi ve derinleşmesi, uluslararası ilişkiler disiplininin açıklama gücünü artıracaktır.

KAYNAKÇA

- @BBCWorld. (2016, 11 Mart). Syria: The story of the conflict. <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-26116868>
- @realDonaldTrump [D. J. Trump]. (2018a, 19 Temmuz). *A total disgrace that Turkey will not release a respected U.S. Pastor, Andrew Brunson, from prison. He has been held hostage far too long. @RT_Erdogan should do something to free this wonderful Christian husband & father. He has done nothing wrong, and his family needs him!*X. <https://twitter.com/realDonaldTrump/status/1019757603570806785> adresinden alındı. (Erişim tarihi: 18 Eylül 2023)
- @realDonaldTrump [D. J. Trump]. (2018b, 26 Temmuz). *The United States will impose large sanctions on Turkey for their long time detainment of Pastor Andrew Brunson, a great Christian, family man and wonderful human being. He is suffering greatly. This innocent man of faith should be released immediately!*X. <https://twitter.com/realdonaldtrump/status/1022502465147682817> adresinden alındı. (Erişim tarihi: 18 Eylül 2023)
- ABD Anayasası, U. T. E. (t.y.). *Amerika Birleşik Devletleri Anayasası*. <https://tr.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/91/abd-anayasasi.pdf> adresinden alındı. (Erişim tarihi: 11 Ekim 2023)
- Albert, M. (2003). Bayesian Rationality and Decision Making: A Critical Review. *Analyse & Kritik*, 25(1), 101-117. <https://doi.org/10.1515/auk-2003-0106>
- Aljazeera. (2015, 20 Şubat). US and Turkey to train and equip Syrian rebels. <https://www.aljazeera.com/news/2015/2/20/us-and-turkey-to-train-and-equip-syrian-rebels>
- Allison, G. T. (1971). *Essence of Decision*. Little, Brown & Company.
- Allison, G. T., & Zelikow, P. D. (1999). *Essence of decision: explaining the Cuban missile crisis* (2. ed. ed.). Longman.
- Ari, T. (2020). Comparing the Bush, Obama and Trump Foreign Policies: Continuity and Change in American Middle East Policy. In H. Yazıcı & M. K. Öke (Ed.), *Ultra-Nationalist Policies of Trump and Reflections in the World, Berlin, Peter Lang*. Peter Lang: 45-72.
- Arkin, R., Cooper, H., & Kolditz, T. (1980). A statistical review of the literature concerning the self-serving attribution bias in interpersonal influence situations. *Journal of Personality*, 48(4), 435-448. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.1980.tb02378.x>
- Axelrod, R. (1973). Schema Theory: An Information Processing Model of Perception and Cognition. *American Political Science Review*, 67(4), 1248-1266. <https://doi.org/10.2307/1956546>
- Axelrod, R., & Hamilton, W. (1981). The evolution of cooperation. *Science*, 211(4489), 1390-1396. <https://doi.org/10.1126/science.7466396>
- Axelrod, R. M. (1976a). The Analysis of Cognitive Maps. In R. M. Axelrod (Ed.), *Structure of Decision*. Princeton, N.J. : Princeton University Press: 55-73.
- Axelrod, R. M. (1976b). The Cognitive Mapping Approach to Decision Making. In R. M. Axelrod (Ed.), *Structure of Decision*. Princeton, N.J. : Princeton University Press: 3-17.

- Aziz, Ö., & Haglund, D. G. (2014). An Obama Doctrine? In M. P. Cullinane & C. Elliott (Ed.), *Perspectives on presidential leadership: an international view of the White House*. Routledge.
- Balcı, A. (2007). Diskors ve Pratik Olarak Dış Politika. *Uluslararası İlişkiler / International Relations*, 4(15), 67-87. <https://doi.org/10.2307/43919778>
- Baylis, J., Smith, S., & Owens, P. (Ed.). (2020). *The Globalization of World Politics* (8 ed.). Oxford University Press.
- BBC. (2017, 8 Ağustos). Donald Trump threatens 'fury' against N Korea. *BBC*. <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-40869319>
- BBC. (2018, 10 Ağustos). Trump doubles metal tariffs on Turkey as lira falls by 20%. <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-45123607>
- BBC. (2019, 10 Mayıs). Trade wars, Trump tariffs and protectionism explained. <https://www.bbc.com/news/world-43512098>
- BBC. (2020a, 8 Ocak). Qasem Soleimani: Trump says US killed 'a monster'. *BBC*. <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-51027619>
- BBC. (2020b, 16 Ocak). A quick guide to the US-China trade war. *BBC*. <https://www.bbc.com/news/business-45899310>
- BBCNews. (2017, 7 Nisan). Syria war: World reaction to US missile attack. *BBC News*. <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-39526089>
- BBCNews. (2018, 23 Aralık). US envoy Brett McGurk quits over Trump Syria pullout. *BBC News*. <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-46661384>
- BBCWorld. (2017, 26 Ocak). Trump orders wall to be built on Mexico border. <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-38740717>
- Bolter, J., Israel, E., & Pierce, S. (2022). *Four Years of Profound Change: Immigration Policy during the Trump Presidency*. <https://www.migrationpolicy.org/sites/default/files/publications/mpi-trump-at-4-report-final.pdf>
- Boulding, K. E. (1956). *The Image* (9. ed.). University of Michigan Press.
- Brands, H. W. (2006). Presidential Doctrines: An Introduction. *Presidential Studies Quarterly*, 36(1), 1-4. <https://doi.org/10.1111/j.1741-5705.2006.00281.x>
- Breuning, M. (2007). *Foreign Policy Analysis*. Palgrave Macmillan.
- Brighi, E., & Hill, C. (2016). Implementation and behaviour. In S. Smith, T. Dunne, & A. Hadfield (Ed.), *Foreign policy : Theories, Actors, Cases*. Oxford University Press: 147-167.
- Bush, G. W. (2001). Address Before a Joint Session of the Congress on the United States Response to the Terrorist Attacks of September 11 | The American Presidency Project. <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/address-before-joint-session-the-congress-the-united-states-response-the-terrorist-attacks>
- Bush, G. W. (2002). Address Before a Joint Session of the Congress on the State of the Union | The American Presidency Project. <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/address-before-joint-session-the-congress-the-state-the-union-22>

- Cabanac, M. (2002). What is emotion? *Behavioural Processes*, 60(2), 69-83.
[https://doi.org/10.1016/s0376-6357\(02\)00078-5](https://doi.org/10.1016/s0376-6357(02)00078-5)
- Callaghan, J., O'Connor, B., & Phythian, M. (2019). Ideologies of American foreign policy. Routledge, Taylor & Francis Group.
- Caprara, G. V., & Vecchione, M. (2013). Personality Approaches to Political Behaviour. In L. Huddy, D. O. Sears, & J. S. Levy (Ed.), *The Oxford Handbook of Political Psychology* (2 ed.). OUP USA: 23-58. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199760107.001.0001>
- Carmon, Z., & Ariely, D. (2000). Focusing on the Forgone: How Value Can Appear So Different to Buyers and Sellers. *Journal of Consumer Research*, 27(3), 360-370.
<https://doi.org/10.1086/317590>
- Carter, J. (1980). The State of the Union Address Delivered Before a Joint Session of the Congress | The American Presidency Project. <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/the-state-the-union-address-delivered-before-joint-session-the-congress>
- Casler, D., & Yarhi-Milo, K. (2023). Signaling, Resolve, and Reputation in International Politics. In *The Oxford Handbook of Political Psychology*. 426-446.
<https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780197541302.013.11>
- CFR. (2024). *Trump's Foreign Policy Moments*. @CFR_org. <https://www.cfr.org/timeline/trumps-foreign-policy-moments> adresinden alındı. (Erişim tarihi: 03 Ocak 2024)
- Chavez, T. (2019, 23 Ocak). Personal diplomacy has long been a presidential tactic, but Trump adds a twist. <http://theconversation.com/personal-diplomacy-has-long-been-a-presidential-tactic-but-trump-adds-a-twist-105031>
- Chong, D., & Druckman, J. N. (2007). Framing Theory. *Annual Review of Political Science*, 10(1), 103-126. <https://doi.org/10.1146/annurev.polisci.10.072805.103054>
- Ciot, M. G. (2014). Negotiation and Foreign Policy Decision Making. Cambridge Scholars Publication.
- Cottam, M. L., Dietz-Uhler, B., Mastors, E., & Preston, T. (2015). Introduction to Political Psychology. Psychology Press.
- Cottam, R. W. (1977). Foreign Policy Motivation. University of Pittsburgh Press.
- Crawford, N. C. (2000). The Passion of World Politics: Propositions on Emotion and Emotional Relationships. *International Security*, 24(4), 116-156.
<https://doi.org/10.1162/016228800560327>
- Crichlow, S. (1998). Idealism or Pragmatism? An Operational Code Analysis of Yitzhak Rabin and Shimon Peres. *Political Psychology*, 19(4), 683-706. <https://doi.org/10.1111/0162-895X.00127>
- Cronin, T. E. (1979). Presidential Power Revised and Reappraised. *Western Political Quarterly*, 32(4), 381-395. <https://doi.org/10.1177/106591297903200404>
- Darwich, M., & Kaarbo, J. (2020). IR in the Middle East: foreign policy analysis in theoretical approaches. *International Relations*, 34(2), 225-245.
<https://doi.org/10.1177/0047117819870238>

- De Mesquita, B. B. (1988). The Contribution of Expected Utility Theory to the Study of International Conflict. *The Journal of Interdisciplinary History*, 18(4), 629-652.
<https://doi.org/10.2307/204818>
- De Mesquita, B. B. (1997). Capabilities, Perception, and Escalation. *American Political Science Association*, 91(1), 15-27. <https://doi.org/10.2307/2952256>
- Demir, İ. (2019). Bilardo Topunun Yapısının Sökümü: Dış Politika Analizi. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(1), 177-201.
<https://doi.org/10.11616/basbed.vi.510379>
- Dewey, J. (1895). The theory of emotion. *Psychological Review*, 2(1), 13-32.
<https://doi.org/10.1037/h0070927>
- Dolan, C. J. (2023). Nation-Building at Home and America First. In *The Politics of U.S. Foreign Policy and NATO*. 115-145. https://doi.org/10.1007/978-3-031-30796-6_5
- Dombey, D. (2009, 29 Nisan). Obama foreign policy spotlights engagement.
<https://www.ft.com/content/50c4cc3a-34d9-11de-940a-00144feabdc0>
- Dougherty, J. E., & Pfaltzgraff, R. L. (2001). Contending Theories of International Relations. Addison-Wesley Longman.
- Dueck, C. (2015). The Obama Doctrine. Oxford University Press, USA.
- Dunning, D. (2001). On the Motives Underlying Social Cognition. In A. Tesser & N. Schwarz (Ed.), *Blackwell Handbook of Social Psychology*. Wiley-Blackwell: 348-374.
- Dyson, S. B., & Hart, P. (2013). Crisis Management. In L. Huddy, D. O. Sears, & J. S. Levy (Ed.), *The Oxford Handbook of Political Psychology* (2 ed.). Oxford University Press: 395-422.
<https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199760107.001.0001>
- East, M. A., & Hermann, C. F. (1974). Do nation-types account for foreign policy behavior. In J. N. Rosenau (Ed.), *Comparing foreign policies*. Wiley New York: 269-303.
- Erdoğan, R. T. (2019). *G20 Osaka Liderler Zirvesi Basın Toplantısı*, Youtube.
https://www.youtube.com/watch?v=Q6idbQbzXfI&ab_channel=RecepTayyipErdo%C4%9Fan
- Fiedler, K., & Bless, H. (2000). The formation of beliefs at the interface of affective and cognitive processes. In N. H. Frijda, A. S. R. Manstead, & S. Bem (Ed.), *Emotions and Beliefs*. Cambridge University Press: 144-170.
- Fiske, S. T. T., & Taylor, S. E. (2016). Social Cognition. Sage Publications Limited.
- Flockhart, T. (2016). Constructivism and foreign policy. In S. Smith, T. Dunne, & A. Hadfield (Ed.), *Foreign policy : Theories, Actors, Cases*. Oxford University Press: 79-94.
- Foley, M. (2012). The foreign policy process: executive, Congress, intelligence. In M. Cox & D. Stokes (Ed.), *US Foreign Policy* (2 ed.). Oxford University Press: 111-129.
- Fox, B. (2020, 30 Aralık). Trump leaves mark on immigration policy, some of it lasting.
<https://apnews.com/article/joe-biden-donald-trump-politics-immigration-united-states-a5bfcbea280a468b431a02e82c15a150>

- Friend, J. M., & Thayer, B. A. (2012). Evolution and Foreign Policy: Insights for Decision-Making Models. In A. Somit & S. A. Peterson (Ed.), *Biopolicy*. Emerald Group Publishing.
- Garamone, J. (2017, 6 Nisan). Trump Orders Missile Attack in Retaliation for Syrian Chemical Strikes. *U.S Department of Defence*. <https://www.defense.gov/News/News-Stories/Article/Article/1144601/trump-orders-missile-attack-in-retaliation-for-syrian-chemical-strikes/>
- George, A. L. (1969). The "operational code": A neglected approach to the study of political leaders and decision-making. *International Studies Quarterly*, 13(2), 190-222. <https://doi.org/10.2307/3013944>
- Gerges, F. A. (2016). *ISIS: a history*. Princeton University Press.
- Gertz, G. (2017, 8 Şubat). What will Trump's embrace of bilateralism mean for America's trade partners? | Brookings. <https://www.brookings.edu/articles/what-will-trumps-embrace-of-bilateralism-mean-for-americas-trade-partners/>
- Gilderhus, M. T. (2006). The Monroe Doctrine: Meanings and Implications. *Presidential Studies Quarterly*, 36(1), 5-16. <https://doi.org/10.1111/j.1741-5705.2006.00282.x>
- Gillardi, F. (2013). Transnational Diffusion: Norms, Ideas and Policies. In W. Carlsnaes, T. Risse-Kappen, & B. A. Simmons (Ed.), *Handbook of International Relations*. Sage Publications (CA): 453-477.
- Goldstein, E. B. (2019). *Cognitive Psychology* (5. Baskı). Cengage.
- Grieco, J. M., Ikenberry, G. J., & Mastanduno, M. (2019). *Introduction to international relations: perspectives, connections, and enduring questions* (Second edition ed.). Red Globe Press.
- Gurtov, M. (2021). *America in retreat: foreign policy under Donald Trump*. Rowman & Littlefield.
- Haas, R. (2020, 27 Mayıs). Trump's Foreign Policy Doctrine? The Withdrawal Doctrine. *Council On Foreign Relations*. <https://www.cfr.org/article/trumps-foreign-policy-doctrine-withdrawal-doctrine>
- Haddad, B. (2015). Is There an Obama Doctrine. *European View*, 14(2), 241-251. <https://doi.org/10.1007/s12290-015-0375-1>
- Hahn, P. L. (2006). Securing the Middle East: The Eisenhower Doctrine of 1957. *Presidential Studies Quarterly*, 36(1), 38-47. <https://doi.org/10.1111/j.1741-5705.2006.00285.x>
- Hermann, R. K. (2013). Perceptions and Image Theory in International Relations. In L. Huddy, D. O. Sears, & J. S. Levy (Ed.), *The Oxford Handbook of Political Psychology* (2 ed.). OUP USA: 334-363. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199760107.001.0001>
- Herz, J. H. (1950). Idealist Internationalism and the Security Dilemma. *World Politics*, 2, 157-180. <https://doi.org/10.2307/2009187>
- Heywood, A. (2011). *Global Politics*. Palgrave Macmillan.
- Historian, O. o. t. (t.y.). *Milestones: 1945–1952 - Office of the Historian*. <https://history.state.gov/milestones/1945-1952/truman-doctrine> adresinden alındı. (Erişim tarihi: 12 Haziran 2023)

- Hof, F. (2015, 14 Ekim). I Got Syria So Wrong. *Politico*.
<https://www.politico.com/magazine/story/2015/10/syria-civil-war-213242>
- Holland, J. (2016). Introduction. In J. Holland & M. Bentley (Ed.), *The Obama Doctrine*. 1-6.
<https://doi.org/10.4324/9781315731346-1>
- Holsti, O. R. (1962). The belief system and national images: a case study. *Journal of Conflict Resolution*, 6(3), 244-252. <https://doi.org/10.1177/002200276200600306>
- Houghton, D. P. (2014). *Political Psychology*. Routledge.
- Hudson, V. M. (2005). Foreign Policy Analysis: Actor-Specific Theory and the Ground of International Relations. *Foreign Policy Analysis*, 1(1), 1-30. <https://doi.org/10.1111/j.1743-8594.2005.00001.x>
- Hudson, V. M. (2016). The history and evolution of foreign policy analysis. In S. Smith, T. Dunne, & A. Hadfield (Ed.), *Foreign policy : Theories, Actors, Cases*. Oxford University Press: 13-34.
- Hudson, V. M., & Day, B. S. (2019). *Foreign Policy Analysis: Classic and Contemporary Theory*. Rowman & Littlefield Publishers.
- Hudson, V. M., & Vore, C. S. (1995). Foreign Policy Analysis Yesterday, Today, and Tomorrow. *Mershon International Studies Review*, 39(2), 209-238. <https://doi.org/10.2307/222751>
- Hybel, A. R., & Sachs, M. (2014). Dwight Eisenhower and the Suez Canal Crisis of 1956. In A. R. Hybel (Ed.), *US Foreign Policy Decision-Making from Truman to Kennedy*. Palgrave Macmillan US: 99-134. <https://doi.org/10.1057/9781137294869>
- Ichheiser, G. (1949). Analysis and Typology of Personality Misinterpretations. *American Journal of Sociology Supplement: Misunderstandings in Human Relations: A Study in False Social Perception*, 55(2), 26-56. <https://doi.org/10.2307/2770750>
- IMDb. (1955). *Asi gençlik (1955) - IMDb*. <https://www.imdb.com/title/tt0048545/> adresinden alındı. (Erişim tarihi: 4 Temmuz 2022)
- IMDb. (2016). *Sully (2016) - IMDb*. <https://www.imdb.com/title/tt3263904/> adresinden alındı. (Erişim tarihi: 30 Temmuz 2022)
- Itani, F. (2016). The Origins and Consequences of US Nonintervention in Syria. *Current History*, 115(785), 337-342. <https://doi.org/10.1525/curh.2016.115.785.337>
- Jervis, R. (1968). Hypotheses on Misperception. *World Politics*, 20(3), 454-479. <https://doi.org/10.2307/2009777>
- Jervis, R. (1988). War and Misperception. *Journal of Interdisciplinary History*, 18(4), 675. <https://doi.org/10.2307/204820>
- Jervis, R. (2003). Understanding the Bush Doctrine. *Political Science Quarterly*, 118(3), 365-388. <https://doi.org/10.2307/30035780>
- Jervis, R. (2010). *Why Intelligence Fails (1. Baskı)*. Cornell University Press.
- Jervis, R. (2017). *Perception and Misperception in International Politics*. Princeton University Press.

- Jill Colvin, J. G. (2017, 12 Ağustos). Trump says he's open to military intervention in Venezuela. <https://apnews.com/article/51574a4880c94fc496085e78157930fd>
- Kaarbo, J. (2017). Personality and International Politics: Insights from Existing Research and Directions for the Future. *European Review of International Studies*, 4(2+3), 20-38. <https://doi.org/10.3224/eris.v4i2-3.02>
- Kagan, R. (2016, 19 Kasım). Trump marks the end of America as world's 'indispensable nation'. *Financial Times*. <https://www.ft.com/content/782381b6-ad91-11e6-ba7d-76378e4fef24>
- Kahneman, D. (2011). *Thinking, Fast and Slow*. Macmillan.
- Kahneman, D., & Tversky, A. (1979). Prospect Theory: An Analysis of Decision Under Risk. *Econometrica*, 47(2), 263-292. <https://doi.org/10.2307/1914185>
- Kahneman, D., & Tversky, A. (1982). On the study of statistical intuitions. In D. Kahneman, S. P. Slovic, P. Slovic, & A. Tversky (Ed.), *Judgment Under Uncertainty*. Cambridge University Press: 493-508.
- Kant, I. (1960). Ebedî barış üzerine felsefî deneme (Y. Abadan & S. L. Meray, Trans.). Ajans Türk Matbaası.
- Kaplow, L. (2018, 13 Nisan). History Of U.S. Responses To Chemical Weapons Attacks In Syria. *NPR*. <https://www.npr.org/sections/thetwo-way/2018/04/13/602375500/history-of-u-s-responses-to-chemical-weapons-attacks-in-syria>
- Kaufman, R. G. (2016). *Dangerous doctrine: how Obama's grand strategy weakened America*. University Press of Kentucky.
- Kauppi, M. V., & Viotti, P. R. (2023). *International relations theory* (7. Baskı.). Rowman & Littlefield.
- Kennedy, J. F. (1961). *Address at a White House Reception for Members of Congress and for the Diplomatic Corps of the Latin American Republics*. | *The American Presidency Project*. <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/address-white-house-reception-for-members-congress-and-for-the-diplomatic-corps-the-latin> adresinden alındı. (Erişim tarihi: 29 Nisan 2023)
- Keren, G. (2011). On the Definition and Possible Underpinnings of Framing Effects: A Brief Review and a Critical Evaluation. In G. Keren (Ed.), *Perspectives on Framing*. Psychology Press: 3-33.
- Khong, Y. F. (1992). *Analogies at War*. Princeton University Press.
- Klaes, M., & Sent, E.-M. (2005). A conceptual history of the emergence of bounded rationality. *History of political economy*, 37(1), 27-59. <https://doi.org/10.1215/00182702-37-1-27>
- Kruglanski, A. W., & Ajzen, I. (1983). Bias and error in human judgment. *European Journal of Social Psychology*, 13(1), 1-44. <https://doi.org/10.1002/ejsp.2420130102>
- Kruglanski, A. W., & Webster, D. (1996). Motivated closing of the mind: "seizing" and "freezing". *Psychological Review*, 103(2), 263-283. <https://doi.org/10.1037/0033-295x.103.2.263>

- Kuklinski, J. H., Luskin, R. C., & Bolland, J. (2014). Where Is the Schema? Going Beyond the “S” Word in Political Psychology. *American Political Science Review*, 85(4), 1341-1380. <https://doi.org/10.2307/1963949>
- Kunda, Z. (1990). The case for motivated reasoning. *Psychol Bull*, 108(3), 480-498. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.108.3.480>
- Laderman, C., & Simms, B. (2017). Donald Trump: the making of a world view. I.B. Tauris & Co. Ltd.
- LaFeber, W. (2012). The US rise to world power, 1776–1945. In M. Cox & D. Stokes (Ed.), *US Foreign Policy*. Oxford University Press: 43-58.
- Laïdi, Z. (2012). Limited Achievements: Obama’s Foreign Policy (C. Avery, Trans.). Palgrave Macmillan US. <https://doi.org/10.1057/9781137020871>
- LeDoux, J. E. (1995). Emotion: clues from the brain. *Annual Review of Psychology*, 46(1), 209-235. <https://doi.org/10.1146/annurev.ps.46.020195.001233>
- Leites, N. (1951). The operational code of the Politburo (No. RAND/CB-104-1).
- Lengwiler, Y. (2009). The Origins of Expected Utility Theory. In *Vinzenz Bronzin’s Option Pricing Models*. 535-545. https://doi.org/10.1007/978-3-540-85711-2_26
- Levine, N., & Young, M. (2014). Leadership Trait Analysis and Threat Assessment with Profiler Plus. Proceedings of ILC 2014 on 8th International Lisp Conference, New York, NY, USA.
- Levy, J. S. (2013). Psychology and Foreign Policy Decision-making. In L. Huddy, D. O. Sears, & J. S. Levy (Ed.), *The Oxford Handbook of Political Psychology*. OUP USA: 301-352. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199760107.001.0001>
- Levy, J. S. (2018). Political Decision-Making. In C. J. Hewer & E. Lyons (Ed.), *Political Psychology*. John Wiley & Sons: 168-188.
- Levy, J. S. (2023). Foreign Policy Decision-Making: The Psychological Dimension. In L. Huddy, D. O. Sears, J. S. Levy, & J. Jerit (Ed.), *The Oxford handbook of political psychology* (3rd Edition ed.). Oxford University Press: 349-391.
- Lewis, P., & Ackerman, S. (2013, 31 Ağustos). US set for Syria strikes after Kerry says evidence of chemical attack is 'clear' John Kerry The Guardian. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/2013/aug/30/john-kerry-syria-attack-clear-evidence>
- Lindsay, N., & Leslie, V. (2019, 15 Ekim). Trump Withdraws Troops From Syria: The Fallout. *Chatham House*. <https://www.chathamhouse.org/2019/10/trump-withdraws-troops-syria-fallout>
- Little, R. (2014). International Regimes. In J. Baylis, S. Smith, & P. Owens (Ed.), *The Globalization of World Politics* (8 ed.). Oxford University Press: 289-303.
- Lizza, R. (2011, 2 Mayıs). Barack Obama's Foreign Policy | The New Yorker. <https://www.newyorker.com/magazine/2011/05/02/the-consequentialist>
- Lobell, S. E., Ripsman, N. M., & Taliaferro, J. W. (2009). Introduction. In S. E. Lobell, N. M. Ripsman, & J. W. Taliaferro (Ed.), *Neoclassical realism, the state, and foreign policy*. Cambridge University Press: 1-41.

- Lobosco, K., Fung, B., & Luhby, T. (2019, 17 Aralık). 6 key differences between NAFTA and the USMCA deal that replaces it | CNN Politics. *CNN*.
<https://www.cnn.com/2019/12/10/politics/nafta-us-mexico-canada-trade-deal-differences/index.html>
- Lodge, M., & Taber, C. S. (2000). Three Steps toward a Theory of Motivated Political Reasoning. In A. Lupia, M. D. McCubbins, & S. L. Popkin (Ed.), *Elements of Reason*. Cambridge University Press: 183-213.
- Löfflman, G. (2019). The Obama Doctrine and Military Intervention. *Perceptions: Journal of International Affairs*, 24(1), 59-82.
<https://dergipark.org.tr/en/pub/perception/issue/49411/631501>
- MacAskill, E., & Crerar, P. (2018, 11 Temmuz). Donald Trump tells Nato allies to spend 4% of GDP on defence. *The Guardian*. <http://www.theguardian.com/world/2018/jul/11/donald-trump-tells-nato-allies-to-spend-4-of-gdp-on-defence>
- Malici, A., & Buckner, A. L. (2008). Empathizing with Rogue Leaders: Mahmoud Ahmadinejad and Bashar al-Asad. *Journal of Peace Research*, 45(6), 783-800.
<https://doi.org/10.1177/0022343308096156>
- Marks, J. (1982). A theory of emotion. *Philosophical Studies*, 42(2), 227-242.
<https://doi.org/10.1007/bf00374036>
- Matt, C. (2012, 4 Aralık). President Obama Pushes for Nonproliferation.
<https://obamawhitehouse.archives.gov/blog/2012/12/04/president-obama-pushes-nonproliferation>
- McDermott, R. (1998). Risk-taking in International Politics. The University of Michigan Press.
- McDermott, R. (2004). Political Psychology in International Relations. The University of Michigan Press
- McDermott, R., Fowler, J. H., & Smirnov, O. (2008). On the Evolutionary Origin of Prospect Theory Preferences. *The Journal of Politics*, 70(2), 335-350.
<https://doi.org/10.1017/s0022381608080341>
- Mearsheimer, J. J. (2001). The Tragedy of Great Power Politics. W. W. Norton & Company.
- Meernik, J. D. (2017). *The Political Use of Military Force in US Foreign Policy*. Routledge.
- Meg Wagner, V. R. (2018, 9 Mayıs). Live: Trump withdraws US from Iran nuclear deal. *CNN*.
<https://www.cnn.com/politics/live-news/trump-iran-nuclear-deal/index.html>
- Mehta, A. (2018, 19 Aralık). Turkey cleared by US for \$3.5 billion Patriot missile deal, despite S-400 row. <https://www.defensenews.com/global/europe/2018/12/19/turkey-cleared-by-us-for-35-billion-patriot-missile-deal-despite-s-400-row/>
- Merrill, D. (2006). The Truman Doctrine: Containing Communism and Modernity. *Presidential Studies Quarterly*, 36(1), 27-37. <https://doi.org/10.1111/j.1741-5705.2006.00284.x>
- Miles, A. (2013). US Foreign Policy and the Rogue State Doctrine. Routledge.
- Miller, D. T., & Ross, M. (1975). Self-serving biases in the attribution of causality: Fact or fiction. *Psychological Bulletin*, 82(2), 213-225. <https://doi.org/10.1037/h0076486>

- Mintz, A., & DeRouen, K. R. (2010). *Understanding Foreign Policy Decision Making*. Cambridge University Press.
- Mullen, B., & Riordan, C. A. (1988). Self-Serving Attributions for Performance in Naturalistic Settings: A Meta-Analytic Review¹. *Journal of Applied Social Psychology*, 18(1), 3-22. <https://doi.org/10.1111/j.1559-1816.1988.tb00001.x>
- Murray, D. (2013). Military action but not as we know it: Libya, Syria and the making of an Obama Doctrine. *Contemporary Politics*, 19(2), 146-166. <https://doi.org/10.1080/13569775.2013.785827>
- National Security Strategy. (2010). Washington Retrieved from https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf
- National Security Strategy. (2002). III. Strengthen Alliances to Defeat Global Terrorism and Work to Prevent Attacks Against Us and Our Friends. <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2002/nss3.html>
- NATO. (2013). *NATO support to Turkey : Background and timeline*. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_92555.htm adresinden alındı. (Erişim tarihi: 3 Ocak 2023)
- Neack, L. (2008). *The New Foreign Policy*. Rowman & Littlefield.
- Nickerson, R. S. (1998). Confirmation Bias: A Ubiquitous Phenomenon in Many Guises. *Review of General Psychology*, 2, 175-220. <https://doi.org/10.1037/1089-2680.2.2.175>
- Nixon, R. (1969a). Address to the Nation on the War in Vietnam | The American Presidency Project. <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/address-the-nation-the-war-vietnam>
- Nixon, R. (1969b). Informal Remarks in Guam With Newsmen | The American Presidency Project. <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/informal-remarks-guam-with-newsmen>
- Obama, B. (2008, 15 Temmuz). Remarks in Washington, DC | The American Presidency Project. <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/remarks-washington-dc>
- Obama, B. (2009, 7 Temmuz). Remarks By The President At The New Economic School Graduation. <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/remarks-president-new-economic-school-graduation>
- Obama, B. (2013, 24 Eylül). Remarks to the United Nations General Assembly in New York City | The American Presidency Project. <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/remarks-the-united-nations-general-assembly-new-york-city-11>
- Obama, B. (2014, 28 Mayıs). Commencement Address at the United States Military Academy in West Point, New York | The American Presidency Project. <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/commencement-address-the-united-states-military-academy-west-point-new-york-3>
- Ostrom, C. W., & Job, B. L. (1986). The President and the Political Use of Force. *American Political Science Review*, 80(2), 541-566. <https://doi.org/10.2307/1958273>
- Overholt, W. H., & Chou, M. (1974). Foreign Policy Doctrines. *Policy Studies Journal*, 3(2), 185-188. <https://doi.org/10.1111/j.1541-0072.1974.tb01304.x>

- Pach, C. (2006). The Reagan Doctrine: Principle, Pragmatism, and Policy. *Presidential Studies Quarterly*, 36(1), 75-88. <https://doi.org/10.1111/j.1741-5705.2006.00288.x>
- Paul, S., Josh, D., & Missy, R. (2018, 20 Aralık). Mattis resigns after clash with Trump over troop withdrawal from Syria and Afghanistan. *The Washington Post*. https://www.washingtonpost.com/world/national-security/trump-announces-mattis-will-leave-as-defense-secretary-at-the-end-of-february/2018/12/20/e1a846ee-e147-11e8-ab2c-b31dcd53ca6b_story.html
- Pieters, R. G. M., & Raaij, W. F. v. (2010). The role of affect in economic behavior. In W. F. V. Raaij, G. M. v. Veldhoven, & K. E. Wärneryd (Ed.), *Handbook of Economic Psychology*. Springer: 108-142.
- Prifti, B. (2017). *US Foreign Policy in the Middle East*. Springer International Publishing. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-45327-9>
- Pursiainen, C., & Forsberg, T. (2021). *The Psychology of Foreign Policy*. Springer International Publishing. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-79887-1>
- Reagan, R. (1985). Address Before a Joint Session of the Congress on the State of the Union | The American Presidency Project. <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/address-before-joint-session-the-congress-the-state-the-union-5>
- Renshon, J., & Kahneman, D. (2017). Hawkish Biases and the Interdisciplinary Study of Conflict Decision-Making. In S. A. Yetiv & P. James (Ed.), *Advancing Interdisciplinary Approaches to International Relations*. Springer International Publishing. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-40823-1>
- Renshon, S. A. (2021). The Trump Doctrine and Conservative American Nationalism. In S. A. Renshon & P. Suedfeld (Ed.), *The Trump Doctrine and the Emerging International System*. Springer International Publishing: 3-38. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-45050-2>
- Renshon, S. A., & Suedfeld, P. (2021). Preface. In S. A. Renshon & P. Suedfeld (Ed.), *The Trump Doctrine and the Emerging International System*. Springer International Publishing: VII-XV. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-45050-2>
- Restuccia, A. (2016, 26 Mayıs). Trump calls for ‘complete American energy independence’. <https://www.politico.com/story/2016/05/donald-trump-energy-drilling-fossil-fuels-223628>
- Reuters. (2015, 18 Kasım). Turkey confirms cancellation of \$3.4 billion missile defence project awarded to China. <https://www.reuters.com/article/idUSKCN0T61OV/>
- Reuters. (2020, 17 Ocak). Timeline: Key dates in the U.S.-China trade war. <https://www.reuters.com/article/idUSKBN1ZE1AA/>
- Rogin, J. (2011, 27 Ekim). Who really said Obama was “leading from behind”? <https://foreignpolicy.com/2011/10/27/who-really-said-obama-was-leading-from-behind/>
- Rolls, E. T. (2013). *Emotion and Decision Making Explained* (1. ed.). Oxford University Press.
- Rosati, J. A. (1995). A Cognitive Approach to the Study of Foreign Policy. In L. Neack, J. A. K. Hey, & P. J. Haney (Ed.), *Foreign Policy Analysis* (2. ed.). Prentice Hall: 49-70.
- Rosati, J. A. (2000). The Power of Human Cognition in the Study of World Politics. *International Studies Review*, 2(3), 45-75. <https://doi.org/10.1111/1521-9488.00215>

- Rosati, J. A., & Scott, J. M. (2010). *The Politics of United States Foreign Policy*. Cengage Learning.
- Rosen, S. P. (2007). *War and Human Nature*. Princeton University Press.
- Ross, M., & Sicoly, F. (1979). Egocentric biases in availability and attribution. *Journal of Personality and Social Psychology*, 37(3), 322-336. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.37.3.322>
- Sabbagh, D. (2024, 14 Şubat). Nato chief rebukes Donald Trump and announces record defence spending. <https://www.theguardian.com/world/2024/feb/14/nato-chief-rebukes-donald-trump-and-announces-record-defence-spending>
- Sarı Ertem, H. (2018). Surrogate Warfare in Syria and the Pitfalls of Diverging US Attitudes Toward ISIS and PYD/YPG. In *Violent Non-state Actors and the Syrian Civil War*. 129-148. https://doi.org/10.1007/978-3-319-67528-2_7
- Satterthwaite, J. C. (2016). The Truman Doctrine: Turkey. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 401(1), 74-84. <https://doi.org/10.1177/000271627240100109>
- Schafer, M., & Lambert, J. E. (2022). Psychological Characteristics of Leaders (PsyCL): A New Data Set. *Foreign Policy Analysis*, 18(2), 1-11. <https://doi.org/10.1093/fpa/orac008>
- Schafer, M., Nurmanova, D., & Walker, S. G. (2021). Revisiting the Operational Code of Vladimir Putin. In M. Schafer & S. G. Walker (Ed.), *Operational Code Analysis and Foreign Policy Roles: Crossing Simon's Bridge*. Routledge.
- Schafer, M., & Smith, G. (2020). Personalities and Beliefs of Political Executives. In R. B. Andeweg, R. Elgie, L. Helms, J. Kaarbo, & F. Müller-Rommel (Ed.), *The Oxford Handbook of Political Executives*. Oxford University Press: 273-293.
- Schafer, M., & Walker, S. G. (2006). Operational code analysis at a distance: The verbs in context system of content analysis. In M. Schafer & S. Walker (Ed.), *Beliefs and leadership in world politics*. Palgrave Macmillan: 25-51.
- Schafer, M., & Walker, S. G. (2021). The Interface between Beliefs and Roles in World Politics. In M. Schafer & S. G. Walker (Ed.), *Operational Code Analysis and Foreign Policy Roles: Crossing Simon's Bridge*. Routledge: 3-16.
- Schafer, M., & Walker, S. G. (2022). Operational Code Analysis. In P. A. Mello & F. Ostermann (Ed.), *Routledge Handbook of Foreign Policy Analysis Methods*. 255-268. <https://doi.org/10.4324/9781003139850-20>
- Schmidt, B. (2012). Theories of US foreign policy. In M. Cox & D. Stokes (Ed.), *US Foreign Policy* (2 ed.). Oxford University Press: 5-20.
- Schwarz, N., & Bless, H. (2020). Happy and Mindless, But Sad and Smart? The Impact of Affective States on Analytic Reasoning. In J. P. Forgas (Ed.), *Emotion and Social Judgments*. Garland Science: 55-71. <https://doi.org/10.4324/9781003058731-4>
- Shaver, K. G. (1985). *The Attribution of Blame*. Springer New York. <https://doi.org/10.1007/978-1-4612-5094-4>
- Shear, M. D., Cooper, H., & Schmitt, E. (2015, 9 Ekim). Obama Administration Ends Effort to Train Syrians to Combat ISIS (Published 2015). *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2015/10/10/world/middleeast/pentagon-program-islamic-state-syria.html>

- Simon, H. A. (1964). *Models of Man: Social and Rational* (3. Baskı ed.). John Wiley & Sons.
- Simon, H. A. (1985). Human Nature in Politics: The Dialogue of Psychology with Political Science. *American Political Science Review*, 79(2), 293-304. <https://doi.org/10.2307/1956650>
- Simon, H. A. (1990). Bounded Rationality. In J. Eatwell, M. Milgate, & P. Newman (Ed.), *Utility and Probability*. Palgrave Macmillan UK: 15-18. <https://doi.org/10.1007/978-1-349-20568-4>
- Singer, E., & Hudson, V. M. (2020). *Political Psychology and Foreign Policy*. Taylor & Francis Group.
- Singer, J. D. (1961). The Level-of-Analysis Problem in International Relations. *World Politics*, 14(1, The International System: Theoretical Essays), 77-92. <https://doi.org/10.2307/2009557>
- Siracusa, J. M., & Warren, A. (2016). *Presidential Doctrines*. Rowman & Littlefield Publishers.
- Smith, S., Dunne, T., & Hadfield, A. (Ed.). (2016). *Foreign policy : Theories, Actors, Cases*. Oxford University Press.
- Snidal, D. (1985). The Game Theory of International Politics. *World Politics*, 38(1), 25-57. <https://doi.org/10.2307/2010350>
- Snidal, D. (2013). Rational Choice and International Relations. In W. Carlsnaes, T. Risse-Kappen, & B. A. Simmons (Ed.), *Handbook of International Relations*. Sage Publications (CA): 85-111.
- Snyder, R. C., Bruck, H. W., & Sapin, B. (2002). Decision-Making as an Approach to the Study of International Politics (Vol. Foreign Policy Decision-Making (Revisited)). Palgrave Macmillan US. https://doi.org/10.1057/9780230107526_2
- Spalding, E. E. (2017). The Enduring Significance of the Truman Doctrine. *Orbis*, 61(4), 561-574. <https://doi.org/10.1016/j.orbis.2017.08.001>
- Steff, R. (2020). *US Foreign Policy in the Age of Trump*.
- Stein, J. G. (2013a). Psychological Explanations of International Decision Making and Collective Behavior. In W. Carlsnaes, T. Risse-Kappen, & B. A. Simmons (Ed.), *Handbook of International Relations*. Sage Publications (CA): 195-219.
- Stein, J. G. (2013b). Threat Perception in International Relations. In L. Huddy, D. O. Sears, & J. S. Levy (Ed.), *The Oxford Handbook of Political Psychology* (2 ed.). OUP USA: 364-394. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199760107.001.0001>
- Stein, J. G. (2016). Foreign Policy Decision Making. In S. Smith, T. Dunne, & A. Hadfield (Ed.), *Foreign policy : Theories, Actors, Cases*. Oxford University Press: 130-146.
- Stepak, A., & Whitlark, R. (2012). The Battle over America's Foreign Policy Doctrine. *Survival*, 54(5), 45-66. <https://doi.org/10.1080/00396338.2012.728344>
- Suedfeld, P., & Tetlock, P. E. (2001). Individual Differences in Information Processing. In A. Tesser & N. Schwarz (Ed.), *Blackwell Handbook of Social Psychology*. Wiley-Blackwell: 284-304.
- Tayfur, F. M. (2018). Dış Politika. In A. Eralp (Ed.), *Devlet ve Ötesi*. İletişim Yayınları: 288. https://play.google.com/store/books/details?id=wpiaDwAAQBAJ&source=gbs_api

- Tetlock, P. E. (1998). Close-call counterfactuals and belief-system defenses: I was not almost wrong but I was almost right. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75(3), 639-652.
<https://doi.org/10.1037/0022-3514.75.3.639>
- Tetlock, P. E., & Belkin, A. (1996). Counterfactual Thought Experiments in World Politics: Logical, Methodological, and Psychological Perspectives. In P. E. Tetlock & A. Belkin (Ed.), *Counterfactual Thought Experiments in World Politics*. Princeton University Press: 3-38.
- The American Presidency Project. (2018). *Proclamation 9705 Adjusting Imports of Steel Into the United States* | *The American Presidency Project*.
<https://www.presidency.ucsb.edu/documents/proclamation-9705-adjusting-imports-steel-into-the-united-states> adresinden alındı. (Erişim tarihi: 6 Eylül 2023)
- The American Presidency Project. (2023). *Welcome to The American Presidency Project* | *The American Presidency Project*. <https://www.presidency.ucsb.edu/> adresinden alındı. (Erişim tarihi: 8 Nisan 2023)
- The White House. (2011, 18 Ağustos). *Executive Order 13582-- Blocking Property of the Government of Syria and Prohibiting Certain Transactions with Respect to Syria*. @WhiteHouse.
<https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2011/08/18/executive-order-13582-blocking-property-government-syria-and-prohibiting> adresinden alındı. (Erişim tarihi: 7 Ocak 2023)
- The White House. (2012, 20 Ağustos). *Remarks by the President to the White House Press Corps* *whitehouse.gov*. <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2012/08/20/remarks-president-white-house-press-corps> adresinden alındı. (Erişim tarihi: 26 Ağustos 2022)
- The White House. (2013, 20 Mart). *Remarks by President Obama and Prime Minister Netanyahu of Israel in Joint Press Conference* *whitehouse.gov*. @WhiteHouse.
<https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2013/03/20/remarks-president-obama-and-prime-minister-netanyahu-israel-joint-press-> adresinden alındı. (Erişim tarihi: 15 Ağustos 2023)
- The White House. (2017). *Presidential Executive Order on Buy American and Hire American – The White House*. <https://trumpwhitehouse.archives.gov/presidential-actions/presidential-executive-order-buy-american-hire-american/> adresinden alındı. (Erişim tarihi: 3 Eylül 2023)
- The White House. (2023a, 8 Nisan 2023). *Barack Obama The White House*.
<https://www.whitehouse.gov/about-the-white-house/presidents/barack-obama/> adresinden alındı. (Erişim tarihi: 8 Nisan 2023)
- The White House. (2023b, 2023). *The Executive Branch The White House*.
<https://www.whitehouse.gov/about-the-white-house/our-government/the-executive-branch/#:~:text=Under%20Article%20II%20of%20the,administration%20of%20the%20federal%20government.> adresinden alındı. (Erişim tarihi: 29 Temmuz 2023)
- Thiers, C. (2021). One Step Forward, Two Steps Back The Steering Effects of Operational Code Beliefs in the Chilean-Bolivian Rivalry. In M. Schafer & S. G. Walker (Ed.), *Operational Code Analysis and Foreign Policy Roles: Crossing Simon's Bridge*. Routledge: 129-148.
- Tisdall, S. (2018, 10 Şubat). The epic failure of our age: how the west let down Syria. *The Guardian*.
<http://www.theguardian.com/world/2018/feb/10/epic-failure-of-our-age-how-west-failed-syria>

- Totten, M. J. (2015, Aralık). Samantha, Powerless: Obama's Problem from Hell in Syria. *The Tower*. <http://www.thetower.org/article/samantha-powerless-obamas-problem-from-hell-in-syria/>
- Townsend, J., & Ellehuus, R. (2019, 22 Temmuz). The Tale of Turkey and the Patriots - War on the Rocks. <https://warontherocks.com/2019/07/the-tale-of-turkey-and-the-patriots/>
- Trump, D. J. (2017a, 27 Ocak). Executive Order Protecting the Nation from Foreign Terrorist Entry into the United States The White House. <https://trumpwhitehouse.archives.gov/presidential-actions/executive-order-protecting-nation-foreign-terrorist-entry-united-states/>
- Trump, D. J. (2017b). The Inaugural Address | The White House. <https://trumpwhitehouse.archives.gov/briefings-statements/the-inaugural-address/>
- Trump, D. J. (2017c, 5 Nisan). The President's News Conference With King Abdullah II of Jordan | The American Presidency Project. *The American Presidency Project*. <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/the-presidents-news-conference-with-king-abdullah-ii-jordan-0>
- Trump, D. J. (2017d, 23 Ocak). Presidential Memorandum Regarding Withdrawal of the United States from the Trans-Pacific Partnership Negotiations and Agreement â The White House. <https://trumpwhitehouse.archives.gov/presidential-actions/presidential-memorandum-regarding-withdrawal-united-states-trans-pacific-partnership-negotiations-agreement/>
- Trump, D. J. (2018, 13 Ekim). Remarks in a Meeting With Pastor Andrew C. Brunson Following His Release From Detention in Turkey and an Exchange With Reporters | The American Presidency Project. *The American Presidency Project*. <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/remarks-meeting-with-pastor-andrew-c-brunson-following-his-release-from-detention-turkey>
- Trump, D. J. (2019a, 29 Haziran). The President's News Conference in Osaka, Japan. *The American Presidency Project*. <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/the-presidents-news-conference-osaka-japan>
- Trump, D. J. (2019b, 16 Temmuz). Remarks at a Cabinet Meeting and an Exchange With Reporters. *The American Presidency Project*. <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/remarks-cabinet-meeting-and-exchange-with-reporters-10>
- Trump, D. J. (2019c, 29 Haziran). Remarks Prior to a Meeting With President Recep Tayyip Erdogan of Turkey and an Exchange With Reporters in Osaka, Japan | The American Presidency Project. *The American Presidency Project*. <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/remarks-prior-meeting-with-president-recep-tayyip-erdogan-turkey-and-exchange-with-0>
- Tversky, A., & Kahneman, D. (1981). The framing of decisions and the psychology of choice. *Science*, 211(4481), 453-458. <https://doi.org/10.1126/science.7455683>
- Tversky, A., & Kahneman, D. (1982). Introduction - Judgment under uncertainty: Heuristics and biases. In D. Kahneman, S. P. Slovic, P. Slovic, & A. Tversky (Ed.), *Judgment Under Uncertainty*. Cambridge University Press: 3-20.
- Vakil, S., & Quilliam, N. (2019). Getting to a new Iran deal: a guide for Trump, Washington, Tehran, Europe and the Middle East. The Royal Institute of International Affairs.

- Viotti, P. R., & Kauppi, M. V. (2019). *International Relations Theory* (6.Baskı). Rowman & Littlefield Publishers.
- Von Neumann, J., & Morgenstern, O. (2007). *Theory of games and economic behavior* (60th anniversary ed ed.). Princeton University Press.
- Walker, S. G. (1983). The motivational foundations of political belief systems: A re-analysis of the operational code construct. *International Studies Quarterly*, 27(2), 179-202.
<https://doi.org/10.2307/2600545>
- Walker, S. G., & Schafer, M. (2006). Belief systems as causal mechanisms in world politics: An overview of operational code analysis. In S. G. Walker & M. Schafer (Ed.), *Beliefs and leadership in world politics*. Palgrave Macmillan: 3-22.
- Walker, S. G., Schafer, M., & Young, M. (2006). Profiling the operational codes of political leaders. In J. M. Post (Ed.), *The psychological assessment of political leaders: With profiles of Saddam Hussein and Bill Clinton* (4 ed.). The University of Michigan Press: 215-245.
- Walt, S. M. (2006). *Taming American power: the global response to US primacy* (1. ed.). Norton.
- Waltz, K. (1959). *Man, the State, and War: a theoretical analysis*. Columbia University Press.
- White, M. C. (2020, 29 Ocak). Trump signs USMCA trade deal to replace 'nightmare NAFTA'.
<https://www.nbcnews.com/business/economy/trump-signs-usmca-trade-deal-replace-nightmare-nafta-n1125526>
- Young, M. D., & Schafer, M. (1998). Is There Method in Our Madness? Ways of Assessing Cognition in International Relations. *Mershon International Studies Review*, 42(1), 63-96.
<https://doi.org/10.2307/254444>

EKLER

EK 1: Başkan Barack Obama’nın Kodlanan Konuşmalarının Listesi:

16 Aralık 2016	The President's News Conference
23 Ağustos 2013	Remarks at a Town Hall Meeting and a Question and Answer Session at Binghamton University State Uni
29 Haziran 2013	Remarks at a Young African Leaders Initiative Town Hall Meeting and a Question and Answer Sessionin
4 Ağustos 2016	The President's New Conference at the Pentagon in Arlington Virginia
18 Aralık 2015	The President's News Conference
25 Haziran 2013	Remarks at Georgetown University
9 Temmuz 2016	The President's News Conference in Warsaw Poland
17 Haziran 2013	Interview with Charlie Rose on P B S Charlie Rose
22 Kasım 2015	The President's News Conference in Kuala Lumpur Malaysia
25 Nisan 2016	Remarks in Hannover Germany
6 Eylül 2013	The President's News Conference in St. Petersburg Russia
16 Kasım 2015	The President's News Conferencein Belek Turkey
1 Aralık 2015	The President's News Conference in Issy les Moulineaux France
29 Haziran 2013	The President's News Conference With President Jacob Zuma of South Africa in Pretoria South Africa
28 Nisan 2016	Remarks to College Reporters and a Question and Answer Session
30 Haziran 2013	Remarks at the University of Cape Town in Cape Town South Africa
28 Mayıs 2014	Commencement Address at the United States Military Academy in West Point New York
29 Haziran 2016	The President's News Conference With Prime Minister Justin P. J. Trudeau of Canada and President Enri
19 Mayıs 2015	Interview with Jeffery Goldberg of The Atlantic
24 Haziran 2016	Remarks and a Panel Discussion at the Global Entrepreneurship Summit at Stanford University
7 Eylül 2014	Interview with Chuck Todd of N B C News Meet the Press
18 Ekim 2016	The President's News Conference With Prime Minister Matteo Renzi of Italy
22 Mart 2013	The President's News Conference With King Abdullah II of Jordan in Amman Jordan
24 Nisan 2016	The President's News Conference With Chancellor Angela Merkel of Germany in Hannover Germany
16 Kasım 2014	The President's News Conference in Brisbane Australia

27 Haziran 2013	The President's News Conference With President Macky Sall of Senegal in Dakar Senegal
-----------------	---

EK 2: Başkan Donald Trump’ın Kodlanan Konuşmalarının Listesi

17 Eylül 2020	Remarks at a Make America Great Again Rally in Mosinee-Wisconsin
26 Eylül 2018	The President's News Conference in New York City
2 Ocak 2019	Remarks in a Cabinet Meeting and an Exchange With Reporters
29 Şubat 2020	Remarks at the 2020 Conservative Political Action Conference in National Harbor-Maryland
7 Kasım 2018	The President's News Conference in Washington-D.C
10 Ekim 2019	Remarks at a Make America Great Again Rally in Minneapolis-Minnesota
29 Haziran 2019	The President's News Conference in Osaka-Japan
12 Ekim 2019	Remarks at the Family Research Council's Values Voter Summit
17 Ekim 2019	Remarks at a Make America Great Again Rally in Dallas-Texas
20 Ağustos 2020	Remarks at a Make America Great Again Rally in Old Forge-Pennsylvania
14 Ocak 2020	Remarks at a Keep America Great Rally in Milwaukee-Wisconsin
1 Kasım 2019	Remarks at a Make America Great Again Rally in Tupelo-Mississippi
9 Ekim 2019	Remarks on Signing Executive Orders on Transparency in Federal Guidance and Enforcement and an Exchange
21 Ekim 2019	Remarks During a Cabinet Meeting and an Exchange With Reporters
6 Kasım 2019	Remarks at a Keep America Great Rally in Monroe-Louisiana
7 Ekim 2019	Remarks at the Signing of the United States-Japan Trade Agreement and the United States-Japan Digital Trade Agreement
16 Temmuz 2019	Remarks at a Cabinet Meeting and an Exchange With Reporters
3 Aralık 2019	Remarks Following a Meeting With Secretary General Jens Stoltenberg of the North Atlantic Treaty Org
5 Mart 2020	Remarks in a Question-and-Answer Session at a Fox News Town Hall in Scranton-Pennsylvania
27 Ekim 2019	Remarks on the Death of Islamic State of Iraq and Syria-ISIS-Terrorist Organization Leader Abu Bakr al-Baghdadi and an Exchange With Reporters
12 Ekim 2018	Remarks at a Make America Great Again Rally in Lebanon-Ohio
26 Kasım 2020	Remarks During a Video Teleconference With United States Service members and Exchange With Reporters
13 Ekim 2018	Remarks at a Make America Great Again Rally in Richmond-Kentucky
26 Mart 2020	Remarks at a White House Coronavirus Task Force Press Briefing
16 Ekim 2019	The President's News Conference With President Sergio Mattarella of Italy
26 Mayıs 2020	Remarks on Efforts To Reduce Insulin Costs for Medicare Beneficiaries and an Exchange With Reporters

21 Ağustos 2019	Remarks in an Exchange With Reporters Prior to Departure for Louisville-Kentucky
23 Ekim 2018	Remarks on Signing the America's Water Infrastructure Act of 2018 and an Exchange With Reporters
16 Ekim 2019	Remarks Prior to a Meeting With President Sergio Mattarella of Italy and an Exchange With Reporters
24 Mart 2020	Remarks in a Question-and-Answer Session at a Fox News Virtual TownHall on the Coronavirus Pandemic
18 Eylül 2020	The President's News Conference
7 Mayıs 2020	Remarks in a Meeting With Governor Gregory W. Abbott of Texas and an Exchange With Reporters
19 Eylül 2017	Remarks to the United Nations General Assembly in New York City
3 Aralık 2019	Remarks Prior to a Meeting With Prime Minister Justin P. Trudeau of Canada and an Exchange With Reporters
26 Temmuz 2019	Remarks on the Signing of the Guatemala-United States Safe Third Country Agreement and an Exchange With Reporters
29 Şubat 2020	The President's News Conference
19 Ekim 2018	Remarks During a Roundtable Discussion on National Defense Policy and anExchange With Reporters
19 Ağustos 2020	The President's News Conference
15 Kasım 2019	Remarks on Efforts To Increase Transparency in HealthCare Prices and an Exchange With Reporters
12 Temmuz 2019	Remarks on the Resignation of Secretary of Labor R Alexander Acosta and an Exchange With Reporters
16 Ağustos 2018	Remarks at a Cabinet Meeting